

**MÚZEUMANDRAGÓGIA ÉS
KÖZÖSSÉGSZOLGÁLAT**

**AZ V. ORSZÁGOS MÚZEUMANDRAGÓGIAI
KONFERENCIA
VÁLOGATOTT ANYAGA**

EGER, 2017

SOROZATSZERKESZTŐK
KÁLDY MÁRIA-KRISTON VÍZI JÓZSEF
KURTA MIHÁLY-SZABÓ JÓZSEF

SZERKESZTŐK
KURTA MIHÁLY - VERES GÁBOR - VERÓK ATTILA

TECHNIKAI SZERKESZTŐ
FEKETÉNÉ BÍRÓ EDIT

LEKTOR
DR. HABIL. VERES LÁSZLÓ

BORÍTÓ
FEKETE RÓBERT

MÚZEUMANDRAGÓGIA VI.

ISSN 2061-7615
ISBN 978-615-80043-3-6

Kiadja
ESZTERHÁZY KÁROLY EGYETEM
EGER – PULSZKY TÁRSASÁG MAGYAR
MÚZEUMI EGYESÜLET
MÚZEUMANDRAGÓGIAI TAGOZATA,
BUDAPEST

KURTA MIHÁLY
MÚZEUMANDRAGÓIAI KÖZÖSSÉGSZOLGÁLAT

**Köszöntő és megnyitó előadás, Eger,
2016**

Tisztelt V. Országos Múzeumandragógiai Konferencia!
Mélyen Tisztelt Rektor Úr!
Kedves Kollégák!

A Pulszky Társaság Magyar Múzeumi Egyesület, valamint annak Múzeumandragógiai Tagozata nevében, csatlakozva az előttem történt köszöntéshez, magam is tisztelettel üdvözlöm az V. Országos Múzeumandragógiai konferencia résztvevőit, hazai és nemzetközi vendégeinket, a konferenciánk iránt érdeklődő szakembereket, közönségünket.

A szervezők nevében mondhatom, hogy a mai konferencia, természetesen nem jöhetett volna létre az *Eszterházy Károly Főiskola Kulturális Örökség és Művelődéstörténet Tanszék hatalmas szervező munkája nélkül.*

Vígh Annamáriának, aki ma nyitó előadónk lett volna, jobbulást, teljes gyógyulást kívánunk..

Gondolunk Rá, hiszen komoly támogatást nyújtott a múzeumandragógiának, emlékezve arra is, hogy az I. és II. Országos Múzeumandragógiai Konferencián is Ő tartotta a nyitó előadást!

Tagozatunk úgy tekint a mai konferenciára – persze megtartva a szakmai mértéktartás kötelezettségét –, hogy kis jubileumi konferenciáról beszélünk, hiszen a kortárs muzeológia gyakorlatában múzeumandragógiai konferenciasorozatunknak, ez az ötödik stációja/állomása.

A jövő évben, 2017-ben pedig öt éve annak, hogy a Pulszky Társaság tagozataként működünk, ahol kiváló fizikai/szellemi létben érezzük magunkat. Megköszönöm ezt a támogatást e helyszínről is elnökünknek, dr. Deme Péter úrnak, aki természetesen itt van velünk Egerben és munkát is vállalt mai konferenciánkon!

A mai múzeumandragógiai rendezvényen mellettem hárman vannak jelen olyan szakemberek, akik minden konferenciánkon jelen voltak, minden konferenciánkon előadónk is voltak: Koltai Zsuzsa, Szabó József, Vásárhelyi Tamás, őket külön is köszöntöm.

Örvendő mondom, hogy az V. Országos Múzeumandragógiai Konferencián jelen vannak a magyarországi egyetemek, főiskolák oktatói, kutatói, a magyar muzeológia tudósai, gyakorló muzeológusai, de meghívtuk a kulturális irányítás szakembereit is!

Az együttlét kitűnően szimbolizálja, hogy néhány megszállott múzeumandragógus, egy évtized alatt, spontán keretek között milyen fantasztikus jelentőségű hálózatosodást, összefogást generált a magyar kulturális rendszerben annak érdekében, hogy a múzeumi felnőttképzés, felnőttoktatás, felnőtt-nevelés, felnőtt-tanulás, a múzeumi közösségszolgálat új dimenziót nyisson azok számára is, akik a múzeumot közösségi helyszínnek tekintik, magát a muzeális jellegű rendszereket pedig, tanulási helyszínként tartják számon.

Tanulási, közösségi helyszínnek tehát a múzeumok, ahol akár egyszerre, azonos időben tanulnak/tanulhatnak, szórakoznak/szórakozhatnak a múzeumban: gyermekek, felnőttek, családi közösségek, idős és szép korú egyének.

Bár különbséget teszünk közönségünk és közösségeink között, de a múzeumnak a társadalmi támogatás elnyerése érdekében mindkettőre szüksége van.

Hozzáteesszük ehhez azt, hogy ennek a célnak a fenntartásához professzióval bíró múzeumpedagógus, múzeumandragógus, múzeumgerontagógus szakemberekre van szükség a jelenben, és lesz szükség a jövőben is. Legszebb álmaink is megvalósulhatnak, ha lesznek professzióval bíró szakembereink, amely azt jelenti, hogy a múzeumok képessé válnak a muzeológiai hálózaton belül is animálni a közösségi tanulást, a közösségi művelődést.

A múzeumi közösségszolgálatban mindenkor értékközösséget, és nem érdekközösséget támogatunk.

A szakmai sovinizmus veszélye a múzeumandragógiát nem fenyegeti, hiszen vezérlő elve az a gondolat is, amit Cseri Miklós publikált, idézem a szerzót:

„Tudomány, tudományos feltárás, tudományos alapkutatás nélkül nincs múzeum. A múzeumot meghatározó egyik tényező – ha nem a legfontosabb – az ott folyó tudományos kutatás minősége és színvonala. Nem igaz, hogy egy korszerű múzeumban a tudományt és közönségszolgálatot szembe kell állítani egymással. Ennek a két területnek a múzeumi feladatok rendszerében mellérendelt kapcsolatban, egymással szimbiózisban kellene működni. Egyik sem lehet meg a másik nélkül.”

Rövid, ám annál is kurtább múzeumandragógiai-történeti visszatekintést állítottam össze:

Az első Országos Múzeumandragógiai konferencián, 2009-ben, Széphalomban, a Magyar Nyelv múzeumában úgy fogalmaztunk, hogy a múzeumandragógia jövőjét az dönti el, hogy lesznek-e az induló diszciplínának, ha tetszik kortárs muzeológiai kísérletünknek, konkrét értelemben, a múzeumandragógiának, tudománygyarapítói.

Lettek, és itt vagyunk, fokozatosan tagozódtunk be a kortárs muzeológia elméletébe és gyakorlatába.

A második Országos Múzeumandragógiai Konferencián 2011-ben, a Magyar Nemzeti Múzeumban, a konferencia kimondta, hogy a múzeumpedagógiai/múzeumandragógiai/múzeumgerontagógiai tevékenységnek egymásra épülő rendszert kell alkotnia.

Megjegyzem, hogy ezen a konferencián mutattam be a Herman Ottó Múzeum, múzeumandragógiai mintaprojektjét, amelyet idős és szép korúak részére szerveztünk vezetésemmel a miskolci Herman Ottó Múzeumban, s Szabadművelődési Akadémia elnevezéssel működtettük az akkori kurzusunkat.

Örömmel számolhatok be arról, hogy a program jelen korban is szárnyal, immár dr. Simon László múzeumi titkár vezetésével, aki szakmai folytatója egykori projektemnek. A témában, az idős és szép korúak múzeumi programjairól ma is több nagyreményű előadásra számíthatunk!

A harmadik Országos Múzeumandragógiai Konferencián 2013-ban, Debrecenben, megnyitó beszédében az egyetem rektora úgy fogalmazott, idézem: „az andragógia diszciplína kitörési pontja a múzeumandragógia lehet”!

Igaza lett rektor úrnak, mert valódi boom jött létre az andragógiát, a szakandragógiákat, az andragógus szakma specializációit tekintve egyaránt.

A negyedik Országos Múzeumandragógiai Konferencián 2015-ben, Pécsen, dr. Koltai Zsuzsa főszerzőnk nagy sikerre vezette a múzeumandragógiai konferencia-sorozatot, hiszen létrejött a réges régen megálmodott kíváncsi, hogy nemzetközi konferenciává szélesedjen jeles fórumunk.

Álmodni sem mertük, hogy a 2016. évi egri, V. Országos Múzeumandragógiai konferencia is nemzetközi konferenciává emelkedhet! A mai napon ezt e jeles eseményt, tehát nemzetközi konferenciánkat megkülönböztetett megbecsüléssel köszöntöm.

Már tudjuk, hogy 2017-ben, a Petőfi Irodalmi Múzeum a helyszíne a VI. Országos Múzeumandragógiai konferenciának, 2018-ban pedig Kecskemét városa vállalta a VII. Országos, és III. Nemzetközi Múzeumandragógiai Konferencia rendezését.

Bejelentem, hogy a IV. pécsi Országos Múzeumandragógiai Konferencia előadásai, a Pécsi Egyetem Tudásmenedzsment folyóiratának külön számában megjelent, és interneten is elérhető.

A jövőbe tekintve azt vizionálhatom:

A mi méréseink, vizsgálataink, kutatásaink, és gyakorlati tapasztalataink azt mutatják, hogy ma már nem az a kérdés, hogy a múzeumandragógia diszciplína/tudomány-e, hanem sokkal inkább az a kihívás lényeges, hogy globalizált világunkban távlatosan és releváns szellemi töltéssel stabilizálódhat-e a múzeumandragógia tudományrendszere, vagy csak egy nevelésfilozófiai irányzatról fogunk beszélni ötven, vagy száz esztendő múltán.

A konkrét múzeumandragógiai-kutatások, s annak muzeológiai gyakorlata a múzeumi felnőttképzésre, felnőttoktatásra, felnőtt-nevelésre, felnőtt-tanulásra, a múzeumi közösségszolgálatra fókuszálnak, mert ezek a vizsgálatok mutatják meg a funkciók szükségességét. Természetesen beszélhetünk a funkciók kapcsán múzeumi népművelésről, közművelődésről, kultúráközvetítésről, avagy örökségközvetítésről!

Mindenre kiterjedő választ itt e szerteágazó témában nem adhatok, de személyes kutatásaim azt mutatják, hogy Európában nem értik, nem ismerik a köz-

művelődés fogalmát, a tradíció okán természetesen magyar vonatkozásban értelmezhető/szükségsszerűség a fogalom, de nemzetközi relevanciája, inkább a kultúra/örökség-közvetítésnek, az oktatásnak/kulturális animációnak van.

A múzeumandragógia speciális kutatási témája pedig a múzeummediáció, avagy múzeumi mediáció, amely témában az I. Országos Múzeumandragógiai konferencián értekeztünk, s a publikáció is megjelent „Múzeumandragógia és Múzeummediáció” címmel, az I: Országos Múzeumandragógiai Konferencia Szöveggyűjteményében.

A tárgykör a vallási, kulturális, civilizációs, etnikulturális konfliktusok keletkezési okait vizsgálja a globalizált világban, amelynek eredményei nyomán megkísérli a kultúrák közötti párbeszéd animálását is. Tudniillik a muzeológia, és nem csak az örökség vagy kultúrák közvetítés igazi fordulatát az határozza meg, hogy a múzeumnak tárgya a jelen, sőt idézőjelben mondván, a jövőre is nagyon fontos kitekinteni, hogy legyünk képesek az emberiségnek bizonyos muzeológiai örömhírt hozni.

Az emberiség modern elbutulásának eredménye lett, hogy nem talál válaszokat a modern világ kihívásaira, közöttük a kulturális, vallási, civilizációs, etnikai különbségek okán keletkező konfliktusokra, magára a multikulturális jelenségre, a népvándorlás/migráció kérdéseire sem. Az ok abban keresendő, hogy a kompetenciát megalapozó andragógiai képzést leépítette a magyar állam, maga a kultúrpolitika is. A felnőttképzés intézményrendszere pedig nem épülhetett ki Magyarországon, ezzel valódi értelemben zárójelbe került az élethosszon át tartó tanulási filozófia is, amely pedig az európai tanulási paradigmának is fundamentuma.

Samuel P. Huntington releváns tanulmányt írt „A civilizációk összeecsapása és a világrend átalakulása” című könyvében, egy összefoglaló igényű tanulmányában, amelyben megalapozott kutatások elvégzése alapján üzeni az emberiségnek, hogy a vizsgált társadalmakban, közöttük az Egyesült Államokban is elbuktak a multikulturális ambíciók. Hozzátesszük gondolatához, hogy: „A különbség és az egység kiküzdött egyensúlyán alapuló integráció, a közös alapzatokra rálelés a multikulturalizmus igazi kihívása” – írja egyik tanulmányában Kleisz Teréz.

Gondoljanak mélyebben bele kedves, konferenciánkon részt vevő kollégák: a múzeumokon kívül van-e más intézmény, amely e kihívásnak igazán meg tud felelni, s képes a társadalom részére holisztikus lényegű válaszadásra. Én nem tudok más intézményt, szerveződést mondani, mert példának okáért, a múzeum régészeti tudására a történeti idő előtti korszakokról is képes üzeneteket dekódolni, s azt a jelen és jövő számára is tudatosítani – és akkor a muzeológiának csak egyetlen ágát említettem.

Ennek kapcsán egyszerű belátni, hogy a múzeumi örökségközvetítés felelőssége, hogy további kutatásaival segítse Magyarországon a multikulturális diskurzust, segítse a kulturális diverzitás lényegének megértését, amely a vallás, a nyelv, a hagyomány, a kultúra, a civilizáció, a lokális értékek fenntartását (is)

animálja annak céljából, hogy a kultúrák sokszínűsége az emberiség konfliktusmentes együttélését, békéjét szolgálja.

Mindezen gondolatot csak azért villantottuk fel, hogy beláthatóvá váljon, hogy a lokális és globális szembeállításán kívül is létezik más megközelítés, amely befogadó módon kezeli a világproblémákat, de ez már új kutatási területeinknek, az inkluzív múzeumandragógiának témája.

Az emberiség jelenkori kihívásainak megválaszolásához, a felnőttképzés, felnőttoktatás, felnőtt-nevelés, felnőtt-tanulás, a szabadművelődés rendszerét is predesztináló élethosszon át tartó tanulás megkerülhetetlen kérdése életünknek. Tisztában vagyunk azzal, hogy magán az értékrenden belül is olyan rejtett differenciák vannak, és még az érték és érdekrend antagonisztikus ellentétének összefüggéséről nem is értekeztünk-, amelyeknek megválaszolásához tudásra, társadalmi innovációra van szüksége az emberiségnek, amelyet speciális felnőtt tudásként megkülönböztetünk minden más tudástól is.

Tapasztaljuk, hogy Magyarországnak, Európának, az Egyesült Államoknak a globális világra érvényes kiváló tanítása az „élethosszon át tartó tanulás” filozófiája és gyakorlata, csak azt nem értjük, de reméljük, hogy jelen egri konferenciánkon tisztázzuk a félreértést, hogy miért szűnt meg Magyarországon az állami finanszírozású andragógiai képzés!?

Ha az említett ellentmondások ellenére mégis van relevanciája az LLL tanulási elméletnek, és gyakorlatnak, akkor Magyarországon is felértékelődhet újra az andragógia és a múzeumandragógia is, mint szakandragógia szerepe, és reménykedhetünk abban, hogy a felnőttekre adaptált képzési, oktatási – de vállalom kimondani felnőttekre vonatkoztatott nevelési rendszer hazánkban is kiépülhet, ugyanúgy, mint Európában, vagy mint az Egyesült Államokban!

Mondjuk ki! Magyarországon az igazi nagy neveléstudományi szakmai sokkot az andragógia, a szakandragógiák, az andragógus szakma specializáció pozícióinak lerombolása jelentette, és az, hogy adminisztratív módon megszüntették az állami finanszírozásra épülő andragógus képzést, miközben a hivatalos kultúrpolitika mégis csak az élethosszon át tartó tanulás fontosságát hangsúlyozza!

A tét nem kevés, tudniillik felnőttképzési rendszerünk nemzetközi leszakadása esetén nem lesznek az „Élethosszon át tartó tanulásnak”, a life long learningnek, vagy „az élet teljes idejében történő tanulásnak”, a life weid learningnek professzióval bíró magyar szakemberei!

A szakemberek, értelmiségiek – az andragógus képzés állami finanszírozásának a megvonása ellenére – még mindig hisznek a kormányzati korrekciós lépések megtételében – a kormányzati támogatások elnyerésében, hiszen örökségünk olyan képzési innovációjáról beszélhetünk az andragógia kapcsán, amely egyidejűleg társadalmi innovációnak is tekinthető Európa területén!

Evidencia ma már, hogy a társadalmi innováció, sokkal többet jelent a gazdasági haszonnál, vagy a munkaerő piaci relevancia lényegénél, de átível a duális képzés ígérvényein is, hiszen az emberi tényező társadalmi lényegét, oly

módon tekinti alapvetésnek, amelynek a tanulás általi eredménye közösségi profitot eredményez.

Az életminőséget, a környezettudatos életmódot, a hagyományt, a közösségi rendszerek holisztikus lényegű megértését, csak permanens tanulás által érhetjük el, nem beszélve arról, hogy a tanulás felnőttkorban a szellemi, lelki, biológiai erőteret erősíti fel.

Tanulás által a felnőtt-ember alkotóképességének motivációs szükségleteit újra és újra feltöltheti, bármilyen életkorú legyen is az egyén. Sőt, a felnőttkori múzeumi tanulásnak h a t a l m a és ö r ö m e is van.

DR. BARDÓCZ-TÓDOR ANDRÁS

hagyományőr
Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre
bardocza@t-online.hu

HAGYOMÁNYŐRKÉNT A SZABADTÉRI NÉPRAJZI MÚZEUM „FALUSI ISKOLA” KIÁLLÍTÁSÁN

Absztrakt: Egy időt töltöttem a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban hagyományőrként a Kondorfai iskolának berendezett épületben. Csoportfoglalkozásokat is vezettem, ezeken számolás és írás-olvasás órákat tartottam korabeli eszközökkel és módszerekkel. Az idősebb egyéni látogatók közül többen ismerték még az ún. fonomimikai módszert, amit a csoportfoglalkozásokon bemutattunk, használtunk. Így a múzeumi bemutatóhely, egyben gyűjtésre is alkalmat adott, ennek az eredményét szeretném bemutatni.

A múzeumi ismeretátadás kétirányú folyamat. Múzeumi munkatársként tudományos értékű információt kaphatunk a múzeum látogatóitól. Előadásomban egy ilyen esetet mutatok be. A Múzeum „Falusi iskola” színhelyén hagyományőrként több látogatótól is alkalmam volt a – ma már ismeretlen – „fonomimikai” módszer egykori használatára vonatkozó adatokat gyűjteni.

Írásom két ponton kapcsolódik a kulturális tanuláshoz, illetőleg a felnőttkori múzeumhasználatához. Két szempontból lehet tehát érdekes számunkra. Mindkettő nagyjelentőségű.

Egy konkrét eset kapcsán bemutatom egyrészt azt, hogy a múzeumi ismeretátadás általában nem egyoldalú, hanem – mint minden társas tevékenység – szimmetrikus, kétirányú folyamat. Múzeumi munkatársként ugyanis olykor mi magunk is tudományos értékű információt kaphatunk a múzeum látogatóitól. Ebből a szempontból a múzeum különleges hely, hiszen az aktív korú – tehát relatíve fiatal – múzeumi munkatársaknál a szenior korú látogatók (éppen életkorukból adódóan) tájékozottabbak lehetnek a múlt eseményeiben.

Másrészt arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy a teremőrök (hagyományőrök) alapképzése, motiválása mennyire elengedhetetlen ennek a kölcsönös ismeretátadási folyamatnak a sikere érdekében. Mindkét csoporttal történő bánásmóddhoz segítséget jelenthet az életkor pedagógiák kiterjesztett kilencfokozatú rendszerének felhasználása.¹

Évekkel ezelőtt egy nyarat dolgoztam hagyományőrként a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban Szentendrán. Van ott egy ház, a kondorfai épület. Ez Kondorfán a 238. szám alatt állott. Építtetője a falu valamikori bírása lehetett. Bár valószínűleg sosem működött benne iskola, igen alkalmasnak látszott arra, hogy benne a Múzeumban osztatlan, katolikus, falusi, elemi népiskola legyen beren-

¹ BARDÓCZ-TÓDOR Enikő 2016. 128-132.

deзве. Abban voltam tanító-teremőr hetente négy napot. Nem esett nehezemre beleilleszkedni a tanítói szerepbe, hiszen immár negyven éve foglalkozom neveléstörténettel. Különösen a 16-18. század és a dualizmus időszaka érdekel.



Az enteriőr a 19 század elejére van berendezve. Kondorfán katolikusok éltek, de nem volt plébánia, nem volt pap, így 1812 előtt nem volt iskola sem, azután is csak a mesteri lakásban. A fantázia keveredik a valósággal, de lehetséges valóságot teremt, hogy az épületben mesteri lakásban működő iskolát mutatunk be. Feljegyzésünk van ugyanis arról, hogy 1849-ben a zsellérház füstös konyhájában 17 gyerek tanult. Az első rendelkezésünkre álló adat kondorfai tanító kilétére vonatkozóan Balázs Imre tanító, jegyző szerződése 1850-ból. A tanító, – részegeskedés, adósságcsinálás után – 1869-ben megszökvén, a mesteri hivatal megüresedett. Utóda két évig Keresztényi Imre lett, aki a tanítóság mellett kántori teendőket látott el. Őt Horváth László (Laci mester) követte, akinek tanítósága idején az új iskolaépület 1880-ban felépült. A régi iskolában folyt tanításról Tóth Mihály így tudósít:²

„A hétnek 5 napján a „mindennapi” iskolások jártak, csütörtökön az ismétlősök. A tanítás reggel 8-tól – 1 órai ebédszünettel – délután 4-ig tartott. A tanító megérkezéig vigyázó tartotta fenn a rendet. A rosszalkodók nevét felírta, a mesternek bemondta. A tanítás a rendetlenkedők testi fenyítésével kezdődött. Hosszú vesszővel, vagy hosszú pipaszárral történt. Utána a tanítás előtt ima, majd az egyszeregy következett. Osztályfoglalkozások: olvasás: I., II., III., IV., V., VI. osztályban, s mint főtantárgyak az írás, számtan, történelem, földrajz, polgári jogok és kötelezettségek. Mellettük egyházi ének, fogalmazás, rajz. A legfontosabb tárgy a hit és erkölcsstan. Ezt is a tanító „emléztette” a plébános csak ritkán, ellenőrzésképpen ment be az órákra. A hittant külön könyvekből – Kis katekizmus, Nagy katekizmus, Biblia – tanulták. A többi tantárgyakhöz elég volt egy-egy könyv: I. osztályban az ABC, II-ban és III-ban az Olvasókönyv, IV-ben, V-ben és VI-ban a hármaskönyv, mely a történelmet, a polgári jogokat és köteleességeket, valamint a földrajzot foglalta magába. Az írás tanulásához a gyerekek palatáblát, palavesszőt és krétát vittek magukkal. Az iskolai táblára

² TÓTH Mihály 1990. 27-52.

mindenki saját krétájával írt. A palatáblát és vesszőt játékra is használták a gyerekek úgy, hogy a tábla közepét átfúrva a vessző hegyén pörgették azt. Az óraközi szünet fogalma még ismeretlen volt. A tanítás folyamatosan ment délig, majd 1 órától 4 óráig. Amennyiben valakinek szükségletre ki kellett menni, az kézfeltartással jelezte, de egyidejűleg csak egy gyerek mehetett ki. Osztályozás évközben nem volt, egyetlen ösztönző eszköz a bot és a pipaszár volt. ... A tanítást délben és délután imával zárták. A hazamenetel sorban történt, a tanító jó darabon elkísérte a tanulókat, s a központról mg szemmel tartotta a távolabb lakókat. A velük szemben jövőknek együttes „dícsértessék”-kel köszöntek. A fegyelem megbontói másnap reggel nyerték el büntetésüket. A tanítás októbertől április 24-ig tartott, így a gyerekek az őszi és tavaszi munkákból ki tudták venni a részüket.”

Itt elejtjük a kondorfai iskola történetének fonalát és visszatérünk az épületben ma működő múzeumi helyszín ismertetésére. Az épület egykori lakórészében szabadkéményes konyha, egy nagyobb szoba és egy kamra található, utóbbi a tanító családjának lakószobájaként berendezve. A nagyszobában, a „tanteremben” ma 15-20 gyereket szűkösen le lehet ültetni rekonstruált iskolapadokban³, bár 1865-ben 65 gyermek járt iskolába! Néhány demonstrációs palatábla meg tankönyvhasználat és egyéb mediációs tárgyak segítségével szinte korabeli (19. századi) iskolai órákat lehet ott tartani.



A betűvetést kezdetben fonomimikai módszerrel tanították. A fonomimikai módszer valaha nagyon elterjedt volt, így – ma már vitatott értéke ellenére – kulturális örökségünk része. Az iskolai csoportfoglalkozásokon interpretátorként, tanítói szerepben (történelmi személyiséggé válva) sok egyéb érdekesség

³ 1849-ben 17 gyermek tanult a füstös konyhában.

mellett a betűk, hangok tanításának akkoriban dívó „fonomimikai”, vagy magyarosabban „hangoztató” módszerét is bemutatjuk, ami a felnőttkori tanulásnak is egyik szórakoztató formája. Ezt a nem formális tanulást roppantul élvezi gyerek, felnőtt egyaránt. A dolog úgy megy, hogy néhány betűnek megtanítjuk a kézjelet, majd rövid szavakat mutogatunk, amiket a résztvevők megfejtene.⁴

Legyen az első szavunk ez: BABA. A „B” és „A” betűk kiejtését ezek a mozdulatok kísérik:⁵



Két betűt már ismerünk, vegyünk hozzájuk még hármat: LÓG



A „b” betű jele egy írott „b” betűre hasonlít, az „a” jele az alvásra utal, a „g” pedig a gigánkra, ami rendben is lenne, ezek ugyanis sztatikus jelek. Csak-hogy az „l” betű jele csupán a kép alapján nemigen értelmezhető. Ez ugyanis nem sztatikus jel, mint a többi: ez mozgással jár. A magyarázat szerint azt mutatja, ahogy a libáknak szórjuk a magot, miközben hívogatjuk őket libulibu... Hagyjuk most a többi betűt, ezt is csak az iskolában kialakuló hangulat érzékeltetésére mutattam meg. Mindezzel csupán az érdeklődésüket szerettem volna felkelteni és arra utalni, hogy vannak dolgok, amiket könyvből nem tudunk megtanulni, legalábbis egykönnyen nem. Elég annyi, hogy a jelekhez a tanítóknak szóló segédkönyvben magyarázatok találhatók, hiszen az ábrák önmagukban nem mindig elegendőek. Micsoda hatalmas jelentősége lenne annak, ha találnánk olyanokat, akik még ezzel a módszerrel tanultak és persze emlékeznek is rá! Hogy jobban megértsék, miért lenne ez fontos: egyrészt azért, mert az egyes tanárok néha más-más, egyedi jeleket használtak, másrészt pedig azért, mert csak állóképek maradtak ránk, azok alapján pedig egyik-másik jelet nem tudjuk pontosan rekonstruálni.

És most jön mondandóm lényege. Annak idején nemcsak gyerekcsoportokkal foglalkoztam, hanem „hagyományörként” őrizve az iskolaépületet a látogatóknak el-elmondtam egyet-mást a korabeli tanításról is. Beszéltem a betűtanítás hangoztató módszeréről, a fonomimikáról is. Egyik nap valaki meg-

⁴ Amint azt előadásom során is megtettem.

⁵ Ezek az ábrák édesapám 1929-beli „Betűvetés” című tankönyvéből vannak.

jegyezte, hogy az édesanyja még így tanulta az ABC-t. Mindjárt meg is kértem, hogy hozza el az édesanyját, és egy kamerával felvesszük amit mutogat. El is jöttek pár nap múlva. A néni ráismert pár jelre, de ennél többre nem jutottunk. Pedig micsoda nagy dolog lett volna, látogatóktól gyűjteni a múzeumban: az adatközlő házhoz jön!

Ez a kudarc kicsit elkeserített, de azután hihetetlen dolog történt. Egy idősebb férfi⁶ két nappal az első gyűjtési próbálkozásom után járt nálunk és miközben a gyerekeknek mutogattam, ő az ajtóból nézte, és folyamatosan mondta a megoldást a feleségének. A foglalkozás végeztével megkértem, hogy mutogassa el, amire az ABC-ből emlékszik.



Dr. Tóth István

Akkor persze váratlanul ért az eset, csak a telefonommal tudtam felvételt készíteni, aminek így nem túl jó a minősége. Mindenesetre eredeti gyűjtés, tudományos értékű és a Skanzenbe jött látogatótól származik! Az első szakmai közönség, aki a konferencián láthatta, a szekció résztvevői voltak.⁷

Nem tudom az elődeimnek, vagy az engem hagyományörként követőknek volt-e hasonló lehetőségük vagy sem. Ha volt, elszalasztották-e, vagy sem? Mindenesetre ez az eset megerősített abban, hogy a múzeumi „ismeretátadás” olykor ismeretátvétel is lehet, ennek lehetőségére feltétlenül fel kell készítenünk munkatársainkat, és talán az sem árt, ha valamelyest tájékozott, vagy legalább érdeklődő kollégák mutatják be a kiállítást, vezetik a foglalkozásokat.

Kulcsszavak: múzeum, andragógia, falusi iskola, fononimika

Irodalom

BARDÓCZ-TÓDOR Enikő

2016 Felnőttek életkori sajátosságainak figyelembevétele a Szabadtéri Néprajzi Múzeum népi táplálkozás tanfolyamain. A IV. Országos Múzeumandragógiai Konferencia Pécs-Szekszárd, PTE KPVK, http://kpvk.pte.hu/sites/kpvk.pte.hu/files/muzeumandragogiai_konferencia.pdf [2016.09.06.]

BÍRÓ Friderika

⁶ Dr. Tóth István

⁷ A felvétel megtalálható a konferencia előadásanyagai között.

é.n. Néprajzi újraépítési javaslat. (kéziratban) SZNM MNÉA-E-56/5/2.

é.n Vegyes néprajzi és levéltári gyűjtés az iskolához. (kéziratban) SZNM MNÉA-E-56/5/54-97.

ÖVEGES Kálmán - POHÁRNOK Jenő

1929 Betűvetés hangutánzó ÁBC kath. elemi iskolák számára. Szent
Isván-társulat, Budapest.

TOMCSÁNYINÉ CZUKRÁSZ Róza

1918 Fonomimikai előgyakorlatok az olvasás és írás tanításához. Lam-
pel R., Budapest.

TÓTH Mihály

1990 Az iskolai oktatás Kondorfán. SZNM MNÉA-E-56/5

BARDÓCZ-TÓDOR ENIKŐ

muzeológus, múzeumpedagógus
Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre
66teni@gmail.com

CIGÁNY–MAGYAR KAPCSOLATOK BALAVÁSÁRON (Erdély, Maros megye)

Absztrakt: Balavásáron történelmi múltja van a magyar–cigány–román együttműködésnek. Tehetősebb magyar családoknál pénzért, vagy terményért (tojás zsír, liszt, stb.) dolgoztak, segítettek cigány asszonyok a házi- és a ház körüli munkákban, cigány férfiak a mezőgazdaságban. Ezek az együttműködések a magyar és a cigány családok közötti hosszú távú, bizalmi kapcsolatokon alapultak, vagyis nem alkalmi választáson múltak. Az igásállattal bíró gazdák, a nekik dolgozó cigány családok számára terményt, tűzifát szállítottak, fuvarral segítettek őket. Manapság már többnyire pénzt fizetnek a munkáért. Egy falubeli román asszony varrja a cigányasszonyok viseletét. Az ötvenes években, amikor románokat telepítettek magyar vidékekre és fordítva, egy román asszony, akinek cukrász végzettsége volt és állatorvos férjével került tíz-tizenöt évre a faluba, sütemények készítésére tanította meg az érdeklődő asszonyokat. A balavásári konyhakultúrában ennek máig érződik a hatása. Ilyen és hasonló múltbeli és jelenkori példákat mutat be a tanulmány az utóbbi két-három évben végzett gyűjtéseim alapján.

Több mint tíz éve kezdődött a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély tájegységéhez kapcsolódó kutatómunka. Én ezen belül a Kis-Küküllő mentével foglalkozom. Az elmúlt években elég sok időt töltöttem helyszíni gyűjtéssel. Balavásáron megvásároltunk egy teljes portát, és több mint ezer tárgyat. Az ott töltött idő alatt vettem észre egy érdekes jelenséget. Erről a korábban a környéket kutató néprajzos, szociológus kollegák tanulmányaiban nem olvastam, és – bár Székelyföldön születtem – nem tapasztaltam Erdélyben máshol sem eddig, ilyen intenzív formában. Egyetlen megjegyzés⁸ utalhat rá Peti Lehelnél, aki egy tanulmányában a „patrónus-kliens viszonyok”-ról ír. Cigány és magyar családok, szinte szimbiózisszerű együttélése a jelenség, amiről beszélek.

Ahhoz a családhoz, akiktől a múzeum megvásárolta a balavásári épület-együttest, és akikhez így rendszeresen jártam, gyakran láttam betérni cigányasszonyokat, akik ott különböző munkákban segítettek, vagy éppen pénzt jöttek kölcsönkérni. A családhoz – mint kiderült – két cigányasszony bejáratos és azok fiai, férjei. (Ezek a fiúk segédkeztek egyébként nekünk a bontáskor, és a kamionra rakodásnál is. Irén néni – a háziasszony – úgy is nevezte őket „az én fiaim”.) A faluban járva-elve mindig azt hallani, hogy a cigányok ilyenek meg olyanok... Mégis kiderült, hogy a családok több mint a feléhez járnak cigányok

⁸ PETI Lehel 2008

alkalomszerűen dolgozni. Minden családnak megvan a „maga cigánya”. Ők részben „házi”-, de többnyire „sátoros” cigányok.

Természetesen nem hagyott nyugodni a kíváncsiság. A0 megvásárolt porta kapcsán egyébként is végeztem családtörténet kutatást, és kiderült, hogy ahhoz a családhoz is jártak cigányok dolgozni akiké a porta volt, sőt már az előző generációikhoz is. Ők is elég nagy földbirtokkal rendelkeztek és annak megművelésében, az állatok gondozásában elkelt a segítő kéz, de az asszonyoknak nagytakarításban, nagymosásban és egyéb házkörüli teendőkben is segítettek cigányok. Tovább érdeklődtem, és kiderült, hogy ez egyfajta hagyomány volt itt a faluban, hiszen a téészesítés előtt a nagyobb földbirtokkal bíró gazdáknak szükségük volt a munkaerőre, a földnélküli cigányoknak pedig munkára. Így alakult ki ez a sajátos rendszer.

Kutatásaim nyomán az alábbi kép rajzolódott ki számomra a balavásári cigány-magyar kapcsolatokról. A cigány-magyar viszonyinak általában meghatározó eleme a cigányokkal szembeni előítélet. A cigányokkal szembeni általános előítéleteket személyes kapcsolatok árnyalják, sajátos kivételnek tekintve azokat a cigányokat, akikkel a többségi társadalom adott tagjai szorosabb kapcsolatba kerültek. Az általam tapasztalt jelenség gyökerei feltehetően a 19. század második felére nyúlnak vissza.

Az uradalmi földek szétosztása után egyes családok nagyobb földterülethez jutottak annál, hogy azt önállóan meg tudták volna művelni, napszámosokra volt szükségük. Ezeknek egy része a cigányok közül került ki. A hozzáférhető adatok alapján 1930-ban 5-7 cigány család élhetett a faluban, ők a lakosság közel 5 %-át teheték ki. Ez az arány az 1960-as évekig közel állandó volt, majd akkor néhány Korondról „elkergetett” cigány család betelepülését követően folyamatosan növekedni kezdett. 1966 és 1977 között – miközben a teljes népesség csökkent – a cigányság létszáma megduplázódott. Eközben társadalmi státusuk is változott. A cigányok korábban elkülönülten, a „dombon” laktak. Megmaradt ott is egy cigánytelep, de a talajcsúszás miatt a nyolcvanas években a vasút mellett is mértek ki számukra építési telkeket, így most ott is telepszerűen laknak. Ugyanakkor már vásároltak a faluban elszórtan is házakat. Az elmúlt években így a település központi részein is egyre több a tulajdonukban levő díszes, gazdagságot sugalló családi ház.

1992-ben a cigányság összlétszáma a népszámlálási adatok szerint már 120 fő (10%) körül volt. Az 1989-et követő változások nyomán a növekedés újabb lendületet kapott. 2002-ben számarányuk már elérte a 14%-ot⁹. Ez a megnövekedett népesség ugyanakkor határozottan differenciált. Balavásáron napjainkban a cigányságnak három elkülönült csoportja van jelen. A „házi cigányok”, egyházi levéltári adatok szerint már az 1700-as években együtt éltek a faluközösséggel. A „sátoros” (Gábor) cigányok, a múlt század elején jelentek meg a faluban és ma már legalább annyian vannak, mint a házi cigányok. Az „Oszkár” cigányok a harmadik csoport, akik az 1960-as években a téészesítés idején jöttek Korondról,

⁹ VARGA E Árpád 2016

és akiket az akkori polgármester fogadott be, hogy állatgondozók legyenek a téészen. Ma már valószínűleg ők vannak a legtöbben. Napjainkban is sok gyerekük születik. Közülük egyik adatközlőm pl. 32 évesen szülte a kilencedik (!) gyermekét. A lakosság megítélése velük kapcsolatban a legrosszabb. A falubeli-ek többsége szerint „ők koszosak és büdösek, a gyerekek után járó pénzekből és lopásból élnek.”

Az általam vizsgált jelenség kezdetben a „házi” cigányok és a jobb módú lakosság között alakult ki, majd a sátoros cigányok megjelenése után rajuk is kiterjedt, olyannyira, hogy ma már gyakorlatilag csak sátoros cigányok a résztvevői. Az ilyen cigány munkások a mezőgazdasági munkákban (elsősorban a kertekben) segítenek, mint például ültetés, kapálás, szőlőkötözés, betakarítás, kukoricabontás, a termés feldolgozása. Máskor a nagyobb, idényszerű, ház körüli munkákon, mint meszelés, nagytakarítás, stb. dolgoznak. Régebben olyan munkákat is végeztek, amelyeket a háziak valamiért nem akartak maguk csinálni. Például böjtben a füsttel járó, szabadban történő kukoricapattogatás.

A téészesítés ezt a rendet felborította. Mivel a magángazdaság idején a cigányok nem rendelkeztek földdel számukra a kollektív gazdaság megalakulása előnyös volt, ezért a magyaroktól eltérően, a romák a kollektivizálást sikertörténetként éltek meg. A cigányok egy rátermettebb része, akkortól gyarapodhatott, új házakat építettek és az állami munkahelyeken is nagyon nagy arányban helytálltak. A termelőszövetkezetben állatgondozóként, traktoristaként, szőlő- és csordapásztoraként dolgoztak. A kollektivizálás tehát a két etnikum között fennálló éles gazdasági különbségek csökkenéséhez vezetett. Ebben az időben életmódjukban is közeledtek a többségi etnikumhoz.

A rendszerváltás után újabb változás állt be, hiszen a munkahelyek többnyire megszűntek. Ennek első számú vesztesei a cigányok voltak, mert elsőként őket bocsátották el. Az 1989-et követő változásokat így természetesen veszteségként éltek meg, szerencsés volt, aki értett a kőművességhez, szobafestéshez. 1989 után a cigány férfiak nagy része külföldre ment dolgozni, és ez még napjainkban is jellemző. Az asszonyok otthon maradnak, nevelik a gyereket és dolgozni járnak magyar családokhoz, esetleg különböző olcsó árucikkkel háznak. A magyarok közt ugyanis a régi tulajdonosok visszakapták földjeiket. Az elmúlt huszonöt év alatt ezért egyfajta visszarendeződés látszik a cigány és magyar családok együttélésében. Egyes cigány családok visszatértek a korábbi foglalkozatíaikhoz, azokhoz a magyar családokhoz, akiknél korábban ők, vagy elődeik dolgoztak. A munkájukért valami terményt vagy pénzt kapnak fizetségént. Így például krumpli szedés vagy krumpli ültetés idején krumplit kapnak.

Az életmódváltozás és a fejlődés, valamint a cigányok nagyobb számban való megjelenése a faluban a régi állapotot persze természetesen nem hozza vissza. Ebben egyrészt a külföldi munkalehetőségeknek van szerepe. Másrészt annak, hogy a mai gazdaságok már többnyire jól gépesítettek.

Noha a cigányság három csoportja elkülönül, de csoporton belül, főként a sátorosok közt erős az összetartás, egymás segítése, támogatása. Volt, aki közülük a kereskedést választotta, azok egy része ma talán a falu leggazdagabbjai

közé tartozik. Kereskedéssel és uzsoráskodással foglalkoznak. Mindez sajátos belső struktúrát adott a mai cigány társadalomnak. Napjainkban a házi cigányok már nem nagyon, inkább a sátorosok járnak házakhoz segíteni. A házi cigányok próbálnak úgy élni, mint a magyarok. Munkahelyet keresnek, tanulnak, nem házasodnak olyan korán. Az Oszkár-cigányok a gyerekekre kapott támogatásból és tisztázatlan egyéb forrásokból tartják fent magukat. A valamikori házi cigányok árulnak hagymát az út szélén, gyűjtögetnek, a sátorosok kereskednek és külföldön dolgoznak, bádogos munkát végeznek, uzsorára adnak pénzt a szegényebbeknek. Mostanában kezdtek jogosítványt szerezni és fuvarozást vállalnak (pl. a házi cigányok a hagymát Tordáról veszik és velük fuvaroztatják) és családokhoz is járnak dolgozni. Főleg olyan helyekre járnak, ahol idősebbek vannak, és egyedül nem bírják a sok munkát a kertekben. Takarítani járnak a faluban, bedolgozni, vagy ha idényszerű mezei munka van: kukoricaszedés, -fejtés, aratás, akkor ott is vállalnak munkát. A sátorosoknál még él a hagyomány, viseletben járnak, a férfiak nagy bajuszt növesztenek, és nagykarimájú kalapot hordanak, az asszonyok hosszú díszes pliszírozott szoknyát viselnek köténnyel, általában papucsban járnak, és aki már férjhez ment az kendőt visel. A lányok két copfba fonva viselik a hajukat és ők is szoknyában járnak. Nagyon fiatalon házasodnak és előfordul, hogy a leendő férj családja fizet a lány családjának a lányért, de olyan is előfordul, hogy ellopják a lányt, akár az utcáról is. (Van, aki ezért nem engedi iskolába járni a nagylányát, pedig az iskola szocializációs hatása fontos volna a számukra.)

Összegezve elmondhatjuk, hogy Balavásáron a cigány-magyar együttműködésnek egy hagyománnyá vált formája figyelhető meg még napjainkban is, bár egyre kevésbé jellemző módon. A valamikori nagybirtokrendszer idején természetes volt, hogy az idénymunkára érkező napszámosokat a jómódú gazdák saját házuknál szállásolták el. Ez lehetett a gyökere a cigány családok eleinte talán ideiglenes letelepítésének. A szinte folyamatos munkalehetőség kapcsolható össze jómódú családokat cigány szolgáló családokkal¹⁰. A végleges letelepedéssel az együttlakás megszűnt, de az együttműködés megmaradt. A közös munka során a társas kapcsolatok erősödtek és valamelyest szimmetrikussá is kezdtek válni. Korábban gyakori volt, hogy a gazda a cigány család házához tűzifát, miegymást szállított fogatával. Így a kapcsolat a két család között egyre szorosabbá, már-már családi jellegűvé vált. Az öröklődő partnerség példáját figyelhettem meg a Szalma család esetében. Meg merem kockáztatni az is hogy az ilyen családok egymással mintegy szimbiózisban élnek. Hiszen a segítség kölcsönös, mindkettő a másikra van utalva.

Ma már ez nem általános, a tartós kapcsolat nyomokban mégis megvan, főként, de nem kizárólagosan olyan családoknál, ahol az öregek magukra maradtak és segítségre van szükségük. A hagyomány erejét mutatja, hogy olyan családoknál is fennmaradt ez a rendszer, ahol nem feltétlen van szükség a cigányok

¹⁰ PETI Lehel 2008

munkájára, mégis elhívják őket időnként dolgozni és folyamatosan segítik is őket, pusztán megszokásból, kölcsönös tiszteletből és az ősök emléke miatt.

Kulcsszavak: Balavásár, cigány, Erdély, múzeum, roma, Skanzen

Irodalom

BARDÓCZ-TÓDOR Enikő

2015 A balavásári porta az Erdély épületegyüttesben. IN: Ház és ember. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve. 27. 57-68. Szentendre.

KÁLLAI Ernő

2000 A cigányság története 1945-től napjainkig, In: Kemény István (szerk.): A magyarországi romák. 16–24. Útmutató Kiadó, Budapest.

PETI Lehel

2008 Adaptálódás és szegregáció. A kulturális különbségek kommunikálása a cigány-magyar együttélésben egy Kis-Küküllő menti településen. [Adaptare și segregatie. Comunicarea diferențelor culturale într-o conviețuire rom-maghiară de pe Valea Târnavei Mici] In: Murányi János (szerk.): A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2007-2008. 151-175. Csíki Székely Múzeum Pro Print, Miercurea Ciuc.

SZABÓ Á. Tőhötöm

2013 Gazdasági adaptáció és etnicitás. Gazdaság, vidékiség és integráció egy erdélyi térségben. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

VARGA E. Árpád

é.n. Erdély etnikai és felekezeti statisztikája (1850-1992). <http://varga.adatbank.transindex.ro/> [2016.07.02.]

DR. DOMINEK DALMA LILLA

egyetemi tanársegéd
Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar, Természettudományi
kommunikáció és UNESCO Multimédiapedagógiai Központ, Budapest
dominekdalma@gmail.com

ÉLMÉNYALAPÚ TÁRLATVEZETÉS

Absztrakt: Az előadásban bemutatjuk, hogy a tárlatvezetés kapcsán készült kutatás során a résztvevők miképp vélekednek a hagyományos és az élményalapú tárlatvezetésről. Célunk az volt, hogy megvizsgáljuk a felnőttek egy bizonyos korosztályához tartozó, véletlenszerűen kiválasztott személyeket annak tükrében, hogy mit gondolnak, hogyan vélekednek a tárlatvezetésről általában, illetve az általunk megálmodott és gyakorlatba öntött élményekkel gazdagított vezetésről. Röviden megfogalmazva a tárlatvezetés élményszintjét igyekeztünk vizsgálni. A múzeumpedagógia, mint művészetpedagógia, örökségvédelem vagy épp tudománykommunikáció, alapvetően azokra az élményekre épít, amelyek az életben is jól működtethető stratégiákként jelennek meg a személyiségben, s ezeknek a segítségével ér el megértésszerű változásokat. Nem véletlen talán, hogy éppen Csíkszentmihályi Mihály egyik alapfogalma világít rá legjobban, miszerint az élmény-teli flow-állapot a legadaptívabb módja a magasabb szintű élet megteremtésének (Csíkszentmihályi, 2001).

A tanulmányban bemutatjuk a Magyarországon még nem létező, ún. *élményalapú tárlatvezetést*. Ennek során a kutatásunk fő célja volt, hogy a bemutatásra kerüljön egy újfajta tárlatvezetési módszer, amely a jelenleg létező, informatív módszerű tárlatvezetés mellett élményekkel dúsított. Az empirikus vizsgálatunk két részből állt:

- a tárlatvezetésen részt vevők által kitöltött kérdőívek,
- a tárlatvezetés után ott maradt 8-10 fős fókuszbeszélgetések.

A kutatás Magyarországon a Magyar Természettudományi Múzeumban és a Magyar Nemzeti Galériában történő hagyományos (informatív), illetve élményelemekkel dúsított tárlatvezetések elemzésére terjedt ki. A kutatás alapját a fenti intézményekben zajlott vezetések alkották, amelyeket a szerző az általa összeállított kérdőívekkel, fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetésekkel, megfigyeléssel kutatott. A kutatás alapja a flow, azaz az élmény megjelenése volt, melynek létrejöttét a kreativitás elméletéből vezettük le. Rhodes elméletéből indulunk ki, akinek számos kutatása után a kreativitás meghatározásai 4 területre mutatnak. Ezeket a területeket „P” elnevezéssel illette: Personality (személyiség), Process (folyamat), Press (nyomás), Product (termék). Ebből kiindulva a kreativitáshoz szükség van az alkotó emberre, az alkotás folyamatára, a külső környezeti hatá-

sokra és a végeredményre¹¹. A kreativitás fejleszthető, és ez az, amiből Csíkszentmihályi Mihály flow elméletének lényege is származik. „Az áramlat” című könyvében (2015) arról ír a szerző, hogy akkor, amikor az emberek magas fokú örömet élnek át, a koncentrációjuk a kihívást jelentő feladatra összpontosul, és ekkor élik át a tökéletes élményt. Csíkszentmihályi kutatásai arra is kitérnek, hogy az átlagos emberek munka közben élik át legtöbbször a flow élményét. A munka igazi kreatív tevékenységgé válhat, mely élményt nyújt az egyének számára. Az élmények érzelmek, vágyak átélése, kipróbálása. A munka során a változatosság, az újdonság felfedezése, a döntés meghozása, valamely témában való elmerülés jelenti ezt. Az élmények az egyén boldogságához vezetnek. Csíkszentmihályi az optimális élmény eléréséről beszél (2015), amikor eltűnnek a korlátok, akadályok és egy új dimenzióba kerülünk. Boswijk és szerző társai (2007) élménygazdaságról beszélnek, a tapasztalatszerzésen az, ami az egyén életében a legfontosabb.¹²

Fontosnak tartottuk a kreativitást és az élményeket a múzeumokban a tárlatvezetések során kutatni, létrehozni. A kutatás lebonyolítása során mind a két intézményben a tárlatvezetők két típusú vezetést tartottak, egyiket informatív elemekkel, míg a másikat élménycentrikus elemekkel dúsították. Ezt követően a kérdőívek és a fókuszbeszélgetések során jutottunk információkhoz/adatokhoz, melyekből elemezhetővé vált, hogy a látogatók miképp értékelték a látottakat, hallottakat, azaz magát a tárlatvezetést. Előzetesen a látogatók nem kaptak arról információt, mit kell figyelniük, vagy hogy milyen típusú vezetésen vesznek részt.

Mindkét típusú tárlatvezetést követően a fókuszcsoportos interjúk során – a bemutatkozást követően – először általánosságban folytattunk beszélgetést a résztvevőkkel a tárlatvezetésekről. Kérdeztük őket a műfaj hiányosságairól, erősségeiről, hogy milyen egy tipikus résztvevője ezeknek a programoknak, illetve kíváncsiak voltunk arra is, hogy milyen szerintük egy jó tárlatvezetés. Ezt követően arra kértünk minden interjúalanyt, hogy írja fel egy lapra az első három szót, ami eszébe jut a konkrét, megtekintett tárlatvezetés kapcsán. Miután ezek mentén körbejártuk a kérdést és az aktuális élményeiket, arról kérdeztük őket, hogy mi tetszett számukra, mi volt túlságosan kevés, vagy éppen túlságosan sok, illetve itt is érdeklődtünk afelől, hogy szerintük ki lehet egy ilyen tárlatvezetésnek a tipikus résztvevője. Megkérdeztük azt is, hogy egy átlagos tárlatvezetéssel összevetve hogyan látták az aktuálisat, illetve hogy utóbbin milyen változtatásokat eszközölnének, hogy jobb legyen. Jelen tanulmányban nem térünk ki részletesen minden kérdésre, de szeretnénk egy áttekintő képet adni a válaszok tartalmáról.

A válaszadók több összehasonlítással is éltek a beszélgetések során. Ennek jelentősebb vonulatát a tárlatok témája szerinti differenciálás jelentette, vagyis ezzel jelezték, hogy jelentősen különbözhetnek például a műszaki, a természet-

¹¹ MEZŐ Katalin 2015. 12.

¹² BOSWIJK, Thijssen és Peelen 2007.

tudományi, a történelmi, a politikai, vagy éppen a művészeti témák bemutatásai – és a hozzájuk kapcsolt látogatói elvárások egyaránt. Emellett a múzeumi kérdésekben járatosabbak az angolszász példákat viszonyítási alapnak tekintve nemzetközi összehasonlításban is mérlegették a hazai viszonyokat.

Az egyes tárlatvezetések értékelése ugyanakkor nyilvánvalóan bizonyos külső tényezők által is befolyásolt. Több válaszadó is kiemelt néhány környezeti elemet, mint amilyen a múzeum környezete, vagy épülete. A tárlat közvetlen fizikai környezete, például a rendelkezésre álló tér is fontos tényező – ez a csoport méretével nyilvánvaló és szoros összefüggésben áll. A szereplők, vagyis a szituáció potenciális emberi összetevői alapvetően három szerepkörben voltak megragadhatók interjúalanyaink számára. A tárlatvezető – mint alapértelmezetten a tárlatvezetés megvalósításáért felelős személy – helyett alternatívaként többen is másfajta csoportvezetőket, például tanárokat említettek (akik egyúttal nagyobb fokú személyességet is képesek kölcsönözni a programnak). A csoport-egész szempontjából megfogalmazott aspektusok is a megfelelő összhang, a vezető–vezetettek kapcsolat megfelelő minőségének megteremtéséhez kapcsolódott. A csoportméret könnyen problematikussá váló voltán kívül ugyanis mind az előzetes tervezést (beszélgetést, egymás megismerését), mind pedig az utóbeszélgetést kiemelték. Az igényeket nagyban meghatározza interjúalanyaink szerint a résztvevők hozzáértése és hozzáállása – ezek vonatkozásában háromféleről beszéltek, a laikusról, a hozzáértőről és az utóbbival gyakran együtt járó szkeptikusról (aki e jellemzőt a tárlatvezető által elmondottakhoz való viszonya kapcsán érdemli ki). A tárlatvezetések tipikus résztvevőit alapvetően négyféle szempont alapján határozták meg válaszadóink. E szerint lehetnek speciális csoportok (családok, turisták, külföldiek), életkor szerinti csoportok (gyerekek és diákok, fiatalok, felnőttek, idősek és nyugdíjasok), hozzáértés foka szerint laikusok vagy szakértők, csoportösszetétel szerint pedig heterogének vagy homogének (azokban a válaszokban, melyekben cél volt ez utóbbi típusok közül valamelyik kialakítása, mindig a homogén csoportok jelentették a célt).

Maga a tárlatvezetés (mint módszer) alternatíváiként az audioguide, illetve a tárlatvezetés nélküli egyszerű látogatás merült fel a beszélgetéseken – utóbbi egyúttal jellemzően pozitív szövegkörnyezetben, a látogatás felfedezői jellegét hangsúlyozva. A tárlatvezetés elemei között mind a csapatmunka, mind pedig a különféle feladatok és játékok alapvetően kedvező értékelésben részesültek. A mozgási lehetőségek szempontja ellenben sokkal inkább implicit módon bizonyos korlátokhoz kötődött, ezt fejezték ki a szabad mozgás (hiányával) és a terelgetéssel kapcsolatos válaszok.

A következőkben néhány terület – a tárlat, a tárlatelemek, a tárlatvezetés, a tárlatvezető, a kritika és a bírálat, valamint a befogadás – kapcsán tekintjük át a legfontosabb felmerült narratívákat, csomóponti diskurzusokat. Maga a tárlat, a tárlategész vonatkozásában csupán néhány szempont jelent meg, főképp a konkrétan megtekintett tárlatokkal összefüggésben – ilyen volt a szezonális, a kronológia (kronologikus felépítés), vagy a természet–természetszeretet–természetvédelem hármasa. A tárlatelemek tekintetében a válaszadók már sokkal

inkább személyes vágyaikat is megfogalmazták, melyek egy része hiányérzetből fakadt. Fontosnak tartották a megfoghatóságot és a megragadhatóságot (szó szerinti és átvitt értelemben egyaránt), az innovációt, részben ezen belül pedig a különféle technikai lehetőségeket (digitális eszközök alkalmazása, internet, multimedialitás, megosztás).

Az egyik legjelentősebb, leginkább átfogóan tárgyalt téma – nyilvánvalóan adódóan a kutatási témából is – maga a tárlatvezetés volt. A célok tekintetében több fogalom is az érzékelt hiányosságokhoz kapcsolódott – a megszólalóknak nagyobb igénye lett volna a teljességre, a részletességre, problémaként kódolták a befejezetlenséget. Ehhez kapcsolódik a tárlatvezetés koherenciája, kohéziója, integritása iránt megfogalmazott elvárás is. Az alkalmazott technikák érintése szintúgy számos kíváncsiságot foglalt magában. Válaszadóink jellemzően igényelik a különféle plusz, extra, sablontörő jellegű helyzeteket, szolgáltatásokat. Ilyenek lehetnek a viccek, a humor, a történetek, a szemléletes előadásmód, illetve általában véve a hiánypótló, ritka dolgok. Hangsúlyos véleményvonulat volt a tárlatvezetés testre szabottsága iránti igény. Ide több különféle szempontot is sorolhatunk – a családiasság és a hozzá szorosan kötődő személyesség narratívája mellett többször is megjelentek a költség szempontok, az aktuális hangulat (például az interaktivitás fokát illetően), valamint a kor-, csoport- és személyspecifikusság igénye. Csakugyan fontos megközelítésmód volt az időtényezőn keresztül való vizsgálat – itt leginkább az idő szűkösségének kérdésköre dominált, de a dinamikus és a lendületesség (tehát egyfajta jótékony gyorsaság) is többeknél megjelent. Az egyik legfontosabb alapérték – ami a tárlatvezetéssel kapcsolatos elvárásokat is nagyban befolyásolja – a szabadság. A szabadság-igény olyan fogalmakkal foglalkozhat össze esetünkben, mint a korlátatlanság, a kötetlenség (például ami magát a mozgást illeti), a választhatóság és a lehetőségek. A tárlatvezetések hatásait a megnyilatkozások alapján kettéválaszthatjuk pozitív és negatív, vagy vágyott és kerülendő típusúakra. Előbbiekhez sorolhatjuk a hatásosságot, a tartalmasságot (ez kötődik a részletesség és a teljesség vágyához, ami a lehetőségek kihasználását illeti), az eredetiség, egyediség és érdekesség rokon fogalmait, a részben belőlük következő izgalmasságot, és nem utolsósorban a hasznosságot (mint egy utilitarista alapbeállítódás leképeződését). A kerülendő hatásokhoz leginkább a felszínességet sorolhatjuk, aminek azonban számos konkrét megnyilvánulása lehet. A tárlatvezetések során alapvető informatív jellegű beállítódás az újdonságok keresése. Fontos a kitekintő jellegű információ is, az információkapcsolás – részben ez is adhatja az újdonság erejét. Ugyanakkor némiképp korlátozóbb jellegű elvárás a tárgyilagosság, mely nyilvánvalóan szoros kapcsolatban áll a személyes szabadság (pontosabban személyes korlátozatatlanság) iránti általánosan elterjedt vágygal. Az interaktivitás annak ellenére, hogy alapvetően pozitív képzeteket keltett a résztvevőkben, számos esetben egyfajta kényszerű sugalló kontextusban jelent meg. A „kérdezni merni”, a kényszer, a „kisiskolás” és a gyerekes fogalmai által kijelölt gondolkör érzéketlenül utal az interaktivitásban rejlő talán legfőbb veszélyre, a kínos,

kényelmetlen szituációkra. Ennek ellentéte lehet – amennyiben sikerül kialakítani – a felszabadultság és a felszabadult légkör.

Kutatásunk fontos hozadéka, hogy rávilágíthatunk az összelményre, összbenyomásra gyakorolt hatást illetően a tárlatvezető személyének fontosságára. A fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetések során főként három szempontból tértek ki válaszadóink a tárlatvezető fontosságára. Az egyik a személyiség, a másik a tapasztalat, a harmadik pedig az előadásmód – az egymásra épülés sorrendjében. A megszólaltatottjaink véleménye szerint egy tárlatvezetőnek a tehetségen túl jól kell tennie, ha fiatalos, közvetlen, figyelmes és alkalmazkodni kész. Láthatjuk, hogy ezen tulajdonságok egyúttal az interaktivitás kialakítását is vélhetően segítő tényezők. Az ideális tárlatvezető szinte alaptulajdonsága továbbá – ami már egyúttal a kapcsolat szintjét is mélyebben érinti – az ismerősség megléte, vagy kialakítása a résztvevőkkel. Egyes vélemények szerint egy korábbról már ismert közeli személy is alkalmas „tárlatvezető” lehet, de az ismerősség elvárása nem feltétlenül kötődik az egyén ismeretségi köreinek valamelyikéhez. A túlterheltség a fenti tényezőkkel ellentétben nem teszi jót a tárlatvezetésnek interjúalanyaink meglátása szerint sem. A tapasztalatot (tehát a már megszerzett készségeket) alapvetően a bennfentességen és a felkészültségen keresztül ragadták meg interjúalanyaink. Utóbbi inkább a formális felkészülést takarja, előbbi viszont az úgynevezett „ráragadt” tudást – például egy, a témával vagy a múzeummal személyes viszonyban álló egyén esetében. Az előadásmód kategóriája az, amin keresztül a résztvevők talán a leginkább empirikus alapokon állva tudták mérlegelni a tárlatvezetőt jobbra, vagy rosszabbra tevő tényezőket. Jellemzően úgy határozták meg, hogy ideális esetben a lelkesedés és a beleélés mindenképpen jó alapot ad egy sikeres programhoz. Némiképp talán ehhez kapcsolódik az előadás természetessége, a spontaneitás és a rugalmasság. Közvetlenül a megfelelő hangerőn és a figyelemfelkeltésen – valamint sajnos a konkrét esetekben is viszonylag sokszor ezek hiányán – voltak képesek lemérni a tárlatvezetők teljesítményét interjúalanyaink. A lényegre törő előadásmód, mint elvárás utóbbi (tehát a figyelemfelkeltés) hibái miatt is válhatott az artikulált tényezők közöttivé. Több kifejezett hibát is kiemelték a beszélgetések résztvevői. Ilyen volt az irányítás- és kontrolligény, az elvárás és értékelés a tárlatvezető részéről, valamint a szétszórtság. Az irányítás- és kontrolligény talán leginkább az interaktivitást érinti, abban a tekintetben, hogy az interaktív feladatokat többször teherként érzékelték, vagyis úgy érezték, hogy a tárlatvezető nyomást helyez a látogatókra. Hasonló hatást keltett, kelthetett az elvárás és értékelés is, ami részben az informativitáshoz, részben pedig az interaktivitáshoz kapcsolódik. Az elvárást tekinthetjük magának a feladatokban való részvételre irányuló nyomásnak, az értékelést pedig ezek jó/rossz felosztás szerinti, bizonyos értelemben moralizáló aktusának. A szétszórtság okát és tartalmát nehéz volna konkrétan megragadni, de magyarázó erővel bírhat a tárlatvezetés kiforratlansága (tehát lényegében módszertani tényezők), az informativitás és az interaktivitás elvárásainak keveredése és a közöttük való váltogatás, illetve az interaktivitásban önmagában rejlő

veszély, miszerint a kontrollt gyakrabban kell átadnia a tárlatvezetőnek a résztvevők számára (majd pedig visszavenni azt, tartva a szabott időkeretet is).

A kritika és a bírálat fontos elemét képezte a beszélgetéseknek. Ennek okait elsősorban szélesebb társadalmi összefüggésekben kereshetjük – a közvélemény-kutatások, szociológiai felmérések visszatérő elemei a kritikus megjegyzések (ami egyébként valamilyen szinten a módszerből fakadó implicit elvárás is a válaszadók felé). Mindenesetre azon sem csodálkozhatunk, hogy viszonylag kisebb szerepet játszott a mostani válaszokban a panasz kultúra, helyettük hangsúlyosabb volt a fiatal egyetemista válaszadónál a kritikai gondolkodás, melyhez sok esetben társult tipizálás, kategorizálás, illetve általánosabb kor- és társadalomkritika is. A kritika egy speciális területe a tárlatvezető, hiszen a negatívumok észlelése mellett is gyakori volt a személy védelme, pártolása.

Külön csoportosítottuk az elemzés során azokat a felmerült tényezőket, melyek a megszólaltatott látogatók tárlatvezetéssel kapcsolatos befogadását jellemzik. Elkülönítettünk társas, kognitív és affektív elemeket az alapján, hogy leginkább milyen vonatkozású volt a válaszok tartalma. A társas elemek esetében az látható, hogy egyértelműen a biztonságigény és a bizonytalanságcsökkentés témája a meghatározó tényező. Az interjúalanyok különféle egyenlőtlenségeket, generációs, életkori, vagy éppen végzettségbeli különbségeket fogalmaztak meg a tárlatvezetések potenciális veszélyforrásai között. A résztvevők bizonytalanságának csökkentését szolgálhatják a visszacsatolások és a kérdezési lehetőségek is. Számos kognitív elemmel is találkozhattunk, melyek számba vételével körvonalazhatók egyes fontosnak tartott értékek. A tanulás, a fejlődés, a kíváncsiság és az érdeklődés nagyjából egy motivációs érték különböző aspektusait jelentette esetünkben. Ilyen fogalmak mentén körvonalazható, hogy kognitív értelemben mi motiválhat egy fiatal egyetemistát egy tárlat és a hozzá kapcsolódó tárlatvezetés megtekintésére. Ezenfelül negatív értelemben hasonló motiváló erővel bírhat a felejtés jelensége, vagyis egyfajta hiányérzet érzékelése a korábban már ismert, már megtanult ismeretekkel kapcsolatban. Az értelmezés, az asszociáció, az elgondolkodtatás, valamint az otthoni utánanézés már kifejezetten az információfeldolgozás témáját járják körül. Egyúttal ezek a kifejezések utalnak arra is, hogy igény mutatkozik a befogadás értelmezői oldalának erősítésére és aktív megvalósulására. Az unalom volt az a legjelentősebb tényező, ami magát a befogadást és az értelmezést egyaránt nehezíti a válaszadók számára – legalábbis válaszaik alapján. Jó hatással lehet ellenben a tárlatvezetések során a személyes példák és történetek beiktatása. Jelentősnek tekinthetjük a befogadással kapcsolatban az affektív elemeket is. Azt lehet mondani, hogy az érzésközpontúság az egyik legjelentősebb narratíva, nem csupán a tárlatvezetésekkel kapcsolatban, de egyéb vonatkozásokban is. Az ember érzelmi háztartása jelentőségének felértékelődése korjellemző, ami lecsapódik az egyes dolgok értékelési kritériumaiban is. A tárlatvezetések szempontjából ennek köszönhetően felértékelődnek a keltett érzések és maguk az érzékek, az érzékelés is – mint sok tekintetben kapcsolódó fogalom. Mindebből adódóan a válaszadók – elmondásuk szerint – fogékonyak a szenzualitásra, az élmény

pedig jóérzésben érzéseik, benyomásaik, alapján ítélik meg. A beleélés és átélés tárlatvezetővel szemben megfogalmazott erőteljes igénye további adalékot jelent az érzésközpontúságot tekintve – akárcsak ennek másik oldalán, az elmélyült, „meditálás” jellegű befogadás iránt többeknél jelentkező igény. Az eddig affektív elemekként jellemzett tényezők sorából némiképp kilóg a stressz, aminek jelentőségét azonban nem érdemes lebecsülni, hiszen ez az a faktor, ami akár előzetes és megalapozatlan félelem formájában is könnyen eltántoríthatja az egyéneket a tárlatvezetések jelentette egyszerre elvártan sablontörő, de mégis némiképp kiszámíthatatlan műfajától.

A kutatás talán legfőbb hozadéka nem az információ- és élményközpontú tárlatvezetési módszerek összehasonlítása, ez nem is lehetne célja, hiszen mindössze négy adatfelvételre támaszkodhatunk, melyek során a fiatal egyetemisták csoportjába tartozó egyéneknek a konkrét tárlatvezetésekkel – és azok minden esetlegességével kapcsolatos – meglátásait ismerhettük meg. Eredményeink alkalmasak viszont arra, hogy körvonalazzunk egy elméleti modellt, amiben a célcsoport (tehát ez esetben a fiatal egyetemisták) tárlatvezetésekkel kapcsolatos összélményének befolyásoló tényezőit és az ezek között megmutatkozó mintázatokat összegezhethetjük.

Nem lehet cél a tényezők teljes spektrumának és kölcsönhatásaiknak feltárása, már csak azért sem, mert a megfigyelt jelenségkör állandó mozgásban van (például a tárlatvezetések és a velük kapcsolatos elvárások változásait illetően). Legfontosabb megállapításaink az elemzést követően a következők. A tárlatvezetésekkel kapcsolatos összélményt egy komplex tényezőrendszer befolyásolja. Ennek hátterét maga a tárlatvezetési szituáció és folyamat adja, melynek különböző elemeit vehetjük számításba. Vannak bizonyos környezeti elemek – makrokörnyezetként kezelhetjük a múzeumot (vagy adott kulturális intézményt) és annak tágabb fizikai környezetét (például a várost, ahol található), mikrokörnyezetként pedig magát a tárlatot (a tárlategészt) és annak összetevőit, a tárlatelemeket. A tárlatvezetés kétféle értelemben is hatást gyakorol – egyrészt, mint módszer (a hozzá tartozó elméleti koncepcióval és előre kitalált menettel), másrészt pedig mint megvalósítás (ami a gyakorlati „formába öntést” jelenti, vagyis azt az eseményt, amivel maguk a résztvevők is kapcsolatba kerülnek). Ezenkívül különös jelentőséggel bír maga a tárlatvezető is (a kutatásnak az e tényező meghatározó szerepére vonatkozó rámutatás komoly hozadéka lehet). Végül, de nem utolsósorban maguk a résztvevők (csoportméret, csoportösszetétel, elvárások, hangulatok, személyiségtényezők, stb.) zárják azon tényezők sorát, melyek a tárlatvezetési szituáción és folyamaton keresztül hatást gyakorolnak a tárlatvezetés nyújtotta összélményre. Mivel ez az összélmény egy értékelés eredménye, így nem feledkezhetünk meg az elvárásokat és a konkrét tárlatvezetések megítélését nagyban befolyásoló, társadalmi eredetű narratívákról és ezek egyfajta sűrítvényeiről, az értékekről. Értelemszerűen az általunk összeállított lista tovább bővíthető és árnyalható további adatfelvételek fényében.

A négy fókuszcsoportos interjú elemzésének eredményeként összesen öt különösen meghatározó értéket azonosítottunk: új (vagy újdonság), érzés (vagy

érzékek és érzelmek), szabadság (vagy lehetőség), testre szabottság (annak különféle szintű megfelelőivel), személyesség (vagy közvetlenség, ismerősség). Hatodik pluszként tehetjük hozzá mindehhez az érdekességet, ami egy sajátosan összetett fogalom, ugyanis hol az interaktivitással szorosan együtt járóként jelenik meg, hol pedig egyfajta kompenzációs jellegű értékelésként, vagyis más, konkrét negatívumok említését kiegyensúlyozó, konkrétumokat nélkülöző, vélhetően a vélemények kiegyensúlyozását célzó elemként. Végül pedig a tárlatvezetés kapcsán kialakuló összélménnyel kapcsolatban ki kell emelnünk egy olyan fogalompárt, amiről nemcsak a kutatás eleve adott elméleti keretének révén (lásd: információ- és élményközpontú, vagy más megfogalmazásban hagyományos és flow típusú tárlatvezetés) beszélhetünk érdemben, de azáltal is, hogy – az ezekről mit sem tudó interjúalanyaink (akiknek válaszait a fókuszcsoporthozos beszélgetések során a kérdések megfogalmazásával sem orientáltuk ilyen irányba) megnyilatkozásaiban is rendre visszaköszöttek. Ez a fogalompár az informativitás és az interaktivitás egymással többféle viszonyban álló két kifejezése – és a mögöttük lévő jelentések. A két tárlatvezetési módszer egymáshoz viszonyítva egyszerre tartalmaz „és” típusú kapcsolatot (amennyiben mindkét módszernél jelen van az informativitás és az interaktivitás is), valamint „vagy” típusú kapcsolatot (amennyiben a két módszer különbségeiben a két szempont szerepei közötti hangsúlyeltolódásokra épít). Fontos megállapítanunk, hogy sem az informativitás, sem pedig az interaktivitás nem önmagában jó, vagy rossz, egyik sem mozdítja elő természetéből adódóan a tárlatvezetések kapcsán létrejövő összélmény kedvezőbb minősítését. Hatásuk – az összélmény szempontjából – lehet jó, vagy rossz, ez pedig annak a komplex viszonyrendszernek a függvénye, amit leginkább a fentebb vázolt tényezők, vagyis elsősorban a tárlatvezetési szituáció és folyamat, valamint az értékelésekre is hatást gyakorló narratívák és értékek mibenléte és működése határoz meg.

Sajátosan a modernitáshoz köthető tudásfelfogás táplálja az informativitással kapcsolatos elvárásokat. Ahogy az információ fogalma esetén maga a fogalom eredete is az újra, az újdonságra (az érzékelhető eltérésekre) épül, nem pedig mondjuk a megszokott gyakorlatok áthagyományozására, úgy az informativitás is jórészt az újdonságokkal kapcsolatos elvárásokra épül. Emellett az is látható, hogy nem feltétlenül minél mélyebb, a tárgykörre szorító „mélyfúrás” a preferált, hanem inkább a kitekintés, vagyis olyan ismeretkapcsolatok létrehozása, ami a tudás más, már ismert területeivel teremti meg az integritást. A befogadást és feldolgozást önmagában megkönnyíti, ha a mindennapi életből (az ismerősből) hozott példákkal, vagy párhuzamokkal színesítik a tárlatvezetést. Érdemes számításba venni továbbá, hogy az információkkal kapcsolatos további kikötés egyfajta exkluzivitás – az internet jelentette információbőség az ismeretek újfajta differenciálását hozta el. Léteznek keresés útján könnyen és nehezebben hozzáférhető tudáselemek. A tárlatvezetéstől jellemzően azt a fajta pluszt várja el a digitális világ „benszülötteinek” generációja, ami kívül esik keresésalapú tudásának hatókörén. Pluszinformációkra vágnak tehát. Az ilyen jellegű tárlatvezetést csakis egy felkészült tárlatvezető tudja megvalósítani, és egyálta-

lán nem mindegy az előadás, az átadás módja sem. Itt fontos kritérium a testre szabottság, ami gyakran elsősorban korosztály-specifikusságot jelent. Nemcsak a kitekintések, de – jól, nem erőltetetten kivitelezett – humoros előadásmód és az elmondottakat emberközelivé tevő történetek is könnyedebbé teszik a látottak és hallottak feldolgozását.

Az informativitás elvének fontossága mellett lényeges kiemelni, hogy a megvalósítás felülírja előbbi a tényleges hatást tekintve. Ezt igazolja, hogy az informativitást érintő kritikák sok esetben nem az ismeretátadásra vonatkoztak (például szembeállítva azt az izgalmas, interaktív elemekkel), hanem annak árnyával és mikéntjével. A rosszul megvalósított informativitás mellett sem az ilyen jellegű tárlatvezetések elutasítása a jellemző, hanem sokkal inkább egyfajta hiányérzet marad az információt tekintve a résztvevőkben. Szintén a „rossz informativitás”, tehát valamiképpen az árnyoldal képviselője az audioguide jelentette módszer. Ez önmagában általában nem váltott ki ellenérzéseket interjúalanyainkban, de volt, hogy kiemelték elszemélytelenítő vonásait. Abban az esetben, hogyha a tárlatvezetés pusztán információátadásra szorítkozna, az audioguide-hoz hasonló technikai alapú módszerek helyettesíthetnék az emberi munkaerőt. Ennek a gondolatkörnek az alapján az informativitás és az interaktivitás akár szembeállíthatók is lehetnek egymással. Ebben a kontextusban előbbi a tömegesség, utóbbi pedig az élmény, a személyesség és a szabadság értéke kifejeződésének előmozdítója.

A fókuszcsoportokon elhangzó válaszokból azt ugyan nem lehet megállapítani, hogy az informativitás, vagy az interaktivitás-e a fontosabb tényező a fiatal egyetemisták számára, azonban azt mindenképpen, hogy utóbbival többet foglalkoztak. E mögött számos ok húzódhat meg, leginkább pedig talán az, hogy az interaktivitás többször jelenik meg problematikusként – vagy mint hiány (főként az előzetes elvárásokban), vagy pedig a rossz megvalósítás okán (főként az utólagos, csaldódtabb értékelésekben). Mindenesetre elmondható, hogy az interaktivitás egy kontextusfüggetlen érték a célcsoport tagjainak körében. Erre utal, hogy többen már a bemutatkozásnál (melybe a moderátor kérésére kedvenc múzeumi élményeiket is belefoglalták) kitértek az interaktivitás jelentőségére – tehát ez a szempont általános diskurzuselemnek tekinthető a múzeumok és a tárlatvezetések kapcsán. A jól megvalósított interaktivitás értékét azáltal is elnyeri, hogy a megfogalmazott elvárások egy jó része szerint építenie kell a személyesség, vagyis egyfajta közvetlenség és ismerősség érzésének kialakulására is.

Az interaktivitás a jó összélmény érdekében más tényezőkkel karöltve, együttműködve képes kifejteni igazán jótékony hatását. Itt fontos kiemelni az egymásra épülő elemeket, mint a múzeum környezete, a múzeum maga (épület, stb.), a tárlat (mely leginkább a tartalmi elemeket szolgáltatja), a különféle tárlatelemek (például digitális kiegészítők) és nem utolsó sorban a tárlatvezetésben helyet kapó interaktív szemlélet és az ehhez illő technikák. Az interaktivitás – mivel kommunikációs jellegű kapcsolatokra épül – nem véletlenül kapcsolódik az érzések narratívájához, hiszen beleérzés szükségeltetik ideális, vagy legalább-

is megfelelő megvalósításához. A körülmények az impulzusszám magas volta miatt a kötöttebb, hagyományosabb tárlatvezetésekhez képest minden bizonnyal nagyobb jelentőséggel bírnak, talán ezért is emelték ki válaszadóink többször a csoport méretének szempontját. Érdeemes lehet hangsúlyozni, hogy az interaktivitást – interjúalanyaink meglátása szerint is – nemcsak maga a tárlatvezetés, de a tárlat és a tárlatelemek is különféle eszközökkel segíthetik elő. A két adatfelvételi helyszín ugyanakkor nem rendelkezett azonos adottságokkal, a Magyar Természettudományi Múzeum esetében mindez könnyebben megvalósítható volt, mint a Magyar Nemzeti Galériában.

Az interaktivitás habár általános, kontextusfüggetlen módon jelentőséggel bíró tényező a tárlatvezetések kapcsán, mégis megvannak azok a kritériumok, amik alapján azt lehet mondani, hogy maga a megvalósítás jónak, vagy rossznak tekinthető-e. Előbbit illetően ki-kí a neki aktuálisan fontosnak tűnő szempontokat hangsúlyozta, de a válaszok kvalitatív elemzése alapján jól meghatározható halmaza kristályosodik ki az ide kapcsolódó értékeknek. A tárlatvezetés során az érzékekkel kapcsolatos technikák rendszerint kedvezően értékelt összetevők, csakúgy, mint általában véve az újdonság értéke, ami egyaránt jelentkezhet spontaneitásként, sablontörésként, vagy érdekességgként. Az érdekes és az interaktív fogalmak szoros kapcsolatára utal, hogy ugyanazon jelenségeket valaki egyik, valaki pedig másik jelzővel illeti.

Egyes interjúalanyok a jó interaktivitást – mint fentebb láthattuk – konkrét példákra hivatkozva fejezték ki, mások viszont strukturáltabb módon álltak a kérdéshez, és több tényező összjátékára hívták fel a figyelmet. Jellemzően a tárlatvezetési szituáció és folyamat különféle elemei és az azok közötti kapcsolat jelentősége köszön vissza a válaszokban. A jó interaktivitáshoz ezek szerint szükségeltetik maga a tárlatvezető, a közte és a résztvevők, valamint a közte és a tárlatvezetés között fennálló megfelelő kapcsolat (például lelkesültség, vagy beleélés formájában), a résztvevők alapvető érdeklődése, a tárlatvezetés testre szabottsága és természetesen mindezek kívül a személyesség és az újdonságok nyújtotta élmény. Érdeemes lehet kiemelni az egyes fókuszcsoportokon (vagyis az egyes tárlatvezetésekben) mutatkozó sajátosságokat, a közöttük jelentkező különbségeket. A fentiekhez hasonló differenciált, elemző, motivált megnyilatkozások többsége a Magyar Nemzeti Galériában tartott élményközpontú tárlatvezetést követően hangzott el. Hasonló jellegű megszólalásokból a legkevesebb a másik élményközpontú tárlatvezetésen volt, a Magyar Természettudományi Múzeumban – ezen a helyszínen sokkal inkább a negatívumok és a kritikák összegyűjtése volt domináns. Habár a mintázat kialakulása számos okra egyaránt visszavezethető (például a csoportösszetétel is vélhetően lényeges hatást fejtett ki), feltételezhetjük, hogy a jó és rossz interaktivitás (és informativitás), vagyis a szempontok konkrét tárlatvezetésekben való megvalósításának különbségei is hatást gyakoroltak az értékek és elvárások pozitív, vagy negatív megközelítésből való artikulálását illető választásokra.

A válaszokból kirajzolódni látszik néhány olyan kardinális tényező, ami mentén az interaktivitás eleve jó szemmel nézett elve a gyakorlatban könnyen

elromolhat. Ezen veszélyt jelentő jelenségek egyike a stresszfaktor. Habár olyan interjúalany is volt, aki mindezt inkább jónak látta (a megszólíthatóság egyfajta izgalmas készenlétként, drukként értelmezhető ebben a kontextusban), többségük mégis inkább a dolog negatív aspektusait emelte ki. A rossz interaktivitás egyik jellemző összetevője a kellemetlenül ható stressz, ami például a tudásra vonatkozó, értékelő jellegű kérdések, feladatok kapcsán jelentkezik (itt egyébként az informativitás és az interaktivitás elválaszthatatlanul összekapcsolódik, úgy, hogy semmiképpen sem kezelhetők egymással szembenálló fogalompárként). A frusztráltság nemcsak a tudáselemekről, de a résztvevőknek saját magukról való számadásában, az erre irányuló implicit vagy explicit elvárásokban is jelentkezhet, azoknak könnyen következménye lehet. Ennek oka társadalmi eredetű, vagyis a társadalmi összehasonlítás minden kommunikációs aktusban jelenlévő aspektusa félelmeket kelthet a látogatókban, hiszen úgy érezhetik, hogy hátrányban vannak, vagy éppen alacsonyabb színvonalat képviselnek valamilyen téren társaikkal, a csoport többi tagjával szemben. A probléma kiküszöbölésére megoldást jelenthet homogén csoportok létrehozása a tárlatvezetések során. A társas közeg eleve önmagában rejlő kockázata a kényelmetlenség érzete, amit illetően a tűréshatár mindenkinél máshol található. Általánosságban itt is célszerű lehet szem előtt tartani, hogy az ismerősség és a személyesség értékei meglehetősen általánosnak mondhatók, vagyis az ezek kialakítására irányuló törekvéseket várhatóan kisebb ellenállás fogja övezni a látogatók részéről. A tárlatvezető részéről különösen fontos a folytonos figyelem és reagálás a jelenlévők igényeire (ez is az interaktivitás egy potenciális működési területe), a rugalmatlannak érzékelt hozzáállás ugyanis elronthatja az összélményt. Az interaktív feladatok esetében például különösen fontos, hogy a tárlatvezető érzékelje, ha egy adott módon nem kultiválják a résztvevők bevonódásuk forszírozását. Érdemes azt is számításba venni, hogy az interaktivitásra vonatkozó igény sok tényezőtől függ, különösen pedig generáció- és személyiségfüggő. A logikus következtetés a testre szabottság elvének alkalmazása a tárlatvezetések során. Az interjúalanyok által vázolt egyik megoldás a szabadság értékére vezethető vissza, amennyiben az interaktivitás mértékének választhatóságát jelöli meg célként. Egy alternatív megoldási javaslat szerint az interaktív elemek iránt kevésbé fogékonyak számára az audioguide jelentheti a megfelelő alternatíváját a tárlatvezetésnek.

Mint azt már több helyen is kiemeltük, az informativitás és az interaktivitás szempontjai egymással semmi esetre sem szembeállítandók. Hogy ezt maga a célcsoport, illetve annak körébe tartozó személyek is több esetben igazolhatóan így látták, annak az alábbiakban alátámasztásául interjúrészleteket közlünk. Ezek egy része konkrét tapasztalatokra való hivatkozásokat is tartalmaz. Mint azt az alábbi idézetek közül az első reprezentálja, az ideális tárlatvezetés esetében mindkét szempont érvényesítésére szükség van egyes vélemények szerint. Szükség van szünetekre, melyek során az átélés és a befogadás magasabb szinten valósulhat meg, mint anélkül, és szükség van pluszinformációkra is, melyeknek a leghatásosabb megvalósulási módja éppen a résztvevők és a tárlatvezető

közötti személyes interakciókban rejlik. A második idézet konkrét példázata annak, hogy a megtekintett – egyébként hagyományos típusú – tárlatvezetésen az interaktivitás, az érdekesség, valamint az informativitás érzékelése összefonódott, talán erősítve is a szempontok egyenkénti hatását.

„Az, hogy ha az időbe belefér, mondom az, hogy ott maradunk a teremben és akkor mindenki odahívja magához szépen a tárlatvezetőt, hogy ez miről is szól, ki festette, mikor, miért ezt a technikát használta, vagy valami hasonló kérdést az ember fel tud tenni, akkor van értelme. A többiek is tudnak meditálni a többi képnél, én pedig megkapom az információt és így mindenki jól jár. Szóval ez lenne az optimális. 10–20 percig még egy-egy teremben maradni.”
(Magyar Nemzeti Galéria, hagyományos tárlatvezetés)

„Interaktív, érdekes és informatív. Interaktív volt ez a pénzért dolog, és hogy bevont minket is, az érdeket is hozzá tudom ehhez kötni. Az informatív, hogy érdekességeket tudott közölni a kiállítással kapcsolatban, nekem tetszett és ez a három szó jutott eszembe.” (Magyar Természettudományi Múzeum, hagyományos tárlatvezetés)

Az informativitás és az interaktivitás azonban nemcsak ideális esetben, egy jól megvalósított tárlatvezetés keretei között gyakorolhatnak egymásra és egymás résztvevők általi érzékelésére jelentős hatást. Mindkettő szempont „rossz” aspektusának forrása lehet egyazon nem megfelelően kivitelezett feladat, technika. Ezt jól mutatják a több különböző, egymással nem érintkező csoporton is „kisiskolásnak” titulált technikák. Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a testre szabottság értéke volt az, ami ezen feladatok során a leginkább sérült. Információból kevés és főként kevés tartalmas ismeret szerepelt az elhangzottak között, míg az interaktív elemeket a tárlatvezető (a Magyar Természettudományi Múzeumban) gyakran túlzásba vitte – a megszólalók meglátása szerint – vagy éppen egyenesen hibásan, gyermeket, figyelmetlenségből adódó hibákat ejtve valósította meg. Különösen az élményközpontú, természettudományi témájú tárlat vonatkozásában merült fel, hogy a testre szabottság a tárlatvezetés során ideális esetben azt jelentette volna, ha az egyetemista fiatalok számára több informativitás és kevesebb interaktivitás jut. Látható tehát, hogy szélsőséges esetben egy rosszul megvalósított interaktív túlsúlyú tárlatvezetés kapcsán magával a szemponttal szemben is jelentős mértékben fölerősödhetnek az ellenérzések, mondván, hogy az nem is az adott csoportnak való – ez esetben hogy inkább gyerekeknek kéne szólnia (vagyis a más helyszínen, jól megvalósított interakti-

vitás mellett a pozitívumok sorában megjelenő fiatalosság itt egészen másként csapódott le).

Értelemszerű következtetés – ami a fókuszcsoportos beszélgetéseken elhangzottakban is visszaköszön – hogy ha a testre szabottság hiánya egyaránt kedvezőtlen hatást gyakorol az informativitásra és az interaktivitásra, akkor megvalósulása ellentétes következményekkel fog járni. A homogén csoportok kialakítása és az előzetes, tárlatvezetést megelőző igényfelmérés (például az érdeklődési köröket, vagy a vágyott interaktivitási szintet tekintve) a konkrét javaslatokat gyarapították, ami a testreszabott programok kivitelezését illeti. A megfelelő tárlatelemek szintén jó alapot képesek nyújtani a két szempont ideális érvényesüléséhez, különösen pedig az interaktív részvételhez – erre jó esetben az újdonság varázsát nyújtó pluszinformációkkal épülhetnek rá az informatív összetevők. Összességében tehát elmondható, hogy a jó informativitás és a jó interaktivitás (amik a megvalósítás és a résztvevők elvárásainak kapcsolata alapján kialakított jelzőket és értékeléseket takarnak) ugyan részben más technikákat implikálhatnak az eltérő szempontrendszerek miatt (az élményeknek például nemcsak az interaktív összetevők, de az érdekes háttérinformációk is gyakori forrásai lehetnek), ám az ideális összélmény elérése érdekében a célzott megvalósítás feltételei nagyjából azonosak, de legalábbis igen hasonlóak.

A tárlatvezetési szituáció és folyamat tényezői közül külön érdemes kitérni a tárlatvezető személyének meghatározó voltára. Mit sem ér a tárlat nyújtotta változatos tartalom és a tárlatvezetés nyújtotta jól kitalált módszer, hogyha a tárlatvezető nem képes a gyakorlat, a megvalósítás során megfelelően összeilleszteni azokat a szempontokat és tényezőket, melyeknek az összeillesztését a résztvevők értelemszerűen elsősorban tőle várják el, hiszen a tárlatvezetés során leginkább vele tartják a kapcsolatot, az ingerek jelentős része az általa létrehozott szűrőn keresztül indul el a befogadási és feldolgozási folyamat jelentette útra. A fókuszcsoportos adatfelvételek során tapasztalt értékelések fókusza egyértelműen jelzi, hogy a tárlatvezető személyének szerepe kulcsfontosságú bármilyen tárlatvezetési módszer által nyújtott összélmény vonatkozásában. Egyes vélemények szerint kifejezetten tőle függ leginkább az élmény minősége. Az egyes megnyilatkozások eltérnek a tekintetben, hogy miként fogalmazzák meg a válaszadók a tárlatvezetővel kapcsolatos megfelelőségi elvárásokat, de általában közös egy háromtényezős felosztás. Ezek egyike jellemzően a „hozott” dolgokra vonatkozik, általában magára a tárlatvezető személyiségére. Egy másik elvárás szintén hozott, de elsajátítható képességeket takar, mint például a tapasztalat, vagy a felkészültség (akár ideértve a továbbképzéseket is). A harmadik elvárási összetevő pedig rendszerint magára a megvalósításra, a stílusra (vagy előadási módra), a kontaktusra vonatkozik. Külön figyelmet érdemel a két alábbi idézet közül a második, mely rávilágít, hogy a tárlatvezető személye, sőt, még megjelenése is mennyire központi jelentőséggel bír a figyelem megragadása és fenntartása szempontjából (amire az interaktivitás igazából építhető) – ez pedig viszonylag laza viszonyban áll a tárlatvezetés koncepcionális hangsúlyaival,

mint ahogy látható, esetünkben is egy információközpontú program utáni benyomások vonatkozásában hangzott el az ominózus észrevétel.

Különösen hangsúlyozott igényként jelentkezett a fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetések során, hogy a tárlatvezető képviselje az „emberi hangot”, a közvetlenséget, az ismerősséget, a személyességet (ez lehet kialakított és eleve adott kapcsolati minőség is) a tárlatvezetés nyújtotta élmény alatt (a lelkesedéssel előadott tárlatvezetés annak típusától függetlenül általában pozitív élményként dekódolódik – átragad mutatott hangulata a résztvevőkre is). Mindezek nagyban kötődnek az érzések által jelentett általános társadalmi értékhez és narratívához. Élmény szavunk már önmagában is utal egyfajta megélésre, átélésre, érzéki jellegű befogadásra, vagyis szenzuális jelleget sugall. A beleérzés, az átélés nemcsak, mint a résztvevők által megvalósítani kívánt cél jelent meg a válaszokban, de ugyanezt várják el magától a tárlatvezetőtől is. A természetesség és a felszabadultság szintén olyan fogalmak és kritériumok, melyek kettős vonatkozásban bírnak fontossággal, tehát a résztvevők–tárlatvezető kapcsolat meghatározó vonását képezik egy idealizált program esetében.

A jó tárlatvezetés – mint látható – fiatal egyetemista kérdeztjeink szerint szoros összefüggésben áll az azt prezentáló, vezető személy milyenségével. Mind az interaktivitás, mind pedig az informativitás szempontjainak megfelelő érvényesítése kapcsán a döntő kérdés az, hogy a tárlatvezető hogyan képes használni személyiségéből és felkészültségéből származó adottságait, illetve miként képes ezeket összhangba hozni a vezetett csoport egészének és tagjainak elvárásaival és tulajdonságaival (az alábbi, első idézet például egy információközpontú tárlatvezetést követő interjúból származik, mégis, a válaszadó egy interaktív technikát emel ki pozitív előjellel). A dolog kimenetelében kulcsszerepe van a beleélés képességének, de az alkalmazott technikák is befolyásolják a program alakulását. A rugalmasság a posztmodernitás menedzserszemléiségű világában a hatékonyságot is maga mögé utasító éthosza a tárlatvezetővel kapcsolatos elvárásként is megjelenik – a jó interaktivitás nemcsak azt jelenti, hogy a résztvevőket be kell vonni a tevékenységekbe, de azt is, hogy a tárlatvezetőnek igazodnia kell vezetettjeihez, folytonosan figyelve reakcióikat.

A kutatás során feltárt, a tárlatvezetésekkel kapcsolatban is támasztott elvárások mögött meghúzódó értékekkel és narratívákkal a fentiekben már viszonylag hosszasan foglalkoztunk. Szó volt a testre szabottságról, a személyességről, az újdonságok és az érdekességek erejéről, az érzésekről, de talán kevesebb szó esett a szabadság értékéről. Természetesen a fogalmilag megragadott szempontok mindig némi esetlegességet mutatnak, ebből adódik az a tulajdonságuk is, hogy a rokon értelmű szavak ténylegesen csupán rokonságban állnak egymással, de az általuk megragadni kívánt jelenség mindig valamelyest kicsúszik a kezünk közül. Az is igen gyakori, hogy az értékek egymással valamilyen szintű összefüggést mutatnak. Például a szabadság értéke nemigen jelent meg explicit módon a megnyilatkozásokban, ám számos más érték mögötti háttértényezőnek foghatjuk föl. A testre szabottság (főként az egyénre szabottság) és a személyesség (a személynek szólóság értelmében) a szabadság, a szabad választás indivi-

duális vonatkozásaihoz igen szorosan hozzátartoznak. Azt mondhatjuk, hogy általánosságban véve a szabadság értéke azon megnyilatkozások motiváló tényezőiként azonosíthatók, melyekben valamiféle lehetőségigény (a választásokra, döntésekre vonatkozó igény) van megfogalmazva.

„Nekem sokszor hiányzott az, amikor ilyen tárlatvezetésen voltam, amit többen is mondtak, hogy azt éreztem, hogy tényleg nekem szól az a tárlatvezetés. Mondjuk, elmentem tizenkét évesen egy múzeumba és körülbelül olyan szöveget nyomtak le, amit nem is értettem és akkor az úgy annyira nem volt jó. Szerintem ez hiányzik például, hogy mondjuk, annak a szövegnek a, b és c verziója függőben, hogy milyen korcsoport érkezik. Valami ilyesmit tudnék elképzelni.”
(Magyar Nemzeti Galéria, flow tárlatvezetés)

„Szasztok, [XY] vagyok és az ELTE-TTK tudománykommunikációjára járok. A legmeghatározóbb múzeumi élményem egy... festőhöz fűződik, akinek magának a szülői házában volt a kiállítása és mindent meg lehetett tekinteni.”
(Magyar Nemzeti Galéria, flow tárlatvezetés)

Tehát a fentiek alapján elmondható, hogy a tárlatvezetésnek, mind élményeken alapulónak, mind pedig informatív vonalat is képviselve kell megvalósulnia. Egyértelműen kimondható azonban, hogy a mai látogatónak szüksége van arra, hogy az információkon túl élményeket is kapjon, jusson neki szerep, és bevonják a tárlatvezetésbe.

Irodalom

BOSWIJK, Thijssen és Peelen

2007 Experience Economy – a New perspective. Pearson Education, London.

CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály

2015 Flow. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája. Budapest.

MEZŐ Katalin

2015 Kreativitás és élménypedagógia, Kocka Kör. Debrecen.

DR. DOMINEK DALMA LILLA

egyetemi tanársegéd, vezérigazgató
Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar, Természettudományi
kommunikáció és UNESCO Multimédiapedagógiai Központ, Budapest
dominekdalma@gmail.com

TURCSÁN ZSOLT
MSc hallgató

Eötvös Loránd Tudomány Egyetem Természettudományi Kar, Természettudományi
kommunikáció és UNESCO Multimédiapedagógiai Központ, Budapest
turcsan.zsolt008@gmail.com

A FLOW-ÉLMÉNY VIZSGÁLATA TUDOMÁNYOS ISMERTTERJESZTŐ SZABADULÓ SZOBA PÉLDÁJÁN

Absztrakt: Tanulmányunkban arra vállalkozunk, hogy bemutassuk a flow-élmény meg-
tapasztalását egy tudományos ismeretterjesztő szabaduló szoba példáján keresztül.

Fontos leszögeznünk már a tanulmány elején, hogy bár a téma szakirodal-
mának egyes blokkjai gazdagok (flow-élmény, szabaduló szobák), ám ezek ilyen
formájú összekapcsolása nem jellemző. Emellett a források nagy része csak a
világhálón érhető el, így az irodalomjegyzékben ezek szerepelnek nagyobb
számban. A munka elején, a szakirodalmi forrásokra támaszkodva, a flow-
élményről írunk röviden, annak fő elemeire kitérve jutunk el a mondandónkig.
Ezt követően a hazai szabaduló szobákról szól a munka, majd a következő rész-
ben, egy esettanulmányt mutatunk be, amelyben a 2016-os Kutatók éjszakáján
az ELTE-TTK Tudománykommunikáció a természettudomány szakon lebonyo-
lított Szabadulás a süllyedő Titanicról! elnevezésű tudományos ismeretterjesztő
szabaduló szobát. A tanulmány utolsó részében a szobát kipróbáló látogatók által
kitöltött flow-élménnyel kapcsolatos kérdőív eredményeit ismertetjük. Vizsgálá-
tunk alapján megállapítható, hogy a flow-élmény és a jó szabaduló szoba élmény
szorosan összekapcsolódik, és mindez jól ágyazható természettudományos tan-
tárgyak kapcsolatos feladatokba.

A flow-élmény bemutatása

Ahhoz, hogy megértsük a flow-élményt, meg kell ismernünk az elmélet ki-
dolgozóját a magyar származású Csíkszentmihályi Mihályt, aki 1934-ben szüle-
tett Fiumében. A második világháború után azt figyelte meg, hogy a felnőtt

ismerősei közül sokan nem tudtak boldog életet élni a nagy világégés után. A boldogságkutatás, azaz, hogy hogyan lehetünk boldogak életünk során felkeltette érdeklődését, és ez vezette őt arra, hogy egyetemi tanulmányait az Egyesült Államokbeli Chicagói Egyetem pszichológia szakán végezze. Az egyetem elvégzése után továbbfolytatta kutatásait az egyetemen, mint egyetemi oktató. Az 1970-es évek közepéig számos interjút készített művészekkel, sportolókkal és tudósokkal, hogy rájöjjön, hogy ezek az emberek, miért teszik fel az életüket egy olyan hivatásra, ami nem jár feltétlenül se anyagi, se hírnévi haszonnal. Az interjúkból kiderült, hogy ezek az emberek, amikor nagyon belefeledkeznek munkájukba, egy extázis állapotot élnek át. Az extázis szó görög eredetű, jelentése magunkon kívül lenni, ilyenkor az ember egy alternatív valóságot él meg, amely során megszűnik a külvilág, nincs idő, és nincs éhség- vagy fáradtság érzet, csak egy dologra fókuszálunk. Az interjúalanyok egybehangzóan ezt az extázis érzést, olyannak írták le, mintha egy áramlat (angolul flow) sodorta volna őket a munkájuk közben. Tehát a flow-élmény (ahogy azt később Csíkszentmihályi elnevezte) egy pozitív pszichológiai állapot. 1975-ben ezen a néven publikálta kutatása eredményét. Ebből a vizsgálatából készített könyve nem aratott nagyobb sikert, de folytatta a flow-élmény kutatását, és 1988-ban újabb könyve jelent meg a témában, ami már elhozta számára az elismerést. Azóta is ennek a tudományterületnek az egyik legkiválóbb kutatójának számít¹³. Tehát a flow-élmény nemcsak a szabadidős tevékenységek végzése közben (például: szabadulás egy szabaduló szobából) jelenhet meg, hanem a munkahelyi környezetben, vagy akár oktatási keretek között is.

Csíkszentmihályi szerint¹⁴, a flownak, mint mentális állapotának hét összetevője van, amelyek a következők:

1. Teljesen részese vagyok annak, amit csinálok. A flow-élménybe csak akkor kerülhetünk, ha tudatunkat erősen ráfokuszáljuk, rákoncentráljuk az adott feladatunkra. Ilyenkor teljesen elmerülünk abban, amit csinálunk. Minden figyelmünk csak erre az egy tevékenységre összpontosul.

2. Egyfajta extázis érzése. Tehát kívül vagyunk a mindennapi realitásokon. Ezt az érzést Csíkszentmihályi Mihály egyes interjú alanyai (például: tudósok, sportolók, művészek) munka, sport vagy az alkotás folyamata alatt átélhetik, de a „mindennapi” ember is részese lehet, ha olyan eseményben vesz részt, ami eltér a megszokott napi rutinjától (például: egy jó könyv olvasása, egy színházi előadás megtekintése, vagy szabadulás egy tudományos szabaduló szobából).

3. Belső világosság. Tudjuk, hogy mit kell tennünk, és hogy ezt hogyan tudjuk jól véghezvinni.

4. Tudat, hogy a tevékenység, amit végzek megvalósítható. Az egyénnek megfelelőek a képességei a feladathoz. Tehát egyensúlyban van a feladat nehézségei és a képességei között.

¹³ https://www.ted.com/talks/mihaly_csikszentmihalyi_on_flow?language=hu [2016.11.28.]

https://hu.wikipedia.org/wiki/Cs%C3%ADkszentmih%C3%A1lyi_Mih%C3%A1ly [2016.11.28.]

<http://impressmagazin.hu/a-tokeletes-pillanat-titka-csikszentmihalyi-szerint/> [2016.11.28.]

¹⁴ https://www.ted.com/talks/mihaly_csikszentmihalyi_on_flow?language=hu [2016.11.28.]

sége, és az egyén kompetenciái, vagyis a feladat, amit végez nem túl könnyű, de nem is túl nehéz az egyén számára. Ezt a kihívás-készség egyensúlyának is nevezzük, amelyben fontos az egyensúlyi állapot megtartása, mert, ha a feladatok nehezebbek, mint a képességeink, akkor eluralkodik rajtunk a szorongás, frusztráltság érzése, ami miatt csökken a fókuszolási képességünk és kiesünk a flow-élmény állapotából (lásd első pont). Illetve, az se jó, ha képességeink meghaladják a feladat nehézségét, mert akkor unalomba, érdektelenségbe kerülünk, ami szintén a flow-élmény megszűnését okozza.

5. Egyfajta higgadtság érzése. A flow-élményben az egyén nem aggódik saját problémáin, mindennapi gondjain. Emellett megfogalmazódik benne egy olyan érzés, hogy a saját egója jelenti a legnagyobb határát.

6. Az idő megszűnik. Teljesen a jelenre fókuszálunk, az órák csak perceknek tűnnek. Az időérzékünk torzul.

7. Belső motiváció. Bármilyen eredménye lesz a flow-élménynek, az a saját jutalmunk. Tehát a flow-élmény belülről jutalmaz, ezért nem érezzük megterhelőnek. Ide kapcsolódik az autotelikuság (görög szó, az auto jelentése: ön, a telosz jelentése: cél) fogalma. Ennek jelentése: olyan tevékenység, amelyet önmagáért csinálunk, és nem valamilyen haszon elérése a cél, csupán a tevékenység végzése okoz örömet¹⁵. Az ilyen típusú emberek könnyebben és gyakrabban élik át a flow-élményt¹⁶.

Az ideális flow-élményhez mind a hét feltételnek teljesülnie kell, de ha nem sikerül, akkor se zárja ki a flow-élmény átélését. Fontos azt is kiemelni, hogy a flow-élményt bárki átélheti. Nemre, életkorra, kulturális és társadalmi hovatartozásra való tekintet nélkül hasonló módon élik át az emberek ezt az élményt. A flow-élménynek az egyik leggyakrabban emlegetett fajtája a felfedezés élménye: az új ismeret által kiváltott izgalom¹⁷.

A szabaduló szobák fő ismérvei

A szabaduló szoba (vagy szabadulós játék, kijutós játék) alapját a japán online szerepjátékok szolgáltatták, amelyek a 90-es évek végén voltak népszerűek. Ezeknek a továbbfejlesztett, valós térben elhelyezett változata a mai szabaduló szobák. Egy ilyen játéknak az a célja, hogy a játékosoknak különböző nehézségű logikai és ügyességi feladatok megoldásával ki kell jutniuk egy meghatározott időn belül a szobából¹⁸.

Ezek az alaptulajdonságok kis mértékben eltérhetnek egymástól, amit a következő felsorolásban szedtünk össze:

1. A szabaduló szobák fajtái. Véleményem szerint a szabaduló szobáknak három fajtájuk van: az első a hagyományos szabaduló szoba, ebből van a legtöbb

¹⁵ <http://idegen-szavak.hu/autotelikus> [2016.11.28.]

¹⁶ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Flow-%C3%A9lm%C3%A9ny> [2016.11.28.]

¹⁷ CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály 2007. 220-221.

¹⁸ http://hvg.hu/enesacegem/20140304_A_jatek_ami_havi_ketmillios_bevetelt_hoz [2016.11.28.]

és ez a legelterjedtebb. Ennek célja a szórakoztatás. A második fajta az élő társasjáték típusú szabaduló szoba, ebből néhány darab van, mert csak 2014 óta létezik. Ez abból tér el az előzőtől, hogy a játékosok a szabadulás idejére más-más karaktereket alakítanak, akik különböző képességekkel rendelkeznek. Ezek a képességek szükségesek ahhoz, hogy megoldják a szoba feladatait, illetve a rájuk egyénileg kiszabott feladatokat is és így kiszabaduljanak a szobából. Így egy újfajta élményt élnek át, hiszen nemcsak egy másik kitalált vagy valós személy bőrébe bújhatnak, hanem csapatként is jobban együtt kell dolgozniuk, mint az első típusú szabaduló szobánál¹⁹. A harmadik típus a tudományos ismeretterjesztő szabaduló szoba. Ebből jelenleg öt darab van a Csopa Playbarban, ezek 2016 májusában nyíltak. Ennek a típusnak a célja a játékosan oktatás és a fiatalok érdeklődésének a felkeltése a tudományok iránt. Véleményem szerint a legjobb konstrukció a második és a harmadik típus összevonásából jönne létre.

2. A szoba témája. Ez magába foglalja a szoba nevét, a szoba alaptörténetét (kik a játékosok, miért kerültek a szobába), a szoba designét, a feladatok nyelvezetét, a feladatok kinézetét, tehát szinte mindent, ami a szobával kapcsolatos. Napjainkra a szabaduló szobák témája szinte az összes népszerű hollywood-i film kategóriáját lefedi: horror, történelem, sci-fi, krimi, akció, tudományos.

3. Az animátor. Ez a személy fogadja a játékosokat, elmondja a játékszabályokat, a szoba kerettörténetét, és ő felügyeli kívülről a játékosokat, hogy segítséget adjon nekik, ha elakadtak, vagy az esetleges baleseteket, rongálásokat megakadályozza. Teljes mértékben ismeri a szoba feladatait, tehát tudja a szoba játékmenetét.

4. A játékosok száma. A minimum két fő, de a maximum akár tizenöt is lehet. A statisztikák azt mutatják, hogy a négy-hat főből álló csoportoknak van a legnagyobb esélyük a szabadulásra, de még így is a csoportok kb. harminc százalékanak nem sikerül időben megoldani az összes feladatot és elveszítik a játékot.

5. A szobák száma. A klasszikus szabaduló szoba egy helyiségből áll, de akár öt is lehet.

6. A játékmenet. Általában lineáris (egyik feladat megoldásából következik a másik), de sok helyszínen már tetszőleges sorrendű feladatsorral is találkozhatnak a játékosok (tehát a feladat megoldások nem követik egymást). Az összes feladat arra megy ki, hogy a játékosok megtalálják a szobából kivezető zárt ajtó kulcsát, vagy a modernebbeknél az ajtó kódját. A klausztofóbiás játékosok részére van pánikgomb, de ha jó a szoba erre nincs szükség.

7. A feladatok fajtái. Általában a logikai és ügyességi feladatok szoktak váltakozni, de vannak olyan szobák, amiben a feladatok csak az egyik típusból kerülnek ki.

8. Az idő. A szobák általában hatvan percesek. Tehát a játékosoknak ennyi idő áll rendelkezésre, hogy megoldják az összes feladatot a szobában. Az időt

¹⁹https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%89l%C5%91_t%C3%A1rsasj%C3%A1t%C3%A9k
[2016.11.28.]

mindig jelzik a szobában, a vége felé akár fény- és hangjelzéssel kiemelve. Az idő lejártá után a játékosoknak el kell hagyniuk a szobát, ha sikerül az összes feladatot megoldani, ha nem. Vannak olyan szobák ahol százhusz perc is rendelkezésre áll a játékosoknak, de van ahol csak negyvenöt.

9. Segítség a játékosoknak. Minden játékban fel van ajánlva a játékosoknak a segítségkérés lehetősége. A szobák be vannak kamerázva, így a szoba animátorra látja, hogy hol akadtak el a játékosok, és így pontosan tud segíteni nekik rádión, vagy telefonon keresztül. A játékosokra van bízva, hogy kérnek-e segítséget a játék során, vagy, hogy hányszor. Emellett az is, hogy az mennyire viszi közelebb őket a szabaduláshoz, de előfordul az is, hogy az animátor magától segíti a játékosokat, ha fogytán van az idejük.

10. A szabadulás ára. Az árak turnusokra vannak meghirdetve ez átlagban 12.000 Forintot jelent. Egy maximum hat fős csoportot befogadó szoba esetén, ha ténylegesen hat fő vesz részt a szabadulásban, akkor ez fejenként 2000 Forintot jelent. Minél kevesebb tagú egy csoport, annál drágább a szabadulás.

11. A korhatár. Általában tizenkét éven felülieknek ajánlják a szobákat, de van ahol tizennyolc év feletti a korhatár.

Ebből a felsorolásból is látszik, hogy a szabaduló szobák nagyon széles spektrumon mozognak, elég egy kis változtatás és máris egy új szobát alkothunk. Ez persze nem ilyen egyszerű, hiszen az ötletes téma, az igényes design és a feladatok változatossága elengedhetetlen feltételek egy sikeres szoba kialakításához²⁰.

A szabaduló szobák rövid történet hazánkban és külföldön

A szabaduló szoba műfaját az online világból az offline világba Gyurkovics Attila ültette, amikor 2011 nyarán megnyitotta a világ első szabaduló szobáját a Paraparkot egy budapesti romkocsmában, a Gondozókertben. Ez lett az alapja az azóta megnyílt szabadulós játékoknak az egész világon. Gyurkovics így vall az egész világon elhíresült „találmányáról”: „Eleinte próbáltam szabadalommal levédetni az ötletet, de jogászok mondták, hogy ez reménytelen, mert elég egy kis módosítás, és máris új játékmenet jön létre. Azóta próbálom pozitívba átfordítani az üzenetet, hogy mindenkinek jó, ha a játékkal átéli a flow-élményt, amiért én az egészet kitaláltam.”²¹. Az idézetből is látszik az, amit már írtam, hogy a szabaduló szobáknál elég egy kis változtatás és máris egy teljesen más szobát kapunk. Emellett az is kiderül, hogy a flow-élmény szorosan kapcsolódik a szabaduló szoba élményéhez, hiszen a kitaláló is erre az élményre alapozta a szoba ötletét. A szabaduló szobákban megvalósul a flow-élményről már előbb említett hét alapfeltétel. Tehát, hogy a szobában a játékosok elfeledik egy időre saját problémáikat, elmerülnek a feladatok megoldásában, az egymással

²⁰ <http://exitgames.hu/jatekhelyszinek> [2016.11.28.]

²¹ http://hvg.hu/enesacegem/20140304_A_jatek_ami_havi_ketmillios_bevetelt_hoz [2016.11.28.]

való együttműködésben, átadják magukat a folyamatnak, és emellett elveszítik időérzésüket (a hatvan perces szobát tizenöt-húsz percnak érzékelik), vagyis átélik a flow-élményt²².

Gyurkovics Paraparkja után nyitott a Pániq-Szoba, amelynek vezetői Koltai Balázs a kitaláló és Ureczky Balázs, aki a marketingért felel. A mai napig ez a két szoba piacvezető az hazai szabaduló szoba piacon, annak ellenére, hogy 2012-ben gomba módra nyíltak az újabb és újabb szabadulós szobák. Ezeknek jó része napjainkra tönkre mentek, és valamelyik sikeresebb szabaduló szoba tulajdonosnak próbálták eladni a bukott tulajok a szobájukat. Ennek az lehet az oka, amit az előbb már írtam, hogy hiányzik az ötletes téma, az igényes design vagy a feladatok változatossága. Emellett anyagilag is egy komoly beruházást igényel, egy ilyen szoba kialakítása. A piacvezető szabaduló szoba vezetők szerint, ez az összeg minimum két millió Forint, amit a 2012-ben három-négy hónap alatt vissza lehet hozni, de napjainkra a piac túltelítettsége miatt ehhez sokkal több időre van szükség. A kitörési és a fennmaradási lehetőséget egyedül a színvonal fenntartása, a külföldi és belföldi terjeszkedés, a jó marketing, a piaci szereplők összefogása és a folyamatos megújulás jelenthet (hiszen egy szabaduló szoba élettartalma maximum egy év)²³. A marketing fontosságát a mindegyik piacvezető szoba tulajdonosa kiemeli. Szerintük a hazai közönség különösen érzékeny, így őket csak a médián keresztül lehet megfogni. Véleményünk szerint a már említett továbbfejlődés is segítheti a fennmaradást, vagyis a szobák élő társasjátékká, vagy tudományos ismeretterjesztő szobává alakítása, vagy ennek a kettőnek az ötvözetévé. A játék sikerességét az is bizonyítja, hogy napjainkra a fővárosban kb. ötven helyszínen minimum százöt különböző pályán szabadulhatnak a játékosok. Sőt tizenhét vidéki nagyvárosokban is van már lehetőség az ilyen típusú szórakozásra, ami kb. harminc különböző szobát jelent (például: Győr, Debrecen, Pécs, Nyíregyháza)²⁴. (8. internetes források 10. és 11)

Időközben a világ figyelmét is felkeltették a szabadulós játékokat. Először Európában, de napjainkra már Afrika és az Antarktisz kivételével minden kontinensen van szabaduló szoba. Kezdetben a kint élő magyar fiatalok keresték meg a hazai szabaduló szoba tulajdonosokat, hogy közösen nyissanak szobákat külföldön. Majd, amikor már a nemzetközi médiában is híre ment (például: abcNEWS²⁵, CBS²⁶, The Guardian²⁷) ennek az újfajta szórakozási lehetőségnek, a külföldi vállalkozók kezdtek el érdeklődni a magyarországi üzemeltetőknél. Mára ez folyamat úgy zajlik, hogy a hazai cégek külföldön és már hazánkban is

²² <http://player.hu/kult/paniq-szoba-interju/> [2016.11.28.]

²³ http://www.atv.hu/egyeb/20130212_nem_jutottunk_ki_panikszobaba_zartak_az_atv_hu_stabjat [2016.11.28.]

²⁴ <http://exitgames.hu/jatekhelyszinek> [2016.11.28.]

²⁵ <http://player.hu/kult/paniq-szoba-interju/> [2016.11.28.]

²⁶ <http://sanfrancisco.cbslocal.com/2015/05/19/paniq-room-san-francisco-plotting-real-life-escape-bay-area-new-attraction/> [2016.11.28.]

²⁷ <http://abcnews.go.com/US/video/escaping-paniq-room-25861432> [2016.11.28.]

²⁸ <https://www.theguardian.com/travel/2014/jan/10/claustrophobia-live-action-game-budapest> [2016.11.28.]

franchise rendszerben működtetik a szobákat. Legtöbb külföldi helyszín Európában van (főleg fővárosokban például: London, Berlin, Bécs, Prága, Zágráb), hiszen az európai fiatal turisták találkoztak először evvel a magyar találmánnyal, amit azonnal megkedveltek, és a romkocsmák mellett már ez érdekli őket a legjobban. Ezt mi sem bizonyítja jobban, hogy a piacvezető szabaduló szobák vendégeinek kb. fele közülük kerül ki.

A saját készítésű tudományos ismeretterjesztő szabaduló szoba bemutatása

2016 nyarán fogat meg az ötlet, hogy a Kutatók éjszakájára egy tudományos ismeretterjesztő szabaduló szobával fogok készülni. Ehhez sok segítséget kaptam két egyetemi oktatómtól Dr. Vásárhelyi Tamástól és dr. Dominek Dalma Lillától. Vásárhelyi tanár úr a gyakorlati dolgokban segített, míg Dominek tanárnő az elméletiben. Azért a Titanic témára esett a választásom, mert az egyik hobbym ennek a történelmi eseménynek a megismerése, emellett az gondolom, hogy még mindig egy jó hívó szó a nagyközönség felé. Ekkor már tudtam, hogy diplomamunkámat a szabaduló szobákból fogom írni, így ennek a témának alaposan utánajártam, és több szobát én is kipróbáltam, így az oktatói segítség mellett nem volt nehéz kitalálni egy rövid szabaduló szoba tervét. A kezdetektől célom volt, hogy a játékosok átéljék a flow-élményt, emellett, hogy a játékosok tanuljanak valamit a természettudományokról és magáról a hajó történetéről is. Mivel szerettünk volna, hogy csoport is kitudja próbálni a szobát, ezért a turnusokat hatvan perc helyett húsz percesre terveztem. Emellett fontos szempont volt, hogy a tanszéknek nincs meg az a technikai és anyagi háttere, ami egy szabaduló szoba számára rendelkezésre áll, ezért a feladatok úgy alakultak ki, hogy az animátor végig a szobában van, és onnan segíti a csapatot, ha kell. Emellett amennyire erőforrásaink engedte, figyeltünk a már leírt szabaduló szoba főbb ismérveire (design, kerettörténet, időmutatása, feladatok szövege, stb.).

Az első ötletelés során tizenöt feladat terve fogalmazódott meg, majd a próbajátékokra tíz készült el. Két próbajátékot játszottunk a szak hallgatóival. A játékok során rengeteg hibára fény derült, amelyeket kijavítottunk a Kutatók éjszakájára, így végül nyolc feladattal és huszonöt perces időkerettel véglegesítettük a szobát. Minden feladathoz tartozott egy rövid szöveg a feladat tudományos, és a hajóval kapcsolatos részével. Amik a következők voltak (feladat címe, majd leírása):

1. Öntsünk sós vizet a pohárba! Meg kellett állapítaniuk, hogy három pohár közül melyikben van a sós víz úgy, hogy nem mozdítják el őket. Tudományág, amit érint a feladat: földrajz, fizika.

2. Készítsünk iránytűt! Egy iránytűt kellett készíteniük, ami működik. Tudományág, amit érint a feladat: földrajz, fizika.

3. Fényképkirakó. A hajó utasait ábrázoló képeket kellett kirakniuk. Tudományág, amit érint a feladat: történelem.

4. Megterítés. Egy első osztályú étkező asztalt kellett megteríteniük. Tudományágág, amit érint a feladat: történelem.

5. Csónakinga. Meg kellett állapítaniuk, hogy a mentőcsónak makett miért leng ki, és megkellett ez szüntetniük (mágnes volt a csónakban és az alapzatban is). Tudományágág, amit érint a feladat: fizika, történelem.

6. Utolsó csónak. Addig kellett rakni a szögeket egy csónak makettbe, amíg el nem süllyed. Itt csak logikára volt szükségük

7. Úszik? Különböző halmazállapotú anyagokról kellett megállapítaniuk, hogy lebegnek-e a vízen, majd ezeket összekellett adniuk. Tudományágág, amit érint a feladat: fizika, matematika.

8. Jeges vízben. Jeges vízből kellett a szoba kulcsát megtalálniuk, itt az ügyességükre volt szükség. Tudományágág, amit érint a feladat: földrajz.

A programra minden hely elfogyott, de végül a harminc meghirdetett helyből huszonhárman jöttek el. Általában a szabaduló szobáknál a résztvevők együtt szervezik a csoportjaikat, itt spontán csoportok is alakultak. A résztvevőkkel kérdőívet töltöttünk ki, hogy felmérjük a flow-élmény átélési fokát. A huszonhárom résztvevőből húszan ki is töltötték a kérdőívet. Ezekből kiderült, hogy tizenkilencen átélték a flow-élményt, mert jól érezték magukat a szobában, a feladatok nem voltak se túl könnyűek, se túl nehezek, és mindegyik csapat kijutott (a próbajáték során egyik csapatnak se sikerült). Emellett egyik játékos sem ismerte fel az összes tudományágat, ami a feladatokban szerepelt. Célcsoportnak a középiskolásokat céloztuk meg, de a többség a tizennyolc év feletti korcsoportból került ki (húszból tizenhat fő).

Összegzés

Eredményeink arra mutatnak rá, hogy a szabaduló szoba és a flow-élmény szoros kapcsolatban állnak. Emellett a szabaduló szobát tudományos tartalommal is meg lehet tölteni, aminek következtében ugyanúgy meg marad flow-élmény. Ez azért is nagyon jó, mert ez a pozitív élmény játékos tanuláshoz kapcsolódik. Így motiválva lehetnek a diákok, hogy utána járjanak egy-egy témának, emellett, az érdeklődésük felcsigázhatja egy-egy tudományág, vagy történelmi korszak.

Kulcsszavak: Magyarország, flow-élmény, szabaduló szoba, Kutatók éjszakája.

Irodalom

CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály

2007 A fejlődés útjai. A harmadik évezred pszichológiája. A flow folytatása.

Nyitott Könyvműhely, Budapest.

Internetes források

1. TED2004, Csíkszentmihályi Mihály a flow-ról, https://www.ted.com/talks/mihaly_csikszentmihalyi_on_flow?language=hu
2. Csíkszentmihályi Mihály, https://hu.wikipedia.org/wiki/Cs%C3%ADkszentmih%C3%A1lyi_Mih%C3%A1ly
3. Vörös Orsolya, A tökéletes pillanat titka – Csíkszentmihályi flow elmélete, <http://impressmagazin.hu/a-tokeletes-pillanat-titka-csikszentmihalyi-szerint/>
4. Békési Orsolya, autotelikus, <http://idegen-szavak.hu/autotelikus>
5. Flow, <https://hu.wikipedia.org/wiki/Flow-%C3%A9lm%C3%A9ny>
6. Ember Zoltán, Amivel a magyarok visznek el minden pénzt Európában, http://hvg.hu/enesacegem/20140304_A_jatek_ami_havi_ketmillios_bevetelt_hoz
7. Élő társasjáték, <https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%89l%C5%91t%C3%A1rsasj%C3%A1t%C3%A9k>
8. Exitgames, <http://exitgames.hu/jatekhelyszinek>
9. Hauschel Tamás, Szabadulás és piaci harc Budapest pincéiben – Interjú a Paniq-Szoba alkotóival, <http://player.hu/kult/paniq-szoba-interju/>
10. Betty Yu, Escape From A Locked Room Becomes Bay Area's Newest Attraction, <http://sanfrancisco.cbslocal.com/2015/05/19/paniq-room-san-francisco-plotting-real-life-escape-bay-area-new-attraction/>
11. Escaping the Paniq Room, <http://abcnews.go.com/US/video/escaping-paniq-room-25861432>
12. Sean Williams, Claustrophilia: how a live-action game became Budapest's top tourist activity, <https://www.theguardian.com/travel/2014/jan/10/claustrophilia-live-action-game-budapest>

Az összes weboldal utolsó megnyitási időpontja: 2016.11.28.

FELBERMANN JUDIT

igazgatóhelyettes
Óbudai Múzeum, Budapest
felbermann.judit@obudaimuzeum.hu

ÚJ CÉLCSOPORT A MÚZEUMBAN – ZSIDÓ KÖZÖSSÉGEK ÉS A GOLDBERGER

Absztrakt: 2012-ben az Óbudai Múzeumhoz került az 1960-as években alapított Textilmúzeum épülete és gyűjteménye. A múzeum az átvétel után egy új állandó kiállítás létrehozását tűzte ki fő céljául, amelynek központi témája a Goldberger család és a gyár története. A zsidó család a 18. században Cseh- és Morvaországból települt Óbudára, majd a Lajos utcában, a mai múzeum épületében megalapította kékfestő műhelyét, amelyből az 1930-as évekre hatalmas, vertikális textilgyárrá fejlődött.

A kiállítás 2013-ban nyitotta meg újra a kapuit, és még ebben az évben az elnyerte az Év Múzeuma díjat és a MúzeumCafé díjat. A szakmai elismerések után a látogatók minél szélesebb körét kívántuk megszólítani. Új múzeumként elsőként a lehetséges célközönségre koncentráltunk, majd felismertük, hogy a kiállítás több célcsoport érdeklődésére is számot tarthat. Ezek után stratégiát alkottunk a lehetséges célcsoportjaink elérésére, s mivel mindez 2014-re kristályosodott ki, amely a Holokauszt Emlékéve volt, így felvettük a kapcsolatot a különböző zsidó közösségekkel, akikkel közösen alakítottuk ki az egykori Óbuda zsidóságával kapcsolatos múzeumandragógiai programjainkat.

A Goldberger Textilipari Gyűjtemény

2012-ben került az Óbudai Múzeumhoz az 1960-as években alapított Textilmúzeum épülete és gyűjteménye. A Textilmúzeum helyszínéül 1992-től a III. kerületi Lajos utca 136–138. szám alatti, egykori Goldberger-textilgyár egyik épületrésze szolgált. Az Óbudai Múzeum az átvétel után úgy döntött, hogy az épületrekonstrukció és a gyűjtemény revíziója mellett a legfontosabb feladat egy új alapokra helyezett állandó kiállítás létrehozása. A régi – egy általános textil- és benne technológiatörténetet bemutató – kiállítás újragondolást igényelt, és a hely szelleméből adódóan kézenfekvőnek tűnt, hogy az új kiállítás a Goldberger család és a gyár köré épüljön. Ez a téma ráadásul egy Magyarországon hiánypótló, modern technikatörténeti kiállítás lehetőségét is magában rejtette, hiszen az egykori Goldberger-gyár egy kis kékfestőműhelyből a 20. század fordulójára hatalmas textilnyomógyárrá fejlődött. A projekt munka kiemelt céljaként fogalmazódott meg, hogy a végeredmény dinamikus, több szempontú koncepció jegyében – melyben helyet kapnak a család és a gyár történetén kívül a korabeli magyar történelemnek, a magyar zsidóság történetének és a divattörténetnek főbb eseményei is) – komplex múzeumi élményt nyújtson, és sokoldalúan, sza-

badon értelmező, magyarázó, aktív látogatói részvételre lehetőséget adó, megjelenésében látványos és korszerű kiállítás legyen.

Küldetés és stratégia

Az intézmény miután első lépésként küldetését fogalmazta meg (*Az egykor híres Goldberger család és nagy múltú gyárak nyomdokain kialakítani, fenntartani és innovatív szemlélettel megtölteni a modern múzeumi tereket*), kidolgozta szervezeti és kommunikációs stratégiáját, amelynek céljai az alábbiak voltak:

- az intézmény a helyi és a tágabb köztudatba való integrálása (új célcsoportok vizsgálata, megszólítása)
- célunk, hogy a szervezeten belüli, illetve a célcsoportok felé irányuló kommunikáció minősége, formája, és intenzitása elősegítse kitűzött céljaink megvalósulását,
- a múzeum piacra való újbóli bevezetése,
- az érdeklődés felkeltése a múzeum iránt,
- a múzeum ismertségének javítása,
- a megszólítani kívánt célcsoportok elérése, befolyásolása.

„A Goldberger...” – az állandó kiállítás koncepciója

A 2013 őszén megnyílt, alapstruktúrájában lineárisan felépített új kiállítás öt korszakban ismerteti a Goldberger család sorsának alakulását és vele szoros egységben a gyár történetét, számos technológiára vonatkozó magyarázat kíséretében.

Az első terem az indulást, az Óbudán letelepedő család *képfestőműhelyének* megalapítását és magát a képfestő eljárást mutatja be. A második terem központi témája a *képfestés gépesítésének* bemutatása a kézi nyomást felváltó perrotin-gép bevezetésével, s az, ahogyan a kis műhely elindult a gyárrá válás útján. A harmadik egység a századfordulóra hatalmassá fejlődött *textilgyárá*, középpontban a gyári munkással és az emblemikus hengernyomógéppel. A negyedik, a legnagyobb terem a két világháború időszakára *világhírnévre szert tett fonó- és szövőgyárral* is kiegészült gyárat tervezőivel, színes mintadarabjaival, reklámtevékenységével tárja a látogató elé. Az ötödik korszak a gyár *államosítás utáni* történetére összpontosít, annak felszámolásáig.

A kiállítás felépítése a fent felsorolt horizontálisan és kronologikusan kialakított íven túl vertikálisan is építkezik: az öt fő téma további lehetséges narratívákat is tartalmaz, úgy, mint a magyar történelem, a magyar zsidóság története (családtörténet), a gyártörténet, a technológiai történet, divattörténet. A kiállítás még megnyitása évében elnyerte az Év Múzeuma díjat és a vezetője, Népessy Noémi a MúzeumCafé díjat. A szakmai elismerések után a látogatók minél szélesebb körét kívántuk megszólítani.

„OFEN JÁSÁN” – időszaki kiállítás

Új múzeumként elsőként a lehetséges célközönségre koncentráltunk, majd felismertük, hogy a kiállítás annak több síkú felépítése miatt számos, egymástól jól elkülöníthető célcsoport érdeklődésére is számot tarthat. A célcsoport kijelölésénél fontos szerepet játszott, hogy 2014-ben nyílt meg az Óbudai Múzeum Holokauszt Emlékéhez kapcsolódó „Ofen Jásán – Óbuda zsidóságának története” című időszaki kiállítása, amely a holokauszt 70. évfordulója alkalmából az óbudai zsidóság 18. század – 1945 közötti történetének bemutatásával egyszerre állított kontrasztot a zsidósághoz kötődő, 20. század első felében felerősödő antiszemita előítéletekkel szemben, miközben megismerteti, bemutatja a helyi zsidó közösség életmódját, kultúráját, kb. 200 éves történelmét. Tette mindezt azért, hogy megismerve a közöttünk élő más etnikai, vallási, kulturális közösségeket megszabaduljunk a felszínes, adott esetben kiközösítő, távolságtartó sztereotípiáktól és „fedezzük fel” a másikat.

A kiállítás alapvetően kettős megközelítésből indult ki. Egyrészt történeti szempontból, aminek értelmében bemutattuk az itt élt zsidó közösség 200 éves történetét, másrészt néprajzi és kulturális antropológiai megközelítésből, aminek segítségével a közösség múltban kialakult életmódját, kultúráját hoztuk közelebb a látogatóhoz. A kiállítás elsősorban az 1700-as évektől kezdve 1945-ig tartó időszakkal foglalkozott, hiszen arra törekedtünk, hogy az itt élt és virágzott közösség életét, kultúráját mutassuk be a látogatóknak, természetesen nem megfeledkezve a holokauszt pusztításáról sem.

A kiállításban szereplő tematikai egységek azokat a területeket érintették, amelyek meghatározóak lehettek az itt élők életében. A kiállítás legfőbb eleme az a kettősség, amelyek korabeli újságok antiszemita karikatúrái és a „vádpontra” adott válaszok, amelyek magukba foglalják az óbudai zsidóság történetét, életmódját, kultúráját, és egyben rávilágítanak az előítéletek túlzásaira, igazságtalanságaira.

Az új célcsoport

A kiállítás fél éves fennállása alatt számos olyan program valósult meg, amelyek szervezése, rendezése során jó kapcsolat és együttműködés alakult ki az Óbudai Zsinagóga (EMIH) és az Óbudai Múzeum között. A kiállításához kapcsolódóan létrejött egy muzeológus által kidolgozott várostörténeti séta „Emlékké nemesedett múlt” címmel, amely az óbudai zsidóság újkori történetét mutatja be a városrész különböző színterein. Sétánk során felidéztük azokat az eseményeket, felderítettük azokat a helyszíneket, bemutattuk azokat az egykori intézményeket, amelyek Óbuda zsidó közösségét alakították, meghatározták. Ezen alkalmakon lehetőség volt megtekinteni a 2010-ben újra felszentelt Óbudai Zsinagógát, ahol a látogatókat a hitközség tagjai fogadták, akik segítségével nemcsak a templom történetét ismerhették meg a látogatók, hanem egy élő közösség mindennapjaiba is bepillantást nyerhettek, kérdéseket tehettek fel a zsidósággal

kapcsolatban. Úgy vélem, ez a fajta párbeszéd összecseng a kiállítás üzenetével és szép példája lehet az egymás megismerésére való törekvésnek, hogy a megalapozatlan sztereotípiákat megcáfoljuk, azokat ledöntsük.

Miközben a „Ofen Jásán” című kiállításhoz kapcsolódó programokat megvalósítottuk és jó kapcsolatot alakítottunk ki az óbudai zsidó hitközséggel, újra gondoltuk a Goldberger Textilipari Gyűjtemény stratégiájában megfogalmazott célcsoportjainkat is, és úgy láttuk, hogy szükségessé vált a megnyitás óta eltelt egy év tapasztalatait figyelembe véve sokkal inkább szűkebb csoportok megszólítása, elérése. Így lett az egyik ilyen lehetséges célcsoport a zsidó közösségek, akiket most már célzottan kerestünk meg és ajánlottuk figyelmükbe a „Goldberger...” című állandó kiállításunkat. Marketingtevékenységünk során az alábbi szervezeteket kerestük fel és fogadtunk csoportjaikat könyvbemutatóra, tematikus tárlatvezetésünkre, várostörténeti sétánkra:

- **MAZS Alapítvány (Magyarországi Zsidó Szociális Segély Alapítvány)**, akik feladatuknak tartják, hogy erős és összetartó közösségként részt vegyenek a zsidó közéletben, lelkes és elhivatott egyének csoportjaként aktívan, önállóan szerepet vállaljanak a zsidó civil társadalom megerősítésében.²⁸

- **Erzsébetvárosi Zsidó Történeti Tár**, amely Erzsébetváros zsidóságának történetét, életmódját, mindennapjait és személyiségeit bemutató gyűjtemény.²⁹

- **Bálint Ház**, amely a magyar zsidó közösség otthona, találkozási pont szervezetek, kultúrák, ismerősök és ismeretlenek, zsidók és nem zsidók között. Egy érzékeny, a találkozásokra fogékony, állandóan változó otthon, ahol meghatározóak a hazai zsidóság hagyományai, közösségformáló eszményei.³⁰

- **Frankel Leó utcai zsinagóga – Micve Klub**, amely a hitközség tagjainak közösségi, kulturális, vallásos életét szervezi, emellett számos rendezvénynek ad otthont.³¹

A csoportok az akkorra már kidolgozott „Sorsunkban a történelem” című tematikus tárlatvezetéseken vettek részt, majd beszélgetéssel egybekötött könyvbemutatót tartottunk Guba Ildikóval, - a múzeum gondozásában és kiadásában megjelent Goldberger Leó életét feldolgozó „A halál nem program” című könyv szerzőjével - monográfiája kapcsán. A tematikus tárlatvezetés a magyar zsidóság sorsát a 18. századi betelepítésétől a holokausztig követte nyomon a Goldberger család életén keresztül.

Várostörténeti sétáink, tematikus tárlatvezetéseink, beszélgetéseink ma is részét képezik az Óbudai Múzeum múzeumandragógiai programkínálatának, azokat időről időre nagy sikerrel és létszámmal valósítjuk meg.

²⁸ <http://jdc-mazs.hu/hu/tevekenyseg>

²⁹ <http://www.museumtrove.com/museum/1527840127452125/Erzs%C3%A9bet%C3%A1rosi%20Zsid%C3%B3%20T%C3%B6rt%C3%A9neti%20T%C3%A1r>

³⁰ http://web.balinhaz.hu/Pages/1_rolunk

³¹ <http://frankel.hu/rendezvenyek/>

Összegzés

Új látogatóinkat sokrétű kiállításunknak köszönhetjük, hiszen a kiállítás különböző rétegei, narratívái lehetővé teszik számunkra, hogy olyan, akár múzeumandragógiai programokat hozzunk létre, amelyek a lehető legszélesebb körben tarthatnak számot a látogatóink érdeklődésére, és felismerve az egyes olvasatok célcsoportjait általuk ismertté tegyük múzeumunkat.

Kulcsszavak: Óbudai zsidó közösség, Goldberger, Új célcsoport, Múzeumandragógiai programok

DR. HORVÁTH NÓRA

adjunktus

Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar, Győr
Bölcsészettudományi- és Humánerőforrás-fejlesztési Tanszék

***FUTURELEARN (BEHIND THE SCENES AT THE 21ST
CENTURY MUSEUMS) – EGY BRIT TÁVOKTATÁSI
KÍSÉRLET A 21. SZÁZADI MÚZEUMOK FUNKCIÓINAK
MEGISMERTETÉSÉÉRT AZ INTERNETES
KÖZÖSSÉGSZERVEZÉS JEGYÉBEN***

Absztrakt: Előadásomban egy olyan kísérletre szeretnék rámutatni, mellyel a múzeumi szakemberek, művészetpártolók és felsőoktatási szakemberek népszerűsíteni szeretnék a 21. századi múzeumok gyűjtemény- és kiállításszervező, illetve múzeumpedagógiai tevékenységét. 2015 nyarán indult el a brit FutureLearn távoktatási programjának Behind the Scenes at the 21st Century Museum című kurzusa, melyhez ezrek csatlakoztak a világ minden pontjáról, hogy laikusként, vagy szakértőként megosszák a véleményüket a program körül szerveződött közösség tagjaival, a kortárs múzeumi terekről és pedagógiai programokról. A hat hétig tartó távoktatás keretében bárki meghallgathatta a University of Leicester és a National Museum of Liverpool előadóinak és vezetőinek a véleményét, feladatokat oldhatott meg és online tárlatvezetéseken vehetett részt. A hat hét elteltével egy feladatsor megoldása jelentette a „hallgatók” számára a kurzus befejezését, s a postaköltségért cserébe a szervezők még azt is vállalták, hogy dokumentummal igazolják a kurzusban közreműködők tevékenységét. Hogyan értékelhetjük az ilyen jellegű programokat? Szórakozás? Oktatás? Az adott egyetem népszerűsítési programja, vagy a múzeum reklámja? Mit gondolnak a résztvevők és miért csatlakoznak a legkülönbözőbb korosztályú emberek a kizárólag neten követhető oktatáshoz?

I. A FutureLearn és a webkettő nyújtotta lehetőségek

„Egyre inkább a képernyőn keresztül éljük meg a mindennapjainkat, ezen keresztül bonyolítjuk a munkánkat [...] és magánéletünket egyaránt” – írja Susan Greenfield a 21. századi identitásról szóló tanulmányában.³² Ez lehet az egyik legfőbb oka annak, hogy miért van akkora kereslet az interneten feltűnő szolgáltatásokra, legyen szó oktatásról, vagy vásárlásról. A 21. században az oktatási és a kulturális intézményeknek is szembe kell nézniük azon fogyasztók

³² GREENFIELD 2009. 153.

igényeivel, akik a webkettő nyújtotta lehetőségeket kiaknázva szervezik a közösségi életüket, s osztják meg tapasztalataikat a szélesebb közönséggel, azon társaikkal, akik ugyanazokat az élményeket részesítik előnyben. A webkettő biztosítja a kereteket, a felhasználók pedig tartalommal töltik meg a különböző weboldalakat. A múzeumi kultúráközvetítés és a modern technológiák ötvözésének számos kísérlete ismert már a szakirodalomban, s olyanokkal is találkozhatunk, melyek nem a kultúra, hanem elsősorban a technikai újítások tesztelése felől közelítik meg a problémákat. Ennek szép példája a University of Southern California programja is, mely a The Bernice P. Bishop Museum (Honolulu, Hawaii), és a University of Alaska Museum (Fairbanks, Alaska) népszerűsítését eredményezve kísérletezte ki egy interaktív oktatóprogram leghatékonyabb verzióját.³³

A FutureLearn egy magánvállalkozás, melynek tulajdonosa a The Open University nevű szervezet, mely negyven év tapasztalatával rendelkezik a távoktatás területén. A honlapjuk 2013 szeptembere óta üzemel, s azóta több, mint öt millió ember csatlakozott a FutureLearn „hallgatói” csapatához. A virtuális közösségi tér megalkotásával a FutureLearn is lehetőséget biztosít a felhasználók számára az önreprezentációra és a folyamatos, aktív kommunikációra. Az élmények, tapasztalatok megosztása jelenti e távoktatási forma lelkét, hisz mind az oktatók, mind pedig a felhasználók kapcsolatba kerülhetnek a különböző fórumokon. A FutureLearn legnagyobb erőssége, hogy 115 partner segíti programjaik megvalósítását. A partnerek között nagy számban találhatunk világhírű egyetemeket (pl.: The University of Edinburgh; Fudan University, Shanghai; Paris Diderot; Trinity College, Dublin; Uppsala University, King’s College London etc.), melyek már önmagukban is vonzóvá teszik az érdeklődők számára a távoktatásnak ezt az on-line formáját. De az együttműködő szervezetek között olyan nagynevű kulturális intézmények is vannak, mint a British Library, vagy a British Museum.³⁴

A FutureLearn munkatársai tíz elv mentén szervezik ingyenes on-line kurzusaikat. Ezek:

1. a nyitottság, mellyel partnereiket a legkülönbözőbb témák feldolgozására és közzétételére buzdítják;
2. a figyelem, mellyel tanulóik felé fordulnak, hogy tapasztalataik beépülhessenek a programba;
3. a történetmesélés, mely a narratívák megteremtésének jelentőségével hozható összefüggésbe;
4. a beszélgetések kiprovokálása, melynek célja a vita eredményeinek felhasználása a fejlődés érdekében – a szervezők szerint a tanulás egyik leghatékonyabb formája, ha az embernek van kivel kitárgyalnia a tapasztalatait;

³³ DAVIS 2007. 1.

³⁴ <https://www.futurelearn.com/partners> [2017. március 5.]

5. tömegek összefogása, azzal a jelszóval, hogy a csapatban a speciális tudással rendelkezők megosztják a többiekkel a szaktudást. A szervező szakemberek tudományos érdeklődéssel vizsgálják a csoportot alkotó tömeg viselkedését;

6. a tanulók közti kapcsolatépítés elősegítése, hogy kölcsönösen tudják egymást segíteni és kiküszöböljék a magányosság érzetét, mely a távoktatás keretein belül gyakorta előfordul. A közösségi tér kiépülése elősegítheti a kölcsönös megértést;

7. egyszerűnek maradni, hogy a bonyolultság látszata ne riaszthasson el senkit. Hétköznapi nyelvet használnak és mindenkit a barátságos hangnemre buzdítanak.

8. másoktól tanulni, olyan partnereket bevonva, akik hozzájárulhatnak a lehető legjobb eredmény eléréséhez;

9. a kis és nagy lépésekben elért fejlődést is értékelni, minden tapasztalat hasznosságát hirdetve;

10. összefogni a FutureLearn közösségében tanulókat;³⁵

A kísérlet sikere igazolja, hogy sokan kizárólag a jó hangulatú, motiváltságot erősítő közösségi szellem megtapasztalása kedvéért tartanak ki hat héten keresztül egy-egy téma megvitatása mellett. A szervezők jól gondolták, hogy az izgalmas témák a szakértőket is bevonzzák, akik speciális tudásukkal, kommentárjaikkal továbblendíthetik a vitákat, a laikus közönség számára pedig minőségivé, színvonalassá teszik az egyébként egyszerű, könnyen emészthető részekből összeállított blokkokat. A vitaindító rövidfilmek, az interjúk és a komoly tanulmányok rövidített, könnyen emészthető összefoglalói gondolatébresztőek, s bármennyire is rövidek, figyelemmel kell őket kísérni, hogy érdemi hozzászólásokat lehessen produkálni a közösségi médiában. Mindenki véleményét formálhat a többiek gondolatairól, így a Martin Warnke által jellemzett tanácstalan múzeumlátogató típusát idéző karakter³⁶ sem érezheti úgy, hogy válasz nélkül, magára marad a kételyeivel. A kiválasztott kurzusokra regisztrálni kell, így a „tananyagot” nem láthatja az internet nagyközönsége, csupán a közösség tagjai, így a „diákoknak” attól sem kell tartaniuk, hogy minden megjegyzésük ellenőrizhetetlen csatornákon keresztül kijut a világhálóra.

II. A *Behind the Scenes at the 21st century Museum* című kurzus

A Creative arts and media kategóriában³⁷ 2015 júniusában tűnt fel a FutureLearn honlapján a *Behind the Scenes at the 21st century Museum* című kurzus,

³⁵ összeállítva a <https://www.futurelearn.com/about-futurelearn/our-principles> [2017. március 5.] c. oldalon leírtak alapján.

³⁶ v.ö.: WARNKE 1995.: <http://epa.oszk.hu/00000/00012/00003/warnke.htm> [2017. január 10.]

³⁷ <https://www.futurelearn.com/courses/categories/creative-arts-and-media> [2017. március 5.]

a School of Museum Studies (University of Leicester) és a National Museums Liverpool együttműködésével. Az elmúlt években a technikai fejlődés lehetővé tette, hogy galériák és múzeumok a virtuális térben a valós tértől független kontextussá alakulhassanak. Ennek kitűnő példája a Google Art Project. Szűts Zoltán szerint „az online kontextusban a kulturális hierarchia átrendeződésének következményeként a felhasználó mind szabadabban dönthet az őt érdeklő tartalmak sorsáról vagy maga is alkotásokat hozhat létre [...]”.³⁸ A potenciális látogatók előtt kinyílt a világ és a múzeumok mindent elkövetnek annak érdekében, hogy ennek ellenére is bevonzzák őket teljes fizikai mivoltukban a múzeumi térbe.

A FutureLearn múzeumi oktatási programja olyan kérdésekre koncentrálna, mint például, hogy kiknek szól a múzeum és miért akarnak új közönséget vonni, hogyan érintenek bennünket érzelmileg a múzeumi tárgyak és terek, hogyan vállalhatnak szerepet a múzeumok a társadalmi igazságosságért, a jóllétért és az emberi jogokért folytatott harcban? Az ismeretanyagot hat téma köré csoportosították a szervezők, minden egyes problémakör egy hétig tárgyalható az újdonság varázsával. A heti kurzust vezető szakemberek minden esetben tartanak egy kis összefoglalást, a vállalkozó szellemű tagok pedig minden hét végén kitölthetnek egy-egy tesztet, mely objektív visszacsatolást tesz lehetővé azzal kapcsolatban, hogy mi ragadt rájuk a heti kurzus alatt. Hétről hétre bővíthet a résztvevők köre, s ahogy a témák variálódnak, úgy válnak egyre izgalmasabbá a virtuális közösségi teret építők közösségének kommentárjai. A tananyag a hat hét elteltével válik teljessé, fokozatosan válnak hozzáférhetővé a különböző cikkek és videók, melyeknek weben való megjelenéséről a közösség tagjai e-mailben kapnak értesítést.

1. Az első hét anyaga: *What is a 21st century museum?*

Az első héten elérhető információk a múzeum fogalmának alakulása köré szerveződnek. Suzanne MacLeod, a University of Leicester oktatója bemutatja a résztvevőknek a program logikáját és biztosítja az érdeklődőket, hogy a képzésben résztvevő személyek, a School of Museum Studies alkalmazottai elolvassák a kommentárokat és szaktudásuknak megfelelően véleményezik azokat. Ő az, aki a National Museums Liverpool központjában állva egy kb. négy perces előadást tart az intézményéről és arról, hogy miért is kellene odafigyelnünk arra, hogy mi zajlik manapság a múzeumokban. Így, a nézőknek a múzeum már nem csak egy elvont fogalom – egy konkrét példán keresztül kirajzolódnak a szó mögött rejlő valódi tartalmak. A rövid bevezető kitűnő reklám az egyetemnek és a múzeumnak is, mert az érdeklődők bepillantást nyerhetnek a kulturális szférában rejlő lehetőségekbe, munkakörökbe stb. Akár egy tökéletesen felépített PR-tevékenység részeként is értékelhetjük ezt a kis videót, mely egyben ráhangolás a következő hetek izgalmas témáira. Az első hét bevezetőjében egy másik videót

³⁸ SZÜTS 2013. 15-16.

is megtekinthetnek a tagok, mely három percben bemutatja a liverpooli múzeum anyagát és létrejöttének történetét, Dr. David Fleming, a múzeum igazgatójának interpretációjában.

Az első hét előkészítő szakaszának utolsó videójában a School of Museum Studies hallgatóinak kellett megnevezniük a számukra legérdekesebb múzeumokat. Választásaikat indokolniuk is kellett – így a kisfilm nézői azonnal új információkhoz juthatnak különböző múzeumokról, a világ legkülönbözőbb pontjairól. Ezek után már nem maradhat el a hallgatóság bevonása az együttgondolkodásba. Akinek kedve van, kommentárt írhat a látottakhoz, a speciális feladat pedig három szó felsorolása, melyre a néző asszociálni tud a múzeum szó elhangzásakor. A feladat második részeként át kell gondolni, hogy a múzeumra épületként, kiállítási térként, vagy a benne található műalkotásokra koncentrálna gondolt-e a válaszadó. Az első héten 2884-en reagáltak a felhívásra, s ebből azonnal látható, hogy a kisfilmek meg tudták mozgatni a program iránt érdeklődőket. A kérdések szorosan kapcsolódnak az első hét második nagy fejezetéhez, melyben már múzeumi szakemberektől is hallhatjuk, hogy mennyiben változott meg a múzeumok funkciója a 21. században. A liverpooli múzeum vezetője kihangsúlyozza, hogy nem a különleges kollekciók tehetnek csak egyedülállóvá egy múzeumot, hanem az, ahogy egy-egy tárgyhoz kapcsolódóan felépítenek egy történetet és színesen, élvezetes formában kommunikálják a látogató felé. Csak megerősíti azt a szakmabeliek számára már régóta ismert tény, hogy a 21. század legfőbb kihívása a múzeumi szakemberek számára, hogy hogyan tudnak élményt, élvezetet kínálni a hozzájuk betérő kulturális fogyasztók számára és hogyan tudnak az adott – főként városi – közösségi lét színtereként létezni.

2. A második hét anyaga: *Engaging people with museums*

A második hét cikkei és videói azt kutatják, hogy milyen módokon lehet új közönséget bevonítani a múzeumokba. Ez a problémakör magával hozza a kérdést, hogy miért és kinek léteznek a múzeumok, és kik azok, akik valami miatt kiszorultak a látogatói körből?³⁹ E kérdések hatalmas témakört fognak át, hisz alapvetően a múzeumi szakemberek előtt álló kihívásokat érintik, azonban a látogatók szempontjából is fontosak, hisz a kritikus gondolkodásra nevelés okán elvárható lenne, hogy a látogató előtt is világosak legyenek a múzeumok céljai és feladatkörei. A FutureLearn cikkei csak ízelítőt adnak a különböző témákból, de hasznos szakirodalmakat ajánlanak azoknak, akik el szeretnének mélyedni egy-egy problémakör vizsgálatában. Az ajánlott irodalmak alapján juthatunk el Richard Sandell cikkeihez, aki az 1990-es évek végén múzeumi szakemberként komoly feladattal találta szembe magát, mikor Nagy-Britanniában kormány szinten is elvárásként jelent meg, hogy a múzeumoknak is ki kell venniük a részüket az ún. „social inclusion”-ból, vagyis abból a programból, mely a társadalmi kirekesztés ellen küzdve, korábban a társadalom periferiájára szorult emberek

³⁹ <https://www.futurelearn.com/courses/museum/1/steps/33573> [2017. március 1.]

számára is lehetőséget akart adni, hogy bekapcsolódhassanak olyan közösségek és intézmények tevékenységeibe, melyekből addig ki voltak rekesztve.⁴⁰

A tananyag bemutatja a liverpooli Walker Art Gallery programjait, melyben gyermekeknek és családoknak kínáltak elfoglaltságokat az aktuális kiállításokhoz kapcsolódóan. A hét évesnél fiatalabb gyermekek múzeumi foglalkoztatása azonban számos olyan kérdést vet fel, mely múzeumi szakemberek körében is komoly vitákat vált ki. Emiatt, a tananyag egy külön kis fejezetet szentel a „gyermekek a múzeumban” tematikának, melyben egymással szembenálló nézetek képviselőit ismerhetik meg a kurzus hallgatói. Vitaindítóként annak az esetnek a leírását tárják a közösség tagjai elé a szervezők, mely 2014-ben történt a londoni Tate Modernben: a London Evening Standard beszámolója szerint, rémült múzeumlátogatók figyelték, amint egy kisgyerek – szülei bízgatása mellett – rámászott Donald Judd amerikai művész 10 millió dollárt érő szobrára.⁴¹ A FutureLearn a második heti anyagot olvasók figyelmébe ajánlja a *The Telegraph*-ban 2014. augusztus 5-én megjelent cikket, mely a Tate-ben lezajlott események kapcsán kibontakozott vitához hozzájárulva lekötött két, egymással teljes mértékben szembenálló szakmai véleményt *Should children be banned from museums?*⁴² (Ki kellene tiltani a gyerekeket a múzeumból?) címmel. Ivan Hewett alapvetően rossz gondolatnak tartja, hogy a szépművészeti múzeumok „leviszik” a magasművészetet a gyerekek szintjére és csak olyan vonásokat emelnek ki számukra a különböző műalkotásokból, melyek kisgyermekként is érthetőek. Hewett szerint a múzeumok, a végtelenül megengedő filozófiájuk következményeként azt fogják elérni, hogy a gyerekek játszótérnek tekintik majd a kiállítótereket és felnőtt korukban a gyermekkor élményeire asszociálva maguk mögött hagyják a múzeumokat. A cikk másik szerzője, Dea Birkett, éppen ellenkezőleg, határozottan kiáll a gyermekek múzeumi foglalkoztatása mellett. Elítéli azokat, akik a művészet védelmezése nevében kizárnák a templomoknak tartott múzeumok szentként tisztelt helyeiről a rendetlenkedő gyerekeket. A kurzus szervezői a következő kérdéseket bocsátották vitára: Hogyan kellene válaszolniuk a múzeumoknak és a galériáknak erre a vitára? Eleget lehet-e tenni minden elvárásnak és igénynek? Milyen stratégiát lehetne alkalmazni annak érdekében, hogy megtaláljuk az egyensúlyt a közönség különböző tagjainak igényei között? A közösség tagjai közül több, mint kilencszázan tartották fontosnak, hogy kifejtsek a véleményüket a témával kapcsolatban, s mivel a következő anyagok is ehhez a vitához kapcsolódnak, nem is kellett hamar lezárniuk az érvek ütköztetését. Dea Birkett a családbarát múzeumok élharcosa, aki 2003-ban dobta be a köztudatba 20 pontból álló, *Kids in Museums* (Gyermekek a múzeumban) című manifesztumát.⁴³ Végignézve a publikációit, ellentmondásos érzelmek fogalmazódhatnak meg bennünk, melyeknek kibeszélésére megfelelő

⁴⁰ SANDELL 1998. 401.

⁴¹ DUBUIS 2014.

⁴² HEWETT, Ivan - BIRKETT, Dea 2014.

⁴³ <http://kidsinmuseums.org.uk/manifesto/> [2017. március 13.]

terep a kommentelés. Akik elolvasták az ügghöz kapcsolódó összes ajánlott cikket, elegendő mennyiségű információt kaphattak a szembenálló múzeumlátogatói koncepciókról. A kommentárokból a szervezők is láthatták, hogy kik azok, akik csak felszínesen ismerik a problémát, és kik azok, akik megfontolt véleményt tártak a közösség tagjai elé.

3. A harmadik hét anyaga: *Museums and our Emotions*

A harmadik héten középpontba állított témával a kurzus résztvevői azt vizsgálhatták, hogy képesek-e a kiállítások érzelmileg megmozgatni a látogatókat, s ha igen, mi módon lehet kezelni a látogatókban felgyülemlett indulatokat és mély érzéseket? A probléma körüljárásához a kurzus szervezői részletekbe menően mutatták be a 2013-ban Liverpoolban, a Walker Art Gallery-ben megrendezett *Alive: In The Face of Death* című kiállítást. A kiállítás megálmódói kiprovokálták a látogatókból az érzelmi reakciót, és lehetőséget adtak azok kimondására, megírására és bemutatására. Bárki, aki végigjárta a halál küszöbén álló emberek fotóiból készült kiállítás anyagát, kommentárt írhatott egy kis papírra és felragaszthatta azt a kiállítótér végén kialakított falfelületre. A látogatókat mélyen megrendítették a kiállításon látott és olvasott információk, ezért rendkívül magas számban nyilvánítottak véleményt a projekttel kapcsolatban. A múzeum határozott célja volt, hogy lehetőséget biztosítson a visszacsatolásra, a helyszínen, a Twitteren és a Facebookon is. A kiállítást megtekintőkben oly mély érzelmeket hívtak elő a látottak, s annyira komoly kommentárokat fűztek az anyaghoz, hogy a szervezők a kiállítás részévé tették az emberek által felírt kommentárokat. Ezzel a gesztussal a múzeum egy olyan kiállítás házigazdájává vált, melyben a látogatók reakciói nagy mértékben hozzájárultak a kiállítás alakításához. A harmadik hét anyagában a kurzus résztvevői megtekinthettek egy videót a kiállított fotókról, így ők is részeseivé válhattak az élménynek, és azt a lehetőséget is megkapták, hogy kommentárt fűzzenek a témához. A kurzus hallgatói közül 520-an érezték úgy, hogy ez a kiállítás bennük is megmozgatott valamit, bár nagyon sokan úgy gondolták, hogy a halál témájának múzeumi feldolgozása még ma is tabudöntögetésnek számít.⁴⁴

Következő lépésként a kurzus egyik oktatója, Dr. Sheila Watson egy kb. ötperces videóban fejtette ki szakmai véleményét a múzeumok érzelmekre ható törekvéseinek okáról. Három példát tárt az érdeklődők elé: az isztambuli történelmi múzeum egyik kiállítását, melyben a négy falat beborító fekete fehér fotók mutatták be azokat a borzalmakat, amiket az örmények követtek el 1915-ben a törökök ellen, másodikként bemutatta azt a vikingekről szóló kiállítást mely alapvetően a norvég látogatóknak szól Oslóban és ízelítőt adott a liverpooli rabszolgálatot bemutató múzeum kiállításaiából. Három megosztó téma, három politikailag is végtelenül kényes téma, melyeknek feldolgozásában pontosan attól függ minden, hogy a múzeumok milyen szempontok szerint dolgozzák fel

⁴⁴ <https://www.futurelearn.com/courses/museum/1/todo/2076> [2016. december 4.]

őket – így aztán kijelenthetjük, hogy a múzeumok társadalmi felelőssége sokkal nagyobb, mint az elsőre gondolnánk. A török múzeum esetében Dr. Watsont az bolygatta fel érzelmileg, hogy bár mindenki tudja, hogy a törökök nem hajlandók elismerni a 20. század elején lezajlott örmény népirtást, múzeumaikban egyoldalúan, az örmények törökök elleni vétségeit hangsúlyozva magyarázzák félre a történelmi tényeket azzal, hogy a történet felét elhallgatják. A második esetben Dr. Watson arra lett figyelmes, hogy a norvégok, egy történelmi kiállítás keretein belül, játékfigurákkal és kedves díszletek előtt, kedves, szerethető embereknek mutatják be Európa egyik legkegyetlenebb népcsoportját, a vikingeket. Mindkét esetben az identitásképzés múzeumi keretek közötti megvalósításának lehetünk szemtanúi, amikor pozitív színben próbáltak a látogatók előtt feltüntetni valami régi, bizonyos mértékben feldolgozhatatlan zavaró tényezőt, az adott nép múltjára vonatkozó sötét foltot. A harmadik kiállítás bemutatásával is az a tény került napvilágra, hogy a látogatók reakciói minden igyekezet ellenére sokszor éppen ellentétesek azzal, amit a múzeum el kíván érni. Gyakran előfordul, hogy a részleges történelemhamisítás miatt a látogatók dühödten és felháborodottan távoznak a múzeumból. Hozzá kell azonban tennünk, hogy ez csak azok esetében fordul elő, akik valóban ismerik a múltat, és objektíven képesek megítélni népük múltját, történetét.

Az érzelmekre ható múzeum feladata tehát elsősorban az objektivitás és a történelmi hűség biztosítása lenne, ahogy rengeteg példát láthatunk is erre. A világháborúk borzalmainak dokumentálása generációk gondolkodását fordíthatja a háború és a kirekesztés ellen, amivel egy múzeum aktívan is hozzá tudna járulni a megértés kultúrájának elterjesztéséhez. Egy kiállítás nem lehet passzív, hatnia kell az érzelmekre, de ennek megvan a maga etikája – ez az, amit néhány cikk erejéig a FutureLearn oktatói is nagyító alá vesznek. Konkrét kiállítások elemzésén keresztül mutatnak rá arra a felelősségre, ami a kulturális szakembereké, akik szabadkezet kapnak egy-egy komoly tematika múzeumi keretek közti feldolgozására.

Véleményem szerint, ennek a hétnek az anyaga nagyobb odafigyelést követel a kurzus hallgatóitól, az elhangzott információk arra kívánják ösztönözni az érdeklődőket, hogy olvassanak utána a megvizsgált témáknak. Fontos tények hangzanak el a múzeumi befolyásolás módozatairól, melyekkel látogatóként is számolnunk kell.

4. A negyedik hét anyaga: *Museums, social justice and human rights*

Milyen szerepet tölthetnek be a múzeumok a társadalmi igazságosságért és emberi jogokért folytatott harcban? Hogyan tudják kivenni a részüket a tolerancia és szolidaritás eszméinek elterjesztéséből? Ezek a kérdések kerülnek fókuszba a negyedik hét anyagában. 2013-ban Liverpoolban a UK Museums Association konferenciáján indították el a résztvevő múzeumok képviselői azt a kezdeményezést, mely a The Social Justice Alliance for Museums nevet kapta. Az összefogás legfontosabb célja, hogy mindenki számára elérhetővé és nyitottá

tegyék a múzeumokat, a társadalmi igazságosság és egyenlőség jegyében. A SJAM-hez csatlakozók hiszik, hogy a múzeumokban és gyűjteményeikben hatalmas lehetőségek rejlenek, melyek kiaknázhatók az emberi jogokért folytatott küzdelmek érdekében, az élethosszig tartó tanulás elősegítésével. Határozottan elutasítják az elitizmust és az exkluzivitást. Megalakulása óta közel 250 szervezet csatlakozott a felhíváshoz, a világ minden pontjáról. A SJAM weboldala platformul szolgál a legjobb példák és gyakorlatok bemutatására.⁴⁵ Mivel a kurzust a University of Leicester és a National Museum of Liverpool indította el, a megismerhető példák elsősorban Liverpoolhoz kötődnek, de érdemes utánanézni, hogy Kelet-Európában például mely országok csatlakoztak az említett szervezethez.

A negyedik hét fejezetei a fent említett célkitűzésekhez kapcsolódóan öt téma köré csoportosultak: gyűlölet, migráció, transzgender identitás, rokkantság/fogyatékoság, szexualitás. A témák kifejtéséhez Richard Sandell 2002-ben megjelent *Museums, Society, Inequality* (Routledge, London and New York) című könyve adja az alaphangot, mely pontosan azokat a témákat járja körbe, melyek a SJAM célkitűzései. Bemutatja, hogy a múzeumok – legyenek bármilyen témájúak vagy méretűek –, nem tudják függetleníteni magukat a politikától, hisz állást kell foglalniuk, mikor eldöntik, hogy hogyan közelítenek meg bizonyos témákat. Sandell elmélete talán azoknak a szemét is képes felnyitni, akik korábban nem gondolták, hogy közvetlen összefüggés lehet a politikai irányultság és a kiállításszervezés között. Ez a tematika is azt erősíti, hogy a múzeumpedagógián keresztül sokat tehetünk az elfogadás és a békés egymás mellett élés megerősítéséért. A hét anyagainak a végén egy ajánlott szakirodalmat találhatnak a tagok, mely a Glasgow's Gallery of Modern Art's (GoMA) 2009-es, társadalmi igazságosságért összeállított programjából ad ízelítőt, különös tekintettel az LMBT közösségre. A dokumentum értékes információkat tartalmaz arra vonatkozóan, hogy hogyan kommunikálhatók a leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű embereket érintő kérdések, egy kiállítás keretein belül.⁴⁶ Minél kirekesztőbb és zártabb egy társadalom, annál fontosabb, hogy már a szakemberek képzésében is nagy szerepet kapjon ez a tematika, hisz a tudatlanság és a felkészületlenség miatti kommunikációs hibák komoly társadalmi következményekkel járhatnak.

5. Az ötödik hét anyaga: *Museums, (contribution to) health and well-being*

⁴⁵ lásd: <http://sjam.org/about-us/> [2017. március 1.]

⁴⁶ lásd: Richard SANDELL, Jocelyn DODD, Ceri JONES: An evaluation of sh[OUT] – The social justice programme of the Gallery of Modern Art, Glasgow 2009-2010, internetes forrás: <http://www2.le.ac.uk/departments/museumstudies/rcmg/projects/sh-out/An%20evaluation%20of%20shOUT.pdf> [2016. május 7.]

Mire az ötödik héthez értek a kurzus hallgatói, némileg lankadt az érdeklődésük és egyre kevesebben kommentelték az elsajátítható tananyagot. Ha optimistán állunk hozzá, azt is gondolhatnánk, hogy ennek a hétnek a témája – magától értetődőségéből adódóan –, nem ingerelte vitára a hallgatóságot. Mert miről is van szó? A szervezők kihangsúlyozták, hogy az egészség és a jóllét nagy mértékben az érzelmeinktől, a személyes adottságainktól (korunk, nemünk stb.), a társas kapcsolatainktól, az élet- és munkakörülményeinktől, a társadalmi és gazdasági, valamint kulturális környezetünktől függ. A megismerhető cikkek arra a kérdésre reflektálnak, hogy milyen eszközökkel lehet növelni az emberek egészségtudatosságát és jóllétét, mely rendkívül sok összetevőtől függ. Így kerül szóba az egészséges táplálkozás, a megelőzés, a vitaminok és gyógyszerek szerepe, a különböző életkorúak számára biztosítható szórakozási lehetőségek sora stb. Alapvetően a Royal Society of Public Health 2013-as anyagaira támaszkodhatnak az érdeklődők, mely széleskörű felmérést végzett a témával kapcsolatban, honlapja pedig bármikor az emberek rendelkezésére áll.⁴⁷

Itt érzékelhetjük igazán, hogy múzeum alatt nem csak magát a kiállítóteret kell értenünk, hanem jóval inkább azt a közösségi teret, amit maga a múzeum teremt meg az általa kínált programokkal, melyek sok esetben nem is konkrét kiállításokhoz kötődnek, hanem inkább csak felvilágosító foglalkozásoknak adnak terepet.

6. A hatodik hét anyaga: *Museums and Me*

A múzeum és én – mi lehetne ennél személyesebb megközelítés? A hatodik héten a szervezők összeszedik a tagoknak a hat hét során említett legfontosabb témákat, arra ösztönözve őket, hogy személyesen is tapasztalják meg a kurzus során tanultakat. Egy külön összeállításból kiderül, hogy hogyan lehet közel kerülni a múzeumi tevékenységekhez: ízelítőt kaphatnak az olvasók a jótekonysági munkából, a múzeumi elhelyezkedés lehetőségeiből, és a múzeumokkal kapcsolatos tanulmányokból. Aki kedvet kapott a múzeumpedagógiához, vagy a kurátori tevékenységekhez, annak máris ott vannak a címek és a megszerezhető egyetemi fokozatok, melyek az elhelyezkedést segíthetik. De ha ennyire mélyen nem is sikerült megérinteni a diákokat, a legfontosabb üzenetet nekik is tovább kell adniuk, mégpedig azt, hogy a múzeumlátogatás során leglényegesebb a kritikus gondolkodás, mely nem engedi, hogy bármilyen formában félrevezessenek bennünket egy-egy kiállítás során.

III. Összefoglalás

Összességében elmondhatjuk, hogy a FutureLearn 21. századi múzeumokra koncentráló távoktatási anyaga széleskörű tájékoztatást tudott nyújtani a látogatóknak a múzeumok szerepvállalásáról és társadalmi felelősségéről.

⁴⁷ lásd: <https://www.rsph.org.uk/> [2017. március 2.]

Lehetőséget biztosított, hogy látogatóként és vezetőként is szembesüljenek a tagok a felmerülő kérdésekkel és problémákkal. A program egyik legnagyobb eredményének azt tekinthetjük, hogy ezeket mozdított meg, akik személyes véleményükkel formálták a szakemberek hozzászólásait. Olyan szakirodalmak kerültek nagytípusú alá és olyan szervezetek működésére derült fény, melyek egyébként ismeretlenek maradtak volna a szélesebb közönség számára. A távoktatási anyag egy-egy cikke szakemberek számára is hasznos tájékoztatói pontként szolgálhat. Sajnos nincsenek kutatási eredmények arra vonatkozóan, hogy e kis tanfolyam hatására hányan döntöttek a múzeumi pálya mellett, de azt biztosra vehetjük, hogy azok, akik minden anyagot végignéztek, más szemmel fognak tekinteni a jövőben eléjük táruló kiállítások anyagaira. S talán fontosabb célja nem is lehet egy hasonló távoktatási programnak.

Irodalom

DAVIS, Dan M. - DAVIS, Laurel K.

2007 An Interactive-teaching Virtual Museum: Implementation of a New Digital One-on-One Pedagogy for K-6 Students from a Multi-Cultural Society. internetes forrás: http://www.hpc-educ.org/Files/K-12Educ/IVM/IVM_Paper-2Auth.pdf [2017. január 5.]

DUBUIS, Anna

2014 Horrified art lovers watch as children climb all over \$10m work of modern art at the Tate Modern. In.: Evening Standard. 29 January 2014. internetes forrás: <http://www.standard.co.uk/news/uk/horrified-art-lovers-watch-as-children-climb-all-over-10m-work-of-modern-art-at-the-tate-modern-9092451.html> [2015. június 18.]

GREENFIELD, Susan

2009 Identitás a XXI. században. HVG Könyvek, Budapest.

HEWETT, Ivan - BIRKETT, Dea

2014 Should children be banned from museums?, In.: The Telegraph, 05 Aug 2014. internetes forrás: <http://www.telegraph.co.uk/culture/museums/10644502/Should-children-be-banned-from-museums.html> [2015. június 18.]

SANDELL, Richard

1998 Museums as agents of social inclusion. Journal of Museum Management and Curatorship, 17 (4), 401-418. internetes forrás: <http://www.bundesakademie.de/vermitteln-kuratieren2016/modul1/literatur/aos.pdf> [2016. február 6.]

SANDELL, Richard – DODD, Jocelyn – JONES, Ceri

2009-2010 An evaluation of sh[OUT] – The social justice programme of the Gallery of Modern Art, Glasgow, internetes forrás: <http://www2.le.ac.uk/departments/museumstudies/rcmg/projects/sh-out/An%20evaluation%20of%20shOUT.pdf> [2016. május 7.]

SZÜTS Zoltán

2013 A világháló metaforái. Osiris Kiadó, Budapest.

WARNKE, Martin

1995 A múzeumlátogató kérdez. ford.: Karádi Éva, In.: Lettre 19. szám
(1995. Tél), internetes forrás: .:
<http://epa.oszk.hu/00000/00012/00003/warnke.htm> [2017. január 10.]

JOÓ EMESE

etnográfus, múzeumpedagógus

FOSTER HANNAH DAISY

etnográfus, kulturális antropológus, muzeológus

Néprajzi Múzeum, Budapest

emese@neprajz.hu; foster.hannah@neprajz.hu

A DIVERCITY SOKSZÍNŰSÉG FOGALMA

Absztrakt: Tanulmányunkban a konferencia harmadik szekciójának témafelvetésére kívánunk reagálni, mely a következőképpen hangzott: „*Múzeumandragógia és a kultúrák közti párbeszéd aktualitásai (zsidó, cigány, német, szlovák, román vs török, arab, szír, afgán stb.)*”. Véleményünk szerint a zárójelben megjelölt vallási és etnikus különbségek kiemelése, és azok más etnikus csoportokkal való szembeállítása felületes és indokolatlan alapokat adnak a múzeumandragógia másságokkal való kapcsolatának tárgyalásához. Sokkal megalapozottabbnak látjuk, hogy a sokszínűség/diverzitás fogalmával operáljunk, amelyhez jelen tanulmányban a kulturális antropológiát, valamint a *DiverCity – diving into diversity in the museum and the city* projekt fogalmi hálóját, módszertanát, kísérleteit és példáit hívjuk segítségül. A 2014-2016 között zajló nemzetközi projektben ugyanis (a Néprajzi Múzeum munkatársaiként, hat ország andragógus szakembereivel közösen) újfajta együttműködésen alapuló módszerek kidolgozásával foglalkoztunk – többek között éppen a kultúrák közti párbeszéd fejlesztése érdekében.

A DiverCity sokszínűség fogalma

A konferencia általunk választott szekciójának témafelvetése a kultúrák közti párbeszéd kapcsán olyan vallási és etnikus különbségeket fogalmaz meg és kínál a múzeumandragógia számára, amelyek leegyszerűsítettek, felszínesek és sztereotipizálóak. Tanulmányunkban szeretnénk egy ennél sokkal finomabbra hangolt, tágabb és korszerűbb sokszínűség fogalmat felkínálni múzeumandragógiai alkalmazásra.

A kulturális antropológia tudománytörténete felől közelítve érdekes szempontot kaphatunk a sokszínűség felismerésének, megítélésének, figyelembe vételének és kezelésének vizsgálatához. A gyarmatosításokkal meginduló, más kultúrák, egzotikus és idegen világok felfedezését és megismerését szolgáló kutatások első és talán legalapvetőbb felismerése az volt, hogy léteznek az *éntől* radikálisan eltérő *mások*. Természetesen ez nem a felvilágosodás korának újsze-

rú felfedezése volt, hiszen egy bármilyen csoport önmeghatározása minden esetben a másikkal való viszonyában történik. Azonban az új kontinensek és a mélystruktúráiban eltérő kultúrák valami olyan másságok megismerését jelenthették mind az európai felfedezők, mind a gyarmatokon élő őslakosok számára, amelyek a korábban ismert kulturális különbségektől drasztikusan eltértek. Erre a felismerésre épült többek között a *kulturális evolúció* elmélete is, amely arra alapozta önnön civilizált létét, hogy annak a frissen megismert társadalmi szerveződési formák és kulturális jegyek valamilyen szintű előfázisai lehetnek. A kulturális másság lehetővé tette az én ki- és felemelését, a különbözőségek hangsúlyozását.

Ehhez a szemlélethez képest jelentős változást hozott a *kulturális relativizmus* elmélete, amelynek jeles képviselője volt többek között Franz Boas. Boas revidálta a fajelméletet azzal, hogy nem fogadta el a rasszok teljes érvényűségét és a személyiség biológiai determináltságát. Elmélete szerint a genetika csak egy részét teszi ki az emberi személyiségnek, mellette ugyanolyan jelentős szerepe van az élettérnek, a kulturális és történelmi környezetnek. Ezen az úton jött létre később a kultúra és személyiség iskola is, amely a szocializációs folyamatok és az azokat befolyásoló tényezők hatását vizsgálta a kulturális mintázatokra. Azzal együtt, hogy Boas felfedezte, hogy a kultúra nem kizárólag biológiailag determinált, még egy fontos állítást megfogalmazott, amit ma kulturális relativizmusnak nevezünk. Ez pedig leszögezi, hogy a kulturális különbségek nem adnak okot az értékbeli különbségtételre; a különböző életformák, viselkedésmódok, társadalmi szerkezetek stb. nem egymás alá- és fölé rendelhetők, nem állíthatók evolúciós rendbe. A kultúrák egyenlők és vizsgálatuk csakis ebben az értéksemleges elgondolásban megvalósítható. Gyakorlatilag Boas elmélete az *etnocentrizista* szemléletű kutatói attitűddel helyezkedett szembe, annak legyőzésére törekedett. Ez a felfogás később persze finomodott, és egyértelművé vált, hogy a morális elkötelezettség és a szocializáció hatásai nem eltörölhetők, az etnocentrizmus nem kiirtható, ezért az antropológiai kutatások során mindenképpen figyelembe kell venni, és nem lehet reflektálatlanul hagyni azt. De ez már későbbi kulturális antropológiai irányzatok gondolatvilágának sajátja, hiszen Boas még diffuzionista, összehasonlító kultúravizsgálatot végzett, míg például az ő tanításeit követő, de időben sokkal későbbi kultúra és személyiség iskola képviselői (pl. Margaret Mead, Ruth Benedict) már a kulturális integritást hangsúlyozták és minden kultúrát a maga normarendszere szerint vizsgáltak.

Mielőtt írásunk egy felszínes antropológiatörténeti ismertetőbe csapna át, még egy fordulópontot megemlítenek a tudomány történetének alakulásában, ami fontos adalék lehet a sokszínűségről való gondolkodás kontextusba ágyazásához, majd áttérünk az általunk példának választott DiverCity projektre. Ez a fordulópont pedig a gyarmatbirodalmak felszámolásának ideje és az antropológiai terep megszűnésének krízise. A dekolonizáció egyrészt hatással volt új elméletek és kultúrákról való gondolkodási struktúrák kialakulására, másrészt az antropológiai terep átalakulására. Az etnográfiai (értsd leíró) munkák helyett sokkal inkább előtérbe kerültek az elemző folyamatok, új antropológiai irányzatok, szaktudo-

mányok jöttek létre, pl. a strukturális antropológia, a szimbolikus antropológia, különböző posztmodern antropológiák, pszichológiai antropológia stb. Ez pedig összefüggésben állt a dekolonizáció másik antropológiai vonzatával, a korábbi terep visszahúzóódásával. Az új elméletek virágzása és az új kutatási terek keresése ráirányította a figyelmet a saját kultúra vizsgálatára, amelyben nagyon érdekes szerep jut az antropológiai értelmezéseket mindig is meghatározó kulturális különbözőségekről való gondolkodásnak. A saját társadalom, mint terep, ideálisnak tűnhet abból a szempontból, hogy az ember ismeri azokat a normákat és struktúrákat, amiket máskor étikus (külső) nézőpontból kell megértenie. Ugyanakkor pont emiatt az émikus (belső) nézőpont miatt az ember rengeteg olyan magától értetődőség felett elsiklik, amelyeket egy idegen kultúrában érzékelni tudna. A sokszínűség fogalmát tekintve a saját kultúra, mint antropológiai terep felfedezése, és a posztmodern antropológiák térnyerése egy újfajta másság élményre hívja fel a figyelmünket. Ez pedig egy társadalmi, etnikus, vallási vagy kulturális különbözőségnél sokkal egyedibb, mélyebb és nehezebben letapogatható másság. Gondoljunk például Whyte *Utcasarki társadalom*⁴⁸ című művére, ahol a lokális, szubkulturális és generációs másságok mellett feltűnnek még az egyéni életutakból fakadó különbözőségek is, mint másság érzést generáló tényezők. A posztmodern antropológiák gyakorlatilag egyre inkább afelé tendálnak, hogy figyelembe véve a posztmodern társadalom individualista jellegét, és az uniformizáló értelmezések elévülését, el kell fogadni a dolgok egyéni, szubjektív és szituatív jelentéseit, identitásait és ezzel párhuzamosan a kutatás, rögzíthetőség és értelmezés pillanatszerűségét és statikusságát.

Ha végignézzük az antropológia történetét, láthatjuk, hogy még egy olyan tudomány sem tudja egyszerűen kezelni a sokszínűséget, amelynek feladata a kultúra és a társadalom vizsgálata. A kategóriákat felállító ember beleesik saját csapdájába és beteljesedik Geertz híres mondata, miszerint „*az ember a jelentések maga szötte hálójában függő állat*”⁴⁹. Akármennyire is szeretnénk, az emberi gondolkodás korlátaín nem tudunk túllépni, nem tudjuk leküzdeni azt az alapvető igényünket, hogy meghatározzuk a tőlünk különböző *mást*, de ugyanakkor nem akarunk a *mással* kapcsolatban értékítéletet megfogalmazni sem, így egyetlen dolgot tehetünk: a sokszínűség fogalmát tekintve (is) reflexívek maradunk. A fent idézett szerző így ír erről *A sokféleség édes haszna*⁵⁰ című szövegében, a részeg indián példája⁵¹ kapcsán: „*A sokféleségnek és a sokféleség tanulmányozá-*

⁴⁸ WHYTE 1999

⁴⁹ GEERTZ 2001. 196

⁵⁰ GEERTZ 2001. 374-396

⁵¹ Az USA délnyugati részén egy egészségügyi fejlesztési program indult, ahol magasan képzett, fehér orvosok műveséket adományoztak arra erősen rászoruló betegeknek már a diszkrimináció ellenes törvények fényében. Egy indián férfi, aki identitását a fehérek ellenében tudta legerősebben meghatározni, szintén művészt kapott, de nem volt hajlandó a kezelés ellenére sem abbahagyni a mértéktelen ivást. Az indián értékrendszere szerint ez természetes volt, hiszen amíg a fehérek gépe életben tartja, addig ihat; a fehérek értékrendszere szerint azonban elítélendő, hiszen elveszi a kezelés lehetőségét a többi

sának édes haszna abban rejlik, hogy képessé teszi képzeletünket annak megragadására, ami közvetlenül az orrunk előtt van. Attól, hogy nem pusztán érzélgős rokonszenvet érzünk ez iránt a konok amerikai indián iránt (bevallom, én többet érzek), még nem biztos, hogy osztjuk nézeteit. (...) Rokonszenvünk abból táplálkozik, hogy tudjuk, milyen mértékben gyökereznek nézetei az élettapasztalatában, következőképpen mennyi keserűség van bennük; hogy megértjük, milyen borzalmas tapasztalatok vezettek e nézetek kialakulásához, és mi tette ezeket a tapasztalatokat olyan borzalmassá – az etnocentrizmus és azok a büntettek, amelyeket az legitimál. Ha szeretnénk avatott módon megítélni az eseteket, avatott módon kell szemlélnünk őket.”⁵² Konklúzióként levonhatjuk, hogy a sokszínűség elfogadásában és kezelésében a megismerés a kulcs.

Éppen erre: a megismerésre épített a 2014-2016 között futó *DiverCity – diving into diversity in the museum and the city* nemzetközi múzeumpedagógiai/múzeumandragógiai projekt⁵³ is, amelynek célja az volt, hogy – belemerülve a múzeum és a város sokszínűségébe – a múzeum felkerüljön az intézménytípust nem látogató társadalmi csoportok kulturális térképére, és párbeszédet hozzon létre közöttük. A projekt címe egyrészt utalt a múzeum és a város szimbiózisára, másrészt az ebben a szövetben mozgó társadalmi csoportok sokszínűségére. A projektben 6 európai ország 7 intézménye/szervezete vett részt: Universidad Complutense de Madrid, Spanyolország (Madrid); Elan Interculturel, Franciaország (Párizs); Stand 129, Caritas der Erzdiözese Wien – Hilfe in Not, Ausztria (Bécs); HAM, Helsingin kaupungin taideomuseo tennispalatsi, Finnország (Helsinki); Rede Portuguesa de Jovens para Igualdade de Oportunidades entre Mulheres e Homens, Portugália (Lisszabon); Artemisszió Alapítvány, Magyarország (Budapest); Néprajzi Múzeum, Magyarország (Budapest). A projektben muzeológusok, múzeumpedagógusok, múzeumandragógusok és hátrányos helyzetű társadalmi csoportokkal foglalkozó civil szervezetek munkatársai dolgoztak együtt olyan általános érvényű pedagógiai módszerek közös fejlesztésén, amelyek a kulturális örökséget a társadalom valamennyi csoportja számára gyakorlatias formában és közérthetően teszik hozzáférhetővé. Amellett, hogy a projekt nevezhető módszertani kísérletnek, hívhatjuk részvételen alapuló kutatásnak is, hiszen ugyanannyira volt fontos része az új (és régi) célközönségek megismerése, mint a hozzájuk szóló specifikus módszerek kidolgozása. Abban reménykedtünk, hogy ha ezen hat különböző országban párhuzamosan dolgozunk, és tapasztalatainkat folyamatosan megosztjuk, akkor ki tudunk dolgozni olyan *mácsolható módszertani formátumokat*,⁵⁴ amelyek egy bizonyos célcsoport esetében eredményesen alkalmazhatóak. Résztevőink bevonásához és módszereink

gyógyulni vágyótól. Mindkét fél a saját értékrendszere szerint cselekedett és konokul tartotta magát ahhoz, ebből született a feszültség.

52 GEERTZ 2001. 3965-396

53 <http://divercitysite.weebly.com/magyar.html> (2017. 01. 24.)

54 A fogalmat Bujdosó Attilától, a Kitchen Budapest Social Design Cookbook projekt vezetőjétől kölcsönöztük <http://socialdesigncookbook.com/>

megválasztásához a különbözőségek három kézenfekvő jellemzője alapján indultunk el: gender (társadalmi nem), generációk és kulturális különbségek. Minden partner más és más témára fókuszált. A projektben résztvevő két múzeum, a Néprajzi Múzeum (NM) és a Helsinki Art Museum (HAM), elsősorban intergenerációs szinten próbálta bővíteni saját intézményének társadalmi szövetét és beágyazottságát.

A Néprajzi Múzeum projekt stábjában Földessy Edina muzeológus, Foster Hannah Daisy muzeológus és Joó Emese múzeumpedagógus egymással együttműködésben dolgozott és többnapos kísérleti programok során tesztelte azokat az új, csoportos múzeumhasznosítási módszereket, amelyek sajátossága, hogy nem formálisak, részvételen és együttműködésen alapulnak, közösségek, hozott tudásra építenek, és értéként, forrásként kezelik a másságot. Két eltérő programtípussal kísérleteztünk: először múzeumi workshopokon közeledtünk egymáshoz a látogatóinkkal, azután városi sétákon közelítettük egymáshoz – látogatóink segítségével – a várost és a múzeumot.

A *résztvevő múzeuma* című múzeumi workshop első alkalmával⁵⁵ (2015 nyarán, 4 napon keresztül) halmozottan hátrányos helyzetű, családsegítők által támogatott és/vagy gyermekotthonban lakó fiatalokkal, a második alkalommal⁵⁶ (2015 őszén, 3 napon keresztül) különböző országokból hozzánk érkezett és nálunk letelepedett bevándorló fiatalokkal és felnőttekkel foglalkoztunk. Az idősebb muzeológusok és a fiatal generáció, illetve a vegyes korosztályú, multikulturális csoport tagjai közötti híd építését egymás előítélet-mentes, sokoldalú megismerése, nézeteink, tudásunk és érzéseink változatos múzeumi eszközökkel történő kifejezése alapozta meg. A múzeum nyitottsággal, érdeklődéssel, közvetlen hangon és közérthető nyelven fordult a résztvevők felé, akik a gyűjteménylátogatások, játékos tárgyelemzések, kreatív mozgásos és alkotó tevékenységek, valamint személyes tárgyaik és történeteik bemutatásakor megtapasztalhatták, hogy képesek közösségi és társadalmi viszonyaik meghatározására és kifejezésére, sőt mindezek múzeumi kiállítás formájában történő megfogalmazására is. A partneri együttműködésben nemcsak a fiatalok saját tudása, önismerete és önbecsülése növekedett, hanem a múzeum is sokat tanult és tapasztalt általuk, velük, tőlük, róluk. A múzeum szerepváltása, a felsőbbrendű népművelői szerep kölcsönös párbeszéddé alakítása, a tudományos nyelv közérthető alkalmazása, minden egyes résztvevő nélkülözhetetlen és egyedülálló információforrásként értékelése a korábban elérhetetlennek tűnő múzeumot a fiatalok számára érthető, fontos és komfortos színterré változtatta, és elfoglalta helyét – a Farkasréti Temető, a József Attila Színház és a Parlament⁵⁷ mellett – saját kulturális térképükön.

⁵⁵ <http://divercitysite.weebly.com/els337-reacuteszveacuteteli-muacuteteumi-csoport-a-fiatalok.html> (2017. 01. 24.)

⁵⁶ <http://divercitysite.weebly.com/maacutesodik-reacuteszveacuteteli-muacuteteumi-csoport-kulturaacutelis-soksziaacuten369seacuteg.html> (2017. 01. 24.)

⁵⁷ A workshopon a fiatalok elkészítették saját kulturális térképüket: Budapest térképén jelölték az általuk közösen *kulturálisnak* tartott helyszíneket. Általában kiemelték az

A *Néprajz úton-útfélen* című programsorozatra⁵⁸ (2016 tavaszán) elsősorban szakiskolákból érkeztek fiatalok, akiknek egyéni életmódja, érdeklődése, személyes tárgy-gyűjteményei és egyedileg értelmezett néprajz-fogalma mentén indultunk el nap mint nap a Kossuth térről, hogy felfedezzük az ő saját, sokszínű városképüket, miközben hozzájuk kapcsolódva és alkalmazkodva, beillesztettük a város szövetébe a múzeum falai közül jelzésszerűen kiemelt néprajzi gyűjteményeket, témákat és fogalmakat. Az új összefüggések meglepő közelségbe hozták a fiatalokhoz a múzeumokban őrzött kulturális örökséget, új néprajzi mintázattal ruházták fel a várost, egyúttal rendkívüli néprajzi értékűekké minősítették a résztvevők hétköznapi életvilágait, egyéni útvonalait, sajátos érdeklődéseit és az azokat szemléltető szokatlan gyűjteményeket: a TopJoy szerencsekapukoktól a fültágító-kollekciót át a japán yu-gi-oh kártyákig, a hajdani Erdészeti Egyesület székházától a Hold utcai piacon át a Szent István Bazilikáig⁵⁹.

Eredményesen alkalmazott megközelítési módjaink, gyakorlatias módszereink és fogalmaink sokaságából jelen esetben mindössze a nyelv, konstruktivizmus, interpretáció, együttműködés és interkulturalitás egyes vonatkozásait mutatjuk be a DiverCity sajátos sokszínűség fogalmának⁶⁰ érzékeltetéséhez.

A DiverCity projektben elsőként a múzeum *nyelvét* változtattuk meg annak érdekében, hogy a tudományos nyelvet nem értő és nem beszélő sokszínű célközönségünkkel kialakítsuk a párbeszédet. A verbális kifejezéssel egyenrangúan adtunk teret a múzeumi és a személyes tárgyak saját nyelvének, a kiállítási tér jelentéseinek, a képek és ábrák kifejezési formáinak, illetve a résztvevők egyéni kommunikációs képességei révén kifejezett mozdulatoknak, gesztusoknak, hangoknak, vagy bármilyen más, nem verbális jel értelmezésének. A *konstruktivista* szemléletmód következetes érvényesítésével előhívtuk résztvevőink saját, személyes, előzetes tudását⁶¹, akik sokszínű, személyes, egyéni tudásszintjeikre alapozva, differenciáltan építhették fel új ismereteiket, és élhettek át a közös élményeket. A DiverCity projektben az *interpretációra*, azaz az egyéni és közösségi értelmezés kifejezésére, megfogalmazására egyformán lehetősége volt a muzeológusnak, múzeumpedagógusnak és a résztvevőknek. Az *együttműködés* a projekt résztvevői között valódi egyenrangúságot jelentett, amely a részvétel minden pillanatára és tevékenységi formájára egyformán kiterjedt. Végül, de

éttermet (ahol *kulturáltan* eszünk), konkrétan jelölték a Farkasréti Temetőt (ahol *kulturráltan* viselkedünk, azaz csendben vagyunk), és a Parlamentet (amely a workshop teremmel éppen szemközt látható). A többi térképre tett helyszín egyedi, személyes élményekhez kapcsolódott, mint pl. a Cseppkő Gyermekotthon, ahol egy részük él, vagy a Ferencvárosi Művelődési Ház, ahol szervezett fellépésen jártak.

⁵⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=FSQXp0vxZsg> (2017. 01. 24.)

⁵⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=V6Q0m6mVjdE> (2017. 01. 24.)

⁶⁰ https://drive.google.com/file/d/0BwcUAI_pgZ_1TkM1T0R3TXhiWk0/view (2017. 01. 24.)

⁶¹ NAHALKA 2002. 81.

nem utolsó sorban meghatározó számunkra az *interkulturalitás*⁶², amelynek megfelelően törekedtünk az empátiára és a nézőpontváltásra, a másik ember megismerésére, megértésére és elfogadására. Így a projekt alapját jelentő *diverzitás* (sokszínűség) központi fogalmát olyan értelemben kezeltük, hogy mindenfajta másságra és kulturális különbségre értéként és forrásként tekintettünk, és az általános, külsőségekre irányuló sztereotípiákon⁶³ túllépve a sokszínűség alig észrevehető, belső, egyéni különbségei kulturális jelentőségének meghatározó jellegét hangsúlyoztuk⁶⁴.

Ahogy azt feljebb említettük, a projekt a sokszínű célközönség megszólítását és a heterogén társadalomhoz adaptált interpretációs módszerek kidolgozását tűzte ki céljául. Ehhez képest rögtön az elején azt is elhatározta, hogy a diverzitást a kutatási célok érdekében erősen leszűkített kategorikussággal kezeli: a gender, kultúra és generáció fogalmak mentén fog dolgozni, illetve, hogy nemzetközi szinten másolható együttműködési formátumok létrehozására törekszik. Ahogy megkezdődött a munka, hamar fény derült rá, hogy a célban megfogalmazott, árnyalt sokszínűség fogalom ellentétben áll a munka során alkalmazott szűkítő kategóriákkal. A DiverCity projektben résztvevő összes partner azt tapasztalta, hogy közös célunk eléréséhez nem lehet felszínesen kezelni a társadalmi sokszínűséget és főleg nem lehet hozzá felszínesen pedagógiai módszereket adaptálni. Miután ez mindannyiunk számára egyértelművé vált, folyamatosan finomítottuk a társadalmi sokszínűséget leíró kategóriáinkat és pedagógiai módszereinket is. A genderhez, kultúrához és generációs különbségekhez képest előtérbe került a szociális helyzet, a képzettség, a foglalkozás, a családi állapot, stb. – amelyek azonban még mindig csak közelítő jellegűek a személyes megismerés során feltérképezhető, megérthető és elfogadható egyéni valóságokhoz képest.

A pedagógiai kísérletek eredménye az lett, hogy azok a megközelítések és módszerek hatásosak, amelyek megismerik, figyelembe veszik és rugalmasan alkalmazkodnak az egyéni másságokhoz. Ez a konstruktivista alapú pedagógiai szemléletmód önmagában is hiteles példát mutat egymás toleráns elfogadásához, értékeléséhez és az együttéléshez. Konklúzióink szerint nincs konkrét recept arra, hogy a múzeumandragógus hogyan teremtsen párbeszédet a kultúrák között. Az általunk javasolt szemléletmódnak azonban vannak olyan állandó összetevői (megismerés, elfogadás, alkalmazkodás, megerősítés, képessé tevés), amelyek megfelelő egyéni adaptációban eredményesek.

Kulcsszavak: kulturális antropológia, néprajz, diverzitás, sokszínűség, sztereotípia, konstruktivizmus, interkulturalitás

⁶² NÉMETH – CS. CZACHESZ – GORDON GYŐRI 2014. 11.

⁶³ Mint pl. a vallási, etnikus különbségek.

⁶⁴ Mint pl. családi állapot, nemi identitás, szociokulturális háttér, testi/szellemi fogyatékosság vagy tehetség.

Irodalom

GEERTZ, Clifford

2001 Az értelmezés hatalma. Antropológiai írások. Osiris, Budapest [1994]

NAHALKA István

2002 Hogyan alakul ki a tudás a gyerekekben. Konstruktivizmus és pedagógia. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

NÉMETH Szilvia – CS. CZACHESZ Erzsébet – GORDON GYŐRI János

2014 Tanárok interkulturális nézetei és azok hatása az osztálytermi munkára: Hat fókuszcsoporthoz tanári beszélgetés elemzése 7-22. In: Gordon Győri János (szerk) 2014. Tanárok interkulturális nézetei és azok hatása az osztálytermi munkára. Kutatási eredmények. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

WHYTE, William Foote

1999 Utcasarki társadalom – egy olasz szegénynegyed társadalomszerkezete. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest

DR. KOLTAI ZSUZSA

egyetemi adjunktus
PTE KPVK, Pécs
koltai.zsuzsa@kpvk.pte.hu

MIGRÁCIÓ A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS FÓKUSZÁBAN. EURÓPAI PÉLDÁK ÉS GYAKORLATOK

Absztrakt: A tanulmány a migráció múzeumi interpretációjának kérdéseivel, valamint az európai múzeumok bevándorlókat bevonó múzeumi programjainak sajátosságaival és kurrens innovációival foglalkozik. Az Európai Unióba irányuló bevándorlás volumenének radikális növekedése, illetve az Európába betelepült migránsok társadalmi és kulturális integrációjának szükségessége következtében a migránsokat megszólító múzeumi kezdeményezések mind nagyobb jelentőséget nyernek. Ugyanakkor a bevándorlók integrációjának támogatása mellett a múzeumok mind fontosabb szerepet játszanak a helyi lakosság érzékenyítésében, illetve a helyi lakosság és a bevándorlók közötti kommunikáció és megértés előmozdításában is.

Migrációs trendek és a migráció európai múzeumokat érintő vonatkozásai

Az egész világot érintő és alakító jelenlegi migrációs helyzet alapvetően befolyásolja nemcsak a célországok szociális ellátórendszerét, gazdaságát és politikáját, de újszerű, sokszor társadalmi szempontból jelentős feladatokat ró a múzeumokra is. Az OECD országokban minden ötödik lakos bevándorló, vagy bevándorló gyermeke és az elmúlt évtizedben több, mint 4 millió bevándorló telepedett le az OECD országokban évente.⁶⁵ A Migration Policy Institute kimutatása szerint 2015-ben az alábbi országokban él a legtöbb bevándorló: 1.) USA 2.) Németország 3.) Oroszország 4.) Szaúd-Arábia 5.) Egyesült Királyság 6.) Egyesült Arab Emírségek 7.) Kanada 8.) Franciaország 9.) Ausztrália 10.) Spanyolország.⁶⁶

Az Európai Unióba irányuló bevándorlás volumenének radikális növekedése következtében várható, hogy az egyes múzeumok által már több, mint egy évtizede elindított, a migránsok társadalmi integrációját támogató kezdeményezések jelentősége szintén növekedni fog. Az EU28 területén a menedékkérelmü-

⁶⁵ OECD (2016): International Migration Outlook 2016. OECD Publishing, Párizs. p. 7.

⁶⁶ <http://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/top-25-destination-countries-global-migrants-over-time?width=1000&height=850&iframe=true> (2016.08.31.)

ket első alkalommal benyújtók száma kb. 1 255 600 volt 2015-ben, több mint kétszer annyi, mint 2014-ben.⁶⁷ Különösen Németországban nőtt meg a bevándorlók száma, hiszen 2015-ben 50%-kal több menedékkérelmet regisztrált a német statisztikai hivatal, mint 2014-ben. A szírek, afgánok és irakiak aránya a legmagasabb a menedékkérelmeket első ízben benyújtók körében. 2015-ben 430 000 szír, 150 000 afgán és 120 ezer iraki migráns jelent meg a bevándorlók a menedékkérelmek benyújtását megelőzően összeszámláló és a tartományok közötti elosztásukat szolgáló német EASY rendszerben. Ugyanakkor az Európai Unió belülről érkező migránsok aránya szintén, mintegy 4%-kal növekedett Németországban 2015-ben.⁶⁸ Bár a menedékkérelmeket formálisan benyújtó migránsok száma 440 000 volt 2015-ben, a német tisztségviselők szerint az EASY rendszerben több, mint 1 millió migránst tartottak nyilván Németországban.⁶⁹ Ausztriában 12%-kal, Dániában 16%-kal, Írorszában 17%-kal, Hollandiában 13%-kal, Svédországban pedig 7%-kal több migráns nyújtotta be kérelmét 2015-ben, mint egy évvel korábban.⁷⁰

Míg a 19. században a nemzeti múzeumok megalapításának nagy hulláma Európában a nemzetállamok felemelkedéséhez és a nemzeti büszkeség intézményeként sok esetben az etnikai identitás erősödéséhez kötődött, napjainkban az európai múzeumok mind inkább törekednek a bevándorlás következtében létrejött kulturális sokféleség reprezentálására. Bár a marginalizált társadalmi csoportok, illetve kisebbségek megszólításának és múzeumi programokba való bevonásának gyakorlata már több évtizede megjelent az európai múzeumok munkájában, a kifejezetten bevándorlókat megcélzó múzeumi programok meghirdetése az ezredforduló környékén még egy-egy múzeum különleges, a múzeumi kultúrák közvetítés, illetve a múzeumok szélesedő társadalmi szerepvállalásának speciális színfoltjaként jelent meg. A múzeumi szakmai közeg számára az elmúlt években mind inkább kiemelt jelentőségű témaként jelenik meg a migráció múzeumi reprezentálásának szükségessége, illetve annak feltárása, hogy a múzeumok miként bővíthetnék a migrációval kapcsolatos társadalmi szerepvállalásukat. A jelenlegi migránshullám által Európában megjelenő új társadalmi kihívások és problémák különösen indokoltá teszik a téma múzeumi keretek között való bemutatását, illetve a bevándorlók társadalmi integrációját szolgáló programok meghirdetését. A bevándorlók integrációja szempontjából a migránsokat megszólító múzeumi programok mellett fontos társadalmi szerepe van a migráció okait, jellemzőit, illetve a migránsok személyes élettörténeteit és a befogadó országba való beilleszkedésük nehézségeit

⁶⁷ EUROSTAT Newsrelease. 2016/44. – 2016. március 4.: Asylum in the EU Member States Record number of over 1.2 million first time asylum seekers registered in 2015. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf/> (2016. november 25.)

⁶⁸ OECD (2016): International Migration Outlook 2016. OECD Publishing, Párizs. p. 15.

⁶⁹ <http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911> (2016.05.11.)

⁷⁰ OECD (2016): International Migration Outlook 2016. OECD Publishing, Párizs. p. 16.

feltáró, a helyi lakosságot megszólító és érzékenyítésüket szolgáló, illetve a helyi lakosság és a bevándorlók közötti kommunikációt és megértést elősegítő múzeumi programoknak is.

A téma jelentőségét és aktualitását jelzi, hogy az Európai Múzeumi Szervezetek Hálózata, a NEMO⁷¹ 2016-ban összegyűjtötte és közzétette a migránsok képességeinek fejlesztésében, oktatásában és munkaerő-piaci esélyeik javításában, illetve az előítéletekkel és xenofóbiával szembeni küzdelemben szerepet vállaló európai múzeumok jó gyakorlatát.⁷² Emellett a NEMO 2016 tavaszán megjelentette a Deutscher Museumsbund⁷³ által előző évben múzeumok számára megfogalmazott ajánlását a migráció és a kulturális sokféleség múzeumi reprezentálásával kapcsolatosan.

A migráció témájával foglalkozó kiállítások és múzeumok Európában

A kulturális sokféleség és a plurális társadalom szolgálatával kapcsolatos múzeumi feladatok új megközelítéseket és új narratívákat tesznek szükségessé a múzeumi kiállításokkal és a múzeumi programokkal kapcsolatosan egyaránt. A Német Múzeumi Szövetség által megfogalmazott ajánlás hangsúlyozza, hogy a szemléletváltást szükségessé teszi a megváltozott társadalmi környezet mellett az is, hogy a múzeumi gyűjtemények jelentős része a gyarmatosított kultúrákat sok esetben alsóbbrendűnek értékelő történeti kontextusban jött létre, mely alapvetően meghatározza magukat a gyűjteményeket is. Az ajánlás hangsúlyozza, hogy a migráció témájának múzeumi interpretációjával kapcsolatos legnagyobb kihívás a mi-ők különbségtétel, illetve szemlélet kiiktatása a múzeumi kiállítások felépítése kapcsán. Új, a kulturális pluralizmus eszméjét támogató szemlélet kialakítására, illetve kiállítások létrehozására csak akkor kerülhet sor, ha a migráció és a kulturális sokféleség történetét mint a társadalom történetébe szervesen illeszkedő jelenséget interpretálják a múzeumok.⁷⁴

A bevándorlással és a kulturális sokszínűséggel kapcsolatos kurrens társadalmi kihívásokra, illetve a migránshullámra való reagálásként 2016-ban több jelentős időszaki kiállítás is a migráció, illetve a bevándorlók társadalmi integrációjának témájára fókuszált Németországban. A menekültek élettapasztalatainak, vágyainak, életkilátásainak, valamint lakókörnyezetének bemutatásával foglalkozó, 2016 júliusától 2017 júliusáig bemutatásra kerülő, „*deHeim: Bepillantás a menekültek életébe*” címet viselő kiállítás a Berlinben élő albán, afgán, bosnyák,

⁷¹ Network of European Museum Organizations

⁷² NEMO (2016): Initiatives of museums in Europe in connection to migrants and refugees.

http://www.nemo.org/fileadmin/Dateien/public/Documents_for_News/NEMO_collection_Initiatives_of_museums_to_integrate_migrants.pdf (2016. november 23.)

⁷³ Német Múzeumi Szövetség

⁷⁴ NEMO (2016): Museums, migration and cultural diversity. Recommendations for museum work. NEMO, Berlin. p.6.

iraki, koszovói, pakisztáni és szír menekültek műhelymunka keretében való bevonásával jött létre a berlini Európai Kultúrák Múzeumában.⁷⁵ Az intézmény, mely a kortárs kultúra múzeumaként definiálja magát, feladataként határozta meg a kurrens társadalmi kérdések történeti kontextusban való feltárását. A kiállítás a jelenlegi bevándorlási hullámot a 19-20. században Európába irányuló, illetve onnan kiinduló migrációval hasonlítja össze. A kiállítást a bevándorlók társadalmi integrációját a művészet révén támogatni kívánó ún. Kunstasyl projekttel való együttműködésben valósították meg. A program részeként hozták létre a múzeum kertjében az ún. „Álmok kertjét”, melynek keretében táskákba, bőrröndökbe ültettek el a Kunstasyl projekt résztvevőivel közösen kiválasztott növényeket, szimbolikusan kifejezve ezzel azt a törekvést, hogy a kényszerűségből messzi földről Németországba érkezett bevándorlók eredeti kulturális gyökeiket az új hazában is megőrizhessék és ezáltal a közös kulturális örökség részévé tegyék.⁷⁶

A berlini Deutsches Historisches Museumban 2016 májusa és októbere között volt megtekinthető az „Egyre színesebb. Németország, a bevándorlás országa”⁷⁷ címet viselő időszaki kiállítás. A kiállítás a Németországba irányuló migráció 6 évtizedét mutatta be az 1960-as évektől az országba érkező vendégmunkások megjelenésétől a jelenlegi migrációs hullámig bezárólag. A kiállítás kimondott célja az volt, hogy kifejezze, hogy „Németország egy bevándorlási célország, még ha a politikai vezetők ezt hosszú idő óta nem is mondták ki, vagy nem akarták tudomásul venni”- nyilatkozta a kiállítást szervező bonni székhelyű múzeum igazgatója, Hans Huetter.⁷⁸ Olyan megosztó témákat vizsgált a kiállítás, mint az integrációval és asszimilációval kapcsolatos vita, az identitás és nemzetiség viszonya, az idegen kultúrákkal és vallásokkal való interakció, vagy a xenofóbia és az iszlamofóbia kérdései.⁷⁹ A kiállítás szándékolt üzenete egyértelmű reflexió a jelenleg is tartó európai migránsválságra, mivel az európai lakosok körében jelentősen felerősödött az Európába érkező migránsokkal kapcsolatos ellenséges attitűd az utóbbi időben. A bevándorlás témájához kapcsolóan a múzeumban szintén 2016 tavaszán nyitották meg a „Felmatricázva. Antiszemita és rasszista matricák 1880-tól napjainkig”⁸⁰ című, a 19. század vége óta napjainkig használt, a zsidók, muszlimok, illetve különféle bevándorlók ellen uszító antiszemita, rasszista matricákat, képeslapokat, plakátokat bemutató időszaki kiállítást. Az időszaki kiállítás bátran nyúlt ehhez az igencsak érzékeny témához, valamint aktuális társadalmi kérdéseket feszegetett a jelenlegi migrációs hul-

⁷⁵ Museum Europäischer Kulturen

⁷⁶ http://www.smb.museum/en/exhibitions/detail.html?tx_smb_pi1%5BexhibitionSmartId%5D=54056 (2016.11.26.)

⁷⁷ A kiállítás német címe: Immer Bunter. Einwanderungsland Deutschland.

⁷⁸ <http://bigstory.ap.org/article/61698dff03eb45288c791edbf9f1df57/german-history-museum-explores-6-decades-immigration-0> (2016.05.20.)

⁷⁹ <https://www.dhm.de/en/ausstellungen/multicultural.html> (2016.05.20.)

⁸⁰ Az időszaki kiállítás német címe Angezettelt, Antisemitische und Rassistische Aufkleber 1880 bis Heute.

lással kapcsolatosan. A kiállítás részét képezte egy videofelvétel, mely révén különböző etnikai háttérrel rendelkező fiatalok véleményét ismerhetjük meg a jelenlegi, iszlám-illetve bevándorló-ellenes matricákkal kapcsolatosan.

Ugyanakkor nem csak egy-egy időszaki kiállítás keretében fókuszálnak a múzeumok a migráció témájára, hanem az utóbbi években több európai országban is létrejöttek olyan múzeumok, melyek kifejezetten a bevándorlás történeti és kurrens kérdéseivel foglalkoznak.

A bremerhaveni Német Emigrációs Központ Európa legnagyobb és Németország első migrációval foglalkozó múzeumaként jött létre 2005-ben. A múzeumot azon a történelmi helyszínen építették fel, ahonnan migránsok milliói távoztak az Újvilágba az 1800-as évek második felében. Egy innovatív módon alkalmazott történetmesélési módszer révén a múzeum olyan tapasztalatszerzést kínál, mely erős érzelmi töltettel és személyes jelleggel bír. Minden múzeumlátogató a múzeumlátogatás elején egy elektronikus kártyát kap, amely vagy egy olyan migráns élettörténetét tartalmazza, aki az USA-ba távozott, vagy egy olyan bevándorlót, aki Németországban telepedett le. A látogatók az elektronikus kártya segítségével tudják aktiválni a kiállítás audio állomásait és interaktív eszközeit, mely valódi interaktív utazássá teszi a múzeumlátogatást.⁸¹

2007-ben nyílt meg Franciaország első bevándorlási múzeuma. A bevándorlással foglalkozó múzeum alapításának ötlete rendkívül heves vitákat gerjesztett Franciaországban, mintegy húsz év telt el az ötlet megfogalmazódása és megvalósítása között. A Pierre Bordieu és Alan Darbel által 1966-ban megjelentetett „*A művészet szeretete: Európai múzeumok és közönségük*” címet viselő munka nyomán kapott mind nagyobb szerepet Franciaországban az addig elefántcsonttoronyként, csak szűk társadalmi csoportokat megcélzó múzeumok demokratizálásával kapcsolatos törekvés.⁸² Az 1990-es években a migráció és a társadalmi egyenlőtlenségek kapcsolatát fókuszba állító társadalomtudományi kutatások eredményei ösztönözték azokat az ezredfordulót követő években megjelent múzeumi projekteket, melyek célcsoportjukként immáron a kulturálisan sokszínű, multikulturális francia társadalmat határozták meg.⁸³ A bevándorlási múzeum ötletének megvalósítása 2002-ben, Jacques Chirac megválasztását követően kapott zöld utat, miután sikerült legyőznie a bevándorló-ellenes politikájáról elhíresült Nemzeti Front szélsőjobbboldali jelöltjét, Jean-Marie Le Pent. A Franciaországban az elmúlt 200 évben letelepedett bevándorlók történetének, valamint a francia gazdaságra, kultúrára és társadalomra gyakorolt hatásuk bemutatása mellett a múzeum feltárja a francia társadalomban a migránsokkal kap-

⁸¹ <http://dah-bremerhaven.de/ENG/en.museum.php#Geschichte> (2016.05.15.)

⁸² BODENSTEIN, Felicity- EILERTSEN, Poulot (2012): From Politics to Policy: Two Decades of National Museum Development in France. (1989-2012) In: Dominique Lill – Bugge Amundsen, Arne (eds): Museum Policies in Europe 1990–2010: Negotiating Professional and Political Utopia (EuNaMus Report No. 3) Linköping University Interdisciplinary Studies, No. 15. Linköping University Electronic Press Linköping, p.19.

⁸³ uo. p. 20-25.

csalatosan megjelenő attitűdöket és idegengyűlöletet is.⁸⁴ A múzeumnak helyet adó épület eredetileg az 1931-es „Gyarmati Kiállítás” helyszínéül épült, ami a bevándorlókat és a kulturális sokszínűséget ekkoriban még nem reprezentáló francia nemzeti identitást az óriási gyarmatbirodalommal rendelkező Franciaország nagyságának interpretálásával kívánta erősíteni. A francia gyarmatbirodalom szétbomlását és Algéria függetlenné válását követően az aktuális kultúrpolitikai irányelveknek megfelelően döntés született arról, hogy a múzeumban kiállított tárgyakat az egykor gyarmati sorban élő népek önálló művészeti örökségeként, nem pedig gyarmatbirodalmi szerepkörükben kell bemutatni és az intézményt átkeresztelték az Afrikai és Óceániai Művészet Nemzeti Múzeumának. Végül 2002-ben Jacques Chirac elnök döntött egy olyan új szemléletű múzeum megalakításáról, mely tudatosan törekszik arra, hogy Franciaországot kulturális szempontból egyfajta patchwork - országgént interpretálja, valamint, hogy a francia identitás összetett jellegét hangsúlyozza.⁸⁵ Ez az új megközelítés és interpretáció ugyanakkor politikailag határozottan érzékeny téma Franciaországban, amit jól jelzett, hogy a bevándorlás korlátozását sürgető Nicolas Sarkozy francia köztársasági elnök, aki más jelentős párizsi múzeum megnyitásakor jelent volt, nem nyitotta meg hivatalosan a Bevándorlási Múzeumot, sőt nem volt jelen a megnyitáskor az akkori bevándorlásért, integrációért, nemzeti identitásért és szolidaritásért felelős miniszter, Brice Hortefeux sem.⁸⁶ A múzeum működésének első 7 évében lényegében nem került sor hivatalos megnyitó ceremóniára, a sajtó pedig arról cikkezett, hogy Nicolas Sarkozy azért utasította vissza a megnyitón való részvételt, mert tartott a szigorú bevándorlási politikájával kapcsolatos demonstrációktól. Végül egy befogadóbb bevándorlási politika meghirdetésével összhangban 2014 decemberében François Hollande köztársasági elnök avatta fel hivatalosan az intézményt.⁸⁷

A Dán Bevándorlási Múzeum 2012-ben nyílt meg a Koppenhágától 20 km-re fekvő Farum városában, ahol különösen sok, elsősorban török, közel-keleti és kelet-európai bevándorló telepedett le.⁸⁸ A múzeum nagy hangsúlyt helyez az élő történelemre, a jelenleg Dániában élő bevándorlók tárgyainak és élettörténetének összegyűjtésére a múlt és a jelen összekapcsolása, valamint a bevándor-

⁸⁴ <http://www.theguardian.com/world/2007/oct/10/france.artnews> (2016.05.17.)

⁸⁵ EVANS, Martin (2013): A Museum of Movement. In: History Today. Volume 63 Issue 10 October 2013. <http://www.historytoday.com/martin-evans/museum-movement> (2016. november 25.)

⁸⁶ CHRISAFIS, Angélique (2007): France's first immigration museum opens. In: The Guardian. 2007. október 10. <https://www.theguardian.com/world/2007/oct/10/france.artnews> (2016. november 25.)

⁸⁷ SAMUEL, Henry (2015): Hollande warns of 'discourse of fear' on immigration. In: The Telegraph. 2014. december 15. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/11295529/Hollande-warns-of-discourse-of-fear-on-immigration.html> (2016. november 25.)

⁸⁸ <http://www.danishimmigrationmuseum.com/index.php?page=alias-8> (2016.05.14.)

lőkkal kapcsolatos ismereteknek a jövő generációi számára való megőrzése érdekében.⁸⁹

A migrációval kapcsolatos kortárs társadalmi és kulturális kérdésekre való reflexió mind gyakrabban jelenik meg a múzeumi tárggyarapítás kapcsán is. A bevándorlókkal kapcsolatos élő történelem gyűjtése mind meghatározóbbá válik több európai múzeumban. Érdekes kezdeményezést indítottak Bécsben is, ahol Bécs városa és a Wien Múzeum közös projektjeként jött létre az ún. Migration sammeln” (Migrációt gyűjteni) projekt, amely az Ausztriában az 1960-as évek óta letelepedett migránsok személyes tárgyait gyűjti össze. A projekt egyrészt az Ausztriában az elmúlt 50 évben letelepedett migránsok különböző generációinak hétköznapi életét és tárgyait kívánja megőrizni és megismerni, másrésztől Bécs sokféleségébe kíván betekintést nyújtani.⁹⁰

A budapesti Néprajzi Múzeum már több éve gyűjti a bevándorlók tárgyait. A 2015-ben hazánkat elérő migránshullám ugyanakkor új kutatási lehetőségeket kínált a múzeum kutatócsoportja számára, akik egy kísérleti projekt keretében a magyar-szerb határra utazva gyűjtötték össze a migránsok által hátrahagyott tárgyakat. Ezek a tárgyak (pl: ruhadarabok, többnyelvű sim kártyák, üdítő flakonok, gyógyszerek, stb.) melyek a közvélemény számára csak a migránsok által hátrahagyott szemétként értelmeződnek, a kutatók számára a hosszú vándorlásra vállalkozó emberek egyéni élettörténeteit jelenítik meg.⁹¹ A Néprajzi Múzeum munkatársai az összegyűjtött tárgyakból összeállított kiállítást a 2016-os Sziget Fesztiválon a Sátor határok nélkül elnevezésű helyszínen mutatták be.⁹²

Bár az Egyesült Királyságban léteznek kisebb, a bevándorlás témájával foglalkozó gyűjtemények, mint például az Európa legelső migrációs múzeuma-ként alapított, inkább csak privát csoportok számára megtekinthető 19 Princelet Street Londonban, azonban ezek az intézmények kicsik, többnyire a bevándorlás valamely részterületére fókuszálnak és gyakran súlyos anyagi gondokkal küzdenek. A 2014-ben létrehozott kenti Hugonotta Múzeum például a Nagy-Britanniába irányuló bevándorlás egy speciális fejezetével, a 17-18. században Angliába menekülő francia protestánsok, a hugenották bevándorlásával foglalkozik. A 2012 óta futó brit Migrációs Múzeum Projekt (Migration Museum Project) célkitűzése, hogy létrejöjjön az Egyesült Királyság első állandó, nemzeti migrációs múzeuma. A Migrációs Múzeum Projekt az Egyesült Királyságba be és onnan kivándorló migránsok történetét politikai értékítélettől mentesen kívánja bemutatni, mely révén elő kívánják mozdítani a társadalom bevándorlással kapcsolatos ismereteit és tudatosságát, valamint a bevándorlók társadalmi integ-

⁸⁹ <http://www.danishimmigrationmuseum.com/index.php?page=din-historie> (2016.05.14.)

⁹⁰ <http://www.wienmuseum.at/en/collections/the-migration-collection.html> (2016.05.18.)

⁹¹ <http://www.humusz.hu/hirek/muzeumban-menekultek-ut-szelen-hagyott-dolgai/21513> (2016.05.12.)

⁹² http://index.hu/belfold/2016/08/17/menekultvalsag_neprajzi_muzeum_abcu/ (2016.08.17.)

rációját. Egy, Londonban felépítendő állandó kiállítás létrehozása mellett a projekt célul tűzte ki egy állandóan az országban utazó mobil kiállítási egység létrehozását. 2012 óta a projekt keretében utazó, illetve időszakos kiállításokat hoztak létre („100 kép a migrációról”; „Németek Britanniában”), számos eseményt és programot szerveztek és nagy hangsúlyt fektettek a múzeumpedagógiai tevékenységükre. Emellett céljuk a migrációval kapcsolatos ismeretek mennyiségének növelése az oktatási rendszerben.⁹³

További, a migráció témájával foglalkozó múzeumok működnek például Spanyolországban, Portugáliában, Olaszországban és Írországban.

A bevándorlási célországok mellett ugyanakkor, ha más inspirációval és háttérrel is, de a küldő országok is mind inkább érdeklődnek a migráció múzeumi interpretációja iránt. Lengyelország első emigrációs múzeuma 2015 májusában nyílt meg a Balti-tenger déli partján fekvő Gdynia-ban, azon a helyszínen, ahonnan az újvilágba emigráló lengyelek milliói indultak el a hosszú hajóútra. A múzeum a nagy lengyel emigrációs hullámok történetét mutatja be 19. század kezdetétől egészen a 2004-es Európai Unió csatlakozását követően kibontakozó jelenlegi emigrációs hullámig bezárólag és világ különböző részein élő mintegy 20 millió lengyel és lengyelországi honfitársaik közötti párbeszéd helyszínévé kíván válni.⁹⁴

Bevándorlókat megcélzó múzeumi programok

A hagyományos múzeumi kultúráközvetítést az idegen nyelvi kompetenciák fejlesztésével összekapcsoló múzeumi programok mind népszerűbbé válnak az olyan etnikailag heterogén államokban, ahol a bevándorlás nagy volumene következtében társadalmi szempontból is fontos feladat a bevándorlók nyelvi kompetenciáinak fejlesztése. A nyelvi kompetenciák fejlesztése mellett mind nagyobb jelentőséget kapnak az állampolgárság megszerzéséhez szükséges történelmi, honismereti és kulturális vonatkozású ismeretek megszerzését támogató múzeumi programok. Az Egyesült Királyságban már az ezredforduló környékén belendült a migránsokat bevonni kívánó múzeumi kezdeményezések száma, jó gyakorlatok sokasága jelent meg az ország különböző múzeumaiban. A British Museum *ESOL-programjai* keretében (English for speakers of other languages) már több éve hirdet 90 perces vezetett túrákat és műhelymunkákat bevándorlók számára. A programokat képzett és tapasztalt nyelvtanárok tartják és a felhasznált oktatási segédanyagok az ESOL-programban résztvevők nyelvi igényei szerint kerültek összeállításra.⁹⁵ A múzeum emellett hasznos információkat nyújt

⁹³ Migration Museum Project: How we got here: the first three years. Spring/2015. p.1-7. https://issuu.com/rivalprint/docs/mmp_april_2015/5?e=0/12362060 (2016.05.18.)

⁹⁴ http://www.polska1.pl/en/dzialania/aktualnosci/emigration_museum_in_gdynia_now_open/ (2016. november 25.)

⁹⁵ http://www.britishmuseum.org/learning/adults_and_students/esol_programmes.aspx (2016.05.10.)

az ESOL-tanulókat vezető tutorok számára az önállóan vezetett múzeumi programok megtervezésének és kivitelezésének támogatása, valamint a minél hatékonyabb tanulás megvalósítása érdekében. (pl: ajánlott látogatási program, miként készüljenek fel a programra, miként alkalmazzák a hands-on pultokat, stb.)⁹⁶ Hasonló ESOL-programot kínál a londoni Victoria and Albert Museum, valamint a The Geffrye Museum of the Home is. Az utóbbi múzeum a nyelvtanulást, valamint a múzeum anyagának megismerését elősegítő, elsősorban a programokat vezető tutorok módszertani támogatását célzó kiadványt tett elérhetővé a honlapján. A kiadványok mellett a nyelvtanulást segítő, a múzeumlátogatást megelőzően, vagy azt követően alkalmazható, szóincset fejlesztő kártyákat is elérhetővé tett az intézmény.⁹⁷ A bevándorlás témakörével foglalkozó Hackney Museum szintén közzétette módszertani segédleteit az ESOL- tutorok számára, melyek hangsúlyozzák a múzeumi élmény személyessé tételének fontosságát, valamint kiemelt figyelmet fordítanak a múzeumlátogatást megelőző felkészítést, valamint a múzeumlátogatást követő összegzést támogató, a szóincset fejlesztését szolgáló módszertani segédletekre.⁹⁸

Emellett több európai múzeum kezdeményezte már a migránsok múzeumi munkába való bevonását is. A berlini Iszlám Művészet Múzeuma 3 másik berlini múzeummal együttműködésben 2015-ben indította el az ún. „Multaka-projektet”, melynek keretében már 25 szír és iraki menekültet képeztek ki tárlatvezetőnek. A kiképzett menekültek anyanyelvi tárlatvezetéseket tartanak. A túrák a migránsok küldő országának kultúrtörténetére fókuszálnak, azonban a keresztény ikonográfia és a német történelem alapvető eseményei szintén megjelennek a tárlatvezetésekben és programokban. A projekt címe a múzeumokat és a projektet működtető Staatliche Museen zu Berlin célkitűzésére utal, miszerint a múzeumokban találkozási pontokat kívánnak létrehozni. A multaka szó találkozási pontot jelent arab nyelven. A projekt egyrészt a különböző kulturális és történelmi tapasztalatok átadását, másrészt a Németország, Szíria és Irak közötti közös vonások, történelmi és kulturális kapcsolatok feltárását tűzte ki célul.⁹⁹

A migráció témájára fókuszáló és a migránsokat bevonó múzeumi programok társadalmi hasznossága mellett érdemes megemlíteni, hogy a migrációval foglalkozó múzeumok a családfakutatásra vonatkozó rendkívül erőteljes igény kielégítésében is szerepet vállalhatnak kiállításai, programjai és speciális szolgáltatásaik révén. Az ősökkel kapcsolatos adatok, feljegyzések kutatásának biz-

⁹⁶ http://www.britishmuseum.org/pdf/Visit%20guide_self_directed_visits_2014.pdf (2016.05.10.)

⁹⁷ Geffrye Museum Resource Pack. ESOL Entry I-III. The Geffrye Museum of the Home. <http://www.geffrye-museum.org.uk/learning/online-resources/esol-resources/> (2016. november 23.)

⁹⁸ <http://www.hackney.gov.uk/museum-esol> (2016. november 23.)

⁹⁹ http://www.scheringstiftung.de/index.php?option=com_content&view=article&id=2950%3Amultaka-treffpunkt-museum&catid=18%3AAktuelles&Itemid=11&lang=en (2016.05.15.)

tosításával a családi örökségük iránt érdeklődő látogatók körében a múzeumok növelhetik népszerűségüket. A bremerhaveni Német Emigrációs Központ például két nemzetközi adatbázishoz biztosít hozzáférést az őseik történetét kutató látogatók számára.

Az elmúlt években számos, a migránsokat megszólító múzeumi kezdeményezés jelent meg a bevándorlás által leginkább érintett európai országokban.

A svéd Jamtli Múzeum, a helyi bevándorlási központ, illetve a helyi Vöröskereszt kooperációjában lebonyolított projektek szintén sikeresen vonták be a környékre érkezett migránsokat. Az „*Egy levél az unokáinknak*” című projekt keretében a múzeumi személyzet dokumentálta a bevándorlók élettörténeteit és a bevándorlókkal közösen olyan történeteket állítottak össze, mintha azok sok-sok év múlva az illető unokái által megtalált és levélként elolvasott történetek lennének. Az írásos formában, képeken, illetve rövid videókon rögzített leveleket a múzeum 2016 nyarán kiállította. A bevándorlók önálló munkájára épülő program, melyhez a múzeum csak a kereteket és a szakmai háttérrel biztosította, jelentős társadalmi érdeklődést váltott ki, illetve a bevándorlók számára pozitív pszichés hatást eredményezett és büszkeséggel töltötte el őket, hogy történeteiket művészi formában mondhatták el. A másik, a „*Jamtli barát*” címet viselő projekt keretében a múzeumi személyzet és a múzeumi önkéntesek vezették be a migránsokat a múzeum világába és vitatták meg velük a különböző kiállításokat. A projekt fő célkitűzése az volt, hogy a migránsokat természetes módon sikerüljön bevonni a múzeumba, valamint, hogy egy találkozási helyszíneként jelenjen meg a múzeum. A program lehetőséget adott arra, hogy a migránsok válaszokat kapjanak a svéd társadalom működésével kapcsolatos kérdéseikre.¹⁰⁰ A fenti két projekt sikere alapján lépett tovább a Jamtli Múzeum a migránsok társadalmi integrációját támogató munkájában, hiszen Östersund városi vezetésével együttműködésben 2016 őszén indították el a „*Modern Multikulturális Város*” címet viselő projektet, melynek keretében 13 ház épül fel bevándorló családok számára a Jamtli Szabadéri Múzeumban 2016 szeptembere és 2017 októbere között. A tervek szerint az első házak 2016 decemberére készülnek el. A programot a múzeum a migránsok lakhatási nehézségeinek mérséklése mellett a valódi interkulturális párbeszéd megteremtése céljával indította. A múzeumot a különböző társadalmi csoportok olyan találkozási helyszínévé kívánják tenni a kezdeményezés révén, mely lehetőséget teremt a bevándorlók kulturális, etnikai és vallási háttérének bemutatásához annak érdekében, hogy a múzeum ne csupán a társadalom egy meghatározott részének kulturális örökségét reprezentálja.¹⁰¹

A bevándorlók múzeumi programokba való bevonásában különösen fontos szerepe van a múzeumok kitelepülő programjainak, illetve a bevándorlók különböző szervezeteivel való hatékony és folyamatos kooperációnak. A hagyomá-

¹⁰⁰ ZIPSANE, Henrik (2016): Investing in sustainable intercultural dialogue at Jamtli. p.2-3. <http://www.europeanmuseumacademy.eu/> (2016. november 23.)

¹⁰¹ ZIPSANE, Henrik (2016): Investing in sustainable intercultural dialogue at Jamtli. p.5-6. <http://www.europeanmuseumacademy.eu/> (2016. november 23.)

nyos tárlatvezetések helyett olyan, párbeszédre épülő programokra van szükség, melyek megteremtik az interkulturális párbeszéd lehetőségét. Nagymértékű rugalmasságra van szükség az ilyen programok lebonyolítása során, hiszen a bevándorlók múzeumi programokba való bevonása kapcsán a hangsúly nem a közvetítendő tartalomra, hanem a résztvevők közötti párbeszéd facilitálására helyeződik.¹⁰²

A kulturális pluralizmus eszméjének közvetítése, valamint a diszkrimináció elleni küzdelem ugyanakkor nem csak a napjainkra már etnikai szempontból heterogénné vált nyugat-európai országokban kap nagy szerepet. Az Európai Múzeumi Fórum által a 2016-os év Európai Múzeumának Díjával kitüntetett varsói Lengyel Zsidóság Történetének Múzeuma (POLIN) az alábbi közvetítendő értékeket határozta meg missziójában: nyitottság, tolerancia, kulturális sokféleség tisztelete, kooperáció, empátia, érzékenység, felelősség, eltérő vélemények tiszteletben tartása, kooperációs és kommunikációs képességek fejlesztése. A POLIN múzeum számára elsődleges feladat az értékközvetítés és a szemléletformálás, a kiállítást pusztán eszközként használják fel a múzeumpedagógiai és múzeumandragógiai programokban. Különösen előremutató a múzeum rendőrkét, bírakat és ügyészeket megcélzó antidiszkriminációs programja. A program első nagyszabású kísérlete 2016 októberében zárult le, mely 100 hivatali és politikai döntéshozó, illetve hivatalnok részvételével került lebonyolításra.¹⁰³ A POLIN Múzeum a Norvég Alap által támogatott szerteágazó múzeumpedagógiai és múzeumandragógiai projektjeivel a nyitottság, a tolerancia, valamint az eltérő vélemények és nézetek tiszteletben tartásának értékeit kívánja erősíteni. „*A sokféleség arcai*” című projektjükben például a mi-ők különbségtétellel, a többség-kisebbség viszonyával, valamint az előítéletekre és sztereotípiákra adott válaszsorokkal foglalkoznak fotografiai, drámapedagógiai és különféle városi programjaik révén, valamint zenei műhelymunkákat, előadásokat és vitákat is szentelnek a témának. A lengyel és külföldi művészeket bevonó „*Nyitott múzeum program*” keretében pedig a zsidó örökség és a multikulturalizmus témáját dolgozzák fel a művészek és a lokális közösségek között kialakított kooperáció keretében.

Összegzés

Amennyiben a múzeumok valóban a társadalom szolgálatában álló intézményekként kívánnak működni, alkalmazkodniuk kell a társadalmak etnikai sokszínűségéhez. A bevándorlók társadalmi integrációja szempontjából a múzeumok kiemelt jelentőséget kaphatnak annak következtében, hogy lehetőséget tudnak biztosítani az interkulturális párbeszéd megvalósítására, valamint a sze-

¹⁰² NEMO (2016): Museums, migration and cultural diversity. Recommendations for museum work. NEMO, Berlin. p.13.

¹⁰³ Monika Koszyńska-val, a POLIN múzeum múzeumpedagógusával készített interjú alapján. 2016. október 19.

mélyes, egyéni igényeknek megfelelően kialakított, bevándorlókat megcélzó és támogató programok lebonyolítására. A múzeumoknak a passzív befogadás helyett aktív részvételt kell biztosítaniuk a látogatóik számára, hiszen napjainkra a fogyasztói kultúra helyét a résztvevői kultúra vette át, ami nem csupán az internet világában hoz változásokat a web.2.0. révén, de jelentős hatással van a látogatók elvárásainak alakulására a múzeumok kultúraközvetítő és közönségkapcsolati tevékenységével kapcsolatosan is. A résztvevő kultúra fogalma nyomán - mely a fogyasztók azon igényére épül, hogy azok aktívan részt vegyenek tartalmak létrehozásában és terjesztésében - a résztvevő múzeum fogalma mind gyakrabban tűnik fel a múzeumi kultúraközvetítésről és múzeumpedagógiáról folyó kurrens szakmai párbeszédben. A múzeumok mind inkább olyan tanulási lehetőségeket és programokat kínálnak, melyek az információ pusztá megszerzésén túl lehetőséget biztosítanak az új tudástartalmak egyéni létrehozására, a válaszadásra, a vitára, a megosztásra, valamint a szociális kapcsolatok és hálózatok fenntartására. A bevándorlók társadalmi integrációja, valamint a különböző társadalmi csoportok közötti kulturális mediáció támogatása kapcsán a látogatók aktív tanulása, a többi látogató tanulásának facilitálása, valamint a kooperáció és a párbeszéd lehetőségének biztosítása különös jelentőséggel bír.

Kulcsszavak: migráció, múzeumi kultúraközvetítés, társadalmi integráció, érzékenyítés,

IRODALOM

Források:

BODENSTEIN, Felicity- EILERTSEN, Poulot

2012 From Politics to Policy: Two Decades of National Museum Development in France. (1989-2012) In: Dominique, Lill – Bugge Amundsen, Arne (eds): *Museum Policies in Europe 1990–2010: Negotiating Professional and Political Utopia (EuNaMus Report No. 3)*. Linköping University Interdisciplinary Studies, No. 15. Linköping University Electronic Press Linköping, pp. 13-42.

CHRISAFIS, Angelique

2007 France's first immigration museum opens. In: *The Guardian*. 2007. október 10.
<https://www.theguardian.com/world/2007/oct/10/france.artnews>
 (2016. november 25.)

EUROSTAT Newsrelease. 2016/44. – 04.03.2016.: Asylum in the EU Member States Record number of over 1.2 million first time asylum seekers registered in 2015.

<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf> (2016. november 25.)

EVANS, Martin

2013 A Museum of Movement. In: *History Today*. Volume 63, Issue 10 October 2013. <http://www.historytoday.com/martin-evans/museum-movement> (2016. november 25.)

GEFFRYE MUSEUM Resource Pack.

ESOL Entry I-III. The Geffrye Museum of the Home. <http://www.geffrye-museum.org.uk/learning/online-resources/esol-resources/> (2016. november 23.)

MIGRATION MUSEUM PROJECT

2015 How we got here: the first three years. Spring/2015. https://issuu.com/rivalprint/docs/mmp_april_2015/5?e=0/12362060 (2016.05.18.)

NEMO

2016 Initiatives of museums in Europe in connection to migrants and refugees. http://www.nemo.org/fileadmin/Dateien/public/Documents_for_News/NEMO_collection_Initiatives_of_museums_to_integrate_migrants.pdf (2016. november 23.)

NEMO

2016 Museums, migration and cultural diversity. Recommendations for museum work. NEMO, Berlin

OECD

2016 International Migration Outlook 2016. OECD Publishing, Párizs.

SAMUEL, Henry

2015 Hollande warns of 'discourse of fear' on immigration. In: *The Telegraph*. 2014. december 15. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/11295529/Hollande-warns-of-discourse-of-fear-on-immigration.html> (2016. november 25.)

ZIPSANE, Henrik

2016 Investing in sustainable intercultural dialogue at Jamtli. <http://www.europeanmuseumacademy.eu/> (2016. november 23.)

Internetes források:

<http://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/top-25-destination-countries-global-migrants-over-time?width=1000&height=850&iframe=true> (2016.08.31.)

<http://www.bbc.com/news/world-europe-34131911> (2016.05.11.)

http://www.smb.museum/en/exhibitions/detail.html?tx_smb_pi1%5BexhibitionSmartId%5D=54056 (2016.11.26.)

<http://bigstory.ap.org/article/61698dff03eb45288c791edbf9f1df57/german-history-museum-explores-6-decades-immigration-0> (2016.05.20.)

<https://www.dhm.de/en/ausstellungen/multicultural.html> (2016.05.20.)
<http://dah-bremerhaven.de/ENG/en.museum.php#Geschichte> (2016.05.15.)
<http://www.theguardian.com/world/2007/oct/10/france.artnews>
 (2016.05.17.)
<http://www.danishimmigrationmuseum.com/index.php?page=alias-8>
 (2016.05.14.)
<http://www.danishimmigrationmuseum.com/index.php?page=din-historie>
 (2016.05.14.)
<http://www.wienmuseum.at/en/collections/the-migration-collection.html>
 (2016.05.18.)
<http://www.humusz.hu/hirek/muzeumban-menekultek-ut-szelen-hagyott-dolgai/21513> (2016.05.12.)
http://index.hu/belfold/2016/08/17/menekultvalsag_neprajzi_muzeum_abcug/ (2016.08.17.)
http://www.polska1.pl/en/dzialania/aktualnosci/emigration_museum_in_gdynia_now_open/ (2016. november 25.)
http://www.britishmuseum.org/learning/adults_and_students/esol_programmes.aspx (2016.05.10.)
http://www.britishmuseum.org/pdf/Visit%20guide_self_directed_visits_2014.pdf (2016.05.10.)
<http://www.hackney.gov.uk/museum-esol> (2016. november 23.)
http://www.scheringstiftung.de/index.php?option=com_content&view=article&id=2950%3Amultaka-treffpunkt-museum&catid=18%3Aaktuelles&Itemid=11&lang=en (2016.05.15.)
 Interjúalany: Monika Koszyńska, a POLIN múzeum múzeumpedagógusa
 (2016. október 19.)

KOVÁCS ÉVA MARIANNA

történész-muzeológus
a Gödöllői Királyi Kastély Barátainak Egyesülete vezetőségi tagja
Gödöllői Királyi Kastély Közhasznú Nonprofit Kft. Gödöllő
kovacs.eva@kiralyikastely.hu

Végy egy kastélyt! A múzeumi kultúráközvetítés bevált receptje Gödöllőn

Absztrakt: A gödöllői kastély baráti köre korábban alakult, így a kastély 1996-os megnyitáskor már törzsközönsséggel büszkélkedhettünk, és kezdettől támaszkodhatunk gyarapodó, és egyre aktívabb civil holdudvarunkra. A múzeumi gyűjtemény gyarapításától a helytörténeti kutatómunkán át a vendégek fogadásáig és versenyek lebonyolításáig nagyon sokrétű segítséget kapunk az Egyesület tagjaitól, amit kirándulások, rendszeres klubestek és ingyenes programok szervezésével igyekszünk viszonzni. Úgy tapasztaltuk, hogy miközben lappangó művészeti, történelmi, földrajzi, technikai stb. érdeklődéseik fölélesztésével önfejlesztésre sarkalljuk az aktív és az idősebb korosztályt, egyúttal hozzájárulunk társas kapcsolataik bővítéséhez is.

Néhány programunk a diákok közösségi szolgálatához kapcsolódik, alkalmat teremtvé ezzel a felnőttek és fiatalok együttes munkájára. A főként iskolás- és szépkorú önkéntesek bevonása a családoknak szóló rendezvényeink megszervezésébe, lebonyolításába a korosztályok együttműködését célozza.

Bár a múzeum kultúráközvetítő szerepe megkérdőjelezhetetlen, koronként és intézményenként változó módon teszi feladatát, a közönség aktuális igényeihez alkalmazkodva. A gödöllői Grassalkovich-, majd királyi kastély mellett olyan közösség alakult ki, amely nemcsak a közvetített értékek célközönsége és befogadója, hanem aktív szerepet vállal a múzeum és a műemlék épület fejlesztésében és működtetésében, sőt a Kastélymúzeum a középtávú terveiben is számol vele. És ez nem véletlenül alakult így.

A gödöllői kastély támogatói köre régebbi múltra tekint vissza, mint a kastély felújítását végző és azt üzemeltető társaság, vagy a Kastélymúzeum. Az épület és annak történelmi szerepe ugyanis már rég „ügy” volt a lokálpatrióták körében, amikor a szovjet laktanya és a szociális otthon végre kiköltözött belőle, és hozzáférhetővé vált a helyiek számára¹⁰⁴. A rendszerváltás után a Kastély Alapítvány, majd 1995-ben a Gödöllői Királyi Kastély Barátainak Egyesülete alapítására azért került sor, hogy az elkötelezett civilek és helyi értékvédők is

szerepet vállalhassanak a revitalizációban¹⁰⁵. Az Alapítvány az 1990-es években elhalt, ám az Egyesület ma is virágzik. Működése igen sok új területtel bővült, elválaszthatatlanná vált nemcsak a múzeumi, hanem a turisztikai tevékenységtől is, és önálló kultúraközvetítő szereplővé vált.

Az alapító okirat szerint az Egyesület összefogja mindazokat, akik érdeklődnek a kastély múltja és az általa közvetített értékek iránt, valamint tenni akarnak a helyreállításáért és hasznosításáért¹⁰⁶. Ezért előadásokat, kirándulásokat és rendezvényeket szervez, kapcsolatokat épít, civil hálót von a kastély köré. Az első, 1995-ben indított rendezvények igen sikeresnek bizonyultak: az 1995-ben és 1996-ban megrendezett Erzsébet-bál néhány éve megújulni látszik a város szervezésében. A Pécsi Ildikó színművész segítségével életre hívott Erzsébet királyné vers- és prózamondó versenyt pedig 22. alkalommal bonyolították le 2016-ban, sőt a 15. évfordulón országossá bővítették, igen szép sikerrel.

Az Egyesület a vezetőjének, dr. Mélykúti Csaba nyugdíjas gépészmérnöknek és titkárnak, Szlávik Jánosné könyvtárostanárhelytörténésznek köszönhetően hamar ismert lett a helyi nyugdíjas egyesületek és a városvédők, helytörténettel foglalkozók körében. Népszerűsége tovább nőtt az évente több alkalommal szervezett országjáró kirándulások miatt, amelyek a Grassalkovich-család birtokait, kastélyait, valamint Erzsébet királyné kedvenc helyeit, emlékműveit látogatták sorra Mélykúti Csaba vezetésével, aki a Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület elnökeként hivatásának érezte és 2006-ban bekövetkezett haláláig magas szinten művelte ezt a területet.

Az új elnök, Szlávik Jánosné is fontosnak tartotta a közösségépítés e formáját, ám a meglátogatott helyek köre bővült: a Kastélytúrák sorozatban két-három napos buszos útjaikon egy-egy terület, vagy tájegység kevéssé ismert kastélyait, kúriáit és várait ismerhetik meg. Olyan helyeket és intézményeket, amelyek felújításra várnak, esetleg egyébként nem is látogathatók, mert gyermekotthonként, iskolaként, művelődési házként, börtönként használják őket, magántulajdonban vannak, lakják, vagy romosan, elhagyottan állnak. Több alkalommal fogadták őket felújítás alatt álló műemlékben, ahol a folyó restaurátori munkával is megismerkedhettek¹⁰⁷. Ezáltal alkalmuk nyílik a magyarországi épített örökség alaposabb megismerésére, és az ismeretterjesztésen túl elkötelezettségüket is növelik a kirándulások. A tagok újabban nem csak résztvevői ezeknek az utaknak, hanem előkészítésükben és lebonyolításukban is aktívak: a

105 15 év. 2010. 2.

106 Alapszabály 2015. 2.

107 2010-ben Kurityán, Edelény, Felsővadász, Fáj, Boldogkő, Hejce, Göncz, Füzeradvány, 2011-ben Tiszadob, Mád, Monok, Regéc, Tuzsér, Vaja, 2013-ban Szeghalom, Geszt, Doboz, Gyula, Arad, Világos, Lőkősháza, Póstelek, Kétegyháza, Szabadkígyós, 2014-ben az előző évi kirándulás két napra rövidített programja, 2015-ben Betlér és Rozsnyó, 2016-ban Bécs, Niederweiden, Eckartsau. (Kaján Marianna muzeológus, a kirándulások programszervezőjének szíves közlése, 2016. november 18.)

tájhoz, helyhez, témához kötődő, önként vállalt- és időnként saját kutatásokon alapuló kiselőadásait útközben nagy érdeklődés szokta kísérni.

A gödöllői kastély termeinek fokozatos felújítása és megnyitása után az egyesületi munka sokrétűbb lett. Az Erzsébet királyné szavalóverseny döntője 1998-ban a Petőfi Sándor Művelődési Központból a kastélyba került, a Városi Könyvtár, a Kastély és az Egyesület közös rendezvényévé vált. Tematikáját eleinte a Kastélymúzeum kiállításaihoz, később a város tematikus éveivel igazították, így erősítve, kiegészítve hatásukat. Anyagi bázisát a kezdetek óta a környék kis- és középvállalkozásai jelentik, amelyek erejükhez mérten pénzzel, vagy különdíjjal, esetleg a gyermekek vendégül látásában segítenek. A szponzorgyűjtésben, szervezésben és lebonyolításban országlánrészt vállalnak az Egyesület tagjai. Köszönetképpen Pécsi Ildikó 2006-ben létrehozta az Arany Medál díjat, amelyet azóta minden évben egy szponzor és egy szervező, vagy önkéntes kap meg.

A tagok közül többen tettek tárlatvezető vizsgát és rendszeresen kalauzolni vendégeket a kastély állandó kiállításain. Ez adta a lehetőséget arra, hogy 2006-ban – elsőként a városban – bekapcsolódhassunk a Múzeumok Éjszakája országos programjába. Az első jelmezes tárlatvezetéseket, majd az azóta kimunkált sokféle egyéb programot¹⁰⁸ le sem lehetne bonyolítani nélkülük. Az ilyenkor megszokott tömeges igény miatt ugyanis 30 – 50 önkéntes és állandó munkatárs összehangolt munkájára van szükség.

A Múzeumok Éjszakája sikerén felbuzdulva és saját hatóerejét látva az Egyesület tagsága „örökre fogadta” a 2004-ben átadott, de kellő létszám híján többnyire nem látogatható királydombi pavilont. Az éves nagy rendezvényeken¹⁰⁹, valamint előre bejelentett igény esetén önkénteseik egész nap nyitva tartják a kerti épületet, sőt a vállalkozó kedvűek rövid bemutatást tartanak, egy nyugdíjas tanárnő pedig igény esetén történelemórát tart az épület királyportréiről. A látogatók számlálását is elvégzik, ennek alapján állítható, hogy alkalmanként naponta több száz, sőt néha ezernél több látogató számára teszik megcsodálhatóvá a kastélykert barokk ékességét.

Hasonlóképpen önszerveződő egyesületi felajánlás nyomán, 2011 óta a nyári időszaki kiállítás bemutatásában is segítenek az ebben járatos, tanári, idegenvezetői és hasonló tapasztalattal rendelkező tagok, tekintve, hogy ezekhez egyébként nem kérhető tárlatvezetés. Azóta a kiállításainkhoz kifejezetten a számukra is készítünk háttéranyagokat, szervezünk bemutatásokat és persze ellenőrizzük a „végeredményt”. Létrejött egy 8 – 10 fős csapat, akik hobbijuk-

108 Rájuk hárul a csoportok kísérése, teremőrzés, tárlatvezetés, kézműves foglalkozás irányítása, szerepjáték vezetése, „szolgálati konyha” és ruhatár üzemeltetése, jegyszedői feladatok, stb. nagy része. A többi feladatot saját munkatársak és diák önkéntesek látják el.

109 Húsvétkor Ibolya Nap, júniusban Koronázási Hétvége, júliusban Családi Nap, augusztusban Barokk Kastélynapok, szeptemberben Vadásznapi és Kulturális Örökségi Napjai, októberben Múzeumok Őszi Fesztiválja.

nak tekintik, hogy évről évre változó témájú, főleg művészeti és történelmi időszaki kiállításaink alkalmi tárlatvezetői feladataira felkészüljenek.

2016-ban az Egyesület a Városi Könyvtárral és a Kastélymúzeummal együttműködésben újabb program lebonyolításában segített. A királydombi pavilon és környéke egy hétre parkkönyvtárrá változott, ahol nemcsak olvasgatni, zenét hallgatni és pihenni lehetett egész nap, akár a fűben ülve is, hanem előadásokat, térzenét, és különböző korosztályoknak való foglalkozásokat is tartottak a könyvtárosok és meghívott előadók. Az épület vendéglátói pedig az egyesületi tagok voltak, akik egy-egy közösségi szolgálatos diákkal dolgoztak együtt.

Az egyesületi önkéntesség az elmúlt években nem csak mennyiségében mutat felfutó tendenciát¹¹⁰, hanem a tevékenységek szerint is igen sokszínű, és újabban az iskolai közösségi szolgálattal is összekapcsolódik. A már említett Múzeumok Éjszakája és a Parkkönyvtár lebonyolítása mellett a Kódfejtők Éjszakája és az Erzsébet királyné karácsonya című rendezvényeinken is együtt dolgoztak a különböző korú segítők, és úgy tapasztaltuk, kölcsönösen segítettek és inspirálták egymást.

A Múzeum és az Egyesület kapcsolatát erősítendő, ősztől kora nyárig havi egy alkalommal szervezünk előadásokat, a Kastélybarátok Klubja elnevezésű program keretein belül. Az 1999-ben Tárlatvezetők Klubja néven indított, majd 2006-tól Kastélybarátok Klubjává átkeresztelt és ekkortól az Egyesülettel közös szervezésű estek nagy sikerét az biztosítja, hogy ezeken „első kézből” információkhoz juthatnak az érdeklődők. Az évek során vendégül láttuk a múzeummal és örökségvédelemmel foglalkozó legkülönbözőbb szakmák művelőit: művészettörténészt, építészt, restaurátort, viselettörténészt, magángyűjtőt, aranyozót, tanárt, marketing szakembert, színésznőt, kutatót, szobrászművészt, technikatörténészt, helytörténészt, kertészt, múzeumpedagógust. A meghívott szakemberektől természetesen kérdezni is lehet, néha megfogni, vagy kipróbálni, esetleg felpróbálni valamit az előadás tárgyával kapcsolatban, sőt vitatkozni, megnyilatkozni a témáról.

A Kastélybarátok Klubja minden szezonban egyszer látogatóba megy a város, vagy a közvetlen környék olyan helyszíneire, amelyek a tagok érdeklődésére tarthatnak számot, de újdonságok, vagy kevésbé ismertek. Ilyenek voltak például a Városi Múzeum, vagy a Gödöllői Iparművészeti Műhely újonnan nyílt kiállításai, a nemrég nyílt Régészeti Raktárbázis, a szadai Székely Bertalan Műteremház, valamint egy művészeti magángaléria, a kevésbé ismert Mezőgazdasági Gépfelődéstörténeti Gyűjtemény és az eldugott Méhészeti Gyűjtemény, vagy a frissen felújított Művészetek Háza. A vendégség legtöbbször nagy hatást vált ki a résztvevőkből, ilyenkor ugyanis a megszokott közeg védelmét kihasználva kicsit kimozdulunk a komfortzónánkból és új élményekkel, új ismeretekkel, új nézőponttal gazdagodunk.

110 Nyilvántartásunk szerint 2014-ben 667, 2015-ben 813 munkaórát teljesítettek. Az egyesület 100-130 tagjából évente 45-50 főt mozgat meg a program.

Az évek során az Egyesület több közösséggel és szervezettel alakított ki együttműködéseket. A helyi turisztikai, természetjáró, értékvédő, kertbarát és nyugdíjas szervezetekkel, az Erzsébet királyné kultuszát ápoló Sisi Baráti Körrel, az egyik kirándulásuk során megismert Mátyás – templomi közösséggel és Ormosiak Baráti Körével különböző intenzitású, de minden esetben szívélyes és kölcsönösen jó kapcsolatok többször segítettek már akár a múzeumi munkában is.

Bár a tagság nagyobb része nyugdíjas korú, és a hölgyek vannak többségben, újabban egyre több aktív, jellemzően középkorú tag csatlakozik, akik az egyesületi vezetőségben is szívesen szerepet vállalnak. Az életkori egyhangúságot néhány egyetemista tovább színesíti ugyan, de ők jellemzően csak néhány évig aktívak.

A nyugdíjas korosztály még a Gutenberg-galaxis gyermeke, ám az egyesületi kapcsolattartás praktikus okokból egyre inkább áttevődik az elektronikus médiumokra. Úgy tapasztaltuk, hogy a tagság egy része szívesebben megtanulja ezek használatát, minthogy lemaradjon az élményekről és lehetőségekről. Évről évre többen használnak számítógépet, váltanak okostelefonra és kapcsolódnak a közösségi médiumokhoz, egyre többen használják a kiállítások IT eszközeit. Ez által csökken a korosztályok közötti információs szakadék.

Az önkéntes munkák és az iskolai közösségi szolgálat alkalmankénti összekapcsolása, valamint az önkéntesek bevonása a családoknak szánt programokba szintén nagyon jó hatással volt a korosztályi együttműködésre, és sokat profitált belőle minden résztvevő. Ám nem várt hatása is mutatkozott, ugyanis a példa ragadós, egyre több más területen, például számviteli munkakörben dolgozó kastélybéli kolléga vállalt önkéntes feladatot az olyan jó hangulatú, élménydús programokban, mint a Múzeumok Éjszakája, vagy a Kódfejtők Éjszakája. Ezzel ismeretanyaguk és elkötelezettségük, valamint társas kapcsolataik is fejlődnek, ami kihatással lehet későbbi munkavégzésükre, végső soron életminőségükre.

Összegzésül megállapítható, hogy a gödöllői kastély köré szerveződött egyesület, mint közösség nem csak a kastélymúzeumot, hanem a kastély egyéb, főként turisztikai tevékenységét is segíti. A közös érdeklődésen alapuló tevékenység és a korosztályok közötti együttműködés biztosítja folyamatos működését és intenzív hatóerejét, ami a kastély 20 évvel ezelőtti megnyitása óta hozzájárul, hogy az épület és az általa közvetített érték újra a város és a tágabb közösség kincse lehessen. Az Egyesület több mint két évtizedes stabil tevékenységének egyik záloga talán éppen az, hogy a képzés és önképzés, valamint az értékörzés és értékteremtés egyenlő súllyal jelenik meg tevékenységében. Ezt a receptet pedig szívesen ajánljuk másoknak is kipróbálásra.

Kulcsszavak: önszerveződő közösség, önkéntesség, Gödöllői Királyi Kastély Barátainak Egyesülete, örökség-menedzsment, kompetencia-fejlesztés felnőtt korban

Irodalom

ANDRÁSNÉ MARTON Zsuzsanna

2017 A múzeum, mint az egész életen át tartó tanulás kultúrákövetítő bázisa. In: Tudásmenedzsment. A pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar periodikája, szerk. dr. Koltai Zsuzsa, XVII. évf. 1. különszám

SZLÁVIK Jánosné (szerk)

2010 15 év. A Gödöllői Királyi Kastély Barátainak Egyesülete 1995 – 2010. Gödöllő

PÉCSI Ildikó - SZLÁVIK Jánosné (szerk)

2014 Erzsébet királyné emlékére rendezett vers- és prózamondó verseny 1995 – 2014. Gödöllő.

VARGA Kálmán

2003 A gödöllői kastély évszázadai, Műemlékek Állami Gondnoksága, Budapest.

Internetes forrás

A Gödöllői Királyi Kastély Barátainak Egyesülete Alapszabálya (A változásokkal egységes szerkezetben) 2015. november 12.
<http://www.kiralyikastely.hu/oldal.149.dokumentumok> (2016. november 20.)

KUTTNER ÁDÁM

szakmai vezető
Top School Oktatási Központ, Budapest
adam@topschool.hu

FELNÖTTEK MÚZEUMI BEFOGADÁSÁT SEGÍTŐ OKTATÁSI KÍSÉRLET BEMUTATÁSA

Absztrakt: Tanulmányomban olyan oktatási pilot programot fogok bemutatni, amely a 2015/16-os tanévben közel 40 fő részvételével zajlott. A kísérlet elsődleges célja a Top School Oktatási Központ képzésein résztvevő felnőttek múzeumokkal, múzeumi tematikus foglalkozásokkal kapcsolatos komoly mértékű, passzív ellenállásának csökkentése és a kortárs képzőművészetet kifejezetten elutasító attitűd megváltoztatása volt.

Az oktatási pilot program során az iskolai tanulásra, a múzeumi tanulásra és a virtuális közösségi terekben történő tanulásra építve a résztvevők négy különböző kiállítási helyszínen – az Art Market Budapest képzőművészeti vásáron, a Néprajzi Múzeumban, a Ludwig Múzeumban és a bécsi Albertina Múzeumban – oldottak meg egyre összetettebb és egyre komplexebb tanegységekbe ágyazott feladatokat, amelyben jelentős szerepet kapott a Pinterest virtuális közösségi hálózat is, mint oktatási színtér.

A képző intézmény és a képzés

A bemutatott képzési kísérlet három csoport részvételével, felnőttképzés keretein belül valósult meg. Az iskolát működtető cég munkatársai 2000 szeptemberétől oktatnak különböző tanfolyamokon, képzéseken számítástechnikai, szoftverkezelési ismereteket egyéni hallgatóknak, kis- és nagyvállalatok dolgozóinak, 2006-tól pedig önálló, a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hatóságtól több, iskolarendszerben szervezhető képzés indítására jogosító hatósági engedéllyel bíró képző intézménnyel is rendelkezik.

A 960 tanórás Grafikus OKJ tanfolyam célja felkészíteni a résztvevőket az államilag elismert szakképesítés és bizonyítvány megszerzésére. A tanfolyamon sikeres vizsgát tett résztvevők manuális és informatikai ismereteket szereznek, amely alkalmassá teszi őket egy vállalkozás offline és online arculatának elkészítésére, valamint a cég mindennapi marketing feladatainak grafikai támogatására.

Célcsoport és múzeumi affinitásuk

A felnőttképzési szerződések alapján rendelkezésre álló számadatokból megállapítható, hogy a képzésen többségében vannak a 20 és 30 év közötti

résztevők és egyáltalán nem jelentős a negyven év feletti hallgatók aránya. Érdekes összefüggés fedezhető fel az életkor és az iskolai végzettség vizsgálata során, miszerint megállapítható, hogy a 20 és 25 év közötti részttevők között az érettségi végzettségűek vannak többségben, míg 25 év felett inkább a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezők választották ezt a képzést.

Ezek alapján a képző intézménybe jelentkezőkről általában elmondható, hogy legalább érettségi bizonyítvánnyal, többségük pedig diplomával is rendelkező fiatal felnőtt, akik néhány kivételtől eltekintve főállás mellett kezdik meg tanulmányaikat a munkahelyi feladatok ellátásához szükséges ismeretek megszerzése vagy pedig pályamódosítás céljából. Éppen ezért az iskolában a képzések túlnyomó többsége munkaidő után vagy hétvégi időpontokban zajlik. A múzeumi foglalkozások vasárnapi napokon kerülnek megszervezésre, mindössze havonta egy alkalommal, ezen alacsony számot az indokolja, hogy a munka és a család mellett a képzés rendkívül nagy leterheléssel jár együtt.

Átlagos résztvevő bemutatása – personák



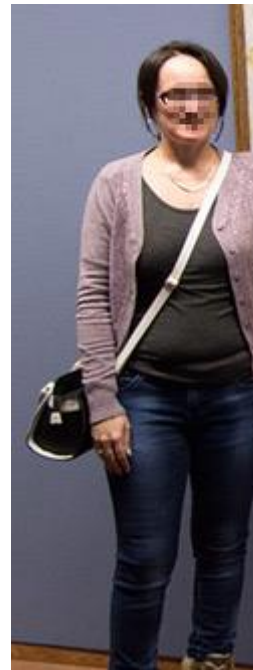
1. ábra Arnold

20 éves, tanuló
Egy év után otthagyta a felsőoktatásban kiválasztott szakot.
Jövőre egy másik főiskola, teljesen más jellegű képzé-



2. ábra János

23 éves, bolti eladó
Szereti a képregényeket, a sorozatokat és a számítógépes játékokat
A lázadó korszak kicsit elhúzódtott nála



3. ábra Zsuzsa

40 éves, vállalkozó
Férjezett, van egy iskoláskorú gyermeke
Szereti a kreatív dolgokat
Érdekli a lakberendezés
Jövedelem kiegészítés és

sére kérte a felvételét	Tanulni nem szeret, de a költségmegtakarítás céljá-
Azért tanul, hogy haszno-	kreatív gyakorlati felada- ból tanul
san töltse az időt két főisko-	tokat szívesen elvégzi
la között	

A résztvevők múzeumokkal kapcsolatos viszonyát jól jellemzik azok a válaszok, amelyet a képzés első óráján, a múzeumi órákkal kapcsolatos tájékoztató során a csoporthoz intézett „*Ki tudja hol található a Néprajzi Múzeum?*” és a „*Ki tudja hol található a Természettudományi Múzeum?*” kérdésekre szoktak adni. Általában a 10-14 fős csoportokból kedvező esetben mindössze 1-2 ember tud választ adni ezekre az elég egyszerű a kérdésekre, hozzátevé, hogy a válaszadók „többsége” csak a Néprajzi Múzeum épületének helyét ismeri. Ugyan nem reprezentatív a minta és tudományos hitelességgel sincsenek az adatok alátámasztva, de az érintettek számára elgondolkodtató lehet a gyakorlati szakember eme tapasztalata.

A résztvevők saját bevallása szerint mindösszesen 30-35%-uk jár rendszeresen múzeumba. Ebben az arányszámban benne van az is, aki a World Press Photo kiállításra, a Szépművészeti Múzeum néhány „sztár” kiállítására és a külföldi utazások során az úgynevezett „turista” látványosságok megtekintése során tér be egy-egy híresebb múzeumba.

Továbbá tapasztalatok azt mutatták, hogy sajnálatos módon a múzeumi órákkal kapcsolatban is komoly mértékű passzív ellenállás volt megfigyelhető a képzési csoporton belül. A kortárs művészettel kapcsolatban pedig kifejezett elutasítás volt érezhető.

A 2015/16-os képzések során célul tűztem ki egy olyan módszertan kidolgozását, amelynek az a célja, hogy a résztvevők múzeumi órákkal kapcsolatos ellenállása lényegesen kisebb legyen, hiszen „*a pedagógus egyik legfőbb célkitűzése – a képességek kiteljesítése mellett – a befolyásolás*”¹¹¹ kell legyen az általa képviselt pozitív értékek irányába.

Pinterest

A Pinterest 2010 márciusában Ben Silbermann, Evan Sharp és Paul Sciarra által alapított közösségi vizuális könyvjelzőkezelő szolgáltatás, amely kitűnő segédeszköz a kreatív ötletek megosztásához és mentéséhez. A dinamikusan növekvő média startup vállalat 2015. szeptemberi bejelentése alapján elérte a havi 100 millió felhasználót világszerte.¹¹²

A rendszeren belül a felhasználók úgynevezett táblákat hozhatnak létre, amelyek egyfajta kategorizáló eszközként működnek. A táblákra tűzik ki – *pinnelik* – az általuk érdekesnek tartott tartalmat. A hagyományos linkgyűjteményhez képest a Pinterest újdonsága, hogy tartalmak kitűzésének az alapja a fény-

¹¹¹ Illés, Anikó. : Művészetterápia a közoktatásban: elméleti lehetőségek és etikai megfontolások. 2009. Új Pedagógiai Szemle. LIX. évf. 5-6 .sz. 236. old.

¹¹² Adatok forrása: <http://www.theverge.com/2015/9/17/9348519/pinterest-100-monthly-users> [2016.11.13]

kép, nem pedig a szöveges hivatkozás. A rendszer a vizuális tartalomhoz rendeli hozzá a leírást, a helyszínt (geo-lokációs adatot) és természetesen az URL hivatkozást.

Maga a tartalom a felhasználó számára egy rendkívül kreatív és látványos *user interface* segítségével jelenik meg, amelyekre a közösségi médiában megszokott módon reagálhat. Ilyen interakció például tartalomhoz történő hozzászólás lehetőségei, a *like* gomb és az újra osztás, amit ebben a környezetben *repinnek* neveznek.

Egy sajátos oktatási kísérlet

Négy különböző helyszínen, egyre komplexebb tanegységekbe ágyazva használtuk a kísérleti programot és az új virtuális tanulási színteret a grafikus csoportokkal. Törekedtem arra, hogy a feladatok megfelelően összetettek legyenek, de egyszerre mindig csak egy olyan elemnek mondható rész-problémával kelljen a hallgatónak foglalkozni, mint például készítsen fotókat vagy válassza ki azt a képet, ami szerinte a legjobban jellemezi az adott korszakot.

Kortárs művészet az Art Market Budapesten

A kortárs művészettel való ismerkedést 2015-ben az Art Market Budapest¹¹³ vásáron kezdtük a résztvevőkkel. A helyszínen kértünk egy („tárlat”) vezetést, amelynek során bő egy órás séta keretében rálátást kaptunk a jelentősebb magyarországi galériák tevékenységébe és az általuk képviselt néhány jelentősebb kortárs művész tevékenységébe.



4. ábra Csoportmunka az Art Market vásáron

A résztvevőknek három egyszerű feladata volt a foglalkozással kapcsolatban:

¹¹³ <http://www.artmarketbudapest.hu> [2016.11.13]

- A helyszínen fotózzák le azokat a műalkotásokat, amelyek valami miatt tetszenek nekik vagy érdekesnek találják
- Az elkészült készült képeket otthon töltsék fel a közösségi portálra
- Egy héttel később azt a feladatot kapták, hogy keressenek legalább 5 képet azok közül, amit mások töltöttek fel, és írják oda a képhez azt, hogy nekik mit mond az adott műalkotás, azaz milyen jelentése van számukra az adott műtárgynak.

Az első feladat kiadása során a „szép” szót szándékosan kerületem, hiszen „a szépségélményt sokan egyszerűen azonosítják az esztétikai élménnyel. Ez az azonosítás téves, mert esztétikailag élhetünk át valami magasztosat, komikusat, sőt csúnyát is, holott mindezen az élmények ellentétesek a „szépség” fogalmával.”¹¹⁴ A második feladat kiadása során abból indultam ki, hogy „a mű el akar valamit mondani”¹¹⁵ és az oktatási cél az volt, hogy az esztétikai élmény mögött keressenek valamilyen tartalmi mondanivalót.



5. ábra Art Market Budapesten kiadott feladat megoldása

¹¹⁴ MÜLLER-FREIENFELS, Richard: Az emocionális tényezők a műélvezésben. In. Halász, László (szerk.) Művészetpszichológia. 1973. Gondolat, Budapest. 388. old.

¹¹⁵ ILLÉS, 2009. 239.

A program nagyon sikeres volt, számos bejegyzés született és rendkívül sok pozitív visszajelzés érkezett a vásárral kapcsolatban, ami számukra egy kortárs művészeti kiállítás is volt egyben.

A Néprajzi Múzeum, mint oktatási helyszín

A következő múzeumi helyszín a képzés során a Néprajzi Múzeumban volt. Korábban már kifejtettem a csoportok múzeumokhoz való viszonyát és múzeumlátogatási szokásaikat, amelyekből jól látszik: annak a célnak a megvalósítása érdekében, hogy résztvevők megszeressék a múzeumok világát, egy olyan foglalkozás keretében kell megejteni a képzés első múzeum látogatását, amely stílusában és hangulatában is a lehető legjobban különbözik a közoktatásban megszokott hagyományos tárlatvezetésektől.

A korábbi évek tapasztalatai alapján esett a választás a „*Tárgyas ragozás*” című múzeumpedagógia programra, ahol Joó Emese vezetésével a kiállítóterben zajló órán a néprajztudomány és a néprajzi muzeológia összefüggéseit vizsgáltuk többféle perspektívából. Megismerkedtünk annak a rendkívül bonyolult folyamatnak az alapjaival, hogy miként rakhatjuk egymás mellé a múzeumok tárgyi örökségét a ma múzeumokba kerülő modern és illékony tárgyakkal.¹¹⁶ A szakképesítésért felelős miniszter által jóváhagyott grafikus szakmai vizsgakövetelményben és a központilag összeállított kerettantervben is szerepelnek néprajzi ismeretek, így a program hiteles és autentikus módon segíti a felkészülést a szakmai vizsga letételére. A foglalkozáson alkalmazott kommunikációs feladatok által megkövetelt választékos nyelvezet nagy segítségére volt a résztvevőknek abban, hogy képesek legyenek igényesen megfogalmazni véleményüket, miközben észrevétlenül elsajátíthatták a múzeum és a kiállítás speciális nyelvét, így remélhetőleg a későbbiek során más típusú múzeumi és kiállítási élmény is sokkal könnyebben és gyorsabban fogyaszthatóvá válik majd számukra.

¹¹⁶ Forrás és további részletek a programról:
<http://www.targyasragozas.hu/muzeumpedagogia.html> [2016.11.13.]



6. ábra Múzeumi óra a Néprajzi Múzeumban

A „Tárgyas ragozás” múzeumi órával kapcsolatosan egy klasszikus múzeum-pedagógiai feladatot kaptak a résztvevők, amely a következő volt:

1. Keressenek otthon egy olyan személyes tárgyat, amelyet magukon szoktak viselni és valamilyen ok miatt fontos számukra. Ez lehetett ruha, ékszer, kitűző, stb. Szabadon választhattak alkalmi vagy mindennapi viseletek közül. Olyan tárgyat is választhattak, amely életüknek csak egy bizonyos szakaszára volt jellemző, de még mindig megvan.

2. Erről a tárgyról egy jó minőségű fényképet kellett készíteni.

3. 500-700 karakter terjedelmű szövegben meg kellett írni a tárgy történetét. Ehhez segítségül az alábbi kérdéseket kapták meg egyfajta vezérfonalként: Mi ez? Mire való? Hogy került hozzájuk? Miért ez fontos számukra? Mit jelképez? Kiknek lehet még ilyen vagy miért egyedi?

4. A képet és a szöveget múzeumi foglalkozáshoz létrehozott Pinterest táblára kellett feltölteniük.



Mentette:
Sándor György

Megnyitás

1 komment ▾

Sándor György pineket mentett a(z) **Tárgyaink** táblára 50 hét

A képen zenei fesztiválokon rendszeresített belépő karszalagok láthatóak. Azért nem csak egyet választottam, mert egyesével is sok jelentést hordoznak magukban számomra, trófeaként gyűjtöttem őket az évek során, ezért így együtt még értékesebbek. Egyszerre vágtam le az összeset mikor már kényelmetlenné váltak, az első 5-6 évig volt rajtam folyamatosan és évről évre egyre csak gyarapodtak. Ez nem annyira egyedi dolog, barátaim közül is sokan csinálták és versenyeztünk, hogy kinek van több.

7. ábra Otthoni feladat megoldása

Tárgyas ragozás II.

Egy hónappal az első foglalkozást követően került sor a „*Tárgyas ragozás*” című foglalkozás második részének megszervezésére, ahol a paraszti kultúra és a néprajzi motívumok elemzésével foglalkoztak a csoportok.



8. ábra Kommunikációs feladat a Néprajzi Múzeumban

A résztvevők a múzeumi foglalkozás során csoportokban munkálva dolgozták fel a hazánkban az önellátó gazdálkodásra szakosodott paraszti munkaformákat. A foglalkozás után csoportonként, közösen kapták azt a feladatot, hogy írjanak egy 500-1000 karakter terjedelmű szöveget, amelyben egy modern eszköz használatának előnyeiről győzik meg az 1900-as évek elején élt embereket.



Mentor: Top School Oktatási Központ Megnyitás

6 komment

Vivien Hollenczer
Szőlőtermesztés - permetszkészülék ☐ Adj isten, Józsi bá! ☐ Adj isten, öcsém! ☐ Milyen volt a termés tavaly Józsi bá? ☐ Hát elég rossz volt. Azok a fránya atkák tönkretették a termést. ☐ En lehet, hogy tudok rá egy megoldást Józsi bá. ☐ Ennyire kikupálódott a városban fiacskám? ☐ Tanultam pár hasznos dolgot ott Józsi bá. ☐ Na, akkor halljam, mi tart az ebed. ☐ Hallott már a permetszkészülékről? ☐ Nem, mi az isten az?

Vivien Hollenczer
☐ Egy olyan eszköz, amelynek két tartálya van – az egyikben benzín van, a másikban permetszer. ☐ Mi az a benzín, mi a az a permetszer és honnan szerzek én olyat? ☐ A benzín fogja működtetni az eszközt, a permetszer meg irtja az atkákat és egyéb káros rovarokat. Mindkettőt a szomszéd városban be tudja szerezni. ☐ Minek menjek el én ezért a városba, fiacskám? Nincs ennek a masinának semmi értelme.

Vivien Hollenczer
☐ Dehogynis nem Józsi bá! A szőlője egészséges lesz, s több lesz a termés. Több marad magának, a barátoknak, sőt akár el is adhat belőle. ☐ Na, ez nem hangzik, annyira rosszul fiam. De nem drága ez masina? ☐ Nem, nem. Egyszer kell komolyabban befektetni a gépbe és a kiegészítőkbe, utána már csak benzint és permetszert kell venni. A permetszerrel viszont vigyázzon – nem szabad felesleges adagot csinálni és kiönteni. ☐ Aztán miért nem szabad kiönteni?

9. ábra Feladat megoldása a Pinteresten

Ludwig Múzeum, Pop Art kiállítás

2015-ben nagyszabású kiállítással készült bemutatni a budapesti Ludwig Múzeum a Pop Art korszakát. „A Budapesten bemutatott pop art művészeti anyag kiegészül a korszak magyar és kelet-európai alkotóinak műveivel. A hazai kiállítás keresi a választ arra a kérdésre is, hogy az ún. „nyugati” művészetben létrejött fogalmak, hogyan értelmezhetők egy olyan környezetben, ahol sem a gazdasági, sem pedig az ideológiai viszonyok nem voltak adottak a fogyasztói kultúra kialakulásához.”¹¹⁷

A Pop Art téma egy komplex és összetett tananyagegység részeként került feldolgozásra. Magát a múzeumi foglalkozást több bevezető óra előzte meg az iskolában. A Top School informatikai jellege miatt a témabevezetés egy, a web-

¹¹⁷ KUTTNER, Ádám: Top School goes Pop + Ludwigba megyünk Story, URL: <http://www.topschool.hu/top-school-goes-pop-ludwigba-megyunk-story.html> [2016.11.13]

oldalunkon közzétett Photoshop tutorial¹¹⁸ formájában jelent meg, amelyben a résztvevők néhány egyszerű lépést követően saját fényképeikből Pop Art stílusú, digitális munkákat hozhattak létre.



10. ábra Photoshop tutorial a Top School weboldalán

A résztvevőknek az egyik iskolai gyakorlati foglalkozáson tutorial segítségével, de saját ötleteik alapján kellett létrehozniuk grafikákat, amelyek közül a legjobbakat, részben ösztönzésül, részben marketing céllal az iskola megosztotta a web- és a Facebook oldalán is. A tanulók feladatként kapták, hogy kötelező elemként a kiállítás címéből alkotott mondatot fel kellett tüntetni: „*Top School goes Pop + Ludwigba megyünk Story*”.

¹¹⁸ Photoshop tutorial elérhetősége: <http://www.topschool.hu/pop-art-photoshop.html> [2016.11.13]



11. ábra Néhány a résztvevők által készített munkából

A Pop Art gyakorlati foglalkozást követte a művészettörténeti és történeti összefüggéseket tárgyaló elméleti óra, amelyen több videofilmet is megnéztünk a csoportokkal, a kiállítás tematikájára készülve megpróbáltunk rávilágítani a keleti és a nyugati pop kultúra közötti különbségekre.

Harmadik lépésként ellátogattunk a múzeumba, ahol tárlatvezetéssel egybekötve megnéztük a kiállítást és részt vettünk egy rövid szitanyomtatást bemutató múzeumpedagógiai foglalkozáson is, amelynek során a résztvevők a gyakorlatban is megnézhatték a korszak népszerű sokszorosított grafikáinak előállítási technikáját.



12. ábra Szitanyomás gyakorlat a Ludwig múzeumban

A Ludwig Múzeumban tartott foglalkozással kapcsolatban az volt a feladat, hogy minden résztvevő készítsen a mobiltelefonjával fényképet a kiállításon azokról a művekről, amelyek tetszettek neki, majd töltsön fel a Pinterestre ezekből két-három fényképet. Feladat volt továbbá az is, hogy a művész neve és a mű címe legyen megjegyzésként hozzáfűzve a bejegyzéshez, és egy újabb 400-500 karakteres megjegyzésben adjon választ a művel kapcsolatban a következő kérdésekre:

- Mit látunk a képen?
- Hogyan kapcsolódik ez a fogyasztói társadalomhoz vagy a pop kultúrához?
- Miért tetszett neked ez a kép?



Tetszik Szerkesztés





Mentette:
Csaba

Weboldal megnyitása

Nekem Roy Lichtenstein képére esett a választásom. Lichtenstein a Pop Art egyik meghatározó alakja. A kép leginkább egy képregény képkockájára emlékeztet, ami a Pop Art egyik sajátossága, miszerint a művészek teljesen hétköznapi tárgyakat emelnek művészi szintre.

3w



Csaba

Mentve ide: Ludwig - Pop Art



Evelin

En is ezt választottam még. A korra, az 1960-as évekre jellemzően az akkori amerikai középosztály számára az egyik legkönnyebben elérhető szórakozási lehetősége a képregény olvasás volt. A művész, aki számos alkotásáról híressé vált, itt is egy képregény részlet kinagyításával nyerte ezt a képet. A nő ajakán kiemelt kontúr és a rejtélyes tekintet szinte odavonzza a szemlélődőt a képhez. Nyilván mondhatnánk, hogy az akkori női ideálok egyike a férfiak szemében.

3w



Evelin

Ezzel és a hasonló jellegű képeivel divatot, stílust és életérzést teremtett. Egyszerű kontúros vonalakat használ, kifejező arcokkal és élénk színekkel. Erre a képre is jellemző a pop art jegy: népszerű művek felhasználásával népszerűt alkotni, ezáltal népszerűvé válni.

3w

104



13. ábra Ludwig Múzeumi órával kapcsolatos feladatok megoldása

A Ludwig Múzeumban történt látogatást követő elmélet órán a Pinterestre feltöltött fényképek kapcsán előkerülő kérdések alapján értékeltük a kiállítást, valamint az ott tapasztaltakat- látottakat.



14. ábra Múzeumi óra a Pop Art kiállításban

Ugyan a közösségi média szempontjából fontos és általános mérőszámként (indexként) használt interakciók és az egymásra történő reflektálás szempontjából nem ezen a helyszínen keletkezett a legérdekesebb Pinterest anyag, de a kísérletet elindító alpcél szempontjából jelentős és érdekes tartalom keletkezett, mivel jól kimutatható a bejegyzésekből, hogy a középfokú végzettségi szinthez elvárt minőségben a többség megértette a tananyagot és pozitív benyomásokkal távozott egy kortárs művészeti múzeumból.

A modern Monet-től Picasso-ig a grafikus OKJ képzésen

Az állami támogatás nélkül működő felnőttképzési intézmények között szinte egyedülálló módon 2016-ban egy csoportos órát szerveztünk a bécsi Albertina múzeumba, amely a világ egyik „*legnagyobb és legértékesebb grafikai gyűjteményeinek egyikével rendelkezik, melyben olyan művek kapnak helyet, mint Dürer „Mezei nyúl” grafikája vagy „Klimt nőtanulmányai.”*”¹¹⁹ A mintegy 50 000 rajzot és vízfestményt, valamint mintegy 900 000 nyomatot számláló gyűjteményben a gótikustól a modern és kortárs alkotásokig találhatók műtárak, ezáltal anyaga jól integrálható Grafikus OKJ¹²⁰ képzéseink tananyagába.



15. ábra Múzeumi óra a bécsi Albertina Múzeumban

A múzeumi foglalkozást megelőzően hagyományos elméleti tanórákon alkalmazott módszerek segítségével felvezettük a kiállítás tartalmát, illetve átbeszéltük a helyszínhez kötődő feladatokat, amelyek a következők voltak:

¹¹⁹ <https://www.wien.info/hu/sightseeing/museums-exhibitions/top/albertina> [2016.11.13]

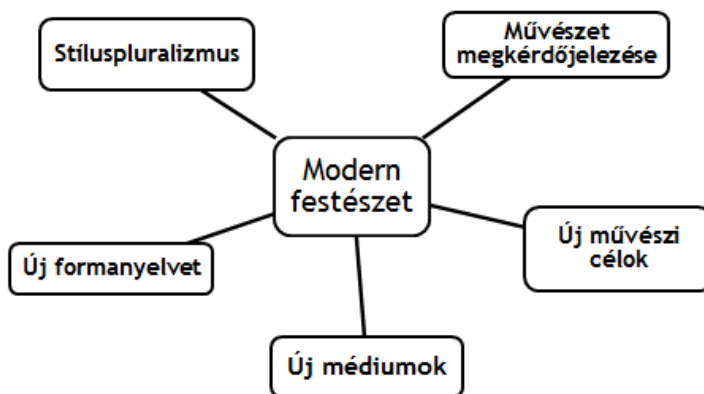
¹²⁰¹²⁰ <http://www.topschool.hu/grafikus-okj-tanfolyam.php> [2016.11.13]

1) Gondolattérképes feladat

A korábban tanultak és a kiállításon tapasztaltak alapján egészítse ki a gondolat-térképet úgy, hogy minden ponthoz írjon legalább egy dolgot.

a) A kész gondolattérképet fotózza le, majd töltsse fel a Pinterest táblára.

b) 300-500 karakteres megjegyzésben írja le, hogy, melyik az a gondolat, amely a kiállítás kapcsán született meg vagy mi az az adott dolog, amit korábbi tanulmányai alapján másképpen gondolt.



16. ábra Gondolattérkép bécsi múzeumi feladathoz

2) Stílustörténeti feladat

Válasszon ki **három** különböző stílusban készült képet azok közül, amelyek a legjobban tetszettek, vagy amelyekről azt gondolja, hogy a legjobban jellemzi az adott stílust.

a) A képekről készítsen egy fotót, amit töltsön fel a Pinterest táblára

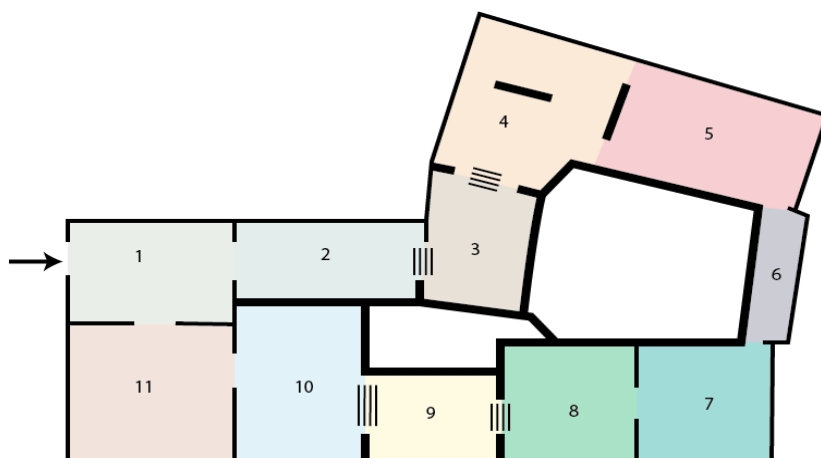
b) 300-500 karakteres megjegyzésben foglalja össze, miért az adott képet választotta, valamint felsorolásszerű címszavakban foglalja össze, mely formajegyek miatt esett arra a választása

3) Kreatív feladat

Képzeld el, hogy egy katalógus kell készítenie a kiállításhoz, amelyhez minden teremben készítenie kell egy fényképet.

a) Készítsen egy jó fotót a kiállítási terekről

b) Jelölje a térképen, hogy hol állt.



17. ábra Feladatokhoz készített kiállítási alaprajz

Mentette:
Peck Arnold

Megnyitás

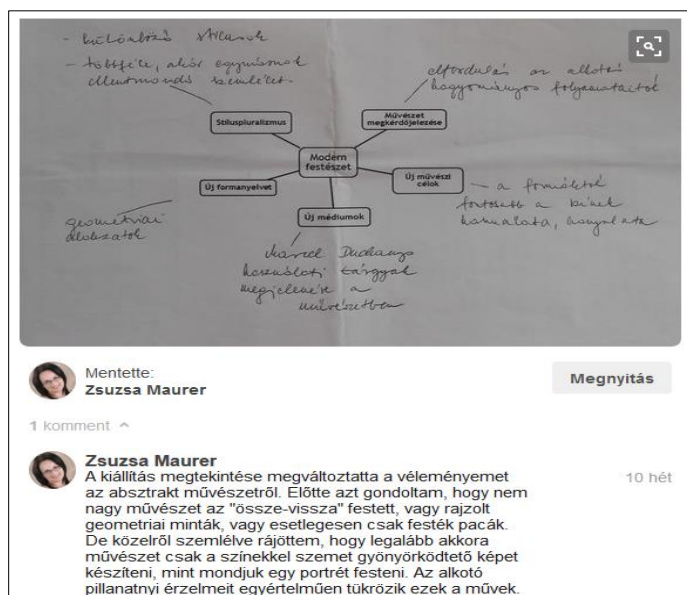
2 komment

Peck Arnold
Amióta az eszemet tudom, mindig a szürrealizmus volt kedvenc irányzatom. Mindig a szürrealista képekben találtam valami pluszt, valami elgondolkodtatót...véleményem szerint ez tükrözi leginkább egy másik ember logikáját, gondolatvilágát. Amikor az órán egy képet láttam erről a festményről, nem igazán fogott meg... Azonban a kiállításon, amikor az ember beáll a kép elé, és az szinte betölti az egész látómezejét, ezzel becsalogatva a nézőt a festő által létrehozott világba, akkor fejt ki igazán

Peck Arnold
a varázsát... és bár én ezelőtt sosem érdeklődtem a "táj alapú szürrealista képek" iránt... ezen kiállításnak ez a képe ráébresztett, hogy sok mindenről lemaradtam

11 hét

11 hét



18. ábra Feladatmegoldások az Albertinában

Összegzés

A bemutatott négy külső helyszínen zajló oktatási kísérletet sikeresnek ítélem, legfőbb eredményének a tudományos igényességgel ugyan nehezen mérhető, de számomra a visszajelzésekből a legfontosabb cél teljesülését tekintem, hiszen lényegesen kevesebb negatív visszajelzés jött a múzeumi órákkal kapcsolatban, mint a korábbi évben.

Az iskola szempontjából pedig sikerült egy olyan új szakmai és módszertani feladatcsomagot összeállítani, amely remélhetőleg hosszú távon szolgálja képzéseink hatékonyságának növelését, továbbá segíti a nálunk végzett résztvevők munkaerő-piaci relevanciájának emelését is.

Kulcsszavak: felnőttképzés, Top School Oktatási Központ, szakképzés, oktatási kísérlet, Pinterest

IRODALOM

BAJUSZ Klára

2011 A felnőttkori tanulás szakágazatai, A felnőttoktatás funkciórendszere és kompetenciái, Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2011, URL: http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/felnottkori_tanulas, [2016.11.13]

BÉNYEI Judit – RUTTKAY Zsófia:

- 2015 A kulturális örökség közvetítése digitális, interaktív technológiák segítségével, Szociálpedagógia folyóirat, III. évfolyam, 2015/1-2, Szerkesztette: German Kinga, 36-52. old.
- BENEDEK András, Horváth Cz János, Molnár György, Nagy Gábor, Nyíri Kristóf, Szabó Erzsébet Mária, Tóth Péter, Verebics János.
- 2012 Digitális pedagógia 2.0, Typotex Kiadó. URL: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0023_DP/dp5_7_tantelj_ch010000.html, [2016.11.13]
- BOWER, Matt - HEDBERG, John G. - KUSWARA, Andreas
- 2010 A framework for Web 2.0 learning design. Educational Media International, 47. 3. sz. 177–198. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09523987.2010.518811#preview>, [2016.11.13]
- ÉBLI Gábor
- 2009 Az antropológizált múzeum, Typotex. Budapest
- JOÓ Julianna
- 2015 A múzeumpedagógia meghatározása a német szakirodalomban, In: Szociálpedagógia folyóirat, III. évfolyam, 2015/1-2, Szerkesztette: German Kinga, 7-18. Budapest
- ILLÉS Anikó
- 2009 Művészetterápia a közoktatásban: elméleti lehetőségek és etikai megfontolások. Új Pedagógiai Szemle. LIX. évf. 5-6. sz. 233-240. old.
- KÁRPÁTI Andrea
- 2012 Az andragógia esélyei a magyar múzeumokban – egy országos múzeumpedagógiai vizsgálat tanulságai, ELTE TTK, 2012, URL: http://www.hermuz.hu/muzeumandragogia/adatok/hirek/2014/Karpati_Andrea_Andragogia_eselyei_2012_04_03.pdf [2016.11.13]
- KÁRPÁTI Andrea - SZÁLAS Tímea - KUTTNER, Ádám
- 2012 Közösségi média az oktatásban – Facebook esettanulmányok, Iskolakultúra, 2012, 2. sz., 11-42. old.
- KUTTNER Ádám
- 2016 Néprajzi Múzeumban jártunk grafikusokkal, URL: <http://www.topschool.hu/neprajzi-muzeumban-jartunk-grafikusokkal.html>, [2016.11.13]
- Top School goes Pop + Ludwigba megyünk Story, URL: <http://www.topschool.hu/top-school-goes-pop-ludwigba-megyunk-story.html>, [2016.11.13]
- KURTA Mihály
- 2012 Múzeumandragógia a kortárs muzeológiában. In: Szín 17. évf. 2. sz. 78-83. old. URL: http://epa.oszk.hu/01300/01306/00116/pdf/EPA01306_Szin_2012_17_02_aprilis.pdf, [2016.11.13]
- MÜLLER-FREIENFELS, Richard
- 1973 Az emocionális tényezők a műélvezésben. In. Halász, László (szerk.) Művészetszichológia. 375-392. Gondolat, Budapest..

NÁDASI András

é.n. Oktatásmélet és technológia, Eszterházy Károly Főiskola, URL:
<http://okt.ektf.hu/data/nadasia/file/tananyag/oktatasmélet/index.html>
[2016.11.13]

SZIMONOV, Pavel V.

1973 Az emóciók információ-elmélete és a műalkotás befogadása. In. Halász, László (szerk.) Művészetpszichológia. 429-441. Gondolat, Budapest.

VÁSÁRHELYI Tamás

2011 A múzeumi tanulás környezete, Múzeumi tanulás, Szerk.: Kárpáti-Vásárhelyi, 130-136. Typotex, Budapest.

Internetes források

- Albertina Gyűjtemény honlapja, URL: <http://www.albertina.at> , [2016.11.13]
- Art Magazin, Gyarapodó Albertina, 2007, URL: http://www.artmagazin.hu/artmagazin_hirek/batliner-gy369jtemeny.167.html?module=38&pageid=0, [2016.11.13]
- Bécs információs portál, 2015, URL: <https://www.wien.info/hu/sightseeing/museums-exhibitions/top/albertina>, [2016.11.13]
- Herbert Batliner szócikk, Wikipedia, URL: https://de.wikipedia.org/wiki/Herbert_Batliner , [2016.11.13]
- Ludwig Goes Pop + The East Side Story, URL: <http://ludwigmuseum.hu/site.php?inc=kiallitas&kiallitasId=937&menuId=43> , [2016.11.13]
- Pinterest help, <https://about.pinterest.com/hu/press/press>, [2016.11.13]

MARTOS GÁBOR

MÚZEUMCAFÉ – SZAKMAI MAGAZIN A KORTÁRS MUZEOLÓGIÁBAN

(Elhangzott a II. Országos Múzeumandragógiai Konferencián a Magyar Nemzeti Múzeumban 2011. október 17-én.)

Absztrakt: Jó négy évvel ezelőtt néhány múzeumi szakember és pár kulturális újságíró elkezdett azon gondolkozni, hogy mi lenne, ha a magyarországi múzeumi szakmának lenne egy a rangjához, eredményeihez illő folyóirata. Egy olyan fórum, ahol a múzeumok dolgozói eszmét cserélhetnek egymással, megoszthatják kollégáikkal munkájuk eredményeit, szakmai sikereiket, beszélhetnek egymással örömeikről és gondjaikról. Ugyanakkor egy olyan kiadvány is, amelyet szívesen forgathat az is, aki „csak” látogatóként érdeklődik a múzeumok kiállításai, azok „kulisszatitkai”, a múzeumokban folyó tudományos munka érdekességei iránt.

Így született meg a MúzeumCafé, a hazai muzeológia egyetlen országos terjesztésű nyomtatott magazinja, amelynek első száma 2007 októberében jelent meg, 56 oldalon. Azóta a kéthavonta megjelenő kiadvány jó ideje rendszeresen 112 oldalon jelenik meg, s ebből nyolcon minden egyes írásának angol nyelvű összefoglalójával tájékoztatja a külföldet is a Magyarországon folyó múzeumi munkáról. A magazin céljairól, törekvéseiről és eredményeiről olvashatnak ebben a tanulmányban.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim...

... és szívesen mondanám azt is, hogy, „Kedves Kollégák”, de hát ez nem lenne teljesen helytálló, hiszen én itt a sok múzeumi szakember között ma már csak egy egyszerű újságkészítő ember vagyok. Gondoltam – sőt, Kurta Mihály a tanúm rá, mondtam is, amikor megkaptam a felkérést, hogy szólnék ma itt pár szót én is –, hogy mi keresnivalóm is lenne itt nekem, egy Múzeumandragógiai Konferencián, hiszen amikor én (nagyon régen, kerek harminc éve volt) egy múzeumban dolgoztam, nota bene: többek között azt is, hogy mit is lehet kezdeni az oda betérő gyerekekkel és felnőttekkel, akkor az elsőt, mármint a gyerekekkel való foglalkozást ugyan már múzeumpedagógiának hívták, de a másodikat, a felnőttekkel valót még távolról sem múzeumandragógiának, hanem simán csak népművelésnek. Azt tanultuk, arról szólt a diplománk, „általános iskolai felső tagozatos magyartanár és népművelő”, mehattünk (volna) vele iskolába, kultúrházba (ahol elméletben klubot vezetni és gyakorlatban filmet vetíteni egyaránt tudhattunk volna), vagy akár tényleg egy múzeumba is... (Nekem annyival könnyebb volt, hogy én már eleve ott voltam.)

Persze akkoriban még nemcsak mi, népművelők voltunk mások, mint a mai andragógusok, hanem a múzeumi szemlélet is. Emlékszem, amikor először odaálltam az igazgatóm elé (rendes mérnökember volt az adott technikatörténeti

múzeum gyűjteményének megfelelő szakmai végzettséggel), hogy akkor én szívesen szerveznék ide a város iskoláiból múzeumi órákat, amelyeken a gyerekek a múzeum termeiben ismerkedhetnének meg az adott iparág történetével, különféle technikai megoldásaival, netán a technikának a művészetben való ábrázolásával (az amúgy technikai múzeumnak hatalmas, az adott iparágat több száz éven keresztül megőrkítő képzőművészeti gyűjteménye is volt), akkor az igazgató úrnak az volt a dologgal szembeni legfontosabb fenntartása, hogy de ugyan vajon ki fog majd összetakarítani a termekben a gyerekfoglalkozások után? Eltelt harminc év, és ma már, legalábbis nagyon remélem, nincs az országban egyetlen olyan múzeumigazgató sem, aki egy fiatal kollégája hasonló felvetésére így reagálna...

És persze nemcsak a népművelőkből lettek mára andragógusok, és nemcsak a múzeumigazgatók szemlélete változott meg, hanem maguk a múzeumok is. Hiszen a kulturális emlékeket gyűjtő, feldolgozó és bemutató intézmény, amióta csak Ennigaldi hercegnő, Nabú-naid, az utolsó új-babilóniai uralkodó leánya Kr. e. 530 körül Ur palotakomplexumának egyik termébe elkezdte összegyűjteni az azt megelőző másfél évezred mezopotámiai történelmének legszebb művészi emlékeit, azaz ezzel tulajdonképpen létrehozta a világ alighanem legelső „múzeumát”, ugyancsak sok változáson ment keresztül. Ha ne is ennyire messzire menjünk vissza az időben, de gondoljuk csak meg, hogy amikor 1759. január 15-én a londoni Montagu House-ban megnyitotta kapuit a Királyi Könyvtár, Robert Harley magánkönyvtára, valamint a Sir Hans Sloane orvos és természettudós több mint 71 ezer darabos gyűjteménye egyesítéséből megszületett British Museum, akkor ez a „megnyitotta a kapuit” bizony még nem volt egyéb, mint egyszerű szófordulat: annak ugyanis, aki valóban be akart lépni az intézménybe, zörgetnie kellett az épület bezárt bejáratán, és csak ha megnyitattott, nyerhetett bebocsátást a tudomány, a művészetek, a kultúra templomába. De például az az intézmény, amelyben éppen most is vagyunk, a gróf Szécsényi Ferenc által alapított Magyar Nemzeti Múzeum is úgy működött – igaz, még nem ebben az épületben – 1811. június 30-tól, amikor is József nádor főherceg jóváhagyta az első hazai múzeumi nyitvatartási szabályzatot, hogy az érdeklődőknek tudomásul kellett venniük a bejáratnál kifüggesztett Napirendet, miszerint „a könyvtárat hétfőn és csütörtökön, a »Pénzeket és Régiségeket« kedden és pénteken, a »Természeti Alkotmányok Kamaráját« pedig szerdán és szombaton tekinthetik meg délelőtt 9 és 12 óra, valamint délután 3 és 6 óra között”. És akkor képzeljük el, hogy egy valamilyen időutazás segítségével ebbe az akkori múzeumba betért volna egy éppen Pest-Budán vakációzó mai külföldi család: hátizsákjaikat be szerették volna tenni egy zárható ruhatári faházba, babakocsis gyermekükkel akadálymentesen végig szerették volna nézni a látnivalókat, a másik, kicsit nagyobb szívesen beadták volna a játszótérre, béreltek volna maguknak egy a saját nyelvükön beszélő audioguidot, délután beültek volna a múzeum éttermébe, ahol ebéd után az ott természetesen működő wifi segítségével okostelefonjukról küldtek volna pár e-mailt otthoni barátaiknak, utána a kicsit a pelenkázóban tisztába szerették volna tenni, inni egy jó kávé a kávézóban,

délután kicsit lapozgatni a shop múzeumi kiadványaiban, és távozás előtt még vásárolni párat a gyűjtemény legszebb darabjait megőrkítő képeslapokból és hűtőmágnesekből... Ugye látják maguk előtt, amint időutazó olasz, holland, vagy japán turistánk a „hűtőmágnes” magyarázza Miller Jakab Ferdinándnak, a Nemzeti Múzeum akkori igazgatójának...?

Úgyhogy inkább térjünk is vissza a múltból a jelenbe, ahol is el kell mondanom, hogy a Nemzeti Múzeum első nyitva tartásáról szóló adatokat egy cikkből idéztem, a szerzője a múzeum mai történész-szaklevéltáros-muzeológusa, írása pedig a MúzeumCafé legutóbbi, idei október-novemberi számában jelent meg. És akkor ezzel el is érkezünk oda, amiért én itt végül is az Önök idejét pár percre rabolom ezen a konferencián.

Jó négy évvel ezelőtt ugyanis néhány múzeumi szakember és pár kulturális újságíró elkezdett azon gondolkodni, hogy mi lenne, ha a magyarországi múzeumi szakmának lenne egy a rangjához, eredményeihez illő folyóirata; egy olyan fórum, ahol a múzeumok dolgozói eszmét cserélhetnek egymással, megoszthatják kollégáikkal munkájuk eredményeit, szakmai sikereiket, beszélhetnek egymással örömeikről és gondjaikról; de ugyanakkor egy olyan kiadvány is, amelyet szívesen forgathat az is, aki „csak” látogatóként érdeklődik a múzeumok kiállításai, azok „kulisszatitkai”, a múzeumokban folyó tudományos munka érdekességei iránt. És persze egy olyan lap, amelyik egyúttal formájában és tartalmában szakmailag egyaránt folyamatosan előre mutat: amelyik megismertet követésre érdemes külföldi és hazai példákkal, amelyik segít közösen megfogalmazni a folyamatosan változó társadalomban folyamatosan változni kényszerülő múzeumok előtt felmerülő kérdésekre a lehető legjobb, legkorszerűbb, legadekvátabb válaszokat. Így született meg a MúzeumCafé, a hazai muzeológia egyetlen országos terjesztésű nyomtatott magazinja, amelynek első száma éppen négy éve, 2007 októberében jelent meg, 56 oldalon. Azóta a kéthavonta megjelenő kiadvány már a 25. számánál jár, jó ideje rendszeresen 112 oldalon jelenik meg, s ebből nyolcon minden egyes írásnak angol nyelvű összefoglalójával tájékoztatja a külföldet is a Magyarországon folyó múzeumi munkáról. Merthogy a megjelenésenkénti háromezer példányból ma már egyre több jut el a határainkon túlra is, ottani nagy múzeumokba, könyvtárakba, és – büszkén mondhatom – egyre több távoli intézményből kapunk megkeresést, hogy ők is szeretnék kapni ezt a magyarországi folyóiratot.

De természetesen az elsődleges célcsoportunk továbbra is a hazai múzeumok dolgozói: közülük csaknem kétezren minden második hónapban ingyen kapják kézhez a MúzeumCafé újabb és újabb számait; ne hallgassam el: elsősorban a Szépművészeti Múzeum nagylelkűségéből, mint ahogyan alapvetően az ő támogatásuk biztosítja négy éve a lap megírásának, fotózásának, szerkesztésének és nyomtatásának a költségeit is. Ugyanakkor nagyon fontosnak tartom hangsúlyozni: a MúzeumCafé nem a Szépművészeti Múzeum lapja, a MúzeumCafé a magyar muzeológia, a magyar múzeumi szakma lapja. A hazai és a határainkon túli magyar kiállítási intézményekben dolgozó muzeológusoké, régészeké, resta-

urátoroké, kiállításrendezőké, gazdasági és műszaki szakembereké, technikátörténészeké, múzeumpedagógusoké – és persze Önöké, múzeumandragógusoké.

Úgyhogy az egész szerkesztőség és a kiadó nevében mondom: mi, a lapot készítőket azt szeretnénk, ha ezt a kiadványt Önök is a magukénak éreznék. És ezen nem csak azt értem – de persze azért azt is –, hogy legyenek Önök is méltán büszkék a lap eddigi sikereire, a 2009-ben idehaza elnyert Pro Typographia aranyéremre és ugyanabban az évben az Év Magazinja díjára, vagy az idei European Design Awards magazin-kategóriájának bronz fokozatára, vagy éppen a legutolsó, alig tíz napja elnyert elismerésre, amikor is a MúzeumCafé az amerikai Louiswille-ben a világ legrégebben működő designversenyében, a 41. Creativity International Awardson harminchat ország több mint ezer pályázója közül abban a három kategóriában, amelyben egyáltalán elindulhatott – komplett magazin-design, magazin-tipográfia, magazincímlap –, mind a háromban aranyérmet nyert; vagy éppen arra, hogy ezt a mi – nagyon idézőjelnem mondom: „kis” – magyarországi múzeumi lapunkat már eddig is olyanok tisztelték meg azzal, hogy interjút adtak nekünk, mint többek között a bécsi Kunsthistorisches Museum, a londoni Tate Britain, a brit Museum Associations, a madridi Prado, a párizsi Louvre, a Pinacothèque de Paris, az Aix-en-Provence-ban működő Vasarely Alapítvány, vagy a St. Etienne-i Kortárs Művészeti Múzeum igazgatói, vezetői. És ami persze még fontosabb: mellettük ma már több százra tehető azoknak a hazai múzeumi, vagy a múzeumok ügyeivel bármilyen módon kapcsolatba kerülő szakembereknek a száma, akik valamilyen formában megnyilvánultak a MúzeumCafében: körkérdéseinkre cikket írtak, interjút adtak, bemutatták intézményüket, szakmájukat, munkájukat.

Úgyhogy én igazából azt szeretném, ha Önök úgy éreznék magukénak ezt a lapot, hogy amellet, hogy büszkék rá, azt is tudnák: a MúzeumCafé attól is az Önöké, hogy szerkesztősége állandóan nyitva áll Önök előtt; várja megszólalásait, írásait, ötleteiket, véleményüket. Hiszen ne feledjék: ha csak a múzeumandragógia területét nézem, ilyen konferencia, ahol Önök szakmai alapon eszmét cserélhetnek egymással, az eddigi gyakorlat szerint kétféleképpen van, a MúzeumCafé ezzel szemben évente hatszor jelenik meg, hogy a havonta akár többször is különböző kulturális intézményekben megrendezett Élő MúzeumCafé-beszélgetéseinket, mint lehetséges szakmai fórumot, már ne is említsem. És azt se feledjék: ez a lap akkor lehet tartalmában is valóban az Önöké, ha arról szól, ami Önöket a legjobban érdekli, ami az Önök legszorítóbb problémája, ami az Önök legnagyobb sikere. Márpedig mindezt Önök maguk tudják a legjobban. Írják hát meg nekünk – vagyis rajtunk keresztül egymásnak, a többi múzeumokban dolgozó kollégáinknak.

És még valamit ne feledjenek: bárhogyan is változzanak az időben a múzeumok, egyvalami biztosan nem fog változni bennük: az, hogy oda mindig emberek fognak betérni, hátizsákkal vagy anélkül, babakocsival vagy anélkül, de akikkel ott valamit mindenképpen kezdeni kell, illetve lehet. Hogy mit és hogyan, az az Önök feladata. Az, hogy az erről való szakmai gondolatoknak teret adjunk, a miénk.

IRODALOM

DEBRECZENI-DROPPÁN Béla

2011 A látogatókkal szemben készséges barátságot tanúsítsanak”
MúzeumCafé 25. október-november, 42. Budapest

Internetes forrás

www.mult-kor.hu/20110608_a_vilag_elso_muzeuma

MERINU ÉVA

Kecskeméti Katona József Múzeum

**INTERPETÁCIÓS LEHETŐSÉGEK A
„BESZÉLŐ KÖNTÖS NYOMÁBAN” CÍMŰ KIÁLLÍTÁSBAN
VAK- ÉS GYENGÉNLTÓK SZÁMÁRA**

Absztrakt: Az időszaki kiállításához kapcsolódó program keretében Kecskemét és a környező települések fogyatékossgal élő lakosságát a Duna-Tisza köze és Kecskemét város hódoltság előtti életmódjával, történetével kívántuk megismertetni. Célunk volt, hogy az új ismeretek, a múzeumi élmény erősítsék a helyi identitást, a városhoz kötődést. A programok során először a kiállítást tekintettük meg interaktív módon, tapintható tárgyak segítségével, illetve az egyes témákhoz kapcsolható ízek, illatok, hangok és tevékenységek bevonásával. A tanulmányban a kiállítás során zajló programot, a látogatók reakcióit és tapasztalatainkat szeretném bemutatni.

A Beszélő köntös nyomában című időszaki kiállításához kapcsolódó programok, múzeumpedagógiai foglalkozások célja az volt, hogy megismertessük Kecskemét és a környező települések lakosságát – az óvodástól a főiskolás korosztályon át az idős korig – a Duna-Tisza köze és Kecskemét város hódoltság előtti életmódjával, történetével; a török uralom következményeivel, a város pusztáinak elnéptelenedésével; A Háromváros, közöttük Kecskemét hódoltság kori virágzásával; gazdálkodásával (zöldség- és gyümölcstermelés, marhahartás); kézművességével (szabók, ötvösök, kádárok, fazekasok, kovácsok); piacozási szokásaival; a büntetés-végrehajtás eszközeivel, a város vallási felekezeteivel. A kádi szobájának kialakításával pedig egy kis ízelítőt kívántunk adni a török kultúráról, a törökök Kecskeméten is érezhető hatásáról. Célunk volt továbbá, hogy az új ismeretek, a múzeumi élmény erősítsék a helyi identitást, a városhoz kötődést. A témát projektszerűen dolgoztuk fel, igyekeztünk minél több szempontból megközelíteni és interpretálni az óvodástól a főiskolás korosztályon át a felnőtt korig. Az ismeretszerzés és elsajátítás több ponton kapcsolódott az iskolai tantárgyakhoz: a történelemhez, az olvasás és irodalomhoz, a környezetismerethez, a hon- és népismerethez, az énekhez, valamint a rajzhoz és technikához. Programunkba bekapcsoltuk a fogyatékkal élőket is, elsősorban a tanulási nehézségekkel küzdő és szellemi fogyatékos gyermekeket, valamint a gyengén látó és vak fiatalokat, felnőtteket, de a siket és halmozottan hátrányos látogatók számára is nyújtottunk élményszerű interaktív foglalkozásokat.

A kiállításához kapcsolódó múzeumpedagógiai és felnőtt programok a tervezéstől kezdve a kiállítás-építésen át a megvalósításig párhuzamosan, egymás mellett, egymásra épülve alakultak ki. A kiállításba beépítettünk olyan múzeum-

pedagógiai, interaktív, játékos elemeket, amelyek a téma megismerését a látogatók számára élvezetessé, izgalmassá és megtapasztalhatóvá tették. Minden teremben interaktív elemek: filmvetítés, érintő-képernyős interaktív táblák, számítógépes animációk várták a programokon részt vevőket.

Módszertani szempontból a tárlat megtekintése és a foglalkozások során nagy szerepet kapott a közös játék tevékenység, az interaktív részvétel, a kreatív és művészi alkotási lehetőség, valamint a drámapedagógia. A múzeumpedagógiai foglalkozások eszköztárában pedig jelentős szerepet játszottak az egyes gyűjteményekből a szakmuzeológus munkatársak által kiválasztott több példányban rendelkezésre álló műtárgyak, valamint azok másolatai, amelyek a szemléltetés speciálisan múzeumi lehetőségeiként járultak hozzá az ismeretszerzéshez.

A programokba beépített hangzó anyagok, a sok kézbe vehető, tapintható tárgy, a török kultúra megismerése során felfedezett illat- és ízhátások adták az ötletet, hogy a kiállítást próbáljuk meg vak- és gyengén látók számára interpretálni, látogathatóvá, elérhetővé, megtapasztalhatóvá, szerethetővé és élményszerűvé tenni.

Az újszerű lehetőséggel első körben a Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségét kerestük fel, és tájékoztattuk a speciálisan gyengén látók számára készült programról. Nagy örömmel fogadták a lehetőséget, és a programajánlót továbbították a helyi egyesületekhez. A célcsoport múzeumlátogatását egy bemutatkozó foglalkozás előzte meg. A Kecskeméti Vakok és Gyengénlátók Egyesületéből érkező vezetők először szerették volna felmérni, hogy mennyire használható fel a kínált program a látássérült emberek fogadására. A sikeres bemutatkozást követően szerveztek egy látogatást a Kecskeméti látássérültek számára, majd felajánlották a lehetőséget a Szegedi, és a Bajai Vakok- és Gyengénlátók Egyesületének is. Mindhárom településről érkeztek látogatók, összesen három alkalommal a kiállítás speciális módon történő megtekintésére. Teljesen vak látogatók nem vettek részt a programon. A nagyobb mértékben károsodott látású emberek kísérő családtaggal érkeztek, ami nagy segítséget jelentett a kiállítás terei közötti közlekedésben.

A programok során vendégeinket először a kiállításban vezettük végig interaktív módon, tapintható tárgyak segítségével, illetve az egyes témákhoz kapcsolható ízek, illatok, hangok és tevékenységek bevonásával. Előadásomban és prezentációmban a kiállítás során zajló programot, a látogatók reakcióit és tapasztalatainkat szeretném bemutatni.

Az épületbe lépve a látogatókat egy oszlopokból álló, lőrészekkel ellátott városfal részlete fogadta. A városfalon a kiállítás logója volt látható, amelynek alapját a kecskeméti szabó céh 1562-es pecsénnyomója adta. A két szélső lőrésen egy-egy szakállas puska csőve vette célba az érkezőket, míg a két középső lőrésen keresztül lehetett megtekinteni a „Beszélő köntöst”, amely egy eredeti török kaftán másolata volt. A vendégeket fogadva dióhéjban megbeszéltük mi történt Mikszáth Kálmán művében: Hogyan jutott a város a csodatévő kaftánhoz, hogyan, mi módon veszítette el azt, miközben egy szép szerelmi történet bontako-

zik ki a főhős, Lestyák Mihály, a szabómester fia, később a város főbírája, valamint Cinna, a szegény cigánylány között.

A következő folyósóra lépve a falon látható volt annak a hivatalos kecskeméti okiratnak a másolata, kinagyított képe, amely az író fantáziáját elindította a mű megírására. Ugyanezen teremben a látogatót célba véve Eger várának egyik védőágyúja fogadta, mint a török kori várvédő és várostromló fegyverek megtestesítője. A kecskemétiak oly módon kapcsolódhattak Egerhez, illetve a kiállított fegyverhez, hogy a török korban nagyon sok kecskeméti kovács foglalkozott fegyverkészítéssel. A Kiállítás megtekintése során az ágyú volt az első olyan tárgy, amelyet a látássérült vendégeink tapintással is érzékelhettek.

A következő teremben a török kor előtti Kecskemétet ismerhettük meg. A földön nagyméretű archaikus térkép, Lázár deák – Mikoviny – Balla – Bedekovich stílusban megrajzolt térképe volt látható, mely a 15-16. század fordulójának állapotában ábrázolta a Kecskemét környéki településeket, falvakat, mezővárosokat, pusztákat, főbb úthálózatot és vízrajzot. A vitrinekben kiállított tárgyak pedig a korabeli életmódot mutatták be a látogatók számára. A terem kialakítása oszlopszerű vitrinekből állt, melyet egy török kupola zárt le. A gyengénlátók számára elmondtuk, hogy mi látható a teremben. A kiállításban bemutatott középkori tárgyak között szerepeltek a vallási élet, a konyha, a háztartás, a viselet, a földművelés és állattenyésztés tárgyai. A bemutatás során kiemeltünk két használati tárgyat. Megpróbáltuk rávezetni a látogatókat arra, hogy miért nevezzük lábasnak a lábast, majd kézbe vehették egy három lábon álló öntöttvas változatát. A következő kézbe vehető tárgy egy életől mentesített kacor volt, amiről megpróbáltuk közösen kitalálni, mire használhatták kecskeméti őseink.

A következő terembe lépve **A török térfoglalás történetével** ismerkedhettek meg a látogatók egy projektoros kivetítő segítségével. Az animációt folyamatos szöveg kísérte, amely a gyengénlátó vendégeink számára is élvezhető volt. A terem többi részében vitrinekben török és magyar fegyverek voltak kiállítva, amelyek segítettek a török-magyar harcok résztvevőinek, katonáinak, fegyvereinek a megismerésében. Közösen elbeszélgettünk arról, milyen egységekből tevődött össze a kor leghatalmasabb, legfejlettebb hadserege. Kik voltak a szpáhik és a janicsárok. Olyan érdekességekre világítottunk rá, hogy mit jelenthetett a török korban a martalóc és a harami(a) szó. Az élményszerű megtapasztalást segítette egy kézbe vehető korabeli török ágyúgolyó, amelynek megpróbáltuk megsaccolni a súlyát, valamint egy faragott fejű baltafejes, amelynek nagyon érzékletesen, jól tapinthatóan alakították ki a mintázatát.

A céhek termébe mintegy városkapun átlépve azzal szembesülhettek a látogatók, hogy bár a puszták elnéptelenedtek, a határokon török és magyar végvári csapatok portyáztak, a városon belül virágzó élet folyt. A mesterségek termében a szabó-, a fazekas-, a kádár- és ötvös-mesterek tevékenységével, szerzőműveivel, felhasznált alapanyagaival és késztermékeivel ismerkedhettek meg a látogatók. A legnagyobb hangsúly a Mikszáth történetben is felbukkanó szabómesterség bemutatására helyeződött. A városkapu falán a Kecskeméti Szabó

Céh 1562-es pecsénymójának kinagyított ábrázolása, míg alatta egy kis ablakban az eredeti pecsénymóó volt látható. A teremben két nagyméretű láda: egy festett tulipános, és egy ácsolt láda fogadta a látogatókat, mint a mesterség egyik tároló alkalmatossága, a korabeli mesterlakások egy-egy bútor remeke. Az ácsolt láda mintázata volt a következő tapintással is érzékelhető tárgyunk a kiállításban. A teremben a látogatóink megérintették még a szabómesterek által felhasznált korabeli textilek, mint a posztó, a gyolcs, a pamut- és lenvászon, a kendervászon, a selyem és a selyembrokát anyagok másolatait, mai változatait, valamint ujjukra húzhatták a szabómester gyűszűjét is.

A Kecskemét piacterét és vásárterét teremben egy nagy diorámán keresztül kaphattunk képet a mezőváros kiterjedéséről, határáról, a város védelmi rendszeréről, kapuiról, a régi úthálózatról, a legfontosabb épületekről, mint a városháza, a Ferences templom, a Homoki kápolna, a szárazmalmok, a polgári, valamint a paraszti háromosztatú lakóházak, a vásártér és a piactér színtereiről, valamint a város közepén álló szégyenoszlopról. Mindezeket keresztül pedig képet kaphattunk a város lakóinak korabeli hétköznapijairól, megismerhettük a város lakóit, mestereit. Egy érintőgomb segítségével pedig egy szöveggel kísért animációt kapcsolhattunk be, amely hangzó anyaga miatt a látássérült emberek számára is élvezhető volt. A vásártéren kézbe vehették a fonott kosarat, a cserépfazekat, a vajköpülőt és a fateknőt. Vendégeink a piactéren egy kosár (műanyag-) zöldség és gyümölcs közül választhattak egyet-egyet. Ki kellett találni, hogy mit tartanak a kezükben, majd el kellett dönteniük, hogy árulták-e azt a török kori kecskeméti piacon. A hajdani város főterén állt a szégyenoszlop. A korabeli büntetésmódokat megismerve a vállalkozó kedvűek kipróbálhatták a nyakkalodát és a béklyót. A kovácsműhelyt bemutató egységben pedig működésbe hozhatták a fűjtatót, kézbe vehették a kisméretű kézi fűjtatót, valamint a kovács késztermékei közül a mintás, szarvasos ábrázolású ostyasütőt.

Az ötödik teremben a pásztorok életét ismerhették meg a látogatók. A kiállítótérben egy cserény-fallal határolt részben voltak kihelyezve a tehénpásztorok legfontosabb használati tárgyai. Olyan érdekességekről beszélgettünk, mint a látófa szerepe. Olyan ma már ismeretlen tárgyak használatát ismerhették meg, mint a borjúpalóka, az érvágó, a kutyagerinc és a rovásfa. Ezek közül kézbe vehették a rovásfát, a kutyagerincet, a kásakavarót, a billogzóvasat, és ráülhettek a homorú ülőfelületű fejőszékre.

A kiállítás az emeleten folytatódott, ahol „A beszélő köntös, önálló életével” ismerkedtünk meg. A látogatók megtudhatták, hogyan, miként, és hányféle módon dolgozták fel Mikszáth művét. Találkozhattunk vele újság-sorozatként, önálló kötetként, megjelent képregény, diafilm, színpadi feldolgozás, operett és film formában. A látogatókkal meghallgattunk egy rövid jelenetet az 1953-as filmből.

A következő terem a török kori Kecskemét vallási életét mutatta be. A Ferences-rendi és Református emlékek megismerése közben, a gyengén látó vendégeink beülhettek a református imapadba és kitapinthatták a Ferences térdeplőszék dombor-mintáit.

A kiállítás utolsó terme igazi török csemege volt: „A kádi szobája” – az 1500-as években Kecskeméten is működött török jogi és gazdasági képviselő személyiség és tárgyi kultúrájának megidézése eredeti (törökországi, ausztriai) és hazai tárgyak, felszerelések segítségével. A szobába belépve eredeti és másolat török csomózott szőnyegek, törökös textilek borították a földet és az oldalfalakat. Ebben a teremben a látványon kívül a többi érzékszervre is igyekeztünk hatni. Belépve eukaliptusz illata volt érzékelhető. A gyengén látó vendégeink kézbe vehették, sőt fel is próbálhatták az aranyfonallal gazdagon díszített török kaftán egyik másolatát. A török kultúra részét képezték a különféle fűszerek használata, a sokféle virág termesztése, a különféle csemegék készítése. Így a program záró részében igyekeztünk ezekből is egy kis ízelítőt adni. A résztvevők megszagolhatták a korabeli fűszernövények közül az élő mentát és a rozmarinogot. A szárított fűszerek közül a tárkonyt, az ánizst és a kakukkfűvet. A különféle fűszerillatok érzékelése után pedig megpróbáltuk kitalálni, hogy melyik milyen fűszer, és mire használták, illetve használjuk manapság őket. Pl. az ánizs esetében sokan csak rávezetés után döbbsen rá, hogy a ma kapható édességek közül a negró vagy a medvecukor ízesítőjeként használják. A török kultúrából nagyon sokféle virágunk származik. A virágok illatát (pl. rózsza, orgona) illóolajok megszagolásával tudtuk érzékelni. Az illatminták megszagolása után pedig szintén ki kellett találniuk a látogatóknak, hogy melyik illat milyen virágé lehet. A sokféle ingerhatás közül az ízek érzékelése sem maradhatott el. Ennél az érzékelésnél is a kóstolást követően megpróbáltuk kitalálni, hogy milyen ételféleséget kóstoltunk. Különféle aszalékok kerültek terítékre, mint a szultánmazsola, az aszalt szilva, az aszalt paradicsom, a vörösfonya, a hibiszkuszvirág; illetve különféle magvak, mint a pisztácia vagy a mandula. De megkóstoltuk a rózsaszörpöt és a rózsateát, valamint egy igazi török különlegességet, a napraforgómagból, vagy szezámagból mézzel készült halvát.

A programra érkező látás-sérült vendégek nagyon pozitív visszajelzést adtak a látogatással kapcsolatban. Nagyon örültek neki, hogy a kiállítást ily módon prezentáltuk a számukra. Mivel zömében látó, de különböző mértékben látásukban korlátozott emberek alkotják azt a magot, akik mozgósíthatóak különböző kirándulásokra, esetleges múzeumlátogatásra, általában valamilyen mértékben képesek látni a kiállított anyagot. Azonban nagyon nagy segítségnek érezték, hogy egyes tárgyakat kézbe fogva, közvetlenül érinthettek meg. A török kultúra sajátosságait pedig valamennyi érzékszervükkel megtapasztalhatták, így mindez sokkal élvezhetőbb volt számukra, mint egy szokványos kiállítás. A csoportokkal nagyon kis százalékban olyan látássérültek is érkeztek, akik kísérő nélkül egyáltalán nem, vagy csak nagyon ritkán mozdulnak ki otthonról. Az arcukon lévő mosoly, a boldog szavaik egyértelművé tették, hogy ezt a kiállítást ők is megélhették, megtapasztalhatták, élvezhették. A kiállítás megtekintése után mindhárom csoport jelezte, hogy ha ismét készülnénk hasonló programmal valamelyik kiállításunkhoz, feltétlenül értesítem őket, mert szeretnének azon is

részt venni. Az alábbi levelet a szegedi csoport vezetője írta a látogatást követően:

Kedves Éva!

Köszönjük szépen a munkád.

Nagyon érdekes, élményekben gazdag volt amiket mutattál nekünk Szegedieknek.

Az is tetszett, hogy rugalmasan kezelted, kezeltük a dolgokat.

Szinte az első pillanattól úgy beszélgettünk mint akik rég ismernék, ismerték egymást.....

Tehát mostmár nem kertelek;

Egyszerűen minden szép és jó volt.

Köszönjük szépen.

Üdv: Edit

ODLER ZSOLT

igazgató

Aszód Városi Kulturális Központ - Petőfi Közérdekű Muzeális Gyűjtemény

TÁRLATNÉZÉS KETTŐS CSÁRDÁSSAL, HEGYEZŐVEL ÉS PÁNTLIKÁVAL

Absztrakt: Jelen tanulmány igyekszik bemutatni, egy a gyakorlatban kipróbált, esztendőik óta működő példát, egy muzeális intézmény közművelődési feladatvállalására. Mára már nem képezheti vita tárgyát, hogy kell-e szerepet vállalnia egy közgyűjteményi intézménynek a közművelődésben. Az sem újdonság, hogy a kultúráközvetítésben egy percet sem lehet szunnyadni, folyamatosan új, és új „trükköket” kell bevetni, hogy felkeltsük a következő generációk, látogatók érdeklődését. Az ún. kismúzeumi kategóriában, ha lehet mondani ez még nagyobb kihívás. Az alapötlet, hogy az időszaki kiállításoknak helyet adó galériában rendezzünk élőzenés táncházat, első hallásra merésznek tűnik. Táncoló gyermekek és felnőttek a féltve őrzött gyűjteményi tárgyak között. Immár kellő tapasztalattal a hátunk mögött elmondható, hogy a program a megfelelő előkészületek után működőképes. Az éppen aktuális időszaki tárlatot nagyságrendekkel többen látják, illetve a szellemi örökségünk bemutatására is remek alkalom adódik.

Egy közgyűjteményi intézmény Küldetésnyilatkozatának megfogalmazásakor szükségünk van minden józanságunkra, hogy realitásérzékünkkel gátat szabjunk egy utópisztikus ábrándozás papírra vetésének. Az idealisztikus elképzelések mögött látnunk kell, annak gyakorlati megvalósíthatóságát, befogadhatóságát. A távlati célok mellett igényként kell tekinteni a gyorsabban realizálható, felmutatható eredmények leírására is.

Az alapidokumentum formába öntése előtt pontosan meghatároztuk intézményünk helyét a hazai közgyűjtemény rendszerében, illetve felmértük erőforrásainkat, amelyek vállalásaink későbbi tartópillérei lesznek. Sok egyéb mellett megfogalmaztuk tehát a

- *kulturális örökségvédelemben betöltött szerepünket, feladatunkat,*
- *gyűjteményi egységeink színvonalas közzétételét,*
- *a város, és a járás kulturális életében való részvételünket,*
- *segítségünket az élethosszig tartó tanuláshoz,*
- *partneri viszonyt a település intézményeivel.*¹²¹

Többek között a fenti passzusok lettek intézményünk iránymutatói, útjelző táblái. Annak az intézménynek, amely Petőfi Sándor egykori iskolájának is ott-

¹²¹ Aszód Város Kulturális Központ – Küldetésnyilatkozat

hont adott. Érthető, hogy egy ilyen szellemi- és épített örökségre épült intézmény sosem tette korlátait a város határához, befogadó szemlélete egyaránt alázattal fordul a nemzeti- és a Galga-menti örökségek felé. Már a 19. században sem a méretével hívta fel magára a figyelmet az iskola, elsősorban a benne zajló minőségi oktatás volt az, amely vonzotta a diákokat, és meggyőzte a szülőket. Az evangélikus egyház által fenntartott iskola ajtaja mindig nyitva állt a tanulni vágyó gyermekek és szüleik előtt. Áttekintve az egykori iskola naplóját, jól látszik az iskola befogadó filozófiája. Evangélikus, református, izraelita, katolikus mind megfér az iskola falai között, de hasonló képet kapunk, ha a gyermekek társadalmi osztályát vizsgáljuk. Ennek az iskolának alapjaira épült a hajdani gimnázium a 19. század második felében, és amely ma a múzeum főépületeként szolgál. Így elmondható, hogy ez a „néhány” négyzetméternyi terület, a település életében immár több száz éve szolgálja a tudomány, és művelődés intézményét. A gimnáziumhoz tartozó egykori rajzterem, ma szintén az intézményünk része, elsősorban az időszaki kiállítások kapnak benne helyet. Mondják, a múlt szelleme kötelez. Valóban kötelez, de tartást is ad. Ezzel a tartással igyekszünk megfelelni a jelen kor elvárásainak, ennek az egykori szellemiségnek a tükrében próbáljuk megfogalmazni hétköznapijainkat. A mindenkor érvényes múzeumi jogszabályok intézményünkre szabásánál sem teszünk másként.

A muzeális intézmények számára kijelölt legfontosabb öt feladat a kulturális javak tekintetében a következő:

- gyűjtés, szerzeményezés
- megőrzés – nyilvántartás
- megóvás – műtárgyvédelem, raktározási-tárolási feladatok
- tudományos feldolgozás – megteremtjük a kultúrát
- kultúráközvetítés!

A felsorolt feladatok közül az utolsó kettőt tekinthetjük a legfontosabbnak a társadalmi elfogadottság szempontjából, hiszen ez a két pont az, ahol a legnagyobb felületen találkozunk a muzeológus munkája a külvilággal. Természetesen nem vitatható el a gyűjtemény-menedzselés feladatainak fontossága, az egymásra épülő feladatrendszerben egy lépcsőt sem lehet kihagyni. Azonban nem szabad elmennünk a folyamatos társadalmi változások mellett, amelyek egyre újabb kihívásokat fogalmaznak meg. Egy matematikai szófordulattal élve, a kultúrafogyasztók igényeinél egyetlen állandó van, ez pedig a folyamatos változás. A kultúrafogyasztók folyamatos változása az egyik ok, amiért egyre inkább kiemelt szerepe lesz a kultúráközvetítésnek. A megteremtett kultúrát, mint készterméket, el kell tudni adni, meg kell ismertetni a fogyasztóval. A hatalmas túlerővel rendelkező konkurencia dzsungelében kell utat találnunk egy sűrű és zajos piacra portékánkkal. A tanulmány tárgyát képező program, ebben a bozótban próbál egy lehetséges utat felvázolni.

Kultúráközvetítés céljai

kutatás – oktatás – nevelés – szórakoztatás

A kutatásokkal, tudományos feldolgozásokkal megteremtett értéket, illetve a gyűjteményt képező kulturális javak összességét el kell eljuttatni a megfelelő közönséghez. Ebben több cél fogalmazható meg vezérelvként. Minden cél egyaránt fontos, és minden cél egyedi megoldásokat kíván, ezért fontos tisztázni, hogy kit akarunk elérni, hiszen ennek ismeretében kell a megfelelő csomagolást, tárlást megválasztanunk. Az egyik legfontosabb része lehet a kollégák, kutatók kiszolgálása, de legalább ennyire kiemelt szerep juthat az oktatási-nevelési célra szánt anyagoknak. Az ismertett projekt az utolsó célt tartja szem előtt, a szórakoztatást, amelynél nem szabad párhuzamot vonnunk a szó könnyedsége, illetve annak minőségi megvalósítása között.

Kultúráközvetítés módszerei

kiállítás – kiadványok – kreatív iparágak – szabadidős programok

A kultúráközvetítés nem csak céljaiban, de módszeriben is megkülönböztethető egymástól. Természetesen egy muzeális intézmény életében a legfontosabb, és leginkább kézenfekvő a kiállítások rendezése. Vélhetőleg a legnagyobb társadalmi elvárás is ebbe az irányba mutat, ennél a módszernél kerül a legtöbb emberrel kapcsolatba az intézmény, így jelentősége többértű. A kiadványok tekintetében megkülönböztethetjük, hogy a tudományos szakma számára készül, vagy inkább a nagyobb közönséget veszi célba ismeretterjesztő jelleggel.

A kreatív iparágak és a kulturális örökség javainak házassága viszonylag friss, de annál dinamikusabban fejlődő terület. A kiapadhatatlan ötleteknek, lehetőségeknek szinte csak a képzelet és a kreativitás szab határt. Széles körű használhatósága, vitathatatlanul egy új szemléletet kívánt és kíván meg a szakmától is. Gondoljunk csak a képek jogdíjának, és közzétételének kérdéskörére. Még manapság is számtalan közgyűjtemény látja el vízjellel a nyilvánosság számára szánt képeit, de találkozhatunk „lebutított” rendkívül alacsony felbontású képekkel, amelyeket szintén a nyilvánosság számára tettek közzé! Ezzel párhuzamosan gombamód szaporodnak az ingyenes képszolgáltató felületek – köztük megannyi muzeális intézmény, ahol a megfelelő jogszabályi keretek között bárki felhasználhatja a kulturális javakat. A téma bizonyára számos tanulmány alapjául fog még szolgálni, mire kialakul egy egységes, mindenki által elfogadható álláspont.

Ötletünk megvalósításához a kultúráközvetítés módszerei közül a szabadidős programot tartottuk elfogadhatónak, amely szintén bőséges lehetőséget kínál a kreatív felhasználók számára.

Az ötlet

Alap gondolatként a következőt fogalmaztuk meg:

Szervezzünk élőzenés táncházat az intézmény időszaki kiállításainak ott-hon adó galériában úgy, hogy a közben az éppen aktuális tárlat is helyén marad. Biztosítva ezzel, hogy a program alatt az anyag megtekinthető legyen, így a rendezvény által sokkal többen szereznek tudomást, sokkal többen ismerik meg az időszaki kiállításunkat. A táncház szünetében röviden összefoglaljuk ismeretterjesztő formában az éppen bemutatásra kerülő táncokról, zenéről, és végül a viseletről. Mivel a táncházak alkalmi jelentősen növekedett, így kilépve néprajzi tájegységünkéről a Galga-mentéről, apránként mutatjuk be nemzetünk tájegységeinek tánc- és viseletkultúráját.

A rendezvény megálmodásnál kettős cél fogalmazódott meg. Egyrészt szeretnénk, ha az időszaki kiállításba fektetett energiának nagyobb hozadéka lenne, ha több emberhez eljutna. A másik elérendő cél, hogy a gyűjtőkörünk néprajzát szórakoztató formában mutassuk meg a közönségnek. Mint fentebb olvasható, ez a kezdetek óta jelentősen megváltozott elsősorban a rendezvény darabszámának következtében.

Intézményünk a Galga-mente legfontosabb muzeális intézménye, melynek feladata a teljes néprajzi tájegység örökségének kezelése, gyűjtőterülete 19 településre terjed ki.

Javaink jelentős részét képezi a néprajzi gyűjtemény. Ezen a pontos érdemes megemlíteni, hogy gyűjteményünk tárgyas megnyilvánulásán túl kiemelt szerepet szántunk a Galga-mente szellemi kulturális örökségének a bemutatására. Történeti forrásaink hármas jellegére támaszkodva egyenértékűként kell kezelni a tárgyi, és írott források mellett az íratlan szellemi hagyományokat.

A táncház remek lehetőség ezen hármas egység utóbbi tagjának bemutatására. Látványosan prezentálhatók a tájegység jellemzői:

- viselet,
- énekek,
- táncok,
- gyermekjátékok,
- naptárhoz, hétköznapi eseményekhez köthető szokások, stb...

Természetesen egy ilyen szintű rendezvény önerőből megvalósíthatatlan. Szükségünk volt együttműködő partnerekre, akik által biztosítva van a hiteles közlés mód, és a szakmaiság. Városunkban működik egy Alapfokú Művészeti Iskola, amely rendelkezik néptánc, népzene tagozattal. Sikeres tárgyalásokat követően a két intézmény Együttműködési Megállapodás keretében rögzítette vállalásait, amely számunkra garanciát jelentett a táncház szakmai lebonyolításához. Így a zenét tapasztalt zenészek szolgáltatják, míg a táncrendeket *Népművészet Ifjú Mestere* címmel kitüntetett táncpedagógus vezényli. A kezdetben kísérleti jelleggel elindított kéthetente megrendezésre kerülő esemény, immár beépült az éves munkatervbe, szerves részévé vált az intézmény közművelődési tevékenységének.

Tapasztalat

Néhány esztendő tapasztalattal a hátunk mögött elmondható, hogy a kezdeményezés valóra váltotta az elképzeléseket, elérte célját, és bizonyította létjogosultságát.

Kijelenthető, hogy az időszaki kiállításainkat jóval több ember látja, mint korábban. Ez még akkor is igaz, és tény, ha tudjuk, hogy elsősorban a táncház vonzza be az intézménybe. Nem utolsó szempont a kiállításban résztvevő kollégák önbecsülése, munkába vetet hite. Ez pedig legjobban úgy táplálható, ha minél több ember beszél a kiállítás anyagáról, ha minél több elismerő bejegyzés születik a vendégkönyvbe. Ennek a hitnek az elvesztése mázsás kőként nehezedne a kreativitást, művészi finomságot igénylő munkák elvégzéséhez, mint pl. egy kiállítás megtervezése, és kivitelezése.

Mindenképpen szót érdemel a közös profit, amit a két partneri kapcsolatban lévő intézmény együttesen ér el, és együttesen élvezni annak gyümölcsét. A művészeti iskola számára hatalmas reklámfelületet tudunk ezáltal biztosítani, amelynek jótékony hatását elsősorban az iskolai beiratkozásnál lehet tapasztalni. Új dimenziók nyíltak a tanár-diák-szülő kapcsolatokban, hiszen itt gyakorlatában is bepillantást nyerhetnek az iskolában működő műhelymunkába.

Fontos tapasztalat volt az intézmény számára, hogy ennél a programnál csak a tanévre kell, és lehet koncentrálni. Az iskolai nyári szünetben tervezett zenés táncház sikere mindig kétséges, amennyiben a sikert a látogatottsággal mérjük.

Az egymást követő alkalmak újabb elemeket tárnak fel, újabb ötleteket szülnék, amellyel egy-egy ilyen est bővíthető, színesíthető. Ezek a plusz elemek egyben remek lehetőséget kínálnak a muzeológusok számára, hogy a kulturális javaink több darabját, elemét bemutathassák. Gyakorlati példaként néhány program:

- népi hangszerek bemutatása
- népviseleti ruhabörze
- zenei foglalkozások, hangszerek tanítása
- kiadvány /Galga-mente népzeneje, dalai, táncai, gyermekjátékai, stb. /
- tematikus táncház /egy-egy kiemelt tárgy, alkalom, esemény köré fűzve/

Összegzés

Összegzésként elmondható, hogy a Küldetésnyilatkozatban megfogalmazott elérendő célok közül több is, immár a megvalósulás talaján áll. Sikerült a gyakorlatban is megvalósítani egy olyan kezdeményezést, amelynél igaz, hogy

- kiemelt figyelmet fordítunk a kulturális örökségünkre,
- színvonalas keretek között mutatjuk be a gyűjteményünket,
- jelen vagyunk a város kulturális életében,
- partneri viszony építünk a település intézményeivel.

Tekintettel arra, hogy a magyar táncház módszer felkerült az UNESCO örökséglistájára már önmagában okot adhat arra, hogy kiemelt figyelmet szenteljünk a rendezvényünknek. Szigorú feltételeknek kell eleget tenni, kellő alázattal kell a szervezéshez fordulni, hiszen ezzel a ténnyel, hogy egy nemzetközi szinten is elismert örökségi elemet próbálunk bemutatni településünkön hatalmas felelősséggel is jár.

Azzal a ténnyel, hogy a táncrendet, a lépéseket több olyan táncpedagógus tatja, akik munkájukkal kiérdemelték a Népművészt Ifjú Mestere címet, szerencsésnek mondhatjuk magunkat. A népművészet mestere díj kitüntetettjeinek tudása és tevékenysége már nem csak egy díj a sok közül, hanem a hungarikumokat felvonultató listán, kiemelt nemzeti értéként kezelendő elismerés.

Sok segítséget kapunk a Bagi Muharay Elemér Népművészeti Egyesülettől is, akik szintén nemzeti értéként szerepelnek a hungarikumok listáján. Bag egyébként a Galga-mente egyik kiemelkedő területe a népművészet szempontjából.

Ezt, a környezetünkben egyébként jelen lévő értékhalmozatot próbáltuk ötvözni az intézmény saját tevékenységével. A kereskedelemben gyakran tapasztalható árukapcsolást ültettük át az értékek összekapcsolására, bízva abban, hogy egy új, minőségi tartalmat hozunk létre.

Egy lehetséges kapocsként tekintünk a muzeális intézményünk közművelődési programjaira, amely hidat képezhet a közönség felé. A folyamatos útkeresésében meg kell látnunk, hogy szinte generációról-generációra újabb és újabb ingereket kell kitalálni, megfogalmazni, hogy kapcsolatba kerülhessünk a látogatókkal. A kapcsolat persze még nem jelent garanciát. Ettől sokkal több kell, hogy valaki meg is látogass az intézményt, de elmondhatjuk, hogy el tudtuk érni, tud a létezésünkről. A következő szempont, hogy egyfajta bizalmi viszonyt építsünk ki, hiszen a sztereotípiák sokszor erősebbek az érdeklődés keltette ingernél. Szándékosan hirdetjük eseményünket családi programnak, bízva abban, hogy a család adhat olyan lelki biztonságot, és garanciát, amely legyőzi a megkövült előítéleteket. A rendszeresen szüleivel érkező gyermek azon túl, hogy pozitív példát lát otthon, megszokja, hogy a múzeum nem feltétlenül csak az a hely, ahol csendben kell lenni, és nem szabad nyúlni semmihez. Amennyiben nem mutatunk meg egy másik oldalt előfordulhat, hogy akár komplett generációkat veszítünk el.

Társadalmi változásainkat szemlélve tapasztalható, hogy az egyre szaporodó hatalmas nemzetközi közösségek ellenére sem csökken a nemzeti érték, sőt elmondható, hogy egyre fontosabb szerepet kap a nemzeti örökség. Kiemelt szerepet kap, hiszen biztonságot jelent. Visszanyúlni a múltba, onnan értékeket átemelni a mába mindig pozitív.

Erre hívja fel a figyelmet a Magyarország Alaptörvényére épülő 2012.évi XXX. törvény is a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról.

„...az összetartozás, az egység és a nemzeti tudat erősítése érdekében nemzetünk értékeit össze kell gyűjteni, dokumentálni, az értékvédelem alapjául szol-

*gáló dokumentációt a szigorú nyilvántartás és kutathatóság szabályai szerint meg kell őrizni, az értékeket pedig ápolni, védelmezni és támogatni kell...”*¹²²

Kiegészítve a jogszabályt az értékek védelmén, és ápolásán túl intézményünk abban hisz, ha a hagyományokat meg tudjuk élni. Kerülve az összehasonlító elemzéseket, és az elméleti megközelítést, programjainkkal az örökségünk megélésének élményét szeretnénk átadni a közönségnek. Abban hiszünk, hogy ezzel hozzuk elérhető közelségbe kulturális javainkat és a közönséget. Az elérhető közelség lesz az, amely önálló, személyes kapcsolattá érik az örökségi elem, és a látogató között. Amennyiben sikerül a személyes kapcsolat megteremtése kettőjük között, akkor mondhatjuk, hogy elértük célunkat. Ismeretséget kötöttek. Egy későbbi találkozás alkalmával immár ismerősként tekinthetünk a korábban megtapasztalt örökségre. Legyen az egy viseleti elem, egy dallam, egy szokás, egy tánc, vagy akár „csak” egy hajfonat.

Feladatunknak tekintjük, hogy helybe szállítsuk ennek a megismerésnek a lehetőségét, minden kényelmet megadva a látogatók számára.

Intézményvezetőként elmondhatom, hogy az egyik legnagyobb hozadéka a rendezvénysorozatnak, hogy az időszaki kiállítások kurátora nagyobb elismerést könyvelhet el. Többen dicsérik meg az anyagot, több emberhez eljut, több visszacsatolás érkezik. Munkájának elismerése és létjogosultsága Talán sok muzeológus érezte már, hogy egy tárlatba vetett munka, egy kiállításba vetett hit, lelkesedés, mennyire nincs összhangban azzal, amit a megnyitó alkalmával tapasztal az ember. Arról nem is beszélve, hogy sokszor a megnyitó a tárlat leglátogatottabb napja. A megnyitó után elárvuló kiállítások kevés lelkiert adnak a következő munkához. A magányban ülő örökség nem növeli a muzeológus lelkesedését, pedig ez legalább olyan fontos a mindennapi kreativitásra kényszerítő kurátorok számára, mint a munkájuk forintális elismerése. Rendkívül fontos ez egy olyan világban, ahol sokszor megkérdőjelezzik a szakma létjogosultságát, egy olyan korszakban, amikor a felsőoktatás kínálatából sorra tűnnek el a közgyűjteményi képzések. Anélkül, hogy a patetika olcsó hangneméhez nyúlánk, kijelenthető, hogy rendkívül fontos ez egy olyan világban, amikor néhány lelkes, magára hagyott szakember önzetlen lelkiismeretén múlik egy nemzet kulturális örökségének sorsa.

¹²² A törvényt az Országgyűlés a 2012. április 2-i ülésnapján fogadta el. A kihirdetés napja: 2012. április 11.

DR. SIMÁNDI SZILVIA

tanszékvezető főiskolai docens
Eszterházy Károly Egyetem, Eger
simandi.szilvia@uni-eszterhazy.hu

MÚZEUMOK A FELNŐTTKORI KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS, TANULÁS SZOLGÁLATÁBAN

Absztrakt: Munkánk középpontjában az interaktivitás, az élménynyújtás és a látogatóbarát szemlélet jegyében a múzeum, mint az élethosszig tartó tanulás, művelődés egyik színtere áll.

Múzeumok a felnőttkori közösségi művelődés, tanulás szolgálatában

Írásunkban a felnőttkori művelődés, tanulás és a múzeumlátogatás során nyert élmények kapcsolatára fókuszálunk. Kárpáti Andrea¹²³ frappáns megfogalmazásából indulunk ki: „a múzeum, akár a színház: társas élmény. Egyedül is bolyonghatunk benne, de a társas tanuláshoz és az élmények megosztásához, a társas élethez egyaránt kiváló terepet biztosít.” Munkánk középpontjába a múzeumot, mint az élethosszig tartó tanulás, közösségi művelődés egyik színterét helyezzük a látogatóbarát szemlélet jegyében.

Napjainkban egyre többször szólunk az egész életen át tartó, és az élet minden területére kiterjedő tanulásról. Az egész életen át tartó tanulás olyan kisgyermekkorától kezdődő folyamat, amely magában foglalja a formális (végzettséget is nyújtó iskolai), a nem formális (elsősorban nem végzettséget adó, szervezett és irányított keretek között zajló), valamint az informális (nem feltétlenül tudatos) tanulást. Az „élet teljes körére kiterjedő” megfogalmazás pedig még erőteljesebben kidomborítja a formális, a nem formális és az informális tanulás egymást kiegészítő jellegét. Azaz a tanulás történhet a családban, a szabadidőben, a közösségben végzett tevékenység vagy a napi munka során is. Az élet teljes körére kiterjedő tanulás megerősíti a tanulás azon jellegét is, hogy a tanítás és a tanulás olyan szerep és tevékenység, ami időtől és helytől függően változhat és felcserélődhet.¹²⁴ Az élethosszig tartó tanulás történhet önmegvalósítás céljából, a tanulás örömeért, szakmai érdekből, az elhelyezkedés vagy jobb munkavállalási lehetőségeknek a megteremtéséért, de egy közösséghez való tartozás is motiválhatja az egyént stb., továbbá meghatározza az egyén és a környezete részéről a tanulás felruházott „értéke” is.

¹²³ KÁRPÁTI Andrea 2009. 107.

¹²⁴ vö. Az Európai Bizottság Memoranduma az egész életre kiterjedő tanulásról, 2000

„Közösségben és közösség által művelődni és tanulni mindig egy másabb minőséget jelent. A gondolataink összekapcsolódnak, közösen új tartalmakat fedezünk fel, létrejön a hatás és visszahatás. A közösség tudásra gyakorolt multiplikátor hatásai mellett persze nem elhanyagolható maga a közösségi érzület, a „mi-tudat” értéke sem. A közösség megerősíti a tanultak hatását, lehetőséget ad közös gondolkodásra, vitára, önmagunk kipróbálására”¹²⁵. Durkó tipológiájában a közösségben művelődők szabad társulási, közösségi művelődési formákban vesznek részt, ahol a közösség többi tagjai motiváló, korrigáló, kompenzáló, értékelő szerepet töltenek be. Ugyanis „sokrétű személyiségformáló erő rejlik a közösségi hatásban: a mások példájában, motivációs ösztönzésében, viselkedési mintáiban, bíráló aktivitásában, az egymást-segítés, kiegészítés gyakorlatában”¹²⁶. Munkánkban a közösségi művelődés alatt mindazokat a művelődési folyamatokat értjük, amelyek a résztvevők aktív bekapcsolódásán alapulnak, építenek az egyéni tudásokra, és a létrejövő közös párbeszédre.

A közösségi művelődés megvalósulhat alkalmilag vagy rendszeresen könyvtári, színházi, múzeumi színtereken, közösségi házakban, művelődési házakban, integrált közösségi színtereken, valamint a kulturális célú civil szervezetek közösségi színterein.¹²⁷ Amennyiben az UNESCO csoportosításából indulunk ki, mind a látogatáshoz kötött, mind az öntudatformáló kulturális tevékenységek megjelenhetnek. A „látogatáshoz kötött”-höz (Going-out) tartozik például a mozi, a színház, a koncertek, a múzeumok, a kulturális örökségek látogatása, az „öntudatformáló” (Identity buiding) jellegűek közé pedig az amatőr kulturális tevékenységeket, a kulturális egyesületi tagságokat, a kisebbségi kultúrát, a közösségi tevékenységeket stb. sorolják.

Továbbá a csoportosítás különbséget tesz az „otthoni használatú” (Home-based) kultúrafogyasztás között, ilyen például a tévézés, a rádióhallgatás, az olvasás, vagy az internethasználat.¹²⁸

A múzeumlátogatókról általában elmondható, hogy magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, vagyis birtokolják „a dekódoláshoz szükséges kulturális tőkét”, illetve az iskolai végzettségnek is jelentős szerepe van abban, hogy kik fordítanak általában időt és energiát önmaguk képzésére. A múzeumlátogatás során nyert élmények befogadása, illetve jelentése jelentős mértékben függ az egyén szocializációjától, műveltségétől, illetve előzetes tudásától is, vagyis még az ugyanazon a programon részt vevők számára is más és más jelentheti az élményt.¹²⁹ Schulze¹³⁰ frappáns példával szemlélteti ezt a jelenséget: „Ötvenezer néző közül a stadionban egy sem éli meg a kapura lövést ugyanúgy, mint a mások. Mindenkinek ugyanazon dologgal van dolga, de az más-más kontextusokkal

¹²⁵ JUHÁSZ Erika 2014.7.

¹²⁶ DURKÓ Mátyás 1999. 79.

¹²⁷ JUHÁSZ Erika 2013

¹²⁸ UNESCO 2014, vö. JUHÁSZ Erika 2014. 107.

¹²⁹ BOURDIEU, Pierre 1978.

¹³⁰ SCHULZE, Gerhard 1992. 45

lép kölcsönhatásba”. Másképp szólva: az egyes tevékenységek végzésekor meghatározó a befogadás szintje. Mindez összecseng a látogatóbarát szemléletű múzeumok céljaival is: „A részvételen alapuló múzeum célja egyrészt az, hogy az interaktív élményekre vágyó látogatók igényeit úgy elégítse ki, hogy képviselve legyenek a múzeum alapvető értékei is. Nem arra törekszünk, hogy mindenkinek ugyanazt a tartalmat közvetítsük. A látogatói rétegeknek megfelelő, szinte személyre szabott információkat nyújtunk, azaz inkább létrehozunk, látogatóink bevonásával. A kiállításokon módot teremtünk saját értékelések, élmények megosztására, dokumentumok és történelmi tapasztalatok közreadására.. (...) A kiállítások nem „valamit” közvetítenek „valakinek”, hanem „valakivel együtt” jönnek létre.”¹³¹

Az aktív részvételt, a bevonódást az is meghatározza, hogy mennyire sikerül a látogató érdeklődését felkelteni. Felnőttképzési kutatások alátámasztják, hogy a résztvevők elkötelezettebbé válnak a tanulás iránt, ha számukra „keresett előnyök” jelennek meg a tanulási folyamat során, amely természetesen függ a tanulás iránti attitűdtől, és az egyén oldaláról a tanulás értékétől is.¹³² A „keresett előny” az általában feltételezetteken (munka világában, hétköznapi életben történő hasznosítás stb.) túl többféle módon is megjelenhet, akár egyfajta kommunikációs szükséglet is lehet (például közösséghez való tartozás). Továbbá érdeklődést generálhatnak olyan aktualitások is, melyek a társadalmat szélesebb körben foglalkoztatják.

Koltai Zsuzsa¹³³ a családi közös élményszerzés fontosságára hívja fel a figyelmet. Azzal érvel, hogy napjainkban egyre nagyobb teret hódítanak a magányos szabadidő-eltöltési tevékenységek (pl. a televíziózás, internetezés), ezért különösen értékesek a múzeumok azon kezdeményezései, melyek a közös családi élményszerzésre irányulnak. Ezen programokban, küldetésüknek megfelelően, különösen fontos szerephez kell, hogy jussanak a szociális kompetenciák és a kommunikációs képességek fejlesztésére irányuló programelemek, az interaktivitás, valamint az élményszerűség.¹³⁴

Amikor a múzeumi művelődés sajátos jegyeiről szólunk, nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a mai generációknak a múzeumokkal szembeni elvárásai megváltoztak a technikai fejlődés következtében, melyek új típusú látogatói igényeket is generáltak. „A hagyományos kiállítások többnyire a csendes nézelődésre, a magányos elmélyülésre készülnek, ami a fiatalok számára monoton és unalmas lehet. Az interaktív kiállításokban azonban sokszor láthatunk gyermekcsoportokat, akik önfeledten, kikapcsolódva, és nem kis zajjal próbálgatják az érdekes interaktív eszközöket. Az interaktív eszközökkel kettős célt érhetünk el: Hosszabb ideig tartják a látogatókat a kiállítási térben, ahol a lehető legtöbb információt tudjuk így átadni. Maradandóbb élményt nyújt az a

¹³¹ SIMON 2010. Idézi: KÁRPÁTI Andrea - VÁSÁRHELYI Tamás 2013.

¹³² vö. örömtanulás KOTLER - FOX é.n..

¹³³ KOLTAI Zsuzsa 2011. 26

¹³⁴ KOLTAY Zsuzsa 2011

kiállítás, amin nem rohan végig a látogató. (...) Az interaktív eszközök segítségével a látogató (diák, felnőtt) észrevétlenül, de a konstruktív oktatási módszernek megfelelően saját maga „fedezheti fel a tudást”.¹³⁵

A fentiek is abba az irányba mutatnak, hogy az élményszerzésre való törekvés egyre inkább fókuszba kerül a múzeumlátogatás során is. Schulze „Élménytársadalom” című munkájában úgy fogalmaz, hogy „az élményeket a szubjektum nem észleli, hanem csinálja. Ami kívülről jön, az csak a feldolgozás révén válik élménnyé. Azt az elképzelést tehát, hogy az ember benyomásokat fogad be, az asszimilálás, a metamorfózis, az alakító elsajátítás képzeletével kell felváltanunk. (...) Az élmények belső egyedi univerzumban keletkeznek, bármi történetük (...) az esemény csak azáltal válik élménnyé, hogy helyet kap egy már adott szubjektív kontextusban. A reflexió során a szubjektum önmagát dolgozza fel. (...) A reflexió révén valami új keletkezik, az eredeti élmény mintegy utólagos kezelést kap. Maga az eredeti élmény viszont önkéntelen. Az alanyi meghatározottság, a reflexió és az önkéntelenség okán az élmények nem benyomások, hanem a feldolgozás folyamatai. (...) A hétköznapi felfogásnak megfelelően az élményorientáltság arra irányuló szándék, hogy az embernek legyen valami-je”.¹³⁶ Csíkszentmihályi magát a tökéletes élményt pedig úgy írja le, hogy „olyasvalami, ami nem csak úgy megtörténik velünk, hanem inkább mi hozzuk szándékosan létre”.¹³⁷ A tökéletes élmény alapja a "flow", vagyis az a jelenség, amikor annyira feloldódunk egy tevékenységben, hogy minden más eltölpül mellette, az élmény maga lesz olyan élvezetes, hogy a tevékenységet bármi áron folytatni akarjuk, pusztán magáért. (...) A tökéletes élmény azonban legtöbbször mégis akkor következik be, amikor szabályozott és célirányos tevékenységet végzünk – olyan feladatokat, amelyek pszichikai energiaráfordítást igényelnek, és amelyekhez nem lehet hozzáfogni anélkül, hogy a szükséges ismereteknek vagy felkészültségnek birtokában ne lennénk. (...)”¹³⁸ „A tökéletes élmény egyik legjellegzetesebb vonása, hogy az idő nem úgy múlik, ahogy máskor szokott. Az objektív, külső időtartam, amelyet olyan tőlünk független eseményekkel mérünk, mint a nappal és az éjszaka váltakozása, vagy az órajárása, lényegtelennek válik a tevékenység diktálta ritmus mellett. Az órák úgy telnek, mint a percek; a legtöbbben arról számolnak be, hogy az idő sokkal gyorsabban múlik, mint máskor.”¹³⁹

Az élményszerűség, az interaktivitás és a látogatóbarát szemlélet többféle módon is formát ölthet, lásd Vendégbarát Múzeum Program elemeit:

- Például az interpretáció során kreatív bemutatási formák, élményelemek és a látogatók interaktív részvételét elősegítő eszközök alkalmazásán keresztül (például audioguide, foglalkoztató füzet stb.).

¹³⁵ TOPOR Gyula- SZÉPLAKI Eszter 2009. 170.

¹³⁶ SCHULZE, Gerhard 2000. 141-144.

¹³⁷ CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály 1997..11

¹³⁸ uo. 38.

¹³⁹ uo. 48.

- Olyan szolgáltatások nyújtásával, amelyek visszatérésre ösztönöznek, illetve közösségi térként is működnek (például jegy nélkül is látogatható könyvesbolt, kávézó, belső udvar, park stb.).

- Olyan családbarát programok létrehozásával, melyekbe a jövő látogatóit, a gyerekeket bevonják be aktívan közös családi élményszerzés formájában.

Az elmúlt években számos innovatív eszköz és módszer került alkalmazásra a múzeumi kultúrák közvetítésében. Néhány példa az interaktivitás és a tevékenység alapú szórakozva művelődés, tanulás támogatására¹⁴⁰

- játékos, interaktív játéklapok,

- műtárgyrejtvények,

- tárgyépítő játékok,

- fényjátékok (például UV lámpával, mellyel láthatatlan feliratokat lehet megtalálni)

- nyomozás a múzeumban (rejtélyek kiderítése játszva tanuláson keresztül)

- okostelefonok és applikációk segítségével megoldható feladatok

- megtervezett látogatói utak stb.

A múzeumi környezetben történő tanulás sajátos jellemzője, hogy elsődleges célja az élményen keresztül történő tanulás, ahol hangsúlyos szerephez jut a gyakorlati tapasztalatszerzés, és elsősorban alkalomszerű tevékenységről beszélhetünk. A múzeumi foglalkozás egy-egy témát több oldalról is megközelít, és több érzékszerv is bevonásra kerül. Iskolai közegen kívül, nem szokványos környezetben valósul meg, ahol előre nem kiszámítható hatások, impulzusok is érik a résztvevőket.¹⁴¹ Tevékenység alapú, problémaközpontú és gyakorlatorientált, épít az együttműködésre és az egymástól való tanulásra is. A folyamatos visszajelzés is hangsúlyos szerephez jut, ezzel is megerősítve a tanulás folyamatát.

Kulcsszavak: interaktivitás, élménynyújtás, látogatóbarát szemlélet, élethosszig tartó tanulás

IRODALOM

BOURDIEU, Pierre

1978 A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Budapest, Gondolat.

CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály

1997 Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája. Budapest, Akadémiai kiadó.

DURKÓ Mátyás

1999 Andragógia. Budapest, Magyar Művelődési Intézet.

JUHÁSZ Erika

2013 Mozaik a közösségi művelődés fogalmi kereteihez. Szín. 18. évf. 1. szám. 38-40.

¹⁴⁰ vö. KÁRPÁTI Andrea – VÁSÁRHELYI Tamás 2009

¹⁴¹ NÉMETH Csaba 2009.

- 2014 A személyes tanulástól a kulturális tanuláshoz. In Juhász Erika: Közöségi művelődés- közösségi tanulás. 97-120. Debreceni Egyetem. Debrecen.
- KÁRPÁTI Andrea - VÁSÁRHELYI Tamás
2013 Kiállítási kommunikáció. Tudomány – kiállítás – kommunikáció.
<http://elte.prompt.hu/sites/default/files/tananyagok/KiallitasiKommunikacio/index.html> (letöltés dátuma: 2016. október 20.)
- KOLTAI Zsuzsa
2011 A múzeumi kultúraközvetítés változó világa. A múzeumi kultúraközvetítés pedagógiai és andragógiai szempontú vizsgálata. Veszprém, Iskolakultúra könyvek.
- KOTLER, Philip – FOX, Karen F. A.
é.n. Oktatásmarketing. <http://www.ofi.hu/oktatasmarketing> (letöltés dátuma: 2015. június 20.)
- MEMORANDUM
2000 Memorandum az egész életen át tartó tanulásról. Európai közösségek Bizottsága. Brüsszel.
- NÉMETH Csaba
2009 Múzeum és iskola változó kapcsolatáról. In Vásárhelyi Tamás – Kárpáti Andrea: A múzeumi tanulás kézikönyve. 197-200. Magyar Természettudományi Múzeum- ELTE TTK, Budapest..
- SCHULZE, Gerhard
1992 Die Erlebnisgesellschaft. Kultursoziologie der Gegenwart. [Élménytársadalom. A jelenkor kultúrszociológiája.] Frankfurt-New York Campus.
- TOPOR Gyula –SZÉPLAKI Eszter
2009 Az interaktív oktatási eszközök a kiállításon. In Vásárhelyi Tamás – Kárpáti Andrea: A múzeumi tanulás kézikönyve. Magyar Természettudományi Múzeum- ELTE TTK, Budapest. 170-174.
- UNESCO
2014 Culture for Development Indicators: methodology manual. Paris, France.
- VENDÉGBARÁT Múzeum Program:
http://www.museum.hu/palyazat/95/Vendegbarat_Muzeum_Program
(letöltés dátuma: 2016. október 20.)

SZABÓ JÓZSEF

MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS A MUZEÁLIS INTÉZMÉNYEK BEN

Abstract: Recently, the dissemination of knowledge in museums has been getting an outstanding role while transmitting culture. Since the function of andragogy has been widely debated, andragogy courses at BA level cannot be part of higher education. This is the reason why my aim is to present briefly the changes in andragogy, starting in the 19th century till the present day. I covered its role in transmitting culture and the cooperation between museums and local communities. By introducing three small town museums I pointed out how actively communities take part in the enrichment of collections and how much they require continuous cooperation and the presentation of local values.

A kultúraközvetítésen belül az utóbbi években kiemelt hangsúly helyeződik a múzeumokban folyó ismeretterjesztő tevékenységre. Ez azért is érdekes, mert az andragógia helye és szerepe sok vitát kavart, aminek egyik eredménye, hogy az egyetemi BA szak az eddigi formájában nem része a felsőoktatásnak. Ezért is ítéltam érdemesnek azt, hogy röviden, csak a lényegi és a múzeumi kultúraközvetítés szempontjából is fontos szempontokat figyelembe véve kitérjek az andragógia változásaira a XIX. századtól napjainkig. A kisvárosok múzeumai közül három bemutatásával mutattam rá, hogy a közösségek milyen aktívan részt vesznek a múzeumok gyűjteményeinek gyarapításában, és mennyire igénylik a folyamatos együttműködést, helyi értékek őrzését.

Bevezető gondolatok

Az utóbbi időben többször merült fel az andragógia létjogosultsága, különösen a felsőoktatásban történt változások miatt. Ahhoz, hogy az andragógia különböző ágait mind a gyakorlatban, az intézmények működésében, mind a felsőoktatásban életben tudjuk tartani, fontos feladatnak tekintem egy olyan rendszer felállítását, amivel tudományosan is megalapozzuk, és egyben kutathatóvá is tesszük ezt a területet. Ez azt is jelenti, hogy az eddigi megközelítést nem elvetve újra kell gondolnunk egy kicsit más oldalról az andragógia egyes területeinek helyét. Már az elmúlt évben is jeleztem, és egy kutatásokról szóló kötetben részletesebben is kitértem arra, hogy érdemes lenne a módszertan alapján egy olyan csoportosítást alkalmazni, ami tágabb térbe helyezi ezt a területet. Akkor ezt a kultúrandragógiában véltem felfedezni, és a módszertani hasonlóság alapján ennek részeként jelenítettem meg többek között a múzeumandragógiát, a különböző kulturális rendezvények andragógiai tevékenységét, a sport és a mé-

dia felnőtteknek szóló, az informális és nonformális tanulást támogató tevékenységét.¹⁴²

Annak idején az andragógia egyik részterületét, a múzeumandragógiát Kurta Mihály a Durkó Mátyással közösen írott cikkünk alapján próbálta meg elhelyezni a tudományos térben.¹⁴³ Mi akkor abból indultunk ki, hogy létezik egy egységes embernevelés, és ennek részei a pedagógia, az andragógia és a gerontagógia. Ezt a sablont követve gondolhatjuk azt, hogy minden olyan területen, ahol a pedagógia megjelenik, jogosan merül fel a kérdés, hogy milyen andragógiai és gerontagógiai vetületek létezhetnek. Nem szabad azonban megfélekednünk arról, hogy már akkoriban is értek támadások bennünket, ugyanis a szakemberek egy része a pedagógiát tekintette önálló tudományterületnek, és ezen belül különböztette meg a gyermekkor, a felnőttkor és az időskor pedagógiáját. Ez tehát megkérdőjelezte az andragógia és az ahhoz kapcsolódó részterületek létét is. Mindeközben az Európai Unió és a magyar kormány is kiemelt jelentőségűnek tartja a felnőttek képzését, felzárkóztatását, a társadalmi folyamatokban történő aktív részvételét. Ide tartozik az is, hogy a megváltozott környezetben a felnőtteknek az aktív munkaerőpiaci jelenléhez újabb kompetenciákat kell szerezniük, többek között az informatika, a kommunikáció, a gazdasági ismeretek és a médiaértés területein. A kiutat talán az jelentheti, ha megpróbáljuk tudományosan is igazolni, illetve indikátorok felállításával mérhetővé tenni többek között a múzeumok kultúráközvetítő tevékenységét, és ebben a térben helyezzük el a múzeumandragógiát. Tehát a fogalmat megtartjuk, nem vetjük el az eddigi gondolatmenetet, viszont most nem az embernevelés és a pedagógia oldaláról közelítjük, hanem más, tudományos és gazdasági szempontból is talán jobban értelmezhető oldalról.

Először azért fontosnak tartom, hogy az andragógia létjogosultságát a történeti részelemeken keresztül is igazoljam. Sokan ugyanis úgy gondolják, hogy ez a 20. század végének, a 21. század elejének a terméke. Ezt sajnós az is alátámasztja, hogy az angolszász irodalom ezt az elnevezést lényegében nem vette át. Érdemes tehát röviden rávilágítani arra, hogy milyen régóta felismerték az andragógia és a pedagógia közötti, elsősorban az alkalmazható módszerekben megjelenő különbségeket.

Az andragógia helyzete

Az andragógia kifejezést Alexander Kapp, német középiskolai tanár alkotta meg 1833-ban a felnőttek képzésére. Tanári gyakorlata során egyaránt foglalkozott középiskolás korú diákokkal és felnőttekkel. Munkája alatt felfigyelt több metodikai különbségre, ezek jelölésére használta az andragógia kifejezést.

A fogalomhasználat 1921-ig háttérbe szorult, elfelejtődött. 1921-ben Eugen Rosenstock, a frankfurti munkásakadémia oktatója vezette be újra az andragógiát

¹⁴² SZABÓ József 2015.

¹⁴³ DURKÓ Mátyás – SZABÓ József 1999.

kifejezést. Rosenstock úgy gondolta, hogy a felnőttneveléshez speciális tanárok, módszerek és elméletek szükségesek.

1951-ben Heinrich Hanselmann írta meg az első andragógiai témájú szakkönyvet Andragógia címmel. Hanselmann svájci pszichiáterként a neurotikus betegeknel reszocializációs értelemben használta a kifejezést.

Magyarországon az andragógia kifejezést Durkó Mátyás használta az 1960-as évektől kezdődően, mint ennek a tudománynak első nagy hazai közvetítője. 1968-ban jelent meg A felnőttnevelés és népművelés című könyve.¹⁴⁴

Napjainkban már az andragógia tudománynak is vannak ágazatai, az egyik ilyen alábontást Farkas Éva javasolta:¹⁴⁵

- Felnőttképzés andragógiája: Az iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli képzési folyamatokkal foglalkozik.

- Személyzeti munka andragógiája: A termelő vállalatoknál az andragógus, szakember segít a dolgozók karriertervezésében, a szükséges képzettség megszerzéséhez.

- Humán erőforrás menedzsment (HR): Az emberi tényezővel kapcsolatos hosszú távú célok rendszere.

- Szociális munka andragógiája: A szociálisan hátrányos helyzetű emberekkel foglalkozik.

- Tanácsadás andragógiája: Ehhez pszichológiai képzettség is szükséges. Ide sorolhatók a tanulással kapcsolatos tanácsadások, a felnőttnevelési funkciók megvalósítása, az általános és speciális tanácsadások szervezetei, és a különböző szervezetfejlesztési tanácsadások.

Ehhez a felosztáshoz besorolható lehet a ma egyre több területen használt coaching tevékenység is.

Az andragógia és az ezzel szorosan összefüggő lifelong learning azonban nemcsak a munka világához kapcsolódhat, hanem az élet többi területén való sikerességhez is hozzájárulhat. Célja lehet az egyetemes kultúra „birtoklása” is, vagy a szociális képességek fejlesztése ugyanúgy, mint az emberi kapcsolatok szélesítése, mélyítése. Ez az eszme az óvodáskortól egészen az időskorig tartó művelődést, tanulást ezen kívül a társadalom és az egyén felelősségvállalását is magába foglalja. Lényegében ez az a vonal, ami egy új megközelítésre inspirált bennünket.

A továbblépéshez azonban a múzeumandragógia másik oldalát, a múzeumokat, illetve ezen belül is a múzeumi kultúráközvetítést érdemes áttekinteni.

Múzeumok tudományos ismeretterjesztő tevékenysége

Oskar von Miller – a müncheni Deutsches Museum alapítója – a 20. század legelején, korát jóval megelőzve fogalmazta meg a tudományos ismeretterjesztés, oktatás és a múzeumi szórakoztatás kombinációján alapuló múzeumpedagógia

¹⁴⁴ CSOMA 2005.

¹⁴⁵ FARKAS Éva 2004.13.

giai koncepciót. Célja a tudomány közérthetővé tétele volt minél szélesebb társadalmi kör számára. A 20. század későbbi periódusaiban létrehozott sikeres múzeumok ugyanezen koncepció alapján alakították ki interaktív, hands-on, a látogatók aktivitására építő kiállításait.

Az USA-ban több mint egy évszázada megjelent múzeumi berkekben az a törekvés, hogy a múzeumok elsősorban mint oktatási intézmények funkcionáljanak a társadalomban. Ez a törekvés vezetett ahhoz, hogy az 1950-es évektől kezdve kifejezetten oktatással, ismeretterjesztéssel foglalkozó részlegeket alakítottak ki a múzeumokban, ahol tudatosan kiképzett egyetemi oktatók, docensek foglalkoztak az iskolai osztályokkal és a látogatókkal. E feladat betöltésére a múzeumok elsősorban pedagógiai végzettséggel rendelkező, gyermekorientált munkavállalókat alkalmaztak.¹⁴⁶

Az 1980-as években a fő hangsúly a múzeumi marketing különböző feladataira esett, teret nyert az az elképzelés, hogy a múzeum a kulturális piacon értékesíthető szolgáltatást termel, melynek célcsoportjait a piaci viszonyok között alkalmazott módszerekkel kell elérni. Az 1990-es években a múzeumok a társadalmi változásoknak megfelelően olyan új kihívásokkal találták szembe magukat, mint a gazdag és szegény rétegek között egyre mélyülő kulturális és társadalmi szakadék, a városközpontok hanyatlása, az állami oktatás színvonalának csökkenése, a bevándorlás jelentőségének megváltozása vagy az otthonról elérhető információs és szórakozási lehetőségek körének ugrásszerű megnövekedése.

Az évtized közepétől kezdve megindult a közönségkapcsolatok fejlődése és a közművelődési tevékenység kiterjesztése. A múzeumok egyre inkább bővítették programkínálatukat, elsősorban a múzeumpedagógiai programok tekintetében. E körhöz kapcsolódik például a „Múzeumok éjszakája” program is. E törekvések eredményeképp a mérések szerint 2001 és 2006 között folyamatosan növekedett a múzeumok látogatottságának mértéke. Az elmúlt időszakban azonban ismét radikálisan csökkent a látogatottság, aminek okát még vizsgálják. A feltételezések szerint a fő ok a gazdasági hanyatlásban és az egyéni igények jelentős változásában keresendő.

Az elmúlt pár évben Magyarországon is felismerték a múzeumpedagógia jelentőségét és fontos állami törekvéssé vált a múzeumok közoktatás rendszerébe való illesztésének megvalósítása.

A múzeumi tanulás meghatározására számtalan definíció született. Barry Lord az alábbiak szerint határozza meg a múzeumi tanulást: A múzeumi tanulás egy olyan informális, önkéntes környezetben szerzett transzformatív, affektív tapasztalat, melyben új attitűdöket, érdeklődéseket, meggyőződéseket vagy értékeket fejlesztünk ki. Eileen Hooper - Greenhill meghatározásában a múzeumi tanulás elsősorban az alábbi területeken különbözik az iskolai keretek között megvalósuló formális oktatástól:

- kiszámíthatatlanabb

¹⁴⁶ KOLTAI Zsuzsa 2016

- nagyobb az egyéni irányítás szerepe
- potenciálisan lezáratlanabb, „nyílt végű” tanulási folyamatot eredményez
- összetettebb, változatosabb válaszreakciót inspirál

Egyre gyakrabban találkozunk a posztmodern múzeum megjelöléssel, a múzeum folyamatként történő értelmezésével. Ezek az elgondolások a múzeum új működési koncepcióját vázolják fel, és keresik a választ arra is, hogy kinek és hogyan szóljon a modern múzeum. A legfontosabb változás, hogy az új megközelítések középpontjában a látogató, pontosabban a múzeum és a látogató viszonya áll, ellentétben a hagyományos, a bemutatott tárgyakra, vagy gyűjteményekre fókuszáló múzeumfelfogással. A múzeumok hozzáférhetőségének alap gondolata abból indul ki, hogy a látogató milyen előzetes ismeretek és információk birtokában jut el a múzeumba. Ez az az alap, ahonnan indulva elkezdődhet a non-formális és informális tanulási folyamatot támogató kommunikáció.

Ma már az elmúlt években végzett kutatásaink alapján kijelenthetjük, hogy a múzeumokat is más oldalról érdemes megközelíteni. Véleményem szerint alapvetően olyan speciális szolgáltató egységről van szó, ahol a fogyasztók igényeit, elsősorban a kulturálódáshoz kapcsolódó igényeit elégítik ki. Természetesen ez az igénykielégítési folyamat ennél bonyolultabb, hiszen itt jelennek meg a sznobok, a társasági élet szereplőit követő, illetve a rendezvények forgatagát megtestesítő elvárások. Ezzel együtt kijelenthetjük, hogy ezek az intézmények a társadalom és a gazdaság aktív részesei, jól definiálható stratégiával, marketing megoldásokkal, PR tevékenységgel rendelkeznek. A kulturális igények kielégítésével képesek lehetnek arra, hogy akár gazdasági profitot is termeljenek. Ez csak attól függ, hogy a szolgáltatásaikon keresztül mennyire képesek a piaci keresletnek megfelelni, illetve keresletet generálni.

A múzeumok szerepe a helyi társadalomban

A múzeumok és muzeális intézmények működésének új szabályozása azt is jelentette, hogy át kell tekinteni, és a piaci, illetve a helyi önkormányzatok igényeinek, elvárásainak megfelelő működési megoldást kellett kialakítani. A legnehezebb helyzetben a kisvárosok, falvak muzeális intézményei kerültek, mivel az állami finanszírozás számukra legalábbis intézményi szinten lényegében megszűnt. Minden település saját maga dönt arról, hogy milyen formában tudja megoldani az intézmény fenntartását, illetve meg tudja-e egyáltalán oldani ezt a nem könnyű feladatot.

A kisvárosok muzeális intézményei

Várkonyi Ágnes jelenzsugorodás teóriája szerint a mai kor embere a civilizáció és kultúra eseményeit egyre gyorsuló tendenciával helyezi a múltba, ennek következtében a jelene egyre zsugorodik, múltja pedig egyre bővül. Nagyobb

feladat hárul tehát a múzeumokra, azt az alapfeladatukat tekintve, hogy kulturális javakat gyűjtenek, konzerválnak és bemutatnak. Történelmi emlékeink gyűjtése már nemcsak a távoli múltra támaszkodik, hanem a közelebbi múlt emlékeit is gyűjti és rendszerezi, egyre gyorsuló tendenciával.¹⁴⁷

A közelmúltban megjelent új felfogás szerint a múzeumoknak az alaptevékenységük mellett más feladatokat is el kell látniuk. Ez alapján a múzeumok már univerzalizálódó intézmények, melyek a kulturális értékek megőrzése és hozzáférés hatékonyabb segítése érdekében más szervezetekkel és a helyi társadalom tagjaival működnek együtt.¹⁴⁸

Az utóbbi évek társadalmi változása és politikai, jogi átalakulása a muzeális intézményeket is változásra kényszerítette. Az állami és önkormányzati fenntartás szerepe csökken, így az intézmények új lehetőségeket keresve biztosítják fennmaradásukat. A közösségi finanszírozási háttér kialakítása és a turizmus kiszolgálása elsőrangú feladattá vált.¹⁴⁹ A kényszerhelyzet eredményeként innovatív modern múzeum, muzeális intézmény jöhet létre, amely a helyi társadalmat új megoldásokkal szolgálja.

A Kisújszállási Néprajzi Kiállítóterem

Egy kisvárosi muzeális intézmény életében a hely múltja mellett a fontos a tartalom története. A gyűjtemény, amellyel az egykori Morgó csárdát berendezték, hosszú évek óta gyarapodott. A II. világháborúban egy találat megsemmisítette a gyűjtemény jelentős részét.

Zsoldos István, gimnáziumi tanár folytatta elődei gyűjtőmunkáját. A gyűjtés eredményeként öt év alatt kb. ezer darabos gyűjteményt sikerült összeállítani. Az anyag később tovább bővült, így kapott helyet végül 1971-ben az egykori Morgó csárdában.

Kisújszállás Város Önkormányzata 2009 februárjában pályázatot nyújtott be az Új Magyarország Fejlesztési Terv Társadalmi Infrastrukturális Operatív Program keretén belül meghirdetett Múzeumok iskolabarát fejlesztése és oktatási-képzési szerepének infrastrukturális erősítése című felhívásra, a Néprajzi Kiállítóterem Iskolabarát fejlesztése címmel. Az intézménynek az eredeti arculatot megtartva látogatóbarát és korszerű múzeumtechnikai berendezéseket szerzett be, saját honlapot indított, új fogadó, foglalkoztató és kiállító tereket alakított ki.

A fejlesztéseknek köszönhetően 2010. október 29-én nyitott meg az új állandó kiállítás, amely „Kisújszállás népelete” címet viseli, és a régészeti emlékektől a 20. századig mutatja be a városiak életét, életmódját, a város értékeit.

A Kiállítóterem működtetési költségeit így szinte teljes mértékben a fenntartó önkormányzat finanszírozza. A fejlesztésekhez, újabb kiállítások szervezé-

¹⁴⁷ R. VÁRKONYI Ágnes 1993. 138-139.

¹⁴⁸ KURTA MIHÁLY 2012. 28

¹⁴⁹ SZABÓ József 2013.7.

séhez és kivitelezéséhez szükséges anyagi feltételeket az intézmény pályázatok útján tudja előteremteni.

A kapcsolattartás és együttműködés a helyi művelődési intézményekkel a közös fenntartó és a Művelődési Központ irányítása miatt törvényszerű, a szakemberek folyamatosan tájékoztatják egymást az eseményekről. A Kiállítóterem a helyi civil szervezetekkel és informális csoportokkal is partneri kapcsolatot ápol, így például a városi Nyugdíjas Klubbal és különböző kézműves körökkel. Az iskolák a diákokat gyakran hozzák a Kiállítóterembe tárlatvezetésre, akik így a helyi hagyományokkal, értékekkel ismerkedhetnek meg az informális tanulás segítségével. Az intézmény jó kapcsolatot alakított ki a térség múzeumaival, így például a jászberényi Jász Múzeummal és a karcagi Györffy István Nagykun Múzeummal.

A településre jellemző értékvilágba, a hagyományörzés szellemiségébe jól illeszkedik a Néprajzi Kiállítóterem, a vele szoros kapcsolatot ápoló Bocskai-ház és a Tájház is. Érdemes azonban megemlíteni a - talán kis túlzással - ellenpólusnak is tekinthető Papi Lajos Alkotóházat, mint a város negyedik muzeális intézményét, amely a kortárs művészetet helyezi előtérbe. Az Alkotóház a nevét a kisújszállási Papi Lajos szobrászművészről kapta, aki ebben az épületben élt és alkotott 1987-ig haláláig. Az Alkotóházban található műveinek hagyatéka és képzőművészeti gyűjteménye, melynek egy része állandóan megtekinthető az Alkotóház udvarán valamint a kiállítótermekben. Itt található az a három kiállító helyiség is, amelyekben időszaki kiállítások tekinthetők meg kortárs és helyi művészek alkotásaiból egész évben. Az Alkotóház támogatja a helyi és környékbeli pályakezdő fiatal tehetségeket, így alkotótáboroknak ad helyet, illetve a „Tiéd itt e tér” elnevezésű bemutatón lehetőséget biztosít az ígéretes művészek műveinek közönség elé tárására. A Néprajzi Kiállítóterem és a Papi Lajos Alkotóház között partneri kapcsolat nem alakult ki, bár ez a kisvárosi közösségben mindkét fél számára előnyökkel járna.

A Kiállítóterem programjaival, tevékenységével a helyi közösségépítés egyik fontos mozgatórugója. A kisújszállási embereknek fontos ez az épület és az intézmény szellemisége. Ezt a közösségi megbecsültséget bizonyítja, hogy a lakosságtól folyamatosan felajánlások érkeznek a gyűjtemény gyarapítására. A támogatások azt is lehetővé teszik, hogy olyan kiállítások valósuljanak meg, amelyek teljes egészében városi felhíváson alapulnak. A helyiek számára fontos, hogy a különböző városi rendezvények alkalmával olyan helyszíneken is várják programok a látogatókat, amelyek erősen kötődnek a település hagyományaihoz, hiszen így sokkal inkább érezhetik magukénak az adott eseményt.¹⁵⁰

A Magyar Nemzeti Múzeum Báthori István Múzeuma

A néprajzi gyűjtemény létrehozója, alapítója az '50-es évek elején Nyírbátorban letelepült Szalontai Barnabás tanár volt. Az ebben az időszakban zajló

¹⁵⁰ FARKAS Zsolt 2016.

építkezések során rengeteg régészeti lelet került napvilágra és ezen felbuzdulva Szalontai és tanítványai gyűjteni kezdték a nyírbátori lakosok segítségével a helytörténeti emlékeket. Ezeknek a lépéseknek köszönhetően 1955-ben az így összegyűjtött, a paraszti élet és a hagyományos paraszti kultúra köré szerveződő helytörténeti múzeum hivatalosan is közgyűjteménnyé vált. 1957-ben a gyűjtemény állandó helyéül választották a Nyírbátorban található egykori minorita templom épületét, amelynek megkezdték felújítási, restaurálási munkálatait.

A múzeum helyéül szolgáló épület olyan szempontból érdekes, hogy már az is muzeális emlékeknek tekinthető. A mai épület helyén a XIV. században telepedett le a ferences szerzetesek egyik szigorúbb ága, a minoriták. A minorita rend 1717-ben kapta vissza a vagyonát és 1733-ban megindult az új kolostor építése. A kolostort a szerzetesek 1950-ig lakták, ezután szolgált majd a múzeum helyéül.

Az így létrejött múzeumot Szalontai Barnabás közel 30 évig igazgatta és mindeközben csaknem 50 ezer tárgy gyűlt össze a régészeti, néprajzi, helytörténeti, fegyvertörténeti, numizmatikai, képző- és iparművészeti gyűjteményeiben. Állandó kiállításainak tematikája elsősorban a környező vidékek, azon belül Nyírbátor történetét mutatja be, de időközben kibővült a Báthory család történetét őrző emlékekkel. Az 1986-ban megnyílt, jelenleg is látható kiállítása a Nyírbátor évszázadai címet kapta és a település történetét mutatja be az első okleveles említéstől (1272) kezdve.

Állandó kiállításai mellett, időszaki kiállításaira is nagy gondot fordítanak, figyelem előtt tartva, hogy különböző korosztályok és társadalmi rétegek érdeklődését egyaránt felkeltsék. Ezek a kiállítások általában más múzeumok gyűjteményeinek egy-egy tematikus bemutatását jelentik. A Báthori István Múzeum a Magyar Nemzeti Múzeum filiáléjaként, azaz tagintézményeként működik, akár csak a sárospataki Rákóczi Múzeum, amellyel 2013 óta közösen végzi feladatait.

Mind a múzeumpedagógiai, mind pedig a múzeumandragógiai tevékenység folyamatos jelleggel zajlik a múzeum programjai és szolgáltatásai között. A múzeumpedagógiai tevékenységre nagyobb hangsúly tevődik. Kifejezett célként fogalmazódik meg az oktatás-képzési szerep, aminek segítségével a múzeum kiállításai és gyűjteményeiben rejlő tudásanyagot be tudják kapcsolni a környező iskolák oktatási tevékenységébe. Céljuk továbbá a minél szélesebb korosztály elérése az óvodásoktól egészen a középiskolás tanulókig, és minél változatosabb módszerek alkalmazása az ismeretanyag átadására.

A Magyar Nemzeti Múzeum Báthori István Múzeumban élénk múzeumandragógiai tevékenységek zajlanak, még ha nem is alkalmazzák ezt az elnevezést. A felnőtt korosztálynak szóló programjaik és szolgáltatásaik palettája rendkívül színes képet mutat.

A múzeumot az ország különböző helyeiről keresik fel az érdeklődők, de évente több csoport is érkezik a Partiumból és Lengyelországból is. Ezekből a régiókból és országokból érkezők érdeklődése természetesen Báthory István erdélyi fejedelemségének és lengyel királyságának köszönhető. A külföldi érdeklődők segítésére idegen nyelvű prospektusok és útmutatók is találhatók a

múzeum területén, és szükség esetén idegen nyelvű tárlatvezetést is biztosítanak.¹⁵¹

A Szatmári Múzeum

Mátészalkán az önálló múzeum létrehozására a második világháború kitörése előtti időszak elképzelések ellenére csak 1956 után gondolhattak. A múzeum nem hivatalos, hanem magán kezdeményezésből, Márton Árpád gimnáziumi tanár munkájával indult, tanítványai segítségével erőteljes és eredményes gyűjtőmunkába fogott. Mivel a gyűjteménynek nem találtak megfelelő otthont, ezért a gimnázium alagsorában helyezték el. A Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya 1963-ban a gyűjteményt Szatmári Múzeum néven egyrészt államosította, másrészt tájmúzeummá minősítette. Ennek ellenére az akkorra már jelentős mennyiségűvé váló gyűjteménynek mégsem sikerült megfelelő helyet találni. A helyzet akkor vált igazán tragikussá, mikor Márton Árpád elhagyta Mátészalkát. A sok alkalmi hurcolkodás, az alkalmi megoldások egyrészt megakadályozták a gyűjteménygyarapodást, másrészt a már meglévő anyagok sérüléséhez vezettek. Így a gyűjteményt elszállították Mátészalkáról, és ideiglenesen Vaján helyezték el.

A Szatmári Múzeum életében 1974-ben történt meg a kedvező fordulat, amikor beköltözhetett jelenlegi helyére, a Kossuth utca 5. számú Péchy-palota szecessziós épületbe, ami korábban főispáni lakás volt.

A múzeum kapuit először 1976-ban nyitotta meg az érdeklődők előtt. Farakas József az épület birtokbavétele után gyors gyűjteményfejlesztő munkába kezdett, melynek során visszahozta Vajáról a korábban odaszállított anyagokat, és néprajzi gyűjtő és feldolgozó tevékenységet indított.

A múzeum a századelő paraszti élet mindennapjainak egyes fontos kellékeit kutatta fel, s gyűjtötte össze. Neki köszönhetően a gyűjteményben régi hombárokat, gabonatartó szuszékokat, kődarálókat, a tájjellegű ekéket, boronákat valamint népi készítményeket, fafaragásokat és fazekas készítményeket is találhatunk. A múzeum már alakulásának első éveiben is igyekezett a közművelődésben aktívan részt venni, kapcsolatot építettek ki az iskolákkal. Többek között a színjátszó rendezői tanfolyamnak itt tartottak előadást a szatmárcsekei bábjátékosokról. Az intézmény arra vállalkozott, hogy állandó kiállításon mutatja be az érdeklődőknek a táj egykor használatos munkaszekereit. Itt rendeztek be az országban először szekérmúzeumot. Később Képes Géza mátészalkai születésű költő érem- és plakett gyűjteményének értékes darabjaival gazdagodhatott a múzeum állandó kiállítása.

A múzeum tágas udvara lehetőséget kínált arra, hogy a szatmári félereszek, színek mintájára közlekedési eszközök tárolására és felszabadtéri kiállítására alkalmas szekérszínek épüljenek meg. A szekérgyűjteményt ma is a múzeum

¹⁵¹ PAPP Attila 2016.

udvarában lehet megtekinteni. Közel 40 éves múltra tekint vissza a néprajzi nagytárgyak tematikus gyűjtése. E gyűjtőmunkának köszönhetően jelenleg közel 100 darabot számláló szekér kocsí és hintógyűjtemény várja a látogatókat.

A népi kultúra bemutatása és életben tartása az elsődleges célkitűzésük, így folyamatosan a felmerülő igényekhez igazodva újítják a múzeum kínálatát. A múzeum rendezvényei között a kulturális életben jelentős események és közösségformáló hatásúak a művészeti tárlatok. Az elmúlt 20 év alatt több mint 620 kiállítás segítette a vizuális értékfejlesztő tevékenységet. Hasonló megfontolásból döntöttek 2006-ban arról, hogy ezentúl részt vesznek a Múzeumok Mindenkinnek Program keretében meghirdetett Múzeumok Őszi Fesztiválján, ezzel is színesítve az intézmény által nyújtott programok listáját.

Az aktív lakosságnak szintén kínálnak programokat (kerékpártúra), valamint változatos időszaki kiállításokat (testfestés, ékszerkiállítás, fotó-, festmény-, grafikai kiállítások, szódavíz és söröskrigli tárlatok, valamint borkóstoló).

A nyugdíjasokról sem feledkeznek meg, könyvbemutatókkal, előadásokkal, írók-költők teadélutánjával színesítik rendezvényeiket. Törekvéseinek kiemelt és legfőbb segítője a Művészetbarát Egyesület, így ezeket a programokat minimális költségfordítással tudják megoldani.

A Szatmári Múzeum egyik fontos feladata, hogy a civil kulturális szervezetekkel továbbra is szoros együttműködjön, programjaikhoz a szakmai háttérrel úgy biztosítsa, hogy az intézmény többi funkciója ne sérüljön.

Aktív és lelkes múzeum- és művészetbaráti kör működik a városban, akik rendszeresen támogatják a Szatmári Múzeum tevékenységét. Kiváló kapcsolatokat ápolnak külföldi testvérmúzeumokkal, egyre több vidékén ismerik és elismerik a múzeumot. Ezt bizonyítja az évről évre gyarapodó látogatói létszám, valamint a rendezvények iránt érdeklődő közönség.

A múzeumoknak, közgyűjteményeknek aktívan részt vállalnak a település tudományos életében is. Ezen kapcsolatrendszer garantálhatja, hogy az általa képviselt értékeket, eredményeket széles körben megismerjék. Mátészalkai Városi Művelődési Központtal, a Mátészalkai Művészetbarát Egyesülettel, és a mátészalkai Képes Géza Városi Könyvtárral valamint a Sóstói Múzeumfaluvall már évek óta eredményes az együttműködés.¹⁵²

Az andragógia rendszere

A fenti példák alapján érdemesnek látom az andragógia olyan rendszerének felállítását, aminek segítségével mind a piaci, mind a társadalom több területén elfogadottá tehető ez a komplex tevékenység. Mivel az egyes részterületek nem eléggé tisztázottak, így sokakban nem is tudatosul, hogy valójában az andragógiai tevékenység egyik ágát végzik vagy működtetik. A magam részéről az andragógiát három fő területre osztom a hatás alapján.

¹⁵² HABARICS Dávid 2016.

A gazdasági tevékenységekhez kapcsolódó andragógia. Ide tartozik minden olyan terület, ami a piac valamely oldalával foglalkozik, és elsősorban a piac működése szempontjából tekinti a felnőttek világát. Ide sorolom tehát azokat a formális, nonformális és informális tanulási megoldásokat, amelyek a munkaerőpiacon való jobb érvényesülésre készítik fel a programokban résztvevőket. Ide tartoznak azok a piacbefolyásoló megoldások is, ahol a piaci szereplők piaci aktivitását befolyásolják valamilyen módon.

A szociális szféra andragógiája a következő csoport. Ide tartozik mindaz, ami a felnőttek szociális segítségével, felkészítésével foglalkozik. Fő területének gondolom azt, hogy a programok, tevékenységek során segítsék a résztvevőket abban, hogy a közösségi normákat elfogadó hasznos tagjai legyenek az adott társadalomnak. Ebbe a körbe sorolom a szociális munka egy részét, a felnőttek olyan szintű képzését és továbbképzését, ami segíti őket a változások követésében, a társadalmi beilleszkedésben. Tehát ez alapján a többek között a kriminál andragógia is itt jelenik meg.

A harmadik nagy egység az általam eddig kulturandragógiaként használt fogalom. Ide sorolok minden olyan tevékenységet, ami a felnőttek felé irányuló kultúra közvetítéséhez kapcsolható. Így ennek e területnek része a múzeumandragógia is, de ide tartozik a kultúrházak, közösségi házak és a legtöbb civil szervezet kultúráközvetítő rendszere.

Véleményem szerint ez a csoportosítás, illetve ennek továbbgondolása nagy segítséget jelenthet az andragógia fogalmának pontosításához, és ezáltal talán az elfogadottságát szélesebb körökben is elősegíti.

Összegzés

A kutatásunk eredményeként megállapíthattuk, hogy a kisvárosok muzeális intézményei a nagyobb múzeumoktól eltérően teljesen más megoldásokat találtak saját fennmaradásuk biztosítására. Szinte mindenütt azt tapasztaltuk, hogy az elmúlt évszázad második felében jelent meg az az igény, hogy a település és a kisebb régió értékeit megőrizze az utókor számára. A múzeum vagy kisebb gyűjtemény indítását a helyi értelmiség, elsősorban a pedagógusok kezdeményezték. Ő voltak azok, akik egyrészt felismerték a helyi értékek megőrzésének fontosságát, másrészt az összegyűjtött anyagokat fel tudták használni az oktató és nevelő munkában. Áldozatos munkájukhoz kezdetben kevés segítséget kaptak. Sikerült viszont a diákjaikat bevonni a gyűjtő és rendszerező munkába, és ennek eredményeként a gyűjtemény gyarapodásával együtt a helyi vezetők is felismerték az értékmegőrzés fontosságát. Ennek is köszönhető, hogy végül a kisvárosok gyűjteményei is megfelelő helyre kerültek, olyan intézmények kezdhették meg működésüket, amelyek ma már a helyi közösségek szervezésében meghatározó szerepet töltenek be.

Kutatásunk azt is bizonyította, hogy a gazdasági szempontból elmaradottabb régiók a kulturális tanulást, ezen belül is a kulturális értékek megőrzésével és bemutatásával összefüggő ismeretbővítést a regionális fejlesztés egyik lehető-

ségének tekintik. Fontos felemelkedési faktor a múzeumi programok igénybevétele, ahol olyan ismeretekhez juthatnak, ami segíti a kulturális háttér részletesebb megismerését. Mivel ma már a múzeumi programok szervesen illeszkednek más helyi rendezvényekhez, így a kulturális és közéleti aktivitást is elősegítik. Mindez rávilágít arra, amit már évekkal ezelőtt felismertünk, a múzeumok egyre fontosabb szerepet töltenek be a helyi művelődésben, szorosan együttműködnek a helyi társadalom kulturális intézményeivel és a civil szervezetekkel. Egyben azt a következtetést is vonhatjuk, hogy az andragógia új rendszerében elhelyezhető kutúrandagógiai tevékenység ezeket a kisvárosi muzeális intézményeket jellemzi, hiszen a hagyományos múzeumi tevékenységek mellett a közösségi aktivitást serkentő programok is kiemelt hangsúlyt kapnak.

Irodalom

BELLAVICS István

2000 Kulturális világjelentés 1998. Osiris Kiadó, Budapest.

DURKÓ Mátás – SZABÓ József

1999 Az ezredforduló kihívása: az integráló andragógia. Magyar Pedagógia 99. évf. 3. szám. p. 3-321

FARKAS Éva

2004 Felnőttoktatás- és képzés Magyarországon. Kolombusz Kkt. Miskolc

FARKAS Zsolt

2016 A Kisújszállási Néprajzi Kiállítóterem. In: Szabó József: A kisvárosok muzeális intézményei. Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete, ISBN: 978-963-473-217-4 Debrecen.

HABARICS David

2016 A Szatmári Múzeum története. In: Szabó József: A kisvárosok muzeális intézményei. Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete, ISBN: 978-963-473-217-4. Debrecen.

JUHÁSZ Erika, Herczegh Judit, Kenyeres Attila Zoltán, Kovács Klára, Szabó József, Szűcs Tímea

2015 Kulturális tanulás, In: Kozma Tamás, Benke Magdolna, Erdei Gábor, Teperics Károly, Tózsér Zoltán, Engler Ágnes, Bocsi Veronika, Dusa Ágnes, Kardós Katalin, Németh Nóra Veronika, Györgyi Zoltán, Juhász Erika, Márkus Edina Szabó Barbara, Herczegh Judt, Kenyeres Attila Zoltán, Kovács Klára, Szabó József, Szűcs Tímea, Forray R Katalin, Cserti Csapó Tibor, Heltai Borbála, Híves Tamás, Szilágyiné Czimre Klára, Márton Sándor Tanuló régiók Magyarországon: Az elmélettől a valóságig: University of Debrecen, CHERD, 2015. pp. 144-176. (Régió és oktatás; 11.) Debrecen

KÁLDY Mária - KRISTON VÍZI József - KURTA Mihály - SZABÓ József
2010 Múzeumandragógia. Miskolc-Szentendre

KOLTAI Zsuzsa

- 2016 Kitekintés a múzeumandragógia nemzetközi trendjeire. A felnőttek múzeumi tanulását támogató innovációk Európában és az Egyesült Államokban. Tudásmenedzsment 17:(1) pp. 28-36.
- KONCZ Gábor – NÉMETH János – SZABÓ Irma
2008 Közművelődési fogalomtár.: OKM, Budapest
- KROEBER, A. L. – KUCKHOHN, C.
1952 Culture. A Critical Review of the Concepts and Definitions. Cambridge, Mass.: The Museum, Papers of Peabody Museum of Archeology and Ethnography
- MARÓTI Andor
2005 Sokszezsögből a kultúráról - Irányzatok a kultúra elméletében és filozófiájában. Trefort Kiadó, ISBN: 9634463134
- NIEDERMÜLLER Péter
1999 A kultúraközi kommunikációról. In Béres-Horányi (szerk.) Társadalmi kommunikáció. Osiris, 96-113. Budapest
- PAPP Attila
2016 A Magyar Nemzeti Múzeum Báthori István Múzeuma. In: Szabó József: A kisvárosok muzeális intézményei. Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete, ISBN: 978-963-473-217-4. Debrecen.
- R. VÁRKONYI Ágnes
1993 Történeti kultúra a határon?, In: A komplex kultúra kutatás dilemmái a mai Magyarországon, Szerk, Kunt Ernő – Szarvas Zsuzsa, Miskolci Egyetem, A kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszék füzetek 1. Miskolc
- SZABÓ József
2010 A múzeumok új kihívása: A múzeumandragógia In. Kurta Mihály et al (szerk.): Múzeumandragógia, 85-95. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szendendre,.
- 2012 Múzeumandragógia, az informális és nonformális tanulás új lehetőségei In. Szabó József (szerk.): Múzeumandragógiai tanulmányok, 4-8 p Debreceni Egyetem, Debrecen
- 2015 Kultúrandragógiai tanulmányok. Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete Andragógia Tanszék. Debrecen

TÓTH KÁLMÁN

múzeumpedagógus
Savaria Múzeum, Szombathely

ÚJ LÁTOGATÓI CSOPORTOK BEVONÁSÁRA IRÁNYULÓ TÖREKVÉSEK A SZOMBATHELYI MÚZEUMOKBAN

Absztrakt: A múzeum természetéből fakadóan „lassú műfaj”. Ha egyfolytában ott van a tudomány sarkában a bemutatás sürgető kényszere, nagy valószínűséggel egyre ritkábban születhetnek kellőképpen rétegzett üzenetű kiállítások. A múzeumpedagógus feladata pedig nem több és nem kevesebb, mint a kurátori üzenet közvetítése, legyen az akár egy-, akár többszólamú.

De mit érzel ebből a dilemmából a közönség? Fel lehet még turbózni az érdeklődést a „szórakozva tanulás” szlogenjével? És ha igen, hol a határ? Vagy éppen a határok elmosódására kell felkészülni? Meg tudjuk-e szólítani a tudást, pihenést, önfeledt kikapcsolódást, gyámolítást, társaságot, közösséget, önkifejezést, élményt, katarzist kereső embereket egyaránt? Hogyan célszerű élni a kifejlesztett eszköztárral?

A Savaria MHV Múzeum és a holdudvarába tartozó civil szervezetek elmúlt két évéből felvillantásra kerülő néhány kísérlet bemutatásával nem kívánom a feltett kérdéseket lezárni. Sőt!

Felvezetés

A címben rejlő téma részletesebb körüljárását az előadás rendelkezésre álló időkerete nem teszi lehetővé. A Savaria MHV Múzeum egész rendezvénystruktúráját át kellene tekinteni és adott szempontrendszer szerint elemezni. Az intézmény és a holdudvarába tartozó civil szervezetek elmúlt két évéből felvillantásra kerülő néhány kísérlet bemutatásával amúgy sem kívánom a felmerülő kérdéseket lezárni. Közös gondolkodásra hívom Önöket: töprengjünk együtt a következő néhány percben arról, hogy e kezdeményezések valóban alkalmasak-e arra, hogy kedvezően alakítsák a társadalmi nyilvánosságot – anélkül, hogy kultúrházzá, „kulturális wellness-szállóvá”, témaparkká vagy szociális jóléti intézménnyé tennék a múzeumot! Remélem, sikerült a kedvező megítélést elősegítő, pozitív példákkal szolgálni.

Munkamódszer

Az előadásra készülve háromféle információforrást használtam fel:

- kézbe vettem a Savaria MHV Múzeum 2014 márciusa és 2015 decembere közt havi rendszerességgel megjelentetett programajánló füzetét

- fellapoztam a Savaria a Vas megyei múzeumok értesítője 37. kötetében az Eseményleltár 2014 rovatot¹⁵³

- telefonos interjút készítettem munkatársaimmal: Baki Orsolya kulturális menedzserrel, Bodorkós Orsolya, Csizmadia Anna, Kósi Anita, Poócza Hanna és Tóth Róbert múzeumpedagógusokkal, dr. Horváth Sándor néprajzkutatóval, továbbá Tóth Tamással, a Smidt Múzeumért Alapítvány titkárával. Az önmagammal, mint múzeumpedagógussal és a Vasi Múzeumbarát Egylet titkárával folytatott belső diskurzus egyes elemei a munkatársakkal való társalgás tükrében válnak érzékelhetővé.

Címválasztás

Ami az új közönségrétegek elérésére irányuló törekvésekben nekünk új, az lehet, hogy másutt már régóta bevett gyakorlat. Tóth Tamás kollégám pragmatikus ötlete például, miszerint a nyári kánikulában tudatosítsuk a közönséggel: a múzeumban hűvös van, originálisan újszerű gondolatnak tűnik. A következő történet azonban azt mutatja, hogy mások már kitalálták, még hozzá tökéletesebb formában. 2011 nyarán, a Vasi Múzeumbogár Klub tagjaival, Andreas Lehner képzőművész és sokoldalú múzeumszakértő vezetésével, egy 5 napos ausztriai kerékpártúra során eljutottunk Hartbergbe. Helyi idegenvezetővel egyeztetett program volt a város nevezetességeinek megtekintése. Vezetőnk nem tartotta fontosnak, hogy bemenjünk a templomba, mivel úgy gondolta, hogy láttunk már barokk templomot éppen eleget). Viszont árnyékban kb. 34°C volt és ennek a templomnak a homlokzatán a következő feliratot láttuk: **Die Kirche ist COOOOL!** (A templom hűvös, enyhét ad. Átvitt értelemben pedig: a templom, remek, oda járni menő dolog!)

Középpontban a család

A családoknak szóló élmény- és műtárgyközpontú múzeumi programok „...a családon belüli kommunikációs és társas kapcsolatok minőségének javítására irányulnak. A kezdeményezés alaptétele, hogy a szülő és gyermek által közösen átélhető múzeumi élmények segítségével lehetőség nyílik az oly sokszor problematikus családi kommunikáció és általában a családi kapcsolatok javítására. A közösen átélt élmények hiánya valamennyi társas kapcsolatra, így a szülő-gyermek kapcsolatra is negatív hatással van. Napjainkban, amikor különösen nagy teret kapnak az olyan magányos szabadidő-eltöltési tevékenységek, mint a televíziózás vagy az internetezés, különösen értékesnek tartom a múzeumok ilyen irányú kezdeményezéseit. A program lényege a közösen átélt élmény, azaz a családi programok valóban a családot, mint egységet célozzák meg. A családi

¹⁵³ TÓTH Kálmán, *Eseményleltár; 2013*; TANAI Ibolya – TÓTH Kálmán *Eseményleltár, 2014* = VIG KÁROLY szerk. *Savaria a Vas Megyei Múzeumok Értesítője 37*, Szombathely, Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum, 2015, 337–395.; 397–424.

reintegrációt szolgáló programokban, küldetésüknek megfelelően, különösen fontos szerepet kapnak a szociális kompetenciák és a kommunikációs képességek fejlesztésére irányuló módszerek, az interaktivitás, valamint az élményszerűség.”

– fogalmaz Koltai Zsuzsa *„A múzeumi kultúrákövetítés változó világa”* című könyvében.¹⁵⁴

MűTárgyEsetek

A Savaria MHV Múzeum Czenki Zsuzsanna általános igazgatóhelyettes kezdeményezésére 2014 januárjában indította el a *„MűTárgyEsetek”* című sorozatot. Az egyes események középpontjában a gyűjtemény valamilyen szempontból kiemelt objektuma, a hónap műtárgya áll.

*„A MűTárgyEsetek” izgalmas hétfői rendezvényünk, amely régészeti, történet-, természet-, néprajztudomány, képző- és iparművészeti gyűjteményünk egy-egy darabjáról szól kicsiknek játékosan, nagyoknak képekkel, történetekkel, műhelytitkokkal teli előadás során.”*¹⁵⁵

Mivel a Savaria MHV Múzeum hat tagintézménye közül négy (Iseum Savariense Régészeti Műhely és Tárház, Savaria Múzeum, Smidt Múzeum, Szombathelyi Képtár) rendszeresen készít Hónap műtárgya kiállítást, ezért logikus volt a törekvés, hogy minden tagintézmény havonta egy alkalommal csatlakozzon a MűTárgyEset sorozathoz, így minden hétfőjére jusson egy rendezvény.

Az új kezdeményezés kellő médiatámogatással, a közönség változó, de reményt keltő érdeklődése mellett indult el. A 2014. évi tavaszi, kísérleti szezon tanulságait leszűrve a múzeumvezetés a sorozatalkalmak gyakoriságának csökkentése mellett döntött. A heti rendszerességű események ugyanis túlzottan leterhelték a szakmuzeológusokat, a múzeumpedagógusokat és a közönségkapcsolati munkatársakat, a költségvetést, sőt a közönséget is.

Az események a téli és kora tavaszi, illetve a késő őszi és téli hónapokra koncentrálódnak, de havonta egy-egy alkalommal kerülnek megrendezésre. Az év közbeeső időszakában elsősorban a Vasi Skanzen szabadtéri rendezvényein található meg a közönség az igényes múzeumi, főként családok számára kínált (szabadidős) programokat.

Bár a MűTárgyEsetek alkalmanként nem mozgat meg nagy tömegeket, összességében mégis figyelemre méltó a közönség eléréséért, megnyeréséért, neveléséért és megtartásáért folytatott törekvések sorában. Mivel 2015-ben több alkalommal is előfordult, hogy a MűTárgyEsetek valamely nagyobb múzeumi program részeként került megrendezésre (Múzsák kertje, Múzeumok éjszakái),

¹⁵⁴ KOLTAI Zsuzsa, *A múzeumi kultúrákövetítés változó világa*, Veszprém, Gondolat Kiadó, 2011, 26-27. Iskolakultúra-könyvek 41.

¹⁵⁵ TANAI Ibolya szerk. *MűTárgyEsetek*, Szombathely, Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum, 2015, 5.

pontos látogatói adatokat nem tudtam megállapítani. Éves szinten kb. 5–600 fővel gyarapítja a rendezvény a látogatók számát.

Baki Orsolya kulturális menedzser szerint: „*A MűTárgyEsetek a látogatószám tekintetében a Smidt Múzeumba vonzza a legtöbb látogatót. Feljövőben van az Iseum, ahol az egyes alkalmak tárgyalkotó foglalkozásai során az igényesség (igényes alapanyagokból munkaigényes tárgyak készítése) a fő szempont.*”

Múzeumi családi nap

Az ismeretterjesztő előadás műfaját nélkülöző, de a többi elemében a MűTárgyEsetekhez sokban hasonlító programok a többnyire egyes időszakos kiállítások ismeretanyagára építő, vagy ünnepi alkalomhoz, fesztiválhoz (MÖF) kötődő családi napok, délutánok.

- A Savaria Múzeumban bemutatott „*Végtelen sokféleség – a rovarok birodalma*” című vándorkiállításához két alkalommal (2015. 03. 08., 2015. 04. 11.) is kapcsolódott „családi bogarászat”, „*Csápolj velünk!*” címmel. A program újszerű eleme volt a rovarok hangadása témára felépített, kifejezetten óvodás, kisiskolás gyermekeknek és szüleiknek szóló zenepedagógiai foglalkozás, amelyet a kicsik játékos zenei nevelésére kidolgozott Kokas-módszer elhivatott képviselője, Lezsákné Szekszárdi Zsuzsanna zenepedagógus vezetett.

- A Savaria Múzeum 2015. október 1-jén megnyitott „*Változó kultúrák a változó tájban*” című új régészeti állandó kiállítását és a „*Si si ru kou – avagy: a titokzatos selyem*” című időszakos kiállítást használták kvázi játéktérként a Múzeumok Őszi Fesztiválja keretében meghirdetett családi nap résztvevői (2015. 10. 10.). A régészeti nyomozó- és a „*Kalandozások a Selyemúton*” című, ismeretbővítő társasjáték (forgatókönyv: Schmidtné Viczi Réka – Tóth Kálmán) az intellektualitásra fogékony kiskamaszokat és szüleiket, nagyszüleiket célozta meg.

- A Vasi Skanzen családorientált programja a „*Csináld magad!*” 2014-ben havonta egy-egy szombaton, a természetes alapanyagokkal és hagyományos technikákkal való ismerkedés jegyében került megrendezésre. A program iránti érdeklődés hullámzó volt, ezért a Skanzen munkatársai 2015-ben „szüneteltették” a rendezvényt.

A bemutatott múzeumi családi programok jellegükből fakadóan ismereteket közvetítenek és rögzítenek, de általában nem vállalják fel a mögöttes tartalmak mélyebb rétegeinek feltárását és sokoldalú körüljárását. A MűTárgyEsetek során a nézetek kifejtésére jobban inspiráló tárgyak esetenkénti kiválasztása és sokoldalú, szabadabb értelmezése talán jobban lehetővé tenné az autoriter interpretáció hagyományos formáinak feloldását, a résztvevők önálló véleményalkotását ösztönző közvetítési módok alkalmazását, a párbeszéd kialakulását.

A családi rendezvényeket leginkább a szociális interakció jellemzi. Ez nem baj, hiszen Marilyn G. Hood kutatásai szerint a fiatal felnőttek és a kisgyerme-

kes szülők előnyben részesítik a szociális interakciót nyújtó múzeumi programokat.¹⁵⁶

A fenti példák mutatják, hogy a Savaria MHV Múzeum rendezvénystruktúrájában jelentős szerepet kapnak a családoknak szóló programok. A kialakított formák és kötődések tudatos továbbépítése érdekében érdemes figyelembe venni Claudia Haas (a kulturális intézmények menedzsmentjének nemzetközileg elismert szakembere) iránymutatását, aki hét pontban foglalta össze javaslatait a múzeumok barátságos családi tanulási környezetté való alakításával kapcsolatban:

- intézményi tanulási stratégia kialakítása, a múzeum családokat megcélzó tanulási környezetként való öndefiníálása
- a múzeum családbarát térré való alakítása
- a múzeumi alkalmazottak motiválása
- a család, mint célcsoport vizsgálata
- a család, mint célcsoport elérése, múzeumba való invitálása
- segítségnyújtás a szülőknek a múzeumi látogatásra való felkészüléssel kapcsolatosan
- párbeszéd kialakítása a családokkal.¹⁵⁷

Múzeumandragógia, -gerontológia

Aktív időskor Szombathelyen – önkormányzati program

Szombathely Megyei Jogú Város Közgyűlése az 561/2013.(XI.28.) Kgy.sz. határozatában elfogadta az „*Aktív időskor Szombathelyen*” elnevezésű önkormányzati program megvalósításáról szóló javaslatot. Ezzel kinyilvánította, hogy hosszú távú programot kíván működtetni a 60 év feletti, szombathelyi lakosok aktivizálása, a városi szintű közösségfejlesztés érdekében. A program aktív kapcsolódási lehetőségeket nyújt a város 60 év feletti lakosai számára, elősegítve ezzel a különböző prevenciós és egészségnevelési célok megvalósulását, testi-lelki egészségi állapot romlásának megakadályozását, illetve a folyamat lassítását. A helyi közösségek szervezése, illetve a városi szintű közösségfejlesztés hozzájárul az elmagányosodás, izoláció, időskori depresszió és egyéb mentális problémák megelőzéséhez is.

A program beváltotta a hozzá fűzött reményeket, az idősök körében nagy népszerűségnek örvend. 2015-ben közel 5000 fő vett részt az önkormányzati programsorozatban.

A programsorozatra az Önkormányzat 2015. évi költségvetésben 13.181.000 Ft előirányzat szerepelt, ebből 1.000.000,- Ft a 2014. évben elnyert Idősbarát Önkormányzat Díjjal járó pénzjutalom volt.¹⁵⁸

¹⁵⁶ KOLTAI, i. m. 73–74.

¹⁵⁷ Uo., 74.

„... Nem csak a 20 éveseké a világ!...” – aktív időskorúak kézműves foglalkozásai

Az „Aktív időskor Szombathelyen” elnevezésű önkormányzati program egy elemének a Szombathelyi Képtár foglalkoztatója ad helyet (havi két alkalom, 90 perces foglalkozásokkal). A program nyersanyagaira biztosított éves keret: 400 000 Ft. A csoportok létszáma: foglalkozásonként 25–30 fő.

Bodorkós Orsolya múzeumpedagógus:

„Ezen foglalkozások során célom az, hogy a korosztály igényeihez igazodva és képességeit figyelembe véve alakítsam ki a foglalkozások tematikáját és tartalmát. Könnyen elsajátítható és továbbadható, otthon, a mindennapi életben bármikor alkalmazható olyan kreatív kézműves technikákat tanulnak a résztvevők, amelyekkel szebbé tehetik saját mikrokörnyezetüket. A Szombathelyi Képtár gyűjteménye, elsősorban az országosan egyedülálló textilgyűjtemény lehetőséget nyújt arra, hogy felvillantsuk: e technikák jelen vannak a modern művészetben. Ezzel az észrevétlenül szövődő, textil-finomságú ismerethálózattal szeretném kicsit közelebb hozni a résztvevőkhöz a Képtár tevékenységét, a modern művészetet.”

A múzeum-gerontológia viszonylag új fogalom hazánkban, a múzeumok gyakorlatában pedig meglehetősen szórványosak a kidolgozott módszertannal, meghatározott képzési célkitűzésekkel és kompetenciafejlesztéssel rendelkező, kifejezetten időskorúak számára szervezett programok.¹⁵⁹ A Szombathelyi Képtár programja sem tartozik ezek közé, de magában hordja a komplexitás lehetőségét.

„A kultúráközvetítő intézményeknek hidat kell verniük az idős emberek és a különböző kulturális területek között. Feladatunk ennek a hálónak a továbbfejlesztése, minél sűrűbbre szövése új lehetőségek biztosításával, egyik ilyen út a múzeum-gerontológiában rejlő értékek kiaknázása.” – véli Herpainé Lakó Judit.¹⁶⁰

Az andragógia és gerontológia területén maradva meg kell említeni még:

- a szabadegyetemi jellegű előadássorozatok és képzéseket
 - o pl.: Nyugdíjasok Szabadegyeteme (együttműködő szervezet: Pálos Károly Szociális Szolgáltató Központ és Gyermekjóléti Szolgálat – 2014–2015)
- a Vasi Múzeumbarát Egylet Természetjáró Szakosztályának tevékenységét.¹⁶¹

¹⁵⁸ <http://www.szombathely.hu/onkormanyzat/onkormanyzati-hirek/dr-puskas-tivadar/az-aktiv-idoskor-szombathelyen-program-a-szinhaban.5047/> (megtekintés: 2016. 09. 13.)

¹⁵⁹ KOLTAI, i. m. 40.

¹⁶⁰ HERPAINÉ LAKÓ Judit, *Gerontológiai adalékok a gerontológiai és a múzeum-gerontológiai tevékenység segítéséhez* = KURTA Mihály – PATÓ Mária szerk. *Múzeummandragógia I.*, Miskolc – Szentendre, Herman Ottó Múzeum, 2010, 99.

¹⁶¹ <http://www.muzeumbarat.hu/termeszt.php> (megtekintés: 2016. 09. 13.)

...és ha már a civil holdudvart említettük, folytassuk is ott!

Elmeséljük, megmutatjuk, elkészítjük! – generációs élménynapok a Smidt Múzeumban

A Smidt Múzeumért Alapítvány által 2014 nyarán elindított és három alkalommal megrendezett tipikusan szünidei programot – amelyben többek között „tini tárlat”, papírszínházi előadás és bűtykölde (vagyis különböző kézműves- és hímzés technikákkal való ismerkedés) szerepel – a nagyszülőknek és az unokáknak szánják a szervezők. A papírszínház dr. Smidt Lajos gyermekkori gyűjtő-szenvedélyének tárgyaihoz, áttételesen a nagyszülők gyermekkorának tárgyaihoz kötődő dramatikus játék.

Tóth Tamás tárlatvezető, kuratóriumi titkár:

„A szlogen többes szám első személyű igéi arra utalnak, hogy a múzeum a nagyszülőkkel és az unokákkal együttműködve részt vesz a történetmesélésben, segít a tárgyi világ megismerésében és lehetőséget ad valami olyan dolog elkészítésére, amely az első két elemből szervesen következik. Az unokákat a nagyszülők tanítják a múzeumban. Így nyilvánvalóvá válik, hogy sem a nagy, sem a múzeum nem „kövület”, hanem a gyerekekkel együtt, mindannyian közös értékek birtokosai. Ami létrejön, az nem más, mint a közös(ségi) élmény tárgyasult megjelenése, objektivációja. Véleményem szerint ez adja a Smidt Múzeum műtárgyainak motívumkincsei alapján, egyszerű technikákkal előállított apróságok értékét.”

Tegyük hozzá még, hogy a szlogen igekötős igéi egyúttal az ismeretsajátítás lépcsőfokaira is asszociálnak. A NEA támogatásával megvalósuló program ígéretes kezdeményezés a múzeum társadalmi szerepvállalása, a generációk közti párbeszéd vonatkozásában.

A generációk közti párbeszéd területén maradva meg kell említeni még a Vasi Múzeumbarát Egylet lassan fél évtizede futó „Gyűjtemények gyűjteménye” című projektjét.¹⁶²

A társadalmi szerepvállalás a fogyasztókkal élő emberekért

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 80. §-a így fogalmaz: „A kulturális örökség hozzáférhetővé tételénél törekedni kell a fogyasztóknak személyes esélyegyenlőségének megvalósítására.”

¹⁶² ILLÉS Péter – TÓTH Kálmán, *A múzeumok mint az interkulturális párbeszéd helyszínei – egy nemzetközi konferencia tapasztalatai (Museo de Amerika, Madrid, 2009. október 13–17.)*, = ILLÉS Péter szerk. Savaria a Vas Megyei Múzeumok Értesítője, 34/1, Szombathely, Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2011. 415–419.

A telefonos interjúk során a társadalmi szerepvállalás témakörhöz a Smidt Múzeumért Alapítvány szolgáltatta a legtöbb adalékot.

Életre kel(l) a múlt!

„Mindig szeretnénk újat megmutatni a MÚZEUMBól, szlogenünkhöz híven „életre kelteni” és megmutatni (főleg a gyermekek és a fogyatékkal élők számára), hogy az „Életre kel(l) a múlt”, azaz: nagyon sokat lehet tanulni történelmi örökségünkől a mára nézve is. Célunk az élethosszig tartó, élményszerű múzeumi tanulási alkalmak gyarapítása.” – Tóth Tamás tárlatvezető, kuratóriumi titkár.

A társadalmi integráció és az esélyegyenlőség jegyében a Smidt Múzeumért Alapítvány együttműködést alakított ki három, fogyatékossgal élőket tömörítő szervezettel: a Siketek és Nagyothallók (SINOSZ) Vas Megyei Szervezetével, a Vakok és Gyengénlátók Vas Megyei Egyesületével (VGYVE) és az autista fiatalok, felnőttek szombathelyi lakóotthonával, a Holnap Házával. A fogyatékossgal élő embertársaink számára, szervezeteik bevonásával, az ő igényeik figyelembevételével megtervezett múzeumi foglalkozásokat, vezetéseket tartanak. A feladatellátásra érzékenyítő tréninggel, hospitálásokkal készítik fel önkénteseiket. A projektbe az iskolai közösségi szolgálat (KÖSZ) keretében szeretnék aktívabban bevonni a középiskolás fiatalokat is.

Mivel a siket emberek szókincse általában szűkebb, mint az egészségeseké, a múzeumi tanulást (legyen szó tárlatvezetésekről, vagy editainment-alkalmakról), nem csak a hallásszervi károsodások akadályozhatják, hanem beszédértési problémák is. Ezért a Smidt Múzeum kiállításvezető kiadványának szövegét speciálisan a siketek és nagyothallók igényeinek megfelelő adaptált szöveggé dolgozták át.

A középiskolások bevonására többek között a vakok és gyengénlátók számára tervezett műtárgymásolatok és „térbeli festmények” elkészítésében (Művészeti Szakközépiskola!) látnak lehetőséget az Alapítvány vezetői, akik az említett – és még további kezdeményezések során is – együttműködnek a múzeum szakembereivel.

A társadalmi szerepvállalás területén maradva – bár nem tartozik szorosan az új közönségrétegek elérésére tett törekvések közé – meg kell említeni:

- a Vasi Múzeumbarát Egylet és a Savaria MHV Múzeum megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatására irányuló programját (akkreditált munkáltató: VMbE, támogató NRSZH. Létszám: 15 fő.)

Cselekvő civil közösségek

Múzeumi mozi, Barokk koncertek, Civil kurázi

A Smidt Múzeumért Alapítvány az új közönségrétegek megszólításának valóságos innovációs műhelye.

„Amit tudnak egy TIT-ben, egy Café Frei-ben, azt mi miért ne tudnánk civil kurázsiból a múzeumban?” – teszi fel a kérdést Tóth Tamás.

A *Múzeumi mozi* nem önálló rendezvény, hanem egy-egy nagyobb múzeumi program kereteibe illeszkedő esemény. A mozizás anyagi kereteit és szervezését a Smidt Múzeumért Alapítvány vállalja. Minden alkalommal Szombathelyhez kötődő kisfilmeket mutatnak be. A célcsoport a nyugdíjasok és a diákok – az utóbbiak közül leginkább a kollégisták, akiket a nevelőtanárokon keresztül lehet elérni.

A *Barokk koncertek* apropóját a Smidt Múzeum barokk bútorokkal berendezett terme adja.

A *Civil kurázi* egyébként nem csak szófordulat, hanem rendezvénycím is: az Alapítvány rendszeresen október 23-ra, teljes egészében önerőből, illetve a meghívottak jószolgálati tevékenységére alapozva szervezi meg az egész napos programot. Belépődíj nincsen (a nemzeti ünnepre való tekintettel egyébként is ingyenes a múzeumlátogatás).

Mentem, megőrzöm, megosztom

Az új közönségrétegek megnyeréséért tett erőfeszítések mellett nem szabad, hogy elsikkadjon az elkötelezettek (tapasztalati szakértők) intézményi tevékenységbe való bevonása: vagyis cselekvő közösséggé formálódásának ösztönzése, animálása. Szombathelyen e törekvések civil műhelye a Vasi Múzeumbarát Egylet.

Az Egylet 15–20 fős, jelenleg 12–16 éves fiatalokból álló ifjúsági szakosztálya, a Vasi Múzeumbogár Klub péntekenként tartja összejöveteleit. A Klub 2016-ban induló „*Mentem, megőrzöm, megosztom*” című, „háromfázisú” iskolai közösségi szolgálati projektje:

- 1., a digitális történetmesélés módszerét alkalmazva generációk közti párbeszédet generál
- 2., az élménypedagógia módszereit alkalmazva aktivizálja, felkészíti és bevonja a résztvevőket a tárgyi örökség interpretálási folyamataiba (ifjú tárlatvezetők képzése)
- 3., lehetővé teszi az első két tevékenységi kör során szerzett készségek, tapasztalatok komplex, gyakorlati alkalmazását, tovább erősítve a résztvevők és a helyi közösség kapcsolatait, identitását (honismereti gyűjtőtábor Szergényben).

A „*Mentem, megőrzöm, megosztom*” című projekt első elemének résztvevői a digitális történetmesélés módszertárára támaszkodva közösen arra vállalkoznak, hogy összegyűjtsék, elemezzék és feldolgozzák elődeik tárgyi- és irathagyatékát. A műhelyfoglalkozások során a résztvevők képet alkotnak arról, hogy mennyi mindent lehet megtudni a múltról, elődeik életéről a fiókok mélyén rejlő dokumentumok, emléktárgyak segítségével. Munkájuk folyamatát és annak eredményeit a kisfilmek mellett egy közösen megrendezett kamarakiállításon is bemutatják.

A projekt másik eleme az ifjú tárlatvezetők képzése. Ennek célja, hogy a résztvevők saját nézőpontból legyenek képesek közvetíteni egyes múzeumi kiállításrészletek üzenetét kortárs csoportok számára. Az érzékenyítés fontos eleme a múzeumi kommunikációs helyzetek vizsgálata (metakommunikáció a múzeumi térben) és az egyéni kommunikációs eszköztárak bővítése (kommunikációs tréning).

A harmadik elem az „Örökségőr tábor” Szergényben. Szergény 2012-ben létrehozott „Falumúzeuma” a legalkalmasabb helyszín arra, hogy egyhetes nyári tábor keretében, 15–18 középiskolás diák tapasztalatokat szerezzen a muzeológiai kutató, megőrző és feldolgozó munkáról. Mivel az ott őrzött tárgyi anyag összegyűjtése során nem minden esetben sikerült feljegyezni, hogy melyik tárgy kitől került a kollekcióba, a legfontosabb feladat az adatok visszagyűjtése, a gyűjteményi leltár elkészítése. Jelenleg ugyanis még a gyűjtemény darabszámáról sincs pontos adat. Van tehát tennivaló bőven a gyűjteményi nyilvántartás tekintetében!

A tábor ideje alatt a diákok megtisztítják, illetve dokumentálják, katalógiázzák a már eddig begyűjtött tárgyakat. A gyűjtemény így elérhetővé válhat a világhálón. A tanulók a táborozás során megismerkednek Szergény és szűkebb környezete történelmével, néprajzával, földrajzával. A napi tevékenység mellett ízelítőt kapnak a falu mindennapjaiból, megismerkednek a helybéli emberekkel, esetleg további tárgyi anyagot is gyűjtenek. Szergény és környéke alkalmas arra is, hogy a résztvevők kerékpáros kirándulások keretében felkeressék és megismerjék a Kemenesalja természeti és kulturális értékeit. A tábor ideje alatt kézműves foglalkozáson sajátítják el néhány egykori mesterség – fazekasság, fafaragás stb. – alapfogásait. Helytörténeti előadások során ismerkednek Szergény és a környék történetével, egykori lakóinak mindennapjaival. Fontos feladat a település jelenlegi állapotának fényképeken történő megörökítése. A foglalkozások mellett jut idő a közösségépítésre és a hazai táj megismerésére. A tábor szakmai programjának lebonyolításában közreműködnek a Savaria MHV Múzeum Néprajzi osztályának munkatársai.

A kísérleti projektekről szólva meg kell említeni a Vasi Múzeumbarát Egyesület

– „Város-labor – Szombathely (A lakóhelyhez való kötődés rejtett dimenziói)” című projektjét, amely a vasi megyeszékhelyen élő különféle generációkhoz és „műveltségblokkokhoz” tartozók „kísérleti” együttműködésén alapul.

A társadalmi nyilvánosság formálása: „Legyen saját kézben a kommunikáció!” – Smidt Hírlevél és Smidt Hírlevél Plusz

„A múzeumok számára az élethosszig tartó tanulással kapcsolatos legnagyobb kihívás napjainkban az, hogy miként tudnak bekapcsolódni az információs világhálóba, milyen lehetőségeket találnak arra, hogy virtuális kiállításaiikkal,

*programjaikkal megfeleljenek az edutainment követelményeinek az interneten keresztül is.”*¹⁶³

A magyar múzeumok honlapjai leginkább a kiállításokról, programokról, gyűjteményekről, múzeumpedagógiai kínálatról adnak tájékoztatást. Érdemes lenne részletesebben foglalkozni a múzeumokat támogató civil szervezetek virtuális jelenlétével és az abban rejlő lehetőségekkel!

A Smidt Hírlevél a Smidt Múzeumért Alapítvány információs online magazinja.¹⁶⁴ Az Alapítvány azonban nem érte be ennyivel: a Fúvósmuzsikáért Alapítvánnyal közösen nemrég létrehozta a *Smidt Hírlevél Plusz+* című online hírportált.¹⁶⁵ Célja: „*Legyen saját kézben a kommunikáció!*”. Emellett: Szombathely kulturális életének és helytörténetének részletes bemutatása, a helyi és országos civil szervezetek életének és tevékenységének megismertetése, valamint az önkéntesség fontosságának kiemelése. Számos rovatban érdekes, szórakoztató történelmi, kulturális témákkal is foglalkozik. A hírportált 100%-ban önkéntesek látják el tartalommal, az alapító-főszerkesztő: Simon Ádám az NMI közfoglalkoztatási programja keretében a Smidt Múzeumért Alapítványnál tevékenykedik.

Az előadást Tóth Tamás kollégám telefonos interjúban elhangzott megállapításával zárom:

„A helyi lakosságból kikerülő új látogatói csoportokat elsősorban nem drága marketingeszközökkel, hanem kitartó munkával kialakított, személyes kapcsolatok révén lehet elérni. Ezt a tevékenységet a múzeumokat segítő civil szervezetek olcsón és hatékonyan képesek ellátni.”

Köszönöm a figyelmet!

¹⁶³ KOLTAI, i. m. 27.

¹⁶⁴ <http://smidthirlevel.hu>

¹⁶⁵ www.hirlevelplusz.hu

VÁSÁRHELYI TAMÁS

önkéntes
Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest
vasarhelyi@mttm.hu

GYERMEKJÁTÉKOK, MINT KÖZVETÍTŐ TÁRGYAK HASZNÁLATA A KIÁLLÍTÁSBAN

Absztrakt: Az utóbbi időben a gyermekjátékok felé fordult a figyelmem, furfangos-fortélyos játéktáramat *Reciklált szertár* néven is emlegetem. Ezeknek a gyerekjátékoknak illetve részben újrahasznosított anyagokból készült demonstrációs eszközöknek a kiállítási, illetve tudománykommunikációs lehetőségeit, szerepét tárgyalja a dolgozat, és indokokat sorol a felnőttekkel való kommunikációban indokolt használatukra nézve is. A dolgozat arra is utal, hogy egy közvetítő (mediális avagy mediációs¹⁶⁶) tárgy-gyűjtemény létrehozása nem annyira anyagi, mint tudati szempontok által kontrollált folyamat.

A múzeumi tudásátadásról szóló szakirodalomban közhelyszámba megy annak említése, hogy a látogató – legyen ő tényleges látogató a közönségforgalmi térben, vagy virtuális látogató a múzeum honlapján, blogjain, facebook oldalán, netán egy olyan felhasználó, aki a múzeum kiadványait forgatja vagy kihelyezett programján vesz részt – jobban figyel, készségesebben részt vesz a felkínált tevékenységben, ha a múzeum által kínált információ releváns a számára, vagy érdekes, figyelemfelkeltő, vonzó. A tanulási hajlandóságot az érdeklődés felkeltése kiváltja, amire beszédes példa a Schuster által idézett vizsgálat¹⁶⁷, amikor egy kiállítási panel olvasásával eltöltött átlagos időt 6,6 mp-ről 95 mp-re növelt az a kicsiny beavatkozás, hogy a címét egy kérdésre változtatták meg (nyilván „ütős” kérdésre).

A számunkra fontos dolgokra jobban odafigyelünk, azokat gyakrabban vesszük elő emlékezetünk mélyéről, foglalkozunk velük, forgatjuk elménkben a gondolatokat. Az érzelmi emlékezet fogalmába is tartozik már ez a jelenség, de ha őszintén gondolunk a múzeumi kiállítások szerepére, akkor el kell fogadnunk

¹⁶⁶ A mediális kifejezést Guba Péter használta először diplomamunkájában, melynek témavezetője Hemrik László volt. A velük folytatott megbeszélés értelmében a következő kifejezéseket vethetjük fel:

- mediális – középső (a tárgy és a látogató között), ők így értették,
- mediációs – a mediálást lehetővé tevő, azzal kapcsolatos (amennyiben belenyugszunk, hogy az eredetileg egészen másra, veszekedő felek közötti közvetítésre használt *mediáció* kifejezést a múzeumi tudásátadásra is alkalmazzuk),
- mediátor – a mediációt fenti múzeum értelemben célzó.

A magyar *közvetítő* kifejezés ezt az értelmezési zavart kikerüli.

¹⁶⁷ Schuster 2006.

(ami a szakirodalomban szintén közhelyszámba megy), hogy azok a lexikális tanulást, a kognitív gondolkodást kevésbé támogatják, mint az érzelmi, érzéki, azaz affektív tanulást.

Tárgyak lehetséges szerepéről

A múzeumi tudásátadásról szólva igen sokszor kerül elő a mindennapi élettel, illetve a megélt múlttal való kapcsolat előnyös volta (akár kiállításról, akár múzeumi foglalkozásról van szó). A kiállítótérben a kiállított tárgyakat illetően különböző technikák fejlődtek, először a hands-on, majd minds-on, újabban a body-on, illetve a szituációs játék (amikor legalább a tárlatvezető be van öltözve, de még jobb, ha a látogató is), szerepjáték, sőt a drámajáték vagy akár az önismeret pszichológiai piszkálásának lehetősége is. A kiállításban tartott múzeumpedagógiai foglalkozások ma még igen gyakran megmaradnak a verbalitásnál, esetleg feladatlap, munkafüzet, szerencsés esetben felfedező füzet használatánál. Érdekes módon kevés szó esik arról, hogy egy tárlatvezetésre is be lehet vinni tárgyakat. Az alábbiakban körüljárjuk, hogy milyen tárgyak használhatók a múzeumi tudásátadásban, majd a gyermekjátékokról esik szó.

Magában a kiállításban sem csak az egyedi, értékes gyűjteményi darabok jelennek meg. Ha a téma megkívánja, vagy a szituáció nem engedi meg az eredeti tárgy kiállítását, másolatok (nemesmásolatok) kerülnek bemutatásra. A tudomány és művészet összekapcsolódásával jönnek létre a rekonstrukciók. Jelképes rekonstrukciókat is látunk, amikor például enteriőrben vagy diorámában jelennek meg az eredeti tárgyak, vagy amikor pl. egy barlangbelsőt imitál a kiállítás, amelyben mélyebben át tudjuk élni a barlangi medve vagy egy őskori vénusz-szobor jelentését. Inkább műszaki múzeumokra és tudományos játszóházakra (science center) jellemző a makettek, funkcionális modellek, analóg testek, szerkezetek használata. És magyarázó célzattal megjelenhetnek teljes példányok részletei is, nem azért, mert csak töredékek maradtak volna meg, hanem mert azokon jobban látható a bemutatni kívánt jelenség (hiszen kevesebb egyéb látvány zavarja meg a figyelmet), vagy mert ugyanakkora helyen több példa is bemutatatható így (pl. lándzsahegyek változatossága nyelkek nélkül, madárcsőrök evolúciója testek nélkül).

Ha a kiállítást készítő múzeumi stáb megenged magának ilyen szabadosságokat, miért ne engedhetné meg ugyanezt a közönséggel közvetlenül találkozó közművelő, tárlatvezető, múzeumpedagógus vagy –andragógus? A kézben (zsebben, kötényben, oldaltáskában) hordozható tárgyak mérete, mennyisége, minősége persze erősen korlátozott, de láttam már tele zsúrkocsit is, amit múzeumpedagógus tolt a csoport előtt a kiállításban.

A mostanában szintén oly gyakran emlegetett hozzáférés (*access* az angol irodalomban) legalább három ágon értendő. Nemcsak a *fizikai* hozzáférés segítését jelenti, tehát – az akadálymentesítésen túl – a tükröződő üvegek helyett matt üvegek használatát, az üvegvitrinek lehetőségei szerinti mellőzését, a kordonok

csökkentését, a kevésbé taszító paravánokat és más távolságtartó, rendszabályozó eszközöket és hasonlók lépéseket. Hanem jelenti a szellemi

és érzelmi hozzáférés elősegítését is. *Szellemileg* akkor hozzáférhető egy kiállítás, ha értem a szövegeket, ha a tárgyakat és szövegeket össze tudom kapcsolni, és mindez összeáll egy kerek egészé vagy történeté. Az *érzelmi* hozzáférést segíti elő a múzeum engem is megszólító, „befogadó, belevő” kommunikációja (esetleg már a reklámokban és az odavezető jelzésekben is, nemcsak magában egy kiállításban), a kiállítási szövegek közvetlensége, az installáció befogadhatósága, el egészen az emberi teremőrzésig. Ilyen körülmények segíthetnek azoknak, akik úgy érzik, hogy a múzeum „nem nekik van” avagy „ők nem odavalók”. Nem kevesen vannak (nem véletlenül).

A közvetítő (mediális, mediációs) tárgyak e három tényezőből legalább kettőt támogatnak. Ha a féltett, autentikus, unikális tárgy üveg mögött van is, kézbe vehető másolata, analógiája, töredéke, vagy – ha olyan tárgy – a működésére utaló, azt bemutató makett vagy modell mégiscsak a szemünk előtt van, esetleg megérinthető, kipróbálható közelségben, és ez a fizikai és érzelmi hozzáférés lehetőségét növeli. Ha ennek révén jobban értem a tárgy megjelenését, felépítését, funkcióját, működését, akkor szellemileg is közelebb kerültem.

A kérdést neveléstörténeti közelítésben is nézhetjük¹⁶⁸. Gölhofer Erzsébet tanulmánya szerint¹⁶⁹ nem mindig gondolták úgy, hogy a tanítás lényege: a tanár segíti a diák fejlődését. A gyermekkor, a gyermeki státusz *különbözősége* a 19. századtól válik egyre elfogadottabbá. A reformpedagógiák felismerték, hogy a gyermek nem a nevelés tárgya, megmunkálendő anyag, hanem önálló, autonóm lény, a nevelés alanya (59. old.). Ezért különösen fontos, hogy a tanár megismerje, megértse a tanulót, a gyermeket. Ezt a fejlődési ívet általában a múzeumok esetében is felismerhetjük.

A modern múzeum a tárgyak sokaságának a passzivitásra ítélt látogató elé tárásától indulva (a múzeum segíti a látogató fejlődését) sokat fejlődött. Megjelentek a didaktikus tárgye gyűttesek (19. szd.), a didaktikus feliratok (20. szd.), a megérinthető tárgyak (*hands-on*, 20. szd. második fele) és egy-két évtizeddel később a gondolkodásra serkentő kiállítási egységek (*minds-on*).

A tanító múzeum azonban maga is tovább evolveálódott, és részben a neveléstudomány legújabb felfedezéseinek köszönhetően felismerte, hogy létezik még hatékonyabb ismeretátadás. Például az, ha nem tanítjuk a passzívan jelen lévő tanulót, hanem segítjük az aktív, saját maga által kezdett és vezérelt tanulását¹⁷⁰. Ez már a konstruktivista tanulási elméletek beszívargása a mi területünkre¹⁷¹.

¹⁶⁸ Ezt tettem a Mátra Múzeum új kiállításának értékelésekor is (VÁSÁRHELYI Tamás 2012).

¹⁶⁹ GOLNHOFFER Erzsébet 2003.

¹⁷⁰ A rengeteg forrásból: FALUS Iván 2003; LORD 2007.301

¹⁷¹ HEIN, Georg 1998.

Balogh könyvéből¹⁷² megtudhatjuk azután (72. oldal), hogy a tanulás korszerű, tág értelmezésébe nemcsak az emlékezetbe vésés, hanem az összes megismerő funkció (észlelés, emlékezet, képzelet, gondolkodás) működése és fejlesztése is beletartozik, továbbá a cselekvés is (a tanultak alkalmazása, a mozgás, a viselkedés). A kiállítási kommunikáció leglényegéhez tartozhat az észlelés többféle módjának lehetővé tétele, a gondolkodtatás, a képzelet csíholása, s az emlékezést támogató módszerek alkalmazása, beleértve a mozgás szerepét is (*body-on*).

A figyelem, befolyásolja a percepciót magát, tehát mást, többet észlel az, aki figyel, akinek érdeklődését felcsigázták, mint az, aki érdektelenül van jelen¹⁷³. Az érintés lehetősége segíti a megismerést, és javítja a tanulás hatásfokát. (Közeledünk a közvetítő tárgyakhoz!)

Petriné a Didaktika c. alpműben a taneszközökről ír¹⁷⁴. Megtudjuk, hogy a szemléltető tárgyak (tehát a múzeumi tárgyak egy része is) az 1. generációs taneszközök sorába tartoznak. Ezek használata a 17. században Comenius munkássága nyomán vált tudatossá az oktatásban. A 2. generációsba tartoznak a tankönyvek (a 18. század végétől), és mi némi erőszaktétellel ide sorolhatjuk a kiállítások szövegtábláit is (19. század végétől). A 3. generációt alkotó audiovizuális és más információhordozók is előfordulnak a múzeumokban, kiállításokban (pl. az ismétlődő mozgófilmet vetítő képernyők, hanganyagok). A 4. generációs eszközök azok, amelyek a tanulók önálló munkáját lehetővé teszik, amelyek irányítani képesek a tanulási folyamatot. A múzeumi kiállításban ilyenek lehetnek bonyolult, gondosan megtervezett és kivitelezett interaktív eszközök is és azt kívánom bemutatni, hogy hasonlóak lehetnek a legegyszerűbb gyermekjátékok is.

A múzeumi tárgyaknak sokféle tipizálása lehet. A tudásátadást szolgáló tárgyak, eszközök egy csoportosítása¹⁷⁵ oktatási szempontból készült:

- utánpótlás: háromdimenziós taneszköz, az adott oktatási téma absztrakt vagy konkrét lényegét, szerkezetét vagy működési elvét mutatja be,
- modell: kicsinyített mása valamilyen tárgynak, rendszernek vagy struktúrának,
- makett: általában egy építmény vagy test, gép, szerkezet kicsinyített plasztikus ábrázolása,
- minta: legtöbb esetben a természetből származó kipreparált valódi egyed.

A második felosztás már múzeumok és science centerek interaktív tárgyainak praktikus csoportosítása¹⁷⁶:

¹⁷² BALOGH László 2006.

¹⁷³ SECULER ÉS BLAKE 2004.

¹⁷⁴ PETRINÉ FEYÉR Judit 2003.

¹⁷⁵ NÁDASDY András János 2014., <http://www.weszil.hu/> [2016.11.20.]

¹⁷⁶ EGYED László 2011.

- a népszerű, klasszikus eszközök a korábbi interaktív tudományos eleményközpontok tapasztalatai alapján a legközkedveltebb tárgyak,
- a csak a gyerekeknek való eszközök méretükben és arányaikban kimon-
dottan ezt a korosztályt célozzák meg,
- a felfedező eszközök idősebb diákok vagy felnőttek számára készült „já-
tékok”, feladatok, amelyekben már előzetes ismeretekre építenek,
- a tematikus eszközök, egy természeti jelenséget, törvényt járnak körbe,
- a szórakoztató eszközökkel elsősorban a szórakoztatás a cél, de működé-
si elvük mindig egy tudományos elméletre támaszkodik.

Egyik felosztás sem tekinti kitüntetett csoportnak a felnőtteket, de bepillan-
tást engednek az ilyen tárgyak sokféleségébe.

Gyermekjátékok, mint mediális tárgyak

Előadásomnak az is lehetett volna a címe, hogy *Furfangos tudományos ját-
szóház minden kisgyerekes család otthonában*. Ha körülnézünk, hogy mivel
játszanak a gyerekek, rájövünk, hogy nagyon sok játék, főleg a régebbi, fából,
fémről de akár műanyagból készült mechanikus játékok, a Newtoni mechanika
törvényei alapján működnek. Ilyenként alkalmasak a fizika egy területének
szemléltetésére, megértetésére.

Gyermekjátékokkal is lefolytatható a *tapasztalati tanulásnak* David Kolb
által leírt körfolyamata, illetve spirálja. A (gyermek vagy felnőtt) tanuló valami-
lyen tapasztalatra tesz szert. Ezt reflexió követi, felfogjuk, megértjük, hogy mit
tapasztaltunk. Ennek alapján teszünk általánosításokat arról, hogy bizonyos kö-
rülmények esetén mi történik, mi fog történni. Ez egyben hipotézis alkotás is,
melynek szándékos tesztelése esetleg azonnal történik (akkor ez egy optimális
tanulási esemény¹⁷⁷). Az új tapasztalat megerősítheti a hipotézist, vagy újabb,
ekkor jobb hipotézist tehet szükségessé. Így tanulnak a gyermekek, és tanulhat-
nak így a felnőttek is. Ebből a folyamatból úgy teremődik *felfedezési tanulási
esemény*, ha a tapasztalatot az érdeklődés felkeltése előzi meg, ami kiváltja a

¹⁷⁷ Példa a tapasztalati tanulás szemléltetésére: Hozzákaptam egy a bozótból kedvesen
döcögve előballagó sündisznóhoz és megszúrt (tapasztalat). Értem, mert szúrós tüskés,
de nem szeretném, ha ettől megromlana erről a kedves állatról alkotott képem (reflexió).
Valahogyan csak meg lehet fogni... próbáljuk óvatosan kézbe venni (hipotézis)! Való-
ban, így sikerült felemelni és a hátára fordítani, anélkül, hogy nekem fájdalmat okozott
volna (új tapasztalat). De össze van gömbölyödve, nem sokat látni belőle (új reflexió).
Ha látni akarom, milyen, nem szabad felemelni, hagyni kell szabadon mászkálni (új
hipotézis). Jé, tényleg nem fél, nyugodtan döcögve ballag tovább (új tapasztalat). – Min-
denki így tanul, egész életében.

Mai gyerekek alig ismerik a lendkerekes autót (ez az *én tapasztalatom*). Akinek a kezébe
adok egyet (tapasztalat), keresi a kapcsolót rajta (hipotézis: elemmel működik), de nincs
(tapasztalat). Reflexiója, hipotézise: ez az autó felhúzó. Hátrahúzza a padlóra szorítva
(„felhúzás”), elengedi (hipotézis tesztelése). Nem megy (új tapasztalat). Rám néz, kérdő-
en...

hipotézis(ek) alkotását, és ennek tesztelése történik a múzeumi kiállításban, a tárggyal találkozáva¹⁷⁸.

Otthon a játékokhoz hozzányúlhatunk, a múzeumi tárgyakhoz viszont nem. A mediális tárgyak olyan tárgyak, „amelyek csatornát képeznek a múzeumi műtárgyak és a látogatók között”¹⁷⁹. „A demonstrációs tárgyak, műtárgymásolatok, makettek alkalmazása, illetve lehetőség szerint az eredeti műtárgy bevonása a tanulási folyamatba a múzeumi ismeretátadás egyedi, azt minden más iskolai vagy iskolán kívüli tanulási helyszíntől megkülönböztető jellemzője.”¹⁸⁰

GyerekJátékok felnőtteknek, kiállításokban?

„Galileit az vezette egyre veszélyesebb kísérletek felé, hogy gyönyörűségét lelte abban, ha megtalálta különböző tárgyak súlypontját.” (Csíkszentmihályi 2001, 88. o.) Ez felnőtt játék volt a részéről, mondhatjuk, de a karácsonyfa alatt villanyvonatozó apuka elcsépett közképéről már nem beszélhetünk így. Van a felnőttek tényleges játszás-igénye mellett közismert irodalmi idézetünk, Szép Ernőtől.

Észrevesz az Isten engem,
megszólalok a nagy csendben:
„Kérem én még nem játszottam,
nem játszottam,
nem játszottam,
játszani szeretnék mostan.”

A gyerekJátékokkal való foglalatosság gyakorlatának ajánlását azonban tudományosan is alátámaszthatjuk. Bizonyos, nosztalgikus emlékeket keltő kiállítások és ugyanígy a gyermekjátékok is olykor különös erővel hatnak ránk. „A múlt emlékei „... Felszabadítanak minket a jelen zsarnoksága alól, és lehetővé teszik tudatunk számára, hogy visszalátogasson a régi szép időkbe. Olyan eseményeket válogathatunk ki és őrizhetünk meg az emlékezetünkben, amelyek különösen kellemesek és jelentőségteljesek számunkra...”¹⁸¹ Vekerdy Tamás Mérei Ferencre hivatkozva („Ahol untatnak, onnan menekülj!”) mondta egy 2016-os interjújában: „A világ nem unalmas, az ember nem unalmas. Ha neked úgy tanítják, hogy unod, akkor rosszul tanítják. Agykutatók kimutatták, hogy

¹⁷⁸ A teljes felfedezési tanulási ciklust így lehetne szemléltetni egy múzeumi példán: „Emlékszel az első gőzfőzőre, a kuktára?” – kérdezték a Gözerővel című kiállítás készítői egy panelen (az érdeklődés felkeltése). Milyen is volt a mi első kuktánk? Alumínium?, a tetején valami szeleppel... (hipotézis). Ott látom a kiállításban, a panelbe mélyedő fülkében az első kuktát, a két füléhez erősített magas fedő-leszorítóval (tapasztalat, egyben a hipotézis tesztelése). A miénk nem ilyen volt, hanem már a maiakhoz hasonlított (reflexió). Sokkal később készülhetett (általánosítás, következtetés). Na, elmesélem majd otthon, hogy milyen régi kuktát mutatnak a kiállításon (közzététel).

¹⁷⁹ GUBA Péter 2015

¹⁸⁰ BÁRD Edit 2015

¹⁸¹ CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály 2001

öröm nélkül nincs hatékony tanulás.”¹⁸² És beszélt a nyelvtanításról is, magyar gyerekek idegennyelv-tanulásáról is, „...amit nyelvtani alapon, írásosan próbálnak megoldani. Ezért nem fog soha az a gyerek megszólalni idegen nyelven... A pedagógusok nem bírják elviselni a hibázást, ami totálisan kreativitásellenes. Mert a tévedés visz el új, még járatlan utakra.” Ugyanez felmerült abban az interjúban, amit Tegzes Mária készített Pléh Csabával¹⁸³. A gyermek az első nyelvet (az anyanyelvet) folyamatos cselekvés, tevékenység során, hibáiból tanulva (szeretett hibáiból, tehetjük hozzá, hiszen a „gyerekszáj” szövegek minden időben kedvesek voltak), támogató társas környezetben tanulja meg. A második nyelvet viszont már rendszerint az iskolában, gyakran passzivitásra ítélve, nyelvtani szabályokat biflázva, sikeres teljesítésre törekedve, illetve a meg nem feleléstől félve, görcsösen. „...évtizedek óta számos próbálkozás van arra, hogy a fiatalokat és felnőtteket gyermeki pozícióba hozva megkönnyítsük a nyelvtanulást” – mondja Pléh. És miért hinnénk azt, hogy a fizika, kémia, biológia, vagy akár a történelem, művészettörténet tanulására, múzeumi elsajátítására nem vonatkoznak ugyanezek a jelenségek? Ezért (is) indokolt gyerekjátékokkal is, mint közvetítő tárgyakkal kísérletezni kiállítási szituációban. Nem múzeumi szituációkban, fesztiválon, családi napokon is nagyon népszerű a lassanként összegyűlt *Furfangos játéktáram*. Öveges József egyik iránymutató mondatát (*Semmiből is szertárt!!*)¹⁸⁴ szem előtt tartva újrahasznosított anyagokból is készítek játékos demonstrációs eszközöket, ezért gyűjteményemet *Reciklált szertár*-ként is számon tartom. Hiszen nemcsak a légnyomás jelenségét és a halak hólyagjának működését szemléltető üdítőitalos flakon újrahasznosított eszköz, hanem a gyerekjátékok ilyen felnőtt tanulást segítő felhasználása is reciklálás...

Adós vagyok még annak megindoklásával, hogy miért foglalkozom a Newtoni mechanika törvényei szerint működő játékokkal a Magyar Természettudományi Múzeum kiállításában is, amikor a fizika nem tűnik az MTM területének. Az alábbi táblázat fényt deríthet az okra. A fizika sok törvénye igaz a biológiai rendszerekben is, ezért ugyanezek a játékok egy sor biológiai jelenség megértését is elősegíthetik.

Gyerekjáték	Fizikai jelenség	Megérthető felnőtt „játékok”	MTM kiállításban alkalmazhatóság
Lendkerekes autó	forgatónyomaték,	motorfék	-
Ellökött kisautó,	tehetetlenség	amiért a fék kell	ágra átugró mókus

¹⁸² <http://168ora.hu/szeretetkepleteket-kell-irni-gyerekagyba-simo-gyorgy-es-vekerdy-tamas-kreativitas-demokratizalodasrol-az-olomkatonakrol-es-minecraftrol/> [2016.11.20.]

¹⁸³ PLÉH Csaba 2013; TEGZES Mária 2016

¹⁸⁴ <http://www.kfki.hu/fszemle/archivum/fsz9504/kovacs9504.html> [2016.11.21.]

eldobott labda		az autóban	
Papírrepülő	helyzeti energiából mozgási energia	fejesugrás	denevérek startja
Eldobott pöttyös labda/kő útjának vége	rugalmas/rugalmatlan ütközés	kalapács – lökhárító	harkály kopácsolása fán, kosok csatája
Similabda gumi szárának nyúlása	centripetális erő	kalapácsvető pörgése	lengő majom karján érzett erő
Ugrókötél röpte a fejünk felett	centrifugális erő	centrifuga	lengő majom fenekén érzett erő
Vízzipisztoly	nyomás	hidraulikus fék	szív (amely nem szív, hanem nyom...)
Papírforgó	közegellenállás	áramvonalas hajó, autó	pörgő termékek, hal, madár, delfin teste

Kulcsszavak: múzeum, tudásátadás, felnőtt, gyermekjáték, reciklált

Irodalom

BALOGH László

2006 Pedagógiai pszichológia az iskolai gyakorlatban. Urbis, Budapest, Könyvkiadó. Budapest

BÁRD Edit

2015 Múzeum – az élményszerű tanulás helyszíne a múzeumpedagógia jelene és lehetőségei. Doktori disszertáció. ELTE-PPK, Budapest.

CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály

2001 Flow. Az áramlat, Akadémiai Kiadó Zrt, Budapest

EGYED László

2011 Interaktív múzeumi eszközök. In: Vásárhelyi T. és Kárpáti A. (szerk.): Múzeumi tanulás, Typotex – Magyar Természettudományi Múzeum, 147-149. Budapest.

GOLNHOFER Erzsébet

2003 A tanuló. In: Falus Iván (szerk.): Didaktika. Nemzeti Tankönyvkiadó, 57-78. Budapest.

GUBA Péter

2015 Mediális tárgyak szerepe a természettudományi és művészeti múzeumi gyerekfoglalkozásokon. MSc diplomamunka, ELTE, TTK, Budapest

FALUS Iván

2003 Didaktika. Elméleti alapok a tanítás tanulásához. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

HEIN, Georg

- 1998 Learning in the Museum. Routledge, London.
- LORD, Barry
2007 The Manual of Museum Learning. Altamira Press, Lanham
- NÁDASDY András János
2004 Az oktatástechnológia és a taneszközök.
(<http://weszil.hu/suli/oktatastechnologia>, [2016.11.21.]
- PETRINÉ FEYÉR Judit
2003 Az oktatás eszközei, tárgyi feltételei. In: Falus Iván (szerk.): Didaktika. Nemzeti Tankönyvkiadó, 317- 338. Budapest.
- PLÉH Csaba
2013 A lélek és a nyelv; Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SECULER, Robert - BLAKE, Randolph
2004 Észlelés. Osiris Kiadó, Budapest.
- SCHUSTER, Martin
2006 Lernen im Museum. In: Schuster, Martin und Ameln-Haffke, Hildgard, (herausg.): Museumspsychologie. Hofgrete Verlag, 83-102. Göttingen.
- TEGZES Mária
2015 Nyelvében él a lélek. Élet és Tudomány, 2015/45, 418-419. Budapest
- VÁSÁRHELYI Tamás
2012 Mátra Múzeum, a Janus-arcú. Múzeumi Közlemények, 2012. Budapest

DR. VERES GÁBOR

főiskolai docens
Eszterházy Károly Egyetem, Eger
veresgabor.ektf@gmail.com

MÚZEUMI INTERPRETÁCIÓ MINT AZ OKTATÁS ESZKÖZE. KELET- ÉS NYUGAT-EURÓPA

Absztrakt: A II. világháború után Európa kettészakadt. Kelet- és Közép-Európa politika rendszerei sajátosan fejlődtek, melyek a térség muzeális intézményeire is hatással voltak. A rendszerváltozásokat követően a volt keleti tömb múzeumai is intenzívebben tanulmányozhatták a nyugat-európai és tengerentúli intézmények oktatásban, kultúráközvetítésben elfoglalt helyét, szerepét. Ma is számos jó gyakorlatot hallhatunk erről a területről. Hogyan épülnek be ezek a jó gyakorlatok Európa keleti felén a múzeumok működésébe? Az előadás a múzeumokra ható politika, társadalmi változások áttekintése után az interpretáció alkalmazásán keresztül vizsgálja a volt keleti tömb országainak múzeumait. A magyar mellett elsősorban cseh, lengyel és orosz példák elemzésével.

Múzeum és társadalom Közép- és Kelet- Európában

A múzeumi intézményrendszer magán viseli annak a társadalomnak, államnak, nemzetnek, régióknak a lenyomatát, ahol létrejött és működik. A nemzeti sajátosságokon túlmutató jegyeket is találhatunk Európa nyugati, közép és keleti felén működő közgyűjtemények rendszerén. Érdemes megvizsgálni, hogy mennyiben voltak hasonlóak, illetve mások ezek az intézmények a kialakulásukat követően, milyen hatást jelentettek a politikai és társadalmi változások. Drasztikus változásról a szovjet zónába került államok esetében beszélhetünk. Milyen jellemzői voltak Európa múzeumügyében a vasfüggönyön innen rekedt országok esetén. Ezt persze már nagyon sokan feldolgozták, manapság azonban izgalmas kérdés, hogy a rendszerváltást követően milyen utat jártak be, mely sajátosságai vannak Magyarország és Közép-Európa múzeumainak? Felzárkóztak, nyugati mintákat követnek vagy vannak saját utak, eltűntek-e nyugat és kelet közti különbségek, vagy konzerválódtak bizonyos elemek? A konferencia témájának megfelelően a kérdéskör múzeumandragógiai vetületére, a múzeumi kultúráközvetítés módszereinek, céljainak a megváltozására koncentráltunk. A társadalmi szerep változása, a jogszabályi környezet és az intézményrendszer átalakulásában is tükröződött. Kovács Tibor a Magyar Nemzeti Múzeum korábbi főigazgatója egy tanulmányában találóan ír a múzeumok alapfeladatáról: „A múlt emlékeinek feltárása-összegyűjtése, tudományos feldolgozása, bemutatása a

jelen, és megőrzése a jövő számára – évszázadok alatt alig változott. A ’mit, hogyan, kinek’ gyűjteni–bemutatni–őrizni kérdése viszont mindig az adott kor és adott társadalmi rendszer függvénye volt.¹⁸⁵ E mentén jól kitapinthatók azok a változások, melyek a rendszerváltás után Magyarország és más Közép-Európai államok múzeumaiban végbementek.

A múzeumok kialakulásánál Európa szerte lelkes lokálpatrióták, műgyűjtők, értelmiségiek bábáskodtak. Magyarországon a főurak körében gyakran reprezentációs céllal jöttek létre gazdag gyűjtemények. A reformkor szellemének jelentős hatása volt a műgyűjtésre. A Magyarország múltjával kapcsolatos emlékek gyűjtése, majd adományozása az állam vagy egy intézmény „a köz, a nemzet” – mint a Magyar Nemzeti Múzeum – számára egyre inkább hazafias tetteknek számított. A magyar múzeumügy első – emberöltőnyi időszaka főként a Nemzeti Múzeumról szólt, hiszen nagyobb számban múzeumok megalapítására csak a kiegyezést követően került sor. Széchenyi Ferenc grófot gyűjteményei létrehozásában, fejlesztésében elismert tudósok segítették. 1802-ben, több mint két évtizedes gyűjtőtevékenység után valóban kiemelkedő kollekciót ajánlott fel a „nemzetnek”¹⁸⁶.

A közösség, „a köz” tulajdonává vált tárgyak állandó kiállításokon történő bemutatása, és ezáltal valóban közkinccsé válása mindkét esetben több évet vett még igénybe. A Bruckenthal-gyűjtemény kiállítására másfél évtizedet kellett várni, a Nemzeti Múzeum gyűjteménye többször költözött a 19. század első felében és az első jelentősebb kiállításai csak 1846 után, az addigra felépült, ma is ismert épületben valósultak meg. Elmondható, hogy ebben az időszakban a múzeumok tudományos szerepe dominált. A gyűjteményeket tárukba rendezték, ahol a tárgyakat úgy tanulmányozhatták, mint a könyvtárakban a könyveket.

1867-1895 között 15, a millenniumi ünnepek hatására újabb 49 múzeum jött a történelmi Magyarország területén.¹⁸⁷ Az első időszakban ezek az intézmények elszakadtak az alapító köröktől és kialakították az intézmény szerkezetét és személyi állományát. A 19. században elsősorban a Nemzeti Múzeum sokáig egyeduralkodó szerepe miatt a múzeumba, mint egyfajta szentélybe léptek be a látogatók. Ez a szerep az intézmények gyarapodásával is csak lassan indult változásnak és a lezárt vitrin még ma is sokfelé jelenik meg a múzeumokat ért kritikákban, mely a látogatók és a múzeumok közötti válaszfalat, távolságot szimbolizálja.

1897-ben a Vallás és Közoktatásügyi Miniszter rendelete¹⁸⁸ hozta létre a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségét és Országos Tanácsát. A szervezet osztotta szét „segélyként” a felügyelete alá tartozó múzeumoknak szánt állami támogatást és a működési szabályzatában szerepelt többek között a gyűjteményekben időszakos kiállítások rendezésének és tudományos előadások

¹⁸⁵ KOVÁCS Tibor 1985-1986. 108.

¹⁸⁶ PALLOS Lajos 2002. 11.

¹⁸⁷ SELMECZI László 1984. 71.

¹⁸⁸ VKM 79.458./1897. számú rendelet

tartásának segítése is.¹⁸⁹ A főfelügyelőség 1907-től rendszeresen megjelent értesítőjében olvashatunk a korszak múzeumaival, a műgyűjtéssel kapcsolatos cikkeket. A folyóirat beköszönőjében célként jelölik meg, hogy „a folyóirat a muzeológia és könyvtártudomány szakszerű művelésével hozzájáruljon a hazai közgyűjtemények fejlesztéséhez, a gyűjtemények ismertetésével a tudomány számára hozzáférhetővé tegye a bennük rejlő kincseket, és végül hogy állandó érintkezést tartson fenn ama tényező között, melyek e fontos közművelési ügy szolgálatában állnak”¹⁹⁰.

A folyóirat első tanulmányát „Múzeumainkról” Szalay Imre tollából olvashatjuk, mely jól jellemzi, a múzeumokról való gondolkodást a 19-20. század fordulóján. „Minden vidéki múzeum rendeltetése: elsősorban annak a vidéknek, a melyre működési köre kiterjed, történelmi multját és jelenét, természeti gazdagságát feltüntetni, ez uton, nevezetesen pedig a vele kapcsolatos könyvtár segítségével az általános közművelődést terjeszteni, a lakosoknak szűkebb hazájuk iránt érzett szeretetét s kegyeletét fokozni...”¹⁹¹.

A magyar múzeumok kialakulásakor megfogalmazták a fontosabb célokat, érdemes ebből egyet idéznünk az 1910-es évekből¹⁹²: „Minden múzeumnak kulturális hivatása az oktatás és a nevelés, mely a nagyközönségre, a tanuló ifjúságra és a tudós világra egyaránt kiterjed. A műveltség alacsonyabb fokán állókkal szemben a történelmi emlékeknek, a természeti és néprajzi tárgyaknak bemutatása által az iskolát pótolja, bővíti az ismereteket és nemesebb irányt ad az egyéni lelkületnek. A műveltebb közönséget szórakoztatva eleveníti föl a múzeum az egykor hallott tanulmányokat, de e mellett módot talál arra is, hogy az ismeretkör bővebb és gazdagabb legyen, sőt a kiállított művészeti tárgyak által az ízlés, az esztétikai érzés is nemesbedik.” Ismerve a kor műveltségi viszonyait, kijelenthetjük, hogy a társadalom jelentős részénél nem érte el a múzeum a fenti célokat. A gyűjtemények számának bővülése természetesen együtt járt a közönség bővülésével is, de a társadalom igen jelentős hányada nem került kapcsolatba a múzeumokkal ebben az időszakban.

A kommunista hatalomátvétel után a múzeumok helyzetét az 1949. évi 13. sz. Tvr. (a múzeumokról és a műemlékekről) szabályozta és a következő évtizedben meghatározta azok fejlődését. A jogszabály államosította és egységes államigazgatási irányítás alá helyezte a muzeális intézményeket

A központosított irányítás a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja feladata volt, mely közvetlenül a Népművelésügyi Minisztériumhoz tartozott. A szervezet neve később Múzeumok Országos Központjára változott és 1953-ig működött. A központi irányítás a következő évtizedben szervezetileg megváltozott, ezt a Művelődésügyi Minisztérium Művelődési Főosztálya, majd később a

¹⁸⁹ Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1907/2. 113.

¹⁹⁰ MIHALIK József 1907. 1.

¹⁹¹ SZALAY Imre 1907. 3.

¹⁹² Dr. Lauschmann Gyulának a Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesület tikárának az alakuló ülésen elmondott szavai. RIETHMÜLLER János 1978/79. 53.

Központi Múzeumi Igazgatóság – az idősebb kollégák által KMI-ként emlegetett – intézménye látta el.¹⁹³

A szovjet muzeológiát az egyes tudományágakban is igyekeztek meghonosítani. A néprajz területén például 1950-56 között megjelent a Szovjet Néprajztudomány folyóirat,¹⁹⁴ mely az oroszul nem beszélők számára próbálta eljuttatni a szovjet néprajz aktuális irányait, többek között a városi néprajz, a munkásfolklor kutatásokat. A városi munkások életmódját és annak tárgyi megnyilvánulásainak kutatásával az új- és legújabb-kori történeti muzeológia is intenzíven kezdett foglalkozni.¹⁹⁵

A „szocialista tömb” több országában változások történtek a 60-70-es években a múzeumi szférában. Magyarországon az addig központosított irányítással működő vidéki intézményeket a megyei tanácsokhoz rendelték. 1965-ben megjelent a muzeális emlékek védelméről szóló tvr. végrehajtási rendelete¹⁹⁶. Ebben részletesebben is szó esik, az új elemnek számító megyei múzeumokról is: „A megyei múzeumok ... tudományos, népművelési és gazdasági szempontból a művelődési miniszter által meghatározott körben segítik és összehangolják a megye területén működő, a tanácsok által fenntartott többi múzeumok és muzeális közgyűjtemények (megyei múzeumi hálózat) tevékenységét is. A megyei múzeumi hálózat, mint egységes múzeumi szervezet, a megyei tanács végrehajtó bizottsága művelődésügyi osztályának közvetlen irányítása és felügyelete alá tartozik.”¹⁹⁷

A múzeum ügynek jót tett a decentralizálás. Már az új szerkezeti struktúrának megfelelően került kidolgozásra és megjelentetésre a múzeumok ügyrendi szabályzata.¹⁹⁸ Ezt a szabályzatot több alkalommal módosították, de alapjai tekintve közel négy évtizedre lerakta a múzeumok működésének alapjait. Az ügyrend egy részletes szabályozást jelentett a múzeumok működésére. Ugyanakkor a népművelési tevékenységeikkel kapcsolatban például csak a kiállításokról és azok üzemeltetéséről szól, nincsen szó egyéb a múzeumban zajló programokról, rendezvényekről. Az 1976-ban napvilágot látott V. törvény¹⁹⁹ (a közművelődésről) kimondta,²⁰⁰ hogy múzeumoknak kutatói bázisukra és gyűjteményeikre ala-

¹⁹³ A Központi Múzeumi Igazgatóság 1968. január 1-én jött létre. MÉSZÁROS Vince 1981. 3.

¹⁹⁴ KÓSA László 1980. 85.

¹⁹⁵ GARAI Tibor 1973. 15.

¹⁹⁶ A művelődési miniszter 2/1965. (I.8) MM. számú rendelete a muzeális emlékek védelméről szóló 1963. évi 9. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról.

¹⁹⁷ 2/1965. (I.8) MM. rendelet 15§ (4)

¹⁹⁸ A művelődési miniszter 136/1965. (M.K. 12) MM számú utasítása a múzeumok ügyrendi szabályzatának kiadásáról.

¹⁹⁹ A törvény előkészítéséről az Országos Múzeumi Tanács beszámolójában is olvashatunk. KOREK József 1976. 93.

²⁰⁰ 27. § A múzeumok gyűjtik, őrzik, tudományosan feldolgozzák és a nyilvánosság elé tárják a nemzeti, az egyetemes kultúra, a történelem és a természet tárgyi emlékeit; közreműködnek a környezet- és látáskultúra, valamint a történelmi, a művészeti, a ter-

pozva részt kell venniük a tömegek nevelésében. A jogszabály bevezetőjében és általános részében nagyon határozottan szerepelnek a közművelődéssel kapcsolatos ideológiai célok és elvárások.²⁰¹ Ez nagyon jól szemlélteti, hogy milyen jelentős utat járt be a jogalkotás és ezzel együtt a magyar társadalom a ma hatályban lévő jogszabályokig, melyek például a múzeumokkal kapcsolatban kimondják, hogy „az állami és a helyi önkormányzati fenntartású muzeális intézmény, könyvtár és közművelődési intézmény nem lehet elkötelezett egyetlen vallás, világnézet vagy politikai irányzat mellett sem.”²⁰²

A „keleti tömb” államaiban hasonló folyamatoknak lehettünk tanúi. A Német Demokratikus Köztársaság „új” múzeumi törvénye 1978 júniusában lépett hatályba. A törvényről szóló ismertetésben Korek József²⁰³ kiemelte, hogy a múzeum definíciója nagyon közel áll a szovjet múzeumi törvényhez „...a Német Demokratikus Köztársaság múzeumaiban a világkultúra és a nemzeti kultúrájuk, a termelés és a történet, a természet és a társadalom fejlődésének legkiemelkedőbb darabjait őrzik. A nemzeti örökség szellemi és tárgyi anyagát tudományos, kulturális, művészi és technikai teljesítményét a jelenből, a múltból és a jövőből egyaránt meg kell őrizni, amelyek a német múzeumi fond alapjai.” Az állami múzeumi fond fenntartását a jogszabály „a szocialista kultúrpolitika” kötelezettségének tekinti. A korábbi időszak definícióinak elemei közül több is visszaköszön. Új és hangsúlyos elem azonban, hogy a múzeumi fond a világnézeti és politikai nevelés szolgálatába kell, hogy álljon. A gyűjtemény segítse a dokumentációt, az Akadémián, az egyetemen, főiskolán folyó kutatást. Alapfeladat az állagvédelem, de a gyűjtemény végcéljaként a közművelődést jelöli meg, melyért a „Német Demokratikus Köztársaság a múzeumokat fenntartja”

A közművelődés preferálása a múzeumok egészére visszahatott. A látogatók száma soha nem látott magasságokat ért el: 1979-ben a múzeumlátogatók száma Magyarországon 16,8 millió fő volt,²⁰⁴ mely a nyolcvanas években még tovább emelkedett.

A rendszerváltás nem hagyta érintetlenül a múzeumokat sem. A látogatószám drasztikus csökkenését tapasztalhattuk, mely az útkeresés mellett, a gazdasági, társadalmi folyamatok hatásaként jelent meg a közgyűjteményeknél is. A

mészettudományi és a műszaki műveltség fejlesztésében; a levéltárakkal együtt támogatják a honismereti mozgalmat; a helytörténetírást. A műemlékvédelem óvja az építészeti és történeti alkotásokat, értékeket és elősegíti, hogy azok ismerete, értéke részét képezze a műveltségnek.

²⁰¹ 2. § (1) A közművelődési tevékenységet a fejlett szocialista társadalom építésének feladatai határozzák meg. (2) A közművelődés hozzájárul a szocialista demokrácia további fejlesztése kulturális feltételeinek kialakulásához. (3) A közművelődés fejleszti a szocialista termelés és munka tudati feltételeit, s ezáltal kedvező lehetőséget teremt ahhoz, hogy a dolgozó ember eredményesebben végezze munkáját.

²⁰² 1997. évi CXL törvény 2.§

²⁰³ KOREK József 1978/79. 77.

²⁰⁴ BERTA István 1981.11.

negatív tendenciák megfordításához egyes intézményeknél, így az egri vármúzeumnál is elegendő volt 5-6 év, sok helyen azonban ehhez csaknem egy évtizedre volt szükség.

Múzeumi interpretáció megjelenése Közép- és Kelet-Európában

Egy kiállítás, múzeum, történelmi környezet, például egy középkori vár múltjáról szóló információk befogadását nagyban segítheti, ha a látogató olyan személyekkel, cselekvésekkel találkozhat, melyek az adott korszakot idézik meg úgy, hogy azt valamennyi érzékszervével tapasztalhatja és elkülönítheti a mai életmódjától.

Az egri vármúzeumban programokhoz kapcsoltnak 1996-ig nyúlnak vissza ennek a bemutatási formának a gyökerei. Ettől az évtől kerültek megrendezésre olyan programok, melyek az egri vár ezer éves történelmének különböző korszakait idézték fel. A kilencvenes évek közepén még viszonylag kevés katonai hagyományörző csoport működött Magyarországon. Egerben még nem volt ilyen egyesület. Így az első években a visegrádi Szent György Lovagrenddel együttműködve szerveztük meg a nyár közepén az azóta hagyománnyá vált programot. Az egri vár története az államalapításig nyúlik vissza és a magyar középkorban a püspöki központ, majd az erőd mindvégig jelentős szerepet játszott. Mégis mindenki a 16. századot „keresi”, mert az 1552-es hősiesség várvédelem és ennek később kibontakozó kultusza, majd a történelemkutatásra, a festészetre, irodalomra, végül a filmművészetre gyakorolt hatása tette ismerté a várat. Ez az oka annak, hogy az egri vármúzeumban a 16. századi katonai hagyományörzés adja az elsődleges bázisát a múzeumi interpretációnak. Már az első évben nagy érdeklődést váltott ki, hogy egy csoport a korábban csak kiállításokon látott viseletekben jelent meg, és bemutatta azoknak a fegyvereknek a használatát a közönségnek, melyeket addig csak a lezárt üvegvitrinekben láthattak. Ráadásul a bemutató után ezeket a fegyvereket megfoghatták és ki is próbálhatták. Nagy „riadalmat” keltett a Dobó utcán végigvonuló „török” portyázó csapat, akik Hajván vezetésével foglyokat ejtettek és rabláncra vezették őket a vár piacára a kótyavetye helyszínére. Az első programok legnagyobb sikere az volt, hogy Egerben is termékeny talajra talált a kezdeményezés és már 1997-ben létrejött az *„Egervári Vitézlő Oskola”*, akik a vár 16. századi hagyományait kívánták ápolni, feleleveníteni.

A hazai múzeumi struktúrában bővülő szolgáltatás, de még mindig kevés helyen találkozhatunk interpretátorok folyamatos foglalkoztatásával. Ezt elsősorban szezonálisan vagy programokhoz kapcsoltnak alkalmanként valósul meg és ez utóbbi esetben is legtöbbször az interpretátor a múzeum más munkakörben foglalkoztatott, de jó előadói vénával rendelkező dolgozója, aki egyúttal a tárgyak ismerője is. Persze a hasonló „történelmi utat” bejáró Európai országok múzeumaiból is ilyen képet rajzolhatunk. A csehországi Teplicei Regionális Múzeumban a központi kastélyépületben a múzeumi dolgozókból és amatőr

színészekből szerveződött csoport kelti életre a kiállításokat alkalmanként, például a Múzeumok (náluk májusi) Éjszakáján. Az őskori kiállításban a szerszámkészítő ősemberret, a rokokó szalonban a gróffal elegyedhetünk párbeszédbe. Vajon a színészi, előadóművészeti képesség elegendő ahhoz, hogy valaki jó múzeumi interpretátor legyen? A kérdésre nem válaszolhatunk igennel vagy nemmel. Azt hiszem az egyik legfontosabb elem ezen a területen a hitelesség. Egy végvári katonát vagy egy egyszerű cseléd lányt valaki lehet, hogy épp a saját karakteréből fakadóan tud megformálni, és a tevékenységét, eszközeit bemutatni, de más szerepben nem tud hitelesen viselkedni. Egy profi színész viszont nagyon sok szerepet megformálhat, de meg kell tanulnia a hitelességhez például a fegyverek használatát, vagy az eszközök elkészítését. Élénk vitát eredményezett a cseh Durandal csoport egri bemutatója. Ha vizsgáljuk a haditorna csoportok működését, azzal a magyar katonai hagyományörzés elmúlt két évtizedét is jellemezhetjük. Az újonnan alakuló csoportok először fegyverbemutatókkal jelentek meg általában, majd ez folyamatosan kapott koreográfiát, végül egy komplett történetbe ágyazódott a bemutató. Több csoport dolgozik együtt iskolákkal tartanak rendhagyó órákat, foglalkozásokat. Ha egy történet adnak elő az rendszerint hiteles történelmi epizódra vagy legendára épül. A cseh Durandal olyan produkciót mutatott be, mely sokáig foglalkoztatta a hagyományörzőket és igen nagy tetszést aratott a látogatók, így a diákok körében is.

A múzeumi interpretáció körében a katonai hagyományörzés és a látogatók kapcsolatának vizsgálatakor a történeti hűség szempontjai alapvetők. A 100%-os hitelességet, ma már nehéz elérni. Ha ismerjük is a korabeli ruházatot, fegyverzetet, nem ismerjük pontosan több fegyver használatának módját, mozgulatait és a történelmi környezetet sem mindig tudjuk rekonstruálni.

Fontos kérdésnek tekintettük, hogy hogyan tudnak a katonai hagyományörző csoportok a lehető leghitelesebben a múzeumi interpretációhoz kapcsolódni. A „visszacsatolás” kialakítására számos kísérletet tettünk. A 2008/2009-es esztendőben jelentős sikernek tekinthető a *Civil csillagok* projekt kialakítása és lebonyolítása, melynek fő célja a katonai hagyományörzők minősítése volt. A pénzügyi forrást a Norvég Civil Alaptól kapott támogatás jelentette. A minősítő szakmai csoport kialakítására nagy hangsúlyt fektettünk, a magyar múzeumokban dolgozó legkiválóbb kollégák, kutatók fogadták el felkérésünket. Az interpretációban nagy tapasztalatokkal rendelkező külföldi szakemberek is fontosnak tartották, hogy ebbe – a hazánkban úttörő kezdeményezésbe – bekapcsolódjanak. Így a londoni Towerben és más angol királyi kastélyokban dolgozó csoport vezetőjét Mark Wallist (Plast Pleasures LTD) is sikerült megnyernünk.

A fent említett történelmi események okán, talán nem véletlen, hogy a Nyugat-Európai, tengeren túli példák sokkal nagyobb arányban szerepelnek a mai magyar szakirodalomban, konferenciákon, pedig a hajdani „keleti tömb” országaiból is ígéretes kezdeményezésekről, programokról kaphatunk képet. Oroszországban is igen bőséges a kínálat, melyből kiemelném a „Színház a mú-

zeumban” projektet²⁰⁵. Az orosz Állami Irodalmi Múzeum²⁰⁶ jónéhány jeles orosz író, költő emlékházát, emlékszobáját működteti Moszkvában és környékén. A projekt ezeket a közgyűjteményeket tölti meg élettel. Az elsősorban a diákcsoportoknak szánt bemutatókon színészek segítségével dolgoznak fel különböző témákat az orosz írók, költők életével, munkásságával kapcsolatban. A Dosztojevszkij, Tolsztoj, Csehov, Paszternák, Szolzsenyicin „múzeumokhoz” kapcsolt programokon Csehov figurákkal vagy éppen a fiatal Tolsztojjal „találkozhatnak” a diákok.²⁰⁷ A Tolsztoj emlékház/emlékszoba különösen aktív az interpretáció és más interaktív programok területén. „Vakáció könyvekkel” idei nyári programjuk keretében 7-10 éves gyerekekkel meséket dolgoztak fel.

Az orosz múzeumokból nagyon sok jó példát említhetnénk, de a Tulai Állami Fegyvermúzeum Hadtörténeti színháza mindenképpen ide kívánczik.²⁰⁸ Egy képzett szakember segítségével fiatal férfiak és nők bevonásával minden évben más és más korszakát jelenítik meg Oroszország hadtörténetének, Nagy Péter korától a Honvédő háborúig. Minden évben más témában „képezik ki” a lakosságból jelentkezőket a bemutatókra. Az orosz példákhoz hasonlóan a saját nemzet történelméhez kapcsolódó projektekről számolhatunk be Lengyelországból is. A varsói királyi várban²⁰⁹ több témában is rendeznek „múzeum-színházi” bemutatókat, itt például a hajdani Jagelló udvart vagy Varsó legendáját ismerhetjük meg színész-interpretátorok segítségével. Csehország fővárosában Prágában a Dvorák Múzeumban²¹⁰ az interpretációhoz a múzeum jellegének megfelelően a zenét is eszközként használják. A kiállítás megtekintésével összekapcsolt bemutatón, történelmi környezetben énekesekkel, zenészekkel kaphatnak korhű élményt a látogatók.

A kitekintés is jól reprezentálja, hogy a hajdani „keleti tömb” országai-ban is jelentős változások történtek a múzeumok kínálatában, a bemutatási módszerekben és a látogatókkal való kapcsolatukban is. A jó gyakorlataikra” való odafigyelésből vagy esetleg a velük való párbeszédéből legalább annyit profitálhat a hazai múzeumandragógia, mint más európai vagy éppen tengerentúli gyakorlatokból.

²⁰⁵ Проект «Театр в музее»

²⁰⁶ Государственный музей истории российской литературы имени В.И. Даля
Государственный литературный музей

²⁰⁷ <http://goslitmuz.ru/projects/172/594/>

²⁰⁸ Тульский государственный музей оружия, Военно-исторический театр
"Несокрушимые" <http://www.museum-arms.ru/visit/military-historical-theater/>

²⁰⁹ Zamek Królewski w Warszawie

²¹⁰ Antonín Dvořák Muzeum – Národní Muzeum Praha

IRODALOM

- BERTA István
 1981 A múzeumi gyűjtemények kialakulásának története. A muzeális kiállítások. 7-20. In: Múzeumpedagógiai segédkönyv 1981. Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ kiadványa. Budapest
- GARAI Tibor
 1973 Új-legújabb kori történeti muzeológia emancipációja In: Múzeumi közlemények 1973/2-3 7-18. Budapest
- ЮХНЕВИЧ, М. Ю.
 2001 Я поведу тебя в музей. Москва
- KÁLDY Mária
 2010 Élő történelem vagy múzeumi színház? In: Tudás és gyakorlat. Múzeumpedagógiai módszerek – európai példák és hazai alkalmazások. Múzeumi Iránytű 5. 148-149. Szentendre
- KOREK József
 1976 Az Országos Múzeumi Tanács 1975. évi munkája és 1976. évi terve. In: Múzeumi közlemények 1976/1. 93-94. Budapest
 1978/79 Az NDK új múzeumi törvénye. In: Múzeumi közlemények 1978/79. 77-79. Budapest
- KÓSA László
 1982 Szovjet néprajztudomány. In Magyar Néprajzi Lexikon 5. 85. Budapest
- KOVÁCS Tibor
 1985-1986 A magyar múzeumügy vázlatos története. In: Múzeumi közlemények 1985-1986. 108-122. Budapest
- MÉSZÁROS Vince
 1981 A múzeumi terület háttérintézményeinek átszervezése In: Múzeumi Közlemények 1981/2. 3-7. Budapest
- MIHALIK József
 1907 Előszó. In: Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1907/1. 1-2. Budapest
- PALLOS Lajos
 2002 Magyar Nemzeti Múzeum. In: Múzsák kertje. A magyar múzeumok születése. 11-20. Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület. Budapest
- RIETHMÜLLER János
 1978-79 Múzeum és közművelődés. In: Múzeumi közlemények. 1978/79. 53-57. Budapest
- SELMECZI László

- 1984 A magyar múzeumügy 100 esztendeje különös tekintettel a sajátos magyar identitásra. In: Múzeumi közlemények 1984/1. 70-75. Budapest
- SZALAY Imre
- 1907 Múzeumainkról. In: Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1907/1. 3-12. Budapest
- VERES GÁBOR
- 2011 A múzeumi kultúráközvetítés új irányai. In: Agria. A Dobó István Vármúzeum Évkönyve. XLVII. 431-444. Eger
- WALLIS, Mark
- 2010 Az élő interpretáció Magyarországon. In: Tudás és gyakorlat. Múzeumpedagógiai módszerek – európai példák és hazai alkalmazások. Múzeumi Iránytű 5. 150. Szentendre

ÚJ KIHÍVÁSOK A FELNŐTTKORI MÚZEUM – HASZNÁLATBAN
V. ORSZÁGOS MÚZEUMANDRAGÓGIAI KONFERENCIA
EGER, 2016. május 25., szerda

Szervezők: Eszterházy Károly Főiskola Kulturális Örökség és Művelődéstörténeti Tanszék és Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület, Múzeumok és Látogatók Alapítvány

Helyszíne: **ESZTERHÁZY KÁROLY FŐISKOLA** (Eger, Eszterházy tér 1.)

PROGRAM:

9.00 - 10.00 Regisztráció

10- 10:30 Köszöntők:

- **Liptai Kálmán**, Rektor, Eszterházy Károly Főiskola
- **Kurta Mihály**, alapító elnök, Pulszky Társaság - Magyar Múzeumi Egyesület Múzeumandragógiai Tagozat

10:30-11 :45 Plenáris előadások

- **Sepsey Tamásné Vigh Annamária**, főosztályvezető, EMMI: A múzeumok jövője
- **Bereczki Ibolya**, SZNM-MOKK: Hogyan lesz a múzeum közösségi hely?
- **Szabó József**, Debreceni Egyetem: A kulturális tanulás múzeumandragógiai vetületei
- **Kispálné Horváth Mária**, Nyugat-Magyarországi Egyetem: Felnőttkori tanulás és komfortérzés
- **Mark Wallis**, Past Pleasures Ltd.: Hogyan alakuljunk történelmi szemlély? Az élő történelmi interpretáció módszerei

11:45-12:30 Beszélgetés

12:30 - 13:30 EBÉD

13:30- 15:00 Szekciók I.

1. MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS, MÚZEUMANDRAGÓGIA ÉS FELNŐTTOKTATÁS: FELSŐFOKÚ KÉPZÉS, TOVÁBBKÉPZÉS

Szekcióvezető: Kurta Mihály

- Magyar Erzsébet, ELTE PPK NI: **A múzeumi kultúraközvetítés lehetőségei az egyetemi hallgatók kompetencia fejlesztésében**
- Hegedűs Anita, Móra Ferenc Múzeum / Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program: **Múzeumok vs. egyetemisták – A felsőoktatásban tanulók múzeumlátogatási szokásainak, múzeumképének aspektusai**
- Mascher Róbert, Pető András Főiskola: **A múzeum mint a konduktív nevelés színhelye**
- Kriston Vízi József: **Múzeumhasználati aktivitás kecskeméti felnőttek körében. Egy felmérés tapasztalatai**

Beszélgetés

2. FIATAL FELNŐTTEK MÚZEUM HASZNÁLATI SAJÁTOSSÁGAI: SPECIÁLIS PROGRAMOK (PL. INTERPRETÁCIÓK NEMEK ÉS ÉRDEKLŐDÉSI KÖRÖK SZERINT), FIATAL SZÜLŐK ÉS CSALÁDOSOK A MÚZEUMBAN

Szekcióvezető: Miszné Korenchy Anikó

- Vásárhelyi Tamás, MTM: **Gyermekjátékok mint mediációs tárgyak használata a kiállításban**
- Sós Gergő, Művészetek Háza, Veszprém: **Szabad improvizáció és punk a galériában (Taktika és közösségépítés)**
- Grászli Bernadett, Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum: **Nyitott, színes, eleven – fiatalok a múzeumban**
- Szily Marianna, MNM: **Marketingeljünk és kommunikáljunk egy kicsit! Mi a menő? Élmény mindenekelőtt: a fiatalok kultúrafogyasztási attitűdje**

Beszélgetés

3. MÚZEUMANDRAGÓGIA ÉS A KULTÚRÁK KÖZTI PÁRBESZÉD AKTUALITÁSAI (ZSIDÓ, CIGÁNY, NÉMET, SZLOVÁK, ROMÁN VS TÖRÖK, ARAB, SZÍR, AFGÁN STB.)

Szekcióvezető: Ponyi László

- Joó Emese-Fostzer Hannah Daisy, Néprajzi Múzeum: **A DiverCity sokszínűség fogalma**
- Felbermann Judit, Óbudai Múzeum: **Új célcsoport a múzeumban - Zsidó közösségek és a Goldberger**
- Koltai Zsuzsa, PTE: **Migráció és bevándorlók a múzeumi kultúráközvetítés fókuszában**
- Bardócz-Tódor Enikő, SZNM: **Cigány-magyar kapcsolatok Balavásáron (Erdély, Maros megye)**

Beszélgetés

4. A MÚZEUMI KULTÚRÁKÖZVETÍTÉS ÚJ LEHETŐSÉGEI: INTERPRETÁCIÓ, DRÁMAPEDAGÓGIA, VIRTUALITÁS

Szekcióvezető: Berecz Máttyás

- Odler Zsolt, AVMK: **Tárlatnézés kettős csárdással, legyezővel, pántlikával**
- Oláh László, Katonai Emlékpark Pákozd - Nemzeti Emlékhely: **A hazafias-honvédelmi nevelés gyakorlati megvalósulása a Katonai Emlékparkban**
- Dominek Dalma, ELTE TTK: **Tárlatvezetés élményekben**
- Novák Edith: **Titkos kert- avagy a lélek útja a művészetben**

Beszélgetés

5. KÜLFÖLDI JÓ GYAKORLATOK ADAPTÁCIÓS LEHETŐSÉGEI MA ÉS AZ ELJÖVENDŐKBEN MÚZEUMAINKBAN

Szekcióvezető: Sarkadi Nagy Emese

- Veres Gábor, EKF: **Múzeumi interpretáció mint az oktatás eszköze**
 - Simándi Szilvia, EKF: **Múzeumok a felnőttkori művelődés, tanulás szolgálatában**
 - Joó Júlia, ELTE PPK: **Múzeumi tanulás szerepe felnőtteknek a brit, német, osztrák múzeumokban**
 - Mark Wallis: **Past Pleasures - Élő interpretáció a gyakorlatban**
- Beszélgetés

6. NYUGHATATLANOK TÁRSULATA; AKTÍV IDŐS KORÚ MÚZEUMI SZAKEMBEREK ÉS SZÉPKORÚAK A MÚZEUMBAN

Szekcióvezető: Deme Péter

- Ruzsits Ágnes – Gottfried Júlia, SZM-MNG: **A SZM-MNG Önkéntes Programjának képzési rendszere, fókuszban a szenior korúak**
- Szigethy Zsófia, SZNM: **Találkozás az emlékezettel - Az SZNM demens betegeknek szóló programjának tapasztalatai**
- Szécsi Gábor: **A nem formális tanulás új színterei időskorban - A Harmadik Kor Egyeteme - modell**
- Bardócz-Tódor András: **Hagyományörként a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Falusi iskola kiállításán**

Beszélgetés

15:00-15:30 Szünet

15:30-17:00 Szekciók II.

1. MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS, MÚZEUMANDRAGÓIA ÉS FELNŐTTOKTATÁS: FELSŐFOKÚ KÉPZÉS, TOVÁBBKÉPZÉS

Szekcióvezető: Vásárhelyi Tamás

- Szabó József, Debreceni Egyetem: **Múzeumi kultúraközvetítés Kelet-Magyarország muzeális intézményeiben**
- Steinmacher Kornélia Nóra, MNM Palóc Múzeuma: **Egy könyv a világ. Az MNM Palóc Múzeumának rendhagyó olvasókövéről**
- Merinu Éva, Kecskeméti Katona József Múzeum: **Az interpretáció lehetőségei a vak- és gyengénlátó felnőttek számára a Beszélő köntös nyomában című kiállításban**
- Kovács Éva Marianna, Gödöllői Királyi Kastély Múzeum– Gödöllői Királyi Kastély Barátainak Egyesülete: **Végy egy kastélyt! A múzeumi kultúraközvetítés bevált receptje Gödöllőn**

Beszélgetés

2. A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS ÚJ LEHETŐSÉGEI: VIRTUALITÁS

Szekcióvezető: Kriston-Bordi Zsuzsanna

- Brada Hedvig, Monguz Információtechnológiai Kft.: **Kulturális tartalmak közvetítése digitális eszközökkel**
- Kuttner Ádám, TopSchool Oktatási Központ: **Felnőttek múzeumi befogadását segítő oktatási kísérlet bemutatása**
- Dr. Horváth Nóra, Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Kar: **Kísérletek a 21. századi múzeumok működésének megismertetésére az internet segítségével és a nyugdíjas egyetem keretein belül**
- Forgó Sándor, EKF: **Az újmédia adaptációja a felnőttkori múzeumhasználatban**

Beszélgetés

3. A MÚZEUMI KULTÚRAKÖZVETÍTÉS ÚJ LEHETŐSÉGEI: ÉLŐ INTERPRETÁCIÓ, DRÁMAPEDAGÓGIA

Szekcióvezető: Miszné Korenchy Anikó

- Németh Ádám, MKVM: **„Csak úgy érzéssel” (Az érzelmek ereje a múzeumi közművelődésben)**
- Kúspér Judit, EKF: **Drámapedagógia és irodalomtörténet - klasszikusok nyomában az egri Líceumban**
- Zay Orsolya, MNM: **Ruhához a gombot – élő interpretációs programok „testre szabása”**
- Feitl Írisz, OM: **Tevékeny évtizedek, múzeumhasználat felnőttkorban – Az Országgyűlési Múzeum drámapedagógiai programja**

Beszélgetés

17:00-18:00 A Líceum és a Varázstorony meglátogatása

TARTALOM

DR. VERÓK ATTILA	
Előszó	2
KURTA MIHÁLY	
Köszöntő és Megnyitó előadás	5
DR. BARDÓCZ-TÓDOR ANDRÁS	
Hagyományörként a Szabadtéri Néprajzi Múzeum	
„Falusi iskola” kiállításán	11
BARDÓCZ-TÓDOR ENIKŐ	
Cigány–magyar kapcsolatok Balavásáron (Erdély, Maros megye)	17
DR. DOMINEK DALMA LILLA	
Élményalapú tárlatvezetés	22
DR. DOMINEK DALMA LILLA–TURCSÁN ZSOLT	
A flow-élmény vizsgálata tudományos ismertetésként	
szabaduló szoba példáján	37
FELBERMANN JUDIT	
Új célcsoport a múzeumban – zsidó közösségek és a Goldberger	46
DR. HORVÁTH NÓRA	
<i>FutureLearn (Behind the Scenes at the 21st Century Museums)</i> – egy brit	
távoktatási kísérlet a 21. századi múzeumok funkcióinak megismertetéséért	
az internetes közösség-szervezés jegyében	51
JOÓ EMESE–FOSTER HANNAH DAISY	
A DiverCity sokszínűség fogalma	63
DR. KOLTAI ZSUZSA	
Migráció a múzeumi kultúrák közvetítés fókuszában.	
Európai példák és gyakorlatok	71
KOVÁCS ÉVA MARIANNA	
Végy egy kastélyt!	
A múzeumi kultúrák közvetítés bevált receptje Gödöllőn	85

KUTTNER ÁDÁM	
Felnőttek múzeumi befogadását segítő oktatási kísérlet bemutatása	91
MARTOS GÁBOR	
MúzeumCafé – szakmai magazin a kortárs muzeológiában	112
MERINU ÉVA	
Interpetációs lehetőségek a „Beszélő köntös nyomában” c. kiállításban vak- és gyengénlátók számára	117
ODLER ZSOLT	
Tárlatnézés kettős csárdással, hegyezővel, és pántlikával	123
DR. SIMÁNDI SZILVIA	
Múzeumok a felnőttkori közösségi művelődés, tanulás szolgálatában	130
SZABÓ JÓZSEF	
Múzeumi kultúráközvetítés a muzeális intézményekben	136
TÓTH KÁLMÁN	
Új látogatói csoportok bevonására irányuló törekvések a szombathelyi múzeumokban	149
VÁSÁRHELYI TAMÁS	
Gyermekjátékok, mint közvetítő tárgyak használata a kiállításban	160
DR. VERES GÁBOR	
Múzeumi interpretáció, mint az oktatás eszköze. Kelet- és Nyugat-Európa ...	169
ORSZÁGOS MÚZEUMANDRAGÓGIAI KONFERENCIA PROGRAMJA	
EGER, 2016. MÁJUS 25.	179
TARTALOM.....	183